

L. L. Fil. 640 ⁹ Ciparim

PRINCIPIA

DE

L I M B A

SI DE

SCRIPTURA

DE

T. CIPARIU.

EDITIVNEA II REVEDIVTA SI IMVLTITA.

BLASIV, MDCCCLXVI.

CV TIPARIULV SEMINARIULVI.

Prefatiune.

Aceste studia asupra limbii romanesce incepusem a le publică inca in a. 1847 in Organulu Luminarei, inse greutatea obiectului și ocupatiunile cu redactiunea și publicarea acelui organu amenara continuarea și in decursulu anului 1848, foră de a le poté termină.

Dupa edarea elementelor de limb'a romana in 1854, cugetu-mi eră uumai de câtu a reprende firulu intraruptu alu acestoru studia, ce erau basea acelu elemente, și la carele totu atunci me provocasem.

Inse nece continuarea nu-mi eră cu potentia foră de reproducerea celoru publicate in Organu, dein cauza, că esemplaria-le Organului neindoit se voru fi impucinat du-pa revolutiune, și cele ce voru mai fi remasu, a nevolia se voru mai fi aflandu in manu-le lectoriloru mai noi.

La acestea se adause și crescerea materialelui, dupa ce multe dein cartile vechei literature romanesce, cari pană in 1848 inca nu erau estrase de plenu, a cumu percurduse de totu, ne au datu noua exemple și noue probe pentru formele limbii și scripturei romanesce.

Cu tote astea, incepundu inainte cu vre-o cinci ani revisiunea sî de nou edarea acestui opu, totu nu mia fostu prein potentia alu duce panà in capetu, mai alesu dein cauza, cà pre la a. 1862 mise fece sperarea de a poté castigà unele monumente literarà vechia, ce uu le potusem avé mai in ainte, care in parte s'a sî implenit, — er' apoi fortunele politice, ce au agitatu patri'a nostra, inca nu mi-au lasatu tempulu doritu, de a terminà aceste studia.

Deci nevrendu a tiené mai indelungatu folia-le tiparite pan' acum'a nepublicate, am onorè a le presentá. Onor. publicu romanescu, de la a' caruia cuprendere va depende sî terminarea acestei editiuni.

Blasiu, 1 Jan 1866.

T. C.

PARTEA I.

PRINCIPIA DE LIMBA.

I.

Litere latine, si limba romana.

AUTORIULU, inca de la antâniulu cugetu de a incepe unu organu de publicitate, si-luà de principia aceste doua: **LITERE** latine, si **LIMBA** câtu se are poté mai curata.

Ela credea, cà dupa **Gazet'a** de Transilvani'a manudusa cu atâta abilitatea de cufratele seu, si dupa pucinatatea publicului ocupatu cu lectura, are fî fostu de prisosu a mai incepe alt'a cu slove. Alt'a mai erá, cà nu potea impacá nece intru unu modu aste dou e idee atâtu de contrarie: litere romane, si limba slovenizata.

Sciea inse prea bene, cà una folia intru una forma dein afora cu totulu noua, in anemele nepreparate va se destepete neplaceri, prepusure, inca si animositati, — scopuli, de cari prea liusioru se pote infrange una frageda luntritia.

De aci amenarea asia lunga, asteptandu, cà mai antaniu immultienduse cartile cu litere latine de una mai mica publicitate, apoi semtienduse mai multu lips'a de a reduce limb'a la una forma mai omogenia, mai primitiva, se ise aplaneze in catu-va calea coltiurosa, — convinsu fiendu, cumu cà impresiunea si influenti'a fo-

lielor publiche în dîilele noastre e cu totul alt'a, de cumu e a' altoru carti menunte, care adese ori, numai cá curiositati de antaniu, se strecura pre nesemntîte pucina urma lasandu dupa scene, candu dein cuntra foli'a periodica e cá unu ospe de tote dîilele. — De aci si temerea, ce o portá in anema, cá nu cumu-va inceperea se fia prea curundu.

Incepù. De in ce semne bene-omittosa, nu e in stare nece acumu a' descoperi. Destulu, cá incepù intre temere si sperare, crediendu cá a venitu minutulu de a inceperea, sperandu cá nu va se intempine neplaceri nece animositati. Facut'a bene au reu, va alege... — Asia dîsi atunci, acumu dîcu cá bene.

Incependu, semtiá antani'a detoria catrà publicu: de a deliniá chiaru cararea, pre care vrè plecă, atátu de partea scripturei, câtu si de a' limbei. — Inse cându? — Candu foli'a va avé publicu. Lectorii nostri voru scí unii, ci nu toti, cá Nr. I esî in ainte de a avé macaru unu abonatu, pre singuru risiculu redactoriului primariu, si pre unu ce va dá D. diu. Ast'a fù una idea a' lui, unu capriciu pote va dîce ce-ne-va, de in care inse publiculu nu avea nemica a pierde. Credea, cá dela I. Jan. pana la I. Martiu terminulu de in urma, nu e multu a asteptá, — pan' atunci inca-si luá liertare a face pucinele insemnari preintru amendoua principia-le.

Nota. Acestu articlu se publicà mai antaniu in 25 Jan. 1847 Nr. IV alu Organului, abonatii venira pre incetu si pucini, inse Principia-le se continuara panna in 10 Martiu 1848 Nr. Organului LXII, er' alu Principia-loru XLVII.

II.

Limb'a romana la inceputu mai curata in forme si mai avuta in cuvente.

Cea mai via convingere a' autoriului, si impreuna, pre cumu crede, a' tuturor romanilor cunoscutori, de intru inceputu fù: cumu cà limb'a romanesca, cà dialectu italicu, pre la inceputulu aratarei ei in Dacia, erá cu multu mai curata in forme, si mai avuta in cuvente romane, de cumu este astadi, — cumu cà, prein contactulu si amesteculu cu popora de altu sange si de alta limba: slavi, greci, unguri, turci, si prein despotismulu slavonismului in curti si in besereca prein seculi nenummerati, a pierdut multu deintru amendoue (forme si cuvente), nu numai, ci cà a si impromutatu multe de la acelesi popora, atatu forme câtu si cuvente.

Marturia afora de tota indoiel'a ne suntu cartile betrane dela a. 1570 panà catrà a. 1700, in carile cu bucuria afla ce-ne-va unu numeru mare de forme, cuvente, si insemnari, de primitive, derivate si compuse, de origine curatu romanesca, care astadi in gur'a poporului, si in scrierile autoriloru romani, nu se mai audu, nu se mai afla, si de care ni-se intrista anem'ia vedindule jacundu uitate, cà si aurulu in lutu, nestimate.

Se luàm de esemplu mai antaniu numai cele uitate dein famili'a MISER, dein carea acumu nu mai audìmu de câtu: misielu lat. misellus (ticalosu, saracu), mieseletate, misieliá. — Er' celi vechi mai dîceau si:

meseru, lat. miser (saracu).

meserere, lat. **miserere** (mila). Bibli'a de Orastia dein a. 1581. Gen. XIX, 19: „si ai facutu mare mesererea ta“. XLVII, 29. Ex: XXV, 18.

meserescu, lat. **miseresco** (saracescu io).

meserezu, lat. **miserare** (saracescu pre altulu). Psaltirea de Jasi dein a. 1680, fol. 196, a: „Domnulu mesereza si bogatiesce“.

meseretate, lat. **miseritas** (saracia), — si **misericordia** (mila).

meserire (mila) inca si in Catechismulu de A. Julia dein a. 1702 fol. 30 b. 31 b. 36 a. etc.

Si deca in tempu numai de 160 ani dela a. 1700 panà acumu atat'a pierduramu, câtă va fi fostu pierderea dein aceli 1300 de ani dela 270 dupa Christosu panà la a. 1570, de in carii nu avemu nece una urma, cumu au graitu strabunii nostri romanesce? Câte se pierdura la noi, numai de la despreunarea celoru de dein colo si de dein coce de Dunere romani panà acumu, ne arata dialectulu macedonicu romanescu, dein carele in alti numeri urmatori vomu produce unu micu vocabulariu de cuvente loru proprie de origine romana.

Acestea asia fiendu, care romanu are fi asia angustu la anema câtu se dîca, cà, ce a fostu ore-candu parte curata a' limbei romanesce, mai multu nu pote fi *), — cà nu e liertatu a reduce dein mormentu la viatia cele uitate inca nu de

*) T. Varro de ling. lat. lib. 4, 9: An non potius mea verba illa, quae haereditate a Romulo rege venerunt, quam quæ a poëta Livio relicta?

doi seculi, nece a formá derivate si compusa de-
in primitive, sî in apoi, — care se nu se convin-
ga, cã slovenismii si altele asemenea suntu nu-
mai stricatiuni a limbei, de carele limb'a nu po-
te se se inderepte de câtu numai cu lapeda-
rea loru. Sî apoi, in loculu lapedatelor, lapedan-
deloru, de unde se ne impromutãmu, de câtu de
unde ni-se trage intrega viati'a limbei: dein
dialecele italice, intre carile cea de antaniu si
cea mai vechia e latin'a.

A scrie dar' una limba, pre câtu se pote du-
pa impregiurari mai curata; a reinsufletî morte-
le, nitatele, pasesitele forme, cuvente si semna-
ri; a lapeda slovenismii etc. si in loculu loru
a pleni cu termini luati, candu alte funtãne ne
voru lipsi, dein dialecte romane, a tognî ce-
le impromutate dupa formele si esemplele ce ne
infacisieza structur'a limbei, er' nu dupa liuso-
retatea buzeloru, dupa placutulu orechielor, —
estea si asemenea ne erau propusulu, scopulu, si
principia-le dein partea limbei.

Nota. Remanea a aratã sî principia-le scriptu-
rei asia de pre scurtu, cumu seau aratatn a le limbei, ci
autorinlu sentiendu, cã ast'a nu se pote face panã ce nu
va trece una data totu cursulu despre limba, amenã obie-
ctulu pre a dou'a parte a' acestui tractatu. Inse intre-
venindu lungi absentari dela loculu redactiunei, si in
urma incetarea organului, partea a' doua fũ numai ince-
puta, si unu artielu despre ortografia care erã se
se publice sub nr. XLVIII, remase in Ms. er' acumu
se publica la loculu seu. Mai pre largu s'a tractatu apoi,
in partea I a' Elementelor de limb'a romana data la a.
1854. Inse si asia cumu sunt, Principia-le de limba,
intru adeveru sunt principia si de scriptura, de aci ti-
tlulu nu iam scaimbatu;

III.

Curățirea limbei necesaria.

MAI în ainte de a trece pre în principia-le limbei și scripturei, îndetorati ne semtîmu a atinge pre scurtu și parerile celoru ce suntu au potu se fia contrarii pareriloru noastre.

A justifică curățirea limbei, lucru în de se ne ni-se pare de prisosu. Esemplele altoru limbe dein cele mai de curundu, ne aru poté scu-să dein destuln. Si că se tacemu de curățirea și reformarea limbei unguresci, ce se templă în tempu asia de scurtu în aintea ochiloru nostri, câtu se pare a se fi facutu cu arte magica, — se tacemu de reformarea și curățirea limbei grecesci moderne, de care noi prein noi nu suntemu în stare de a judecă de plenu în catu s'a efectuatu, — îndereptămu numai la limb'a germana, limb'a lui Göthe și a' lui Schiller, limba care, după operele immortali scrise întru inșă în tote ramurile scientiei, se are paré asia de consolidata și nemutabile că și italian'a, france-sc'a, ispan'a. Limb'a acesta și astadi se afla subtu cea mai rigorosa critica în tote partile ei. Gramatecii, literatorii lor, toti semtu înca lips'a de înăvuiREA, regularea și curățirea ei. — Apoi cea romanesca? Au nu a venitu și pre-intru ea tempulu, că filii ei se nu o mai tracteze că pre una barbara, se nu o mai scaimbe după tote limbele cu carele vene în contactu, — ci se o cerceteze ce-va-si mai cu de amenuntulu, ce este, ce a fostu, și ce se cade se fia?

Celi ce se aru opune curățirei și reforma-

rei limbei romanesci, nu au de a provocá la italian'a, ispan'a, carele dela Dante si dela autoriulu poemei natiunali El-Cid incoce nu se au mai reformatu, nece se au curatîtu de lombardismi, gothismi, arabismi, panà in diu'a de astadi. Cercustarile limbелору acestor'a suntu altele, de cumu suntu ale limbei romanesci. Poetii loru, a' caroru influentia in evulu mediu fî atâtu de mare in provinciile occidentali, cu divinele loru inspiratiuni rapira tote mentile coetaniiloru sei, asia câtu immortalile loru cânturi se deificara impreuna cu tota form'a loru dein afora, dialectele materne care nu puteau arată asemeni opere se neglesera, er' dialectulu favoritu de aste opere se redicà la rangulu de limb'a natiunale a' uneî tieri si a' unui poporu intregu. Asia dielectulu castilianu se fece ispanu, celu toscanu luà numele gloriosu de limba italiana, numai preintru Lopez de Vega, Calderon dela Barca poetii curtei Castiliane, si preintru Dante, Boccaccio, Ariosto si Tasso poetii curtilorulu toscane. Dein care cauza, italianii de acumu dein alte tienuturi italice, cu câtu suntu mai departati de Firenze-la-bella, cu atâtu suntu mai nevolîti cu multa bate-re de capu se invetie limb'a toscana, preintru cá se pota scrie si eli in asia numi'a limba italiana. — Romanii inse nu au fostu asia favoriti de Apollo si de muse, câtu se li-se nasca si lorulu atari divini barbati, carii se le fixeze limb'a temporiu, — ci fixatorii limbei romanesci fura prentii serbesci, gramaticii si logofetielii depre la beserece si divanuri, poemele romani-

loru erau molitvele si chrisovele, ce nece unu romanu nu potea se le intielega.

Asia se nascu limb'a beserecesca. Ci limb'a beserecesca, cu tote calitatile ei si cele bune, nu pote se remania romanului clasica. Ea dupa firea ei e numai si numai beserecesca, si dupa origine cauta si astadi se porte pre sene venetarele crucifixiunei. Ea este chiara, neteda, firesca, cumu se cade se fia tota cuventarea, carea e anumita preintru tote clasele poporului, ca se o intielega. Ea ne infaciosieza, mai alesu de la a. 1700 in coce, una pronuncia mai buna de catu multe altele, si una ortografia mai regulata, care suntu calitatile ei cele bune. Inse ea de alta parte, cosiderata mai de aproape, e cu multu mai seraca de cuvente si de forme de catu in periodulu precedente, are mai multe erori gramatece, si una ortografia mai adesu smentita; cu unu cuventu, ea se pote cosidera ca unu pasiu catra cultur'a limbei romanesci, ci nece ca-cumu ca unu modelu de limba buna, seau demna de a fi fixa si in afora de besereca preintru tote ramurele de scientie si de poesie.

Noi nune potemu lasa aici la detaliuri de a arata care suntu regulele, ce suntu a se urma in curatirea si reformarea limbei, care suntu cuventele si formele anticate si reinviende, carii termini noi, ce suntu a se intruduce in limba,—acestea parte fiendu obiectulu dictionaria-loru, parte reserbandu-ni-le altoru cercetari mai tardie. Atat'a dicemu numai: ca limb'a beserecesca sene fia de b a se, pre care se se redice murii solidi ai acestui edificiu importante catra culinea lui. Noi

provocăm și acum pre toți amatorii ai cunoșcutorii însuflețiti de acesta limbă, se ajute de în toate puterile la edificarea acestui Sion românesc; dorere numai, că columnele foliei noastre nu mai există, care în 1847 le deschisese desbaterilor și cercetarilor filologice a supra limbii, și de care asiă de pucinu se sîrbira.

Nota. Propusetiunea deîn urma în ed. I sună asiă: Columnele noastre ori catu de anguste, voru fi totu de a un'a deschise desbaterilor și cercetarilor filologice asupra limbii, ori catu de serioase se fia.

IV.

Restaurarea celor vechie.

CELI ce se are opune seriosu reducerei se au reînvierei cuvintelor și formelor vechie acum nitate ori rare, credem, că suntu prea pucini. După meseretatea limbii, ce simțim și o plangem în toate zilele, de câte ori nu ne putem respica ideele în limb'a noastră asiă chiaru, netedu, precisu, că în alte limbe a' Europei culte și elegante,—a le reîmpinge, lapeda, a nu le recuprende în tesaurulu de carele se tienu, are fi mai multu de catu neprecepere. Una limbă, inca și cea mai avuta, prein adaugerea și immultirea tesaurului ei, numai castiga, laud'a ei cu atât'a e mai mare. Liusoretatea de asi respica engetele nu numai chiaru și precisu, ci și cu totu joculu fantasiei și cu tota eleganti'a e numai proprietatea limbelor avute. Si precumu omenii tesaurii de aur și de argentu, asiă nece limbile bucurose nu-si pierdu tesaurii cuvintelor, formelor, frasilor, însemnarilor sale, chiaru și candu le prisosescu.

Apoi cumu se le lapede, cumu se nu le adune, candu nu au de ajunsu!

Alt'a este cu uzulu celoru vechie, de carele dreptu oserbeza Quintilianu *): cumu că cuventele vechie dau stralucire cuventarei, preintru că au si autoritatea vechimei, si grati'a noutatei chiaru preintru că suntu parasite; in-se e a se tienè modulu, că se nu fia prea dese. Ce mai adange apoi acestu mare clasicu: că se nu se vedia a fi vechie nece prea betrane, e forte cu anevolia de urmatu, de ora ce cele vechie chiaru preintru vechimea lor nu e cu potentia a nu se vedé vechi, er' preintru noi are fi cu totulu impiedecatoriu, că-ci a se ferí de densele preintru vechimea lor nu are fi alt'a de cătu a le rodá uitarei.— Acést'a dîcemu si de cuventele noua, mai rare, compusa, derivate, de reducerile la primitive si de formarile deincele usitate, carile tote ducu spre inavutîrea limbei, că prein uzulu mai desu ele se se faca mai cunoscute, ideele impreunate cu dense se se determineze mai multu, preintru că in urma si finetiele cugetarei si eleganti'a spresiunei mai curundu sesi afle locu **).

*) Quintil. lib. I. cap. VI, 39: Verba a vetustate repetita non modo magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi majestatem aliquam, non sine delectatione, nam et auctoritatem antiquitatis habent, et quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant.—De puritatea limbei, archaismi si neologismi impreuna cu alte citate, vedi in Elemente de poetica §. 63 seq. p. 76 seqq.

**) Quintil. loc cit. cap. V, 72: Audendum tamen,

V.

Curatîrea in ce atà,

A curatî limb'a, semneza nu numai a departà de intru in sa totu ce se afla in ea strainu, cuvente, forme, sintactica, si totu ce se trage de in limbe de altu caracteriu cu totulu diversu de alu limbелору romane,—ci inca si dein cele romane a nu cuprende nemica, ce ori e strainu intru inse subintrodusu de aliurea, ori e caracteristicu preintru acele dialecte. Că-ci noce aceste limbe nu au fostu aparate de influentia straina, cumu nu fû nece a' nostra.

In limb'a latina, carea intru antaniu fuse numai limb'a Latiului, apoi se fece limb'a Romei si a'—imperiului romanu, intrara cuventele toturoru gentiloru nu numai celoru italice, ci si celôru barbare sujugate *). In limb'a italica, ispanica, franca, intrara germanismi, arapismi, de carii panà adi nu se au curatîtu.

Nu totu dar', ce se afla in dialectele romane, e romanu, ci multe-su straine, chiaru cá slovenismii, magiarismii, neogrecismii nostri. Nu tote

namque ut Cicero ait: etiam quae primò dura visa sunt, usu molliuntur.

- *) Isidorus Orig. lib. I cap. 31 pag. 47 edit. Lindem., Appellatur autem barbarismus a barbaris gentibus, dum latinae orationis integritatem nescirent. Unaquaeque enim gens Romanorum facta, cum opibus suis vitia quoque verborum et morum Romanam transmisit. "Er' Quintil. l. c. cap. V, 55: Verba aut latina, aut peregrina sunt. peregrina porro, ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines, ut instituta etiam multa, venerunt.

cuvintele, nece tote formele si terminationile de intru aste, suntu de a se bagá lorà alegere in limb'a romanesca, cumu au facutu multi dein cea italiana si mai multi inca dein cea frančesca.

Noi nece ce se afla in limb'a latina, nu ju decàm a se poté recepe totu si forà alegere in limb'a romanesca,—nu dein temere de strainisimi, preintra cà pre acestia, a fora de pucini termini umbrici, etrusci etc. de carii aflamu a priata marturia la clasici, si afora de celi impromutati dein limb'a grecesca, *) nece cà-i mai potemu decunosce,—ci numai dein acelu motivu, cà limb'a romanesca nu e latin'a precumu nece italian'a, de si sémena multu si in multe si cu un'a si cu alt'a, er' in altele multe se destinge de catrà amendoue.

De in latin'a, a impromutá cuvinte acolo unde avemu lipsa, se pare cu multu mai liertatu si mai liusioru, de câtu a impromutá forme si terminatiuni noue; de ore cè cà cuvintele latine, dându-li-se forma romanesca, se potu romaní, er' formele noue, ce nu-su romanesci, cumu se voru romaní? De in care cauza, noi totu de un'a semtîramu ore-care antipatia asupra unoru forme curatu latine si curatu neromanesci, mai alesu candu se au aplecatu la cuvinte romanesci. Asia vediuramu cu gretia terminatiunea latina bilis, nu numai in abominabil, confortabil, ci inca si mai multu in aflabil, semtîbil si alte asemenea, cu carele panà astadi nu ne amu potutu impacá de

*) Quintil. l. c. capu V, 58: Et confessis quoque graecis utimur verbis, ubi nostra desunt.

Multi ani. In limb'a romanescă nu o avem, ştim că şi la latini în periodulu celu mai curătu alu limbei eră atât de rară, câtă nece măcaru cuventulu *possibilis* nu se parea demnu se între în cuventarea curată latină. Ea se latî mai tardî, pre tempulu decadentiei limbei latine, şi în evulu mediu esundă în tote limbele romane dein occidente, resunandu de pre catedrele doctoriloru angelici, subtili, carîi dispuţau de omni scibili.

În scurtu,—de forme ni-se pare limb'a romanescă şi până astăzi atât de avută câtă nu are semî necesitate de forme şi terminaţiuni nouă.

Alta întrebare veni la miedi-locu, că ore cade-se se ţinemu tote formele vechie curatu romanesci, au se condamnămu pre unele deîntre inse şi se le lapedămu în formarea compuşaloru şi derivatelor, er' pre altele se le prealegemu? Celi ce voru ale condamnă şi-liau raţiunile dein lînsioritatea buzeloru şi placutulu orechielor, cumu făcua cu form'a tiune, dîcundu că e ne-placutu a dîce: *inclinatiune*, *intieptiune*, *rogatiune*, şi că are sună mai bene scurtandu-le, buna-mite camu: *inclină*, *intieptă*, *rogă*. Limb'a latină are milie de cuvente terminate în *tiune*, ităla în *zione*, ispan'a în *cion*, cea francescă în *tion*, foră de a le rumpe limb'a seau a le impunge orechiele câtă de pucinu;—şi limb'a itală cu tote zionile ei a remasu cea mai armoniosă între sororile ei romane, cea mai dulce la audiu şi mai lînsoră preîntre buze. Romanii noştri suntu mai delicati?

Nota 1. De criticii formei tiune, ne dedesem pãrerea intru unu numeru destintu alu organului, care nefiendu in seri'a principia-loru nu-lu reproducem. Aparatorii átiei in locu de atiune se afla mai alesu in provinciile orientali. Noi vomu produce intru unu numeru mai in diosu una suma de cuvente romanesci terminate in tiune adunate dein cartile betrane, numai cá se se convinga adversarii, cá nu tuturor romaniloru li-s'a ruptu limb'a in asta terminatiune.

2. In locu de bil, de unu tempu incoce incepura a dîce ai nostri veru, pr. laudaveru in locu de laudabil, razemendu-se pre singurulu cuventu staveru ce se afla in cartile parentelui Dosotheiu si care are semnã stabilis satoriu. Ci ore una mãrturia si unu esemplu, camu dubie, destulu e spre demonstrarea acestei forme, cá are fí romanesca? nu judecu.

VI.

Formele latine, italice, etc.

CAUTANDU la formele limbei romanesci, si alaturandule cu ale sororiloru ei, le aflãmu mai aproape cumnate cu ale limbei latine si italici, mai púcinu cu ale ce-i provinciali, ispane, portugalice, si mai departatu cu ale celei francesci,—nu cá dor' aru fí de un'a natura cu totulu diversa, ci preintru cá mai mari scãimbari se au facutu in cele dein urma. Dein asta cauza, formeloru latino-italice este a se dá preferentia asupr'a celor francesci, asia câtu si cându vomu se ne sierbimu cu cuvente derivate si compusa trasa dein cea francesca, se are eadé mai antaniu se le redãmu form'a latino-itala spre a le romaní cumu se cuvene. Unu esemplu va luminá lucrulu mai tare 'si de ajunsu.

Employé in limb'a francesca se dîce si de omenii pusi in ceva deregatoria, si fiendu

că după pronuncia suna că *am ploi é*, romanii nostri vrendu a se sîrbî cu acestu cuventu inceapura forà de multe formalitati ai dîce : *am ploi atu*, si adevèratu că form'a sémèna multu cu *am ploi atu* seau *anu ploi atu*; italianii in locu de *employé* dicu cumu se cade după limb'a loru: *impiegato*; si intru adevèru *employé* si *impiegato* santu totu unu cuventu, ori cātu se paru de diverse, numai cātu chventulu latinu *implicatus* (*applicatus*) in fia-care dein aste doue limbe formanduse după natur'a loru propria, colo se aude pronunsianduse *employé*, ici *impiegato*. Asia facura si facu francii si italianii cu cuventele latine; romanii nostri preintru ce nu? macaru că si noi chiaru asia de bene amu poté dîce după natur'a limbei nostre: *implecatu* seau *aplecatu*.

Dereptu, că luandu amente la diferenti'a ce se afla între unele forme romanesci si latino-italice, nece noi nu amu romanizatu cu tota rigorea cele luate dein latin'a seau italic'a, uneoria numai pre diumetate, precumu candu amu scrisu *conscientia* si *comunicatiune* in locu de *cuscientia*, *cumenecatiune*, macaru că scimu că betranii asia au dîsu si au scrisu. In Liturgi'a de Jasi dein a. 1689, la Chrysostomu fol. 13 verso: „Curatiescemi sufletulu sî anem'a de *cuscientia* viclena;“ — la Inainte-santît. fol. 36 v., Că intru curata *cuscientia*;“ er' la Chrys. fol. 20 v., *cumenecatiunea* santului duchu se fia cu toti cu voi;“ — la S. Basil. fol. 22 v., *unitiunea* credentiei si *cumenecatiunea* santului duchu.“

Caus'a e, că în unele rigorea nu are locu precumu în c u s c i e n t i a, că-ci de si dîcemu noi mai multu cu în locul celui latinu cum (con, co, care la latini mai totu întru una forma se pronunțiau), dar' avemu si con în conteneșcu, si co în Romania în coprende. Alta căusa eră, că romanindu prea cu rigore, de una parte eră se fimu neintieles mai alesu la începutu, candu sistem'a nu eră cunoscută de câtu unoru prea pucini, de alt'a putea se ni-se impu-te că una afectatiune. Deci voliamu mai antaniu incunoscerea cu cuventele impromutate, liușorandu-o prein retienerea formeloru mai usitate, er' formele mai rigoroze puteau se urmeze si mai apoi. Inca scimu, că suntu barbati romani, pre cari dupa cuvenentia-i respectămu, carii pretendu, că si formele romanesci, în câtu suntu diverse, se se reduca la cele latine.

Intrebarea dein asta pretensiune e de celu mai înaltu momentu, si dupa a nostra parere atermandu cu totulu dela ide'a ce ne vomu face despre limb'a romanesca: ore este ea numai una limba corupta dein cea latina, au dora e atâtu de vechia câtu si cea latina? si ore diferentele ei suntu numai dein studiulu unei armonizari mai bune si eufonice si dein influenț'a impregiurariloru, au dora că si limb'a latina sia scaimbatu multu formele ei pană ce a ajunsu la form'a clasica, si asia se abatù în catu va dela form'a dialecteloru italice si a'—limbei romanesci? Noi suntemu de parerea cea de în urma, ori si câtu se are paré de paradoxa, si dupa câtu amu potutu precepe dein cercetarile ce amu fa-

totu credemu, că potemu dîce cu probabilitate, cumu că nu tote deviatiunile limbei romanesci dela formele latinei clasice suntu coruptiuni, nece că totu ce nu se afla in latin'a clasica, pre-intru aceea nu are fî romanu, latinu, dein cea mai inalta vechime. In cercetarile urmatorie ne vomu nevolî a ne demustrá parerea cu date istorice filologice, caror'a se nu se pota dîce cuntra.

VII.

Dialectele vechie italice. Limb'a latina.

CUNOSCURU e, că in Italia in ainte de cultur'a limbei latine erau mai multe limbe vulgari (dialecte), totu de una origine, ci cu diferentie. Limb'a Etrusciloru, Umbriloru, Osciloru, Latiniloru, erau usitate fia-care in provinciile loru de unde se numeau. Cele de antaniu trei, macaru că unele deintru inse avura una cultura insemnata in vechime precumu a' Etrusciloru, in urma impreuna cu altele se sorbsera cu totulu in limb'a latina, carea fiendu limb'a Romei deveni limb'a imperiului, inse remanendu dupa densele urme atâtea, cătu se precepemu sî infratî'a si diferenti'a loru intre se-ne.

Dein ele cea mai cunoscuta astadi, de si nu deplenu întielesa, e limb'a Umbriloru, in cătu se afla in tablele Eugubine. Ea ne infacisieza una limba cu forme latine afora de indoiela, inse si cu diferentie asia de mari, cătu nece in temporele nostre nu succese nece unuia a o esplicá deplenu *).

*) Vedi Grotfend Rudimenta linguae Umbricae, 2.

Cu acest'a se pare a fi fostu multu aseme-
ne limb'a Etrusciloru, dela carii Romanii lua-
ra mare parte a relegiunei, inse monumentele
ei cele literaria remasera mai pucine.

Limb'a Osca erá asia de cunoscuta in Ro-
ma, câtu si in dîlele geografului Strabo **),
dupa ce Obscii acuma erau de multu scadiuti,
productiunile scenice populare se faceau in lim-
b'a osca, sipoëtulu Titiniu ***) ride pre poetii
Romani, cà sciu mai bene vorbí in limb'a O-
sciloru si Volsciloru de câtu latinesce:

Qui Obsce et Volsce fabulantur,
Nam latine nesciunt.

De unde dupa parerea unor'a, si vorbele de
rusîne latinesce se dîsera obscene.

Poetula Enniu sciea obsce, umbrice, si
latine. Plautu si Propertiu erau Umbri de na-
scere. In scurtu, dupa cumu dîce Martianu Ca-
pella, natur'a atâta afinitate dedese acestoru lim-
be cu latin'a, câtu si remasîtiile acelor'a mai
bene le amu cunosce, deca limb'a vechiloru lati-
ni ne are fi mai bene cunoscuta.

Latin'a, avù sî ea diverse epoce de cultura,

4-o Hannov. 1836. Th. Mommsen, Die Unter-
italisch. Dialekte, 4-o Leipz. 1850. E. Husch-
ke, Die Oskisch. u. Sabelisch. Sprachdenkm. 8.
Elberf. 1856.

**) Lib. V. c. III. p. 233 ed. Casaub.: Τῶν μὲν
Ὀσκῶν ἐκλελοιπότων, ἡ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς
ῥωμαίοις. ὥς τε καὶ ποιήματα σκηνοβατεῖσθαι κα-
τὰ τινὰ ἀγῶνα πάτριον, καὶ μιμολογεῖσθαι.

***) Festus s. v. Obscurn, ed. Lndem. pag. 191.

în care s'ă scaimbatu forte multu. Polybiu †) marturisesce, cumu că atâta scaimbare se fece la Romani între dialectulu vechiu si nou, câtu unele dein tractatulu celu de antaniu între Romani si Cartagineni, facutu sub L. Jun. Brutu si M. Horatiu antanii consuli dupa scoterea regi-loru, inca si celi mai întielegutori numai dupa intensa luare a mente poteau se le întielega. Pre tempulu lui Horatiu ††) si alu lui Quintilia-nu †††) carminele Saliiloru nece insii preutii Saliiloru nu le întielegeau, necumu altii. Docu-mentu de acést'a ne pte fi sî limb'a de pre mor-mentele Scipioniloru, în column'a rostrata etc., archaismii semnati la Festu, Nonniu Marcellu, Commentatori si Gramateci. Unu fragmentu de-în carminele Saliiloru citatu la T. Varro de l. l. (VII, 26) causà mai atâta batere de capu erudi-tiloru că selu întielega, câtu versurile în lim-b'a punica la Plautu (în Poenulu. Act. V, Sc. 1, v. 1 — 16 etc.) ††††). De aci unii dîceau, dupa cumu marturisesce Isidoru *), cumu că pa-

†) Lib. III, 22: Τηλικαύτη γὰρ ἡ διαφορά γέγονε τῆς διαλέκτου, καὶ παρὰ ῥωμαίοις, τῆς νῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὥς τε τοὺς συνετωτάτους ἐνια μόλις ἐξ ἐπιστάσεως διευκρινεῖν.

††) Epist. lib. II. ep. I, v. 86 seq. Jam Saliare Nu-mae carmen qui laudat, et illud Quod mecum igno-rat, solus vult scire videri.

†††) Lib. I, cap. VI, 40: Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.

††††) Vedi C. O. Müller la T. Varr. ed. Lips. de in a. 1833 pag. 129, si Grotefend Rud. l. Umbr. P. II p. 20.

*) Orig. lib. IX, cap. I. 6. 7: Latinas autem lin-

tru limbe latinesci au fostu: cea mai de întâi
niu, latin'a, roman'a, si cea mestecata.

Dein care urmeza, ce scrie Paulu Diacò:
nulu **) dein Festu: cumu cà limb'a latina asiã
s'a scaimbatu, câtu mai nece una parte a ei ni
a remasu in cunoscentia, cumu se a vorbitu in
vechime.

Er' remasîtiile de form'a limbei latine precumi
a fostu in epoc'a in ainte de Cicerone, Virgiliu
etc., pastrate in monumentele mai susu atinsa,
cu atâtu suntu mai de mare pretiu, sî alesu pre
intru noi, cu câtu intru inse aflâmu forme, ca
re in limb'a clasica s'au scaimbatu, er' in lim
b'a romanescă remasera nestramutate.

Unu parallelismu strinsu intre limb'a romanescă
si cea latina, trasu dupa datele remase dein totë
perioadele acesteia despre formele ei, are dá u:

guas quatuor esse quidam dixerunt, idest Pri
scam, Latinam, Romanam, et mixtam.
Prisca est, qua vetustissimi Italiae sub Jano et
Saturno sunt usi incondita, ut se habent carmina
Saliorum. Latina, quam sub Latino et regibus
Tusciae cæteri in Latio sunt locuti, in qua fue
rant XII tabulae scriptae. Romana, quae post
reges exactos a populo romano cœpta est, quã
Naevius, Plautus, Ennius, Virgilius poëtae, ex or
atoribus Gracchus, Cato et Cicero effulserunt.
Mixta, quae post imperium latius promotum si
mul cum moribus et hominibus in romanam civi
tatem irrupit, integritatem verbi per solœcismos et
barbarismos corrumpens.

**) Ed. Lind. p. 88: Latine loqui a Latio dictum
est, quæ locutio adeo est versa, ut vix ullã ejus
pars maneat in notitiam.

nu testimoniū minunatu despre vechimea limbei romanesce, in câtu pucine alte dialecte române, chiaru si dein cele mai cultivate, aru poté se se asemene cu ea. Lucru care, cá se fia deplenu, nu are fí prea liusioru, preintru milie de urme respandite in monumente nenumerate, care suntu cu greutate nu numai a le aduná ci a' le sî combiná.

Prein asta parere a nostra inse nu volímu a identificá cu totulu limb'a romanesca cu latin'a macaru de in care epoca se fia. Noi vremu numai a díce, cumu cá limb'a romanesca pre tempulu descenderei Romaniloru in Dacia erá in viatia cá dialectu italicu, vulgatu in mai multe provincie romane; si de una asemenea vechime cu limb'a latina, cumnata cu latin'a, nu corupta deintru in sa, macaru de a si semtítu influenti a acesteia cá si alte dialecte, precumu arata unele pucine cuvente in limb'a romanesca formate dupa alte regule (latinesce) nu dupa cele romanesce. Unu esemplu e verbulu *contenescu*, lat. *contineo*, care, de nu l'amu fí luatú dein limb'a latina forá scaimbare, dupa formele romanesce l'amu díce *cutieniu*. Altulu e cuventulu *Imperatu*, care asemenea de nu l'amu fí luatú intregu dein limb'a latina, l'amu díce *imperatoriu*, cá *cumperatoriu*, precumu unii de ai nostri au sî inceputu ascrie; er' asia cumulu dicemu *astadi*, nu cá vene dela participiulu pasivu *imperatu* cá *cumperatu*, ci e facutu de in cuventulu *Imperator* pre tempurele imperatoriloru romani, lapedandu numai liter'a *r* dein capetu, forá scaimbarea accentului care e esen-

tiale în limba romanesca, precum și latinii la-
pedara pre a sî-lu scaimbara cu S în multe cu-
vente cumu sunt: arbos, honos în locu de
arbor, honor. După acestu modru formara ro-
mânii mai tardîu și cuventulu Gubernátu de-
în Gubernator, cumu se afla scrisu în frag-
mentulu de geografia publicatu în Organu Nr.
XXV Suplem. pag. 131 seq. Romanii pote că
dîsera mai antîniu imperátur că guberná-
ter, apoi prescurtandu și asemenandu impe-
ratu și gubernatu, de unde sî: imperatîa,
gubernatîa.

Nota 1. Fiendu vorba de originea limbei roma-
nesci, mai că are fî de prisosu a oserbá, cumu că între-
barea despre originea și natur'a limbei e de a se despar-
tî strinsu de catrá întrebarea despre originea și sangele
poporului romanu. — și că numai de în originea romana
a' limbei romanesci inca nu se pote deplenu conchide la
originea romana a' poporului ce o vorbesce. Noi nu vo-
límu, nece se cade se volímu, a ne insielá pre noi insi-
ne, și cu tote că limb'a ne este una marturia cu putere
despre romanetatea nostra, suntemu detori a recunosce,
că acestu datu singuru nu e destulu, după ce istori'a in-
vederatu ne arata, cumu că precumu multi romani inca
și provincie întregi se au desromanítu, că în Sclavonia,
Dalmatia, Bulgaria etc., asia și straini multi și pro-
vince mari se au romanítu, cumu sunt Gallia, Ispa-
nia etc. De aci ni-se pare de lipsa, că aceste doue in-
trebări se se tracteze neaternate un'a de alt'a. Atát'a
înse potemu dice, forá temere de a intempíná vre-una
contradictiune seriosa: cumu că, ori de ce sange se fi-
nu noi, limb'a romanesca totu e romana se au itala-ro-
mana, și că noi ori sî cumu o avemu dela Romani, ori că
dela parentii ori că dela domnii nostri, ci nece de cu-
mu de în a' trei'a mîna.

2. Cu atátu mai pucînu în urma potemu dá dereptate
strainiloru, carii dein ipotese, că nu amu fî de sînge

romanu, voru se conchida, că si limb'a ne e sclavonica, germana, scandinavica pote, si D. dieu mai scie ce, inse ori ce alt'a, numai romana nu! Eli nu voru se liè la derepta consideratiune impregiurarile nefericite, in care se aflara romanii dein seculi, nece la influenti'a a-celor'a ce nece una data nu potu lipsi, er' dein urmele acestoru accidentie voru a inchide la insasi esenti'a limbei. Eli nu voru aluá a mente, că suntu si alte dialecte romanice cu multu mai stricate de câtu alu nostru, forà de a le denegá romanitatea, — câta cosecuentia!

VIII.

Limb'a rustica romana.

CUMU că in Italia, in Latiu, in teritoriulu romanu, afora de limb'a latina urbana, mai e rá si alta limba vulgare, asia numita rustica romana, e unu lucru istoricu prea cunoscutu. Ea se distingea de catrà cea alalta, nu numai prein cuvente cu totulu propria seau mai raru usitate in cea urbana, ci si mai multu prein forme. Scriptorii latini ne citeza mai multe exemple.

Ea se pare a fi fostu una limba cu mai puține forme grecesci, si prein urmare mai originarie, de câtu latin'a urbana. Celu pucinu, influenti'a limbei grecesci, asupr'a limbei latine, nu numai pre temporele dupa intenderea imperiului preste Greci'a si preste provinciile europene, asiatice, egiptene, carele adoptase limb'a greca, si dupa cunoscenti'a cu luxulu, literatur'a si viati'a grecesca, *) ci si mai in ainte, pre

*) Quintilianu lib. I cap. I, 13: Non tamen hoc adeo superstitiosè velim fieri, ut diu tantum loquatur graece aut discat, sicut plerisque moris est. Hinc enim accidunt et oris plurima vitia in peregrinum

tempurele mai simple si mai severe, nu se pote negá. Sicili'a si Itali'a de diosu erau colonisate de greci, aveau cultur'a si limb'a grecésca. Pythagora invetià in Crotone, Empedocle in Agrigentu, Archita in Tarentu. Apuli'a, Calabri'a, Lucani'a si Brutiu, atátu erau de grecite, câtu in urma se numira „Greci'a mare“ **), precumu Thessali'a si una parte a' Sclavoniei in evulu mediu se numira dein asemenea cauza „Vlachi'a mare“. Insasi famili'a regia de in Alb'a Latiului se credea a fí mai de sange grecescu. Nu e mirare dar', deca aflàmu pre latini in cuntr'a celoru alalte dialecte, nu numai adoptandu cuvente, ce totu de un'a au marturisitu, ci si forme grecesci, câtu se pote de multe; prein carele nu numai cà s'au departatu multu de formele italice, originarie ale limbei rustice, ci mai tardíu chiaru si acea parere prepunderà, cumu cà latin'a nu are fí alta de câtu unu dialectu grecescu ***).

Asta plecare a Romaniloru, latiniloru, de a greci necurmatu, dede ocasiune diferentiei intre urban'a si rustic'a, carea la inceputu fiendu

sonum corrupti, et sermonis; cui quum græcæ figuræ assidua consuetudine hæserunt, in diversa quoque loquendi ratione pertinacissime durant.

**) Festu ed. Lind. pag. 168: „Major Græcia dicta est Italia, quod eam Siculi quondam obtinuerunt, vel quod multæ magnæque civitates in ea fuerunt ex Græcia profectæ“. Vedi si notele totu acolo pag. 496.

***) Quintil. lib. I. c. VI, 31: Aeolica ratione, cui est sermo noster simillimus.

prea pucina, pre incetu crescû intru atât'a, cătu in urma se fecera că doue limbe destinte. Sciutu este, că Romanii pre tempulu clasicității nu mai dîceau de cătu domus, aul'a, că grecii *δομος*, *αὐλή*, — er' cuvențele italice casa si cortis remasera numai cuvențe rustice, si semnau lucrure rustice precumu semnăsera de inceputu; si pre dreptu, că-ce nece se parea cu potentia, doua lucrure atâtu de pucinu semenatoria, cumu erau edificia-le splendide grecesci si tuguria-le romane, aul'a si curtea, se le semnaze cu acelesi cuvențe. Inse limbeloru esîte de in cea rustica, nu le parû rusîne, a lapedă domus si aula ale urbaniloru, sî a rețienē pre cele rustice casa si curte, pană si cele mai splendide palatiure numindu cu aceste numiri proprie, pre care numai servilitatea celoru mai tardîi le despretuiisera in favorea celoru grecesci.

IX.

Forme grecesci in limb'a latina — S finale, Q.

De intre forme, cea mai semnata ni-se pare a fî: adaugerea literei S la capetulu cuvențeloru, unde dialectele italice nu aveau cosu-nante seau se terminau in R, — si scambarea lui U in O.

Despre S se scie, că pană la Lucretiu si Catullu, poetii-lu lasau afora in metru, nu de in licentia poetica numai, nece de in necesitate că pre M urmandu vocale, ci dupa usulu de atunci alu limbei latine, de cate ori le venea in demănapre intru versificare, si la celi mai vechi forte adesu. Esemplele se afla pre tote paginele lui

Lucretiu, in fragmentele lui Luciliu, Enniu si altoru poeti epici ai Romaniloru. Cicerone marturisesce *), cumu că acesta litera si afora de versificatiune curundu perea in gur'a celoru vechi, asia cătu eli dăceau: multi' modis, vas' argenteis, palm' et crinibus, tecti' fractis, in locu de multis modis, vasis argenteis, palmis si tectis. Acel'asi totu acolò **) marturisesce, că mai de multu pre S in vorbire-lu lasau afora totu de un'a candu nu urmă vocale, si asta forma de vorbire se tienea pre atunci de mai elegante, er' pre tempulu seu de mai rustica. Argumentu neindoitu, cumu că S in limb'a vechia italica, dein care se trase cea latina si romana, nu se audia in capetulu cuventeloru, ci pre incetu a intratu in limba, pană ce usulu vorbirei se fece la Romanii cîvilisati urbani contrariu usulu vechiu, si poetii latini dela Virgiliu in coce nu mai eutezara a lapedă pre S dein capetulu cuventeloru ori urmă vocale ori consonante dupa S. Asta forma inse, precumu fia-ca-

*) Orator XLIV, 153: Sine vocalibus saepe brevitate causa contrahabant, ut ita dicerent: multi' modis, vas' argenteis, palm' et crinibus, tecti' fractis.

**) Ibid. XLVIII, 161: Quin etiam, quod jam subrusticum videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eadem erant postremae duae litterae, quae sunt in OptumUS, postremam litteram detrahebant, nisi vocalis insequeretur. Ita non erat ea offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtae novi. Ita enim loquebamur: qui est omnibu' princeps, non: omnibus princeps. et: vita illa dignu' loque, non: dignus.

re-pote precepe, nu a potutu veni de aliurea de câtu dein limb'a grecesca. Si e de mirare, că Romanii chiaru pre acesta litera o adoptara in terminationea cuventeloru, pre carea grecii insii nu o placeau ***). Inse limb'a rustica, si limbele adeveratu romane: cea italica si cea romanesca, pre S in loculu numitu nu l'au acceptatu.

Despre U, cumu că erá mai desu in limb'a vechia latina de câtu in cea mai noua, macaru că se scriea mai multu cu O, arata nu numai formele dela scrietorii mai vechi, ci si apropiata marturisirea gramateciloru latini, carii dîcu: cumu că U erá socotitu cá una litera rustica, si că urbanii se fereau de ea, mai bucurosi dîcundu O in locu de U,— că grecii, de aci si mai tote dialectele italice. Vedi la Priscianu, carele si exemple aduce ****).

***) Dionysiu Halic. *περὶ συνθέσεως ὀνομάτων* Sect. XIV: "Αχαρι δὲ καὶ ἀηδὲς τὸ Σ, καὶ εἰ πλεονάσεις, σφόδρα λυπεῖ. θηριώδους γὰρ καὶ ἀλόγου μᾶλλον ἢ λογικῆς ἐφάπτεσθαι δοκεῖ φωνῆς ὁ συριγμός. τῶν γοῦν παλαιῶν σπανίως ἐχρῶντό τινες αὐτῷ καὶ πεφυλαγμένως. εἰσὶ δὲ οἱ ἀσίγμους ᾧδᾶς ὅλας ἐποιοῦν. δημοῖ δὲ τοῦτο Πίνδαρος ἐν οἷς φησί. πρὶν μὲν εἶρε καὶ τὸ Σὰν κίβδαλον ἀνθρώποισιν.

****) Priscian. *Inst. Gramm.* I, 6: 35: Multa præterea vetustissimi etiam in principalibus mutabant literis: gungrum pro gongrum, cunchin pro conchin, huminem pro hominem proferentes, funtes pro fontes, frundes pro frondes. Unde Lucretius in I libro: Angustoque fretu rapidum mare dividit undis, pro freto. Idem in III: Atque ea nimirum quæcunque Acherunte profundo, pro

Aceste forme grecesci, ce cu încetul se intruduseră încă de în vechime †), cu timpu predominara nu numai în limb'a latină, ci și mai în toate dialectele vulgare este de în latin'a ori de în roman'a rustica, de și nu în toate într-o aceeași măsura. Limb'a itala și ispană îmbrăcisea mai de totu liter'a O,—cea provincială, ispană, corsicană și câte alte dialecte mai menunte adoptară pre S în capetele cuvintelor, unele mai multu altele mai puțin, nu numai acolo unde și latinii puneau S seau O, pr. *homines*, *mugeres* (ispană), că *homines*, *mulieres* (lat.), ci și aliurea, pr. *molto*, *sopra*, *hijos*, *cartas*, în locu de *multus*, *supra*, *fili*, *chartae*.

Românii nu feceră nece un'a nece alt'a, ci se ținura mai strinsu de vechi'a pronunția cea înainte de clasicitatea latină. Ei dîcu U și acolo, unde latinii și italii nu mai dîcu de cătu O, pr. *frondie*, *munte*, *bunu*, *reu*, în locu de: *fronde* ††), *monte*, *buono*, *rio*;—er' S nec' aliurea, preîntru care nu-să de lipsă exemple. Er'

*Acheronte. In eodem: Nec Tityon volucres in-
unt Acherunte jacentem. Quæ tamen a juniori-
bus repudiata sunt, quasi rustico more
dicta.*

†) *Idem ib. „V quoque multis Italiæ populis in usu non
erat, sed e contrario O, unde Romanorum quoque ve-
tustissimi in multis dictionibus loco ejus O posu-
isse inveniuntur, publicum pro publicum, quod
testatur Papirianus de orthographia.”*

††) *Charisiu p. 105 ed. Putsch: Frus, hujus frondis,
quod sic ab Ennio est declinatum, annal. l. VII: Rus-
sescunt frundes, non frondes.*

Exemplele, unde si romanulu dîce O in locu de U, suntu prea pucine.

Românii dar' ău U cu latinii vechi, in cuntra greiloru, latiniloru clasici, italiloru, ispaniloru; provincialiloru,—dein cuntra nu au pre S in capetulu cuventelor, impreuna cu aceliiasi latini vechi si dein dialectele mai noue cu singuri italii.

Eli, dein cautarea lipsirei lui S finale, faci cu italii una familia mai strinsa, si prein astu semnu se destingu de cele alalte dialecte romane; ce retienura pre S si-lu intensera mai multu de câtu sî latinii. Deci lips'a lui S finale, e semnulu caracteristicu alu acestoru doue limbe (itala si româna) de catrà cele alalte, intru atat'a câtu si unde fura ore-cumu costrinse celu pucinu a recompensá pre S finale cu alta litera, facura amendoue pre aceeaasi cale adoptandu adeca pre I in locu de S, pre cumu; noi (ital. rom., la grecii mai vechi *νῶι*) in locu de nos (lat. isp.), nous (franc.) etc.,—stai, dai (rom.) in locu de stas, das (lat.).

X.

Numinativulu românu—italicu,—forá S finale.

De in asta natura a' limbei romanesci si italice catrà S, sî dein plecarea limbei italice spre O, se intielege si acea impregiurare, dupa carea numele in limb'a romanescă si italica se paru afî formate, nu dein numinativulu, ci dein ablativulu latinu, si dein carea apoi se de de ocasiune acelei ipotesi, ratecitorie dupa a' nostra convingere, cumu că si asta impregiurare

singura are fi destula spre a demonstra, ca aceste limbe nu are fi alt'a de catu ore-cari dialecte stricate dein limb'a latina.

In catu preintru limb'a nostra se recunosc, ca, retienendu noi pre U finale, numai numele terminate in E se aru pare derivate dein ablativulu latinu, si asia numai cele de a' III declinatiune latina, er' nu si cele de I si II. Inse noue ni-se pare, ca limb'a romanescă si intru asta parte e aparata de acea imputatiune.

Monumentele vechi, de si pucine, cate au remasu despre vechi'a limba latina, si marturisirea gramateciloru latini, ne arata mai multe exemple de nume de a' III declinatiune latina, in care numinativulu vechiu latinu suna ca si ablativulu clasicu seau forte aproape, asia catu de in aste exemple se pote conchide cu securitate, cumu ca numinativii clasici de a' III declinatiune nu-su adeveratii numinativi latini, ci numai prescurtare dein celi vechi mai lungi, ca si la greci, intru care asemenea se cunosce influenti'a limbei grecesci. Exemplele voru demonstra si mai chiaru.

Noi dicemu in nominativu: carne, lacte, linte, mente, pane si altele terminate in E, care la latinii clasici suntu in ablativ, er' in numinativu: caro, lac, lens, mens, panis. Ci se vedemu, cumu diceau si celi mai vechi latini.

CARNE, lat. caro la clasici in nom., la celi vechi carnis *). Liviu Andronicu la Priscianu

*) Priscianu VI, 3, 17 : Vetustissimi tamen etiam nominativum haec carnis proferebant.

VI, 3, 17: Carnis vinumque, quod libabant, anclabatur; inca si la Liviu istoriculu XXXVII, 3: Latinae instauratae, quod Laurentibus carnis, quae dari deberet, data non fuerat. De aci si Plautu in Capt. IV, 4, 6 are in ablat. carni: cum carni carnarium. Er' carnis in nom. e totu un'a cu carnes, cá canes la celi vechi in locu de canis, (Varro l.l. VII 152. Charis. p. 100), si asia lapedandu pre S: Carne **).

LAPTE lat. lacte la clasicî in nom., la celi vechi lact si lacte, si cá se lasâmu pre lact, Priscianu VI, 4, 20: Lac lactis, quod antiquissimi etiam hoc lacte protulisse inveniuntur, teste Capro apud quem testimonia invenies; vedi si I, 5, 27. Mart. Capella III, 81: Veteres lacte in nominativo dixerunt. Noi insine atâte esemple avemu dein Cato, Plautu, Probu, Varro si Nonniu Marcellu, câtu nu le potemu produce tote, cî ne restringemu la ceste urinatoria, ce ne potu ajunge. —

Enniu: Mulier erubuit, ceu lacte et purpura mixta.

Caeciliu: Praesertim quae non peperit, lacte non habet.

Cato de re rust. Ubi coctum erit, lacte addat paulatim.

Varro: Candidum lacte papillâ cum fluit.

Plautu Menechm. V, 9, 30: Neque aqua aquae, neque lacte est lacti, crede mihi, usquam similis.

**) Quintilianu (I, 4, 17: Quid? non E quoque loco I. fuit? ut Menerva, et Leber, et magister, et Diiove, et Veiove, pro Diiovi et Veiovi.

Pliniu hist. nat. XV, 15, 16: Dicitur lacte succus pyrorum.

LENTE, lat. lens la clasici in nom., la celi vechi lentis. Priscianu VII, 12, 64: Lentis quoque pro lens, et paris pro par.

MENTE, lat. mens la clasici in nom., la celi vechi mentis. Priscianu totu acolo: Mentis Ennius protulit in Epicharmo: Terra corpus est, at mentis ignis est, pro mens. Enniu la Varro de ling. lat. V, 59 ed. C. O. Müller: Est de sole sumptus ignis, isque totus mentis est.

PANE, lat. panis la clasicii in nom., er' la celi vechi pane. Plautu Curcul. II, 3, 88: Haec sunt ventri stabilimenta, pane et assa bubula, poculum grande, aula magna. Asia aveau manuscrisa-le vechie, precumu marturisesce Nonniu Marc. (III, pag. 148 ed. Gerlach): Panis consuetudine masculino genere appellatur, neutro Plautus in Curculione; — si Charisiu Gramm. I 17, 69 (pag. 69 ed. Putsch; p. 90 ed. Keil): Panis masculino genere dicitur, nam etsi neutro genere Plautus dixit: pane et assa bubula, tamen vitiose. Form'a pane remase si pre temporele mai tardie in usu. Arnobiu I, 36 (59) scrie: Non item apud vos est positum hoc pane, et hic panis? — Pane se afla scrisu si pre una tabla de marmure de supu Antoninu dein seclulu II, de trei ori in numinativu: pane, vinu:, Praesentibus dividerentur sportulae, vinu, pane, sicut diebus SSS. item V. p. Mai die Rosae eodem loco dividerentur sportulae, vinu et pane sicut diebus SSS. ea

conditione, qua in conventu placuit universis et diebus SSS, ii qui ad epulandum non convenissent, sportulae, et pane, et vinu, eorum venirent et praesentibus dividerentur.“ De unde se cunoșce, că reu a facutu Massmann in Libellulu aurariu pag. 84 vrendu a indereptă: panes in locu de pane.

Asia celi vechi dăceau si plebes in nomin. in locu de plebs (Priscianu de XII vers. cap. IV), amentis, concordis in locu de amens, concors (acel'asi in Instit. VII, 12, 64), primatis, Arpinatis (acol. VII, 12, 60), memoris in locu de memor (acol. VII, 12, 63) etc., precumu marturisesce acestu Gramatecu la locurile semnate si altii. In care tote dupa cele mai susu disa lapedanduse S finale dein numinativu, nu remane alta de cătu numinativulu romanescu, carele la latinii greciti in urma remase in locu de ablativn, asia cătu numinativii latini cesti mai noi suntu numai una imitatie grecesca, că se nu dăcemu coruptiune; er' celi ce nu cerceteza mai afundu limbele, credeau că numinativii latini mai tardii suntu adeveratii numinativi, er' numinativii vechi coruptiune de limba suptu nume speciosu de archaismi, buni numai preintru Pacuviu si etatea loru cea foră gustu.

Nece dăca ce-ne-va, că lapedandu pre S finale dein numinativii vechi: carnis, mentis, concordis, primatis etc., totu nu remâne numinativulu singulare alu romaniloru in E, ci colu plurale in I: carni. menti etc. De ora ce sciutu lucru este, că la latini E si I cu S fi-

nale seau forà S, in silab'a dein urma ale cuvintelor erau forte dubie, despre care sunt plene cartile gramateciloru. Destulu ne pote fi, ce dîce Varrone in cartea de limb'a latina ***): cumu cà poporulu dîce mestecatu inse forà de mustrare acumu hac o v i si hac a v i, acumu hac o v e si hac a v e in singulare, er' in plurale unii hae puppis si hae restis, alii hae puppes si hae restes. Er' Quintilianu anume dîce ****): cumu cà celi vechi latini mai multu dîceau E de câtu I, si asia Menerva in locu de Minerva, Leber in locu de liber, magester in locu de magister etc. La care adaugemu si preintru noi aceste ale lui: Sed mihi signare locum satis est, non enim doceo, sed moneo docturos.

XI.

Alta forma grecesca—M finale.

LA formele grecesci potemu adauge si M finale alu latiniloru, sustatuitu in loculu lui N grecescu, carele asemenea e lasatu a fora in tote seau mai tote cuvintele romanesci si italianesci, cà si S finale. Dîcu mai tote numai dein acea cauza, cà antani'a persona singulare a' imperfectelor romanesci, inca si astadi se pronun-

***) Varro de l. l. VIII, 66: Sine reprehensione volgo alii dicunt in singulari hac o v i et a v i, alii hac o v e et a v e; in multitudinis hae puppis, restis, et hae puppes, restes.

****) Vedi not. **). Donatu la Terentiu Phorm. I, 1, 2: Propter cognationem E et I literarum, non dubitaverunt antiqui et h e r e et h e r i dicere, et m a n e et m a n i, et v e s p e r e et v e s p e r i.

cia cu M finale că la latini, precum: io eram, lat. eram. Ci cartile romanesci, cu câtu sunt mai vechi, cu atât au mai rar acestu M în numitul tempu, de unde eli dîceau si scrieau: io erá, io si edea etc. Esemplele se voru aduce unde va fi vorba de tempulu imperfectu (nr. XXVI). Er' am io, e forá indoiela în locu de abu seau aibu dela habeo, si conformatu dupa form'a ausiliaria: am-ai-a, la latini: am-as-at.

Cumu că M finale si la latini erá forma straina, că si S, arata de ajunsu starea acelei litere la latini, carea erá mai nepotentiosa inca si de câtu S finale. De care, de si are fi locul a grai mai dios, unde va fi vorba de scriptura, totusi dein nexulu materiei ne semtîmu îndetorati a preocupá tractarea, preintru însu-si mai bunu întielesulu celoru urmatoria.

Liter'a acesta la latini, nu numai poetii o lapedau (împreuna cu vocalea de în aintei) totu de un'a dein capetulu cuventelor, de câte ori urmă cuventu începutu cu vocale,—ci chiaru si în proşa, si în vorbirea de tote dîlele; marturia ne suntu Gramatecii vechi latini Priscianu *), Velu Longu **), Cornutu si Vindice la Cas-

*) Instit. I, (p. 555 ed. Putsch. 36 ed. Krehl): *M obscurum in extremitate dictionum sonat, ut templum: apertum in principio ut magnus, mediocre in medius ut umbra.*

**) De orthogr. (p. 2238 ed. Putsch): *Sicut Verrius Flaccus, ut ubicunque prima vox M. litera finiretur, sequens a vocali inciperet, M non tota sed pars illius prior (N) tantum scriberetur, ut appareat eam exprimere non debere.*

siodoru ***), carii intru una gura marturisescu, cumu că M finale la latini înainte de alta vocale nu se pronunціá de locu, er' in ainte de cosunante se pronunціá numai că unu N nasale cá la greci. Er' Isidoru si Martianu Capella anume dīcu: că a pronunціá pre M finale in aintea unei vocali, e vitium ce se chiama Motacismu ****).

Deci M finale in scrisu mai multu erá una formalitate orteografica, de cátu unu adeveru, —formalitate care nu se aflá rigorosu oserbata. De unde atâte esemple aflámu nu numai in manuscrisele vechi latine, ci si in inscriptiuni, scrisa forá M finale,—si inca cu cátu suntu monumentele mai vechi, cu atátn si esemplele suntu mai dese, macaru că nece in temporele

***) De Orthogr. (p. 2281 ed. Putsch): Animadverti quosdam eruditos etiam M literam, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat supprimentes. — Igitur si duo verba conjungantur, quorum prius M consonantem novissimam habeat, posterius a vocalibus incipiat, M consonans perscribitur quidem, caeterum in pronuntiatione durnm et barbarum sonat. — Si (p. 2317): M literam, ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enunciamus; cum autem ad consonantes aut digammon aelicum, pro quo nos V loco consonantis posita utimur, tunc pro M litera, N literae sonum decentius efferimus.

****) Isid. Orig. I, 31, 6: „Motacismus est, quotiens M literam vocalis sequitur, ut bonum aurum, justum amicum, sed hoc vitium aut suspensione M literae aut detractatione vitamus.“ M. Capella lib. V, pag. 167 ed. H. Grotii de a. 1599.

mai tardă nu lipsescu,—dein causa, că în pronunția de tote dîlele M finale nu se audia.

Esemplu mai vechiu și mai decretoriu aflăm în inscripțiunile dein mormentulu Scipionilor, de carele și mai susu annu atensu (nr. VII), și a nume inscripțiunea mormentului lui L. Corneliu Scipione (la Orelli Corp. Inscript, t. I, nr. 552; Mayer anthol t. I p. 3 și p. 4 annot.), carea așa e scrisa:

HONC OINO PLOIRUME CONSENTIONT R...
DUONORO OPTIMO FUISE VIRO
LUCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI
CONSOL CENSOR. AIDILIS. HIC FUET....
HEC CEPIT CORSICA. ALERIAQUE URBE
DEDET TEMPESTATEBUS AIDE MERITO.

Adeca în ortografi'a clasică.

Hunc unum plurimi consentiunt r(omani)
Bonorum optimum fuisse virum,
Lucium Scipionem. Filius Barbatī,
Consul, Censor, Aedilis hic fuit a(pud vos).
Hic cepit Corsicam Aleriamque urbem,
Dedit tempestatibus aedem merito.

Unde oino unum, duonoro bonorum, optimum optimum, viro virum, Scipione Scipionem, Corsica Corsicam, Aleria Aleriam, Urbe urbem, si aide aidem, suntu scrisa foră M finale; si barbatii invetiați Sirmondu, Niebuhr, Grotefend, Orelli, Meyer etc. marturiscu, că Me lasatu afora preintru că nu se pronunția. Alătura și alte inscripțiuni totu de ale Scipionilor la Orelli (nr. 550. 555—558), în carile se afla: TAURASIA CISAUNA SAMNIO CEPIT. SUBIGIT OMNE

LOVCANA (Taurasiam, Cisaunam, Sannium cepit. subegit omnem Lucanam); NE QUAIRATIS HONORE QUEI MINOR SIT M... (honorem); REGEM ANTIOCO SUBEGIT (Antiochum); ANNORU GNATUS XVI (annorum); QUEI APICE INSIGNE DIALIS FLAMINIS GESISTEI (apicem); TE IN GREMIV SCIPIO RECIPIT TERRA (in gremium). Noi ceremu luarea a mente si la cele alalte diferente intre limb'a si ortografi'a acesta vechia, si intre cea clasica, la care amu provocatu.

Altu esemplu se fia inscriptiunea metrica (Bonada II p. 313, Orelli 4838, Meyer 1223, Zell 1951), aflata la Salerno, in carea cuventulu ardente e pusu in locu de ardentem, inse asia câtu metrulu nu suferu M finale. —

Quisq(uis) huic tumulo posuit ARDENTE lucernam,

Illius cineres aurea terra tegat.

Orelli (nr. 4623): Juratus se post EA UXORE non HABITVRV, post eam uxorem non habiturum. Massmann †): ABIAT VENERE POMPEIANA IRADA; habeat Venerem Pompejanam iratam. Boldetti ††) (p. 388 si 419): non meritus VITA REDDIT, vitam reddidit, si dein contra cu M unde nu se cadea (p. 411): recessit DE SECVLYM: de seculo, etc.

Care tote arata, că M finale in usulu vulgare nu numai in ainte de vocale, ci si aliurea,

†) Libell. aurar. p. 71 not. 1. deintru una inscriptiune de pariete in Pompeji, si asia celu pucinu de in sec. I dupa Christosu.

††) Osservazioni sopra i cimiterj de' santi martiri ed antichi Cristiani di Roma, fol. Roma 1720.

nu se pronunția; și de aci mulți nu-lu scrieau de locu, mulți erasi-lu scrieau și bene și reu.

De in acesta lapedare a' finaliloru M și S, se trase și una mare parte a fluctuațiunei in terminatiunea unoror nume latine, care in numinativulu singular acumu se scriu cu S, acumu cu M, acumu foră nece un'a, pr. Coelum, coelus, coel; ossum, ossu, os etc., de care plenusu cartile gramateciloru Charisiu, Priscianu, Serviu etc.

Deci și numinativulu nostru foră M finale, nu numai că nu e corupțiune, ci chiaru dein contra testimoniu de cea mai vechia forma latina, cu atât mai multu că noi nu amu mutatu pre U finale in O, că italianii in nom. er' latinii clasici in ablativ, ci l'amu tîenutu că vechii romani: cernu, osu etc.

Nota. In edit. I citasemu una inscripțiune metrica (la Meyer t. II. nr. 1504 pag. 178) care suna:

Hic jacet infelix zmirnea puella tenebris

Quae annos aetatis agens sex et decem mensibus octo

Amisi lucem, anima mea, rapuerunt fata iniqua.

Ci fiendu metru ne-acuratu, o lasaramu afora, macaru că intru ins'a decem e in locu de decem cerendu asia metrulu, si anima mea in locu de animam meam.

XII.

Formarea casureloru.

DUPA premisa-le despre U și S, și dupa aratarea că M finale la latini a fostu mai infirmu și de câtu S, precumu și dupa luarea a mente, cumu că diftongii latiniloru AE, OE, EI, pre tempulu clasicității (la Varro, Cicero etc.), erau mai multu preintru scriptura și ortografia de că-

tu preintru pronuntiare *) — ni-se pare, că ca-
sure-le în declinarea numelor la latinii ne-gre-
citi și în uzul vulgare mai alesu rusticu intru
nemica seau prea pucinu se destingeau de ale
românilor. Parere, care unor'a se va vedé ca-
mu paradoxa. Fia, ci noi chiaru dein asta cau-
sa ne semțimu îndetorați a ne arată și ratiuni-
le, dein carile opinămu asia, — apoi judecat'a
remania publicului preceptoriu la aste cerceta-
ri. Noi rogămu numai pre bunii nostri lectori,
caror'a se are paré lucru uritiosu a ne urmă pre
aceste carări seci de antânia elemente, înse de-
la care nu ne potemu abate de ca volămu a ne
demustrá parerea, se treca acestu paragrafu.

*) De AE, OE, Varro de l. l. VII, 96: „In pluri-
mis verbis A ante E, alii ponunt alii non, ut quod
partim dicunt SCEPTUM partim SCAEPTUM,
alii Plauti FAENERATRICEM alii FENERATRI-
CEM, sic FAENISICIA et FENISICIA, ac rustici
Pappum MESIUM, non MAESIUM, a quo Lucili-
us scribit; CECILIUS prætor ne rusticus fiat &
Adeca: ne rusticus Cecilius prætor fiat, in
care versu Luciliu rusticitatea lui Ceciliu chiaru pre-
în aceea vrè a o semnă, că-i scrie numele cu E sin-
guru, cumu pronunciau rusticii, er' nu cu AE (Cae-
cilius) cumu scrieau și pote că pronunciau urba-
nii. — Totu acel'asi V, 97: „Ircus quod Sabi-
nii fircus; quod illic fedus, in latia rure
EDUS, qui in urbe ut in multis A addito:
AEDUS“. Asia dar' rusticii diceau EDUS, seau
mai adeveratu EDU foră S că românii, er' urbanii
AEDUS seau HAEDUS, cu H seau foră H, in lo-
culu caruia Sabinii puneau F și diceau fedus (fo-
ră AE), fircus (in locu de hircus) etc. — De EI,
OE etc. vedi în Not'a 1, unde și alte exemple.

Si mai antânii suntemu coastrinsi a premi-te, că dein cele cinci declinatiuni latine numai cele de antânii trei (I—III) suntu adeverate specie destinte, er' cele alalte doue dein urma (IV. V) suntu numai variatiuni dein cele dein ainte, si anume: declinatiunea a' IV e variatiu-nei celei de a dou'a, er' a' V a' celei de anta-nii, cu forme dein a' III.

Presupunendu acestea, ce in urma vomu si demustrá, Declinatiunea I a' latiniloru avea nu-mai trei terminatiuni casuali; a, e, i, — a' II er' trei: u, i, a, — si a' III doue; e, i.

I-a Declinatiune, avea in singularc: A preintru nom., accus., vocat., si ablativu, — E (seau ae) preintru genet. si dativu, — er' I că variatiune in loculul lui E.

Dupa aste terminatiuni, grecitorii adause-ra la accus. un m in locu de *v* grecescu, precu-mu: MUSA-M că *μουσα-ν*, unde se nu uitamu ce amu aratatu mai susu (nr. XI), că la Romani m finale, candu-lu pronunciau, suná că *v* grece-scu **); diferenti'a dar' intre musa m si *μουσαν* in gur'a urbaniloru crá nulla.

Genetivulu si dativulu se scriea (numai) cu AE in locu de E, preintru că asta terminatiune li-se pareá a nu fi alta de cátu a' greciloru *ai* seau *α*, care pre acele tempore se pronunciau că

**) Cicero in Oratore XLV: Quid illud? non olet unde sit, quod dicitur cum illis, cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscœnius concurrerent literæ, ut etiam modo, nisi autem interposuisssem, concurrissent. Vedi si Quintil. VIII, 3, 45.

si acumu la grecii moderni cá E si A. De aci apoi poetii latini, nu numai cá urmara pre greci scriendu a e seau a i in locu de E cá si altii, ci pre a i dein genetivulu latinu une ori-a-lu impartîra in dou e silabe, precumu Virgiliu Aen. III, v. 254:

Aulaï medio libabant pocula Bacchi;
sî IX, 26:

Dives equûm, dives pictaï vestis et auri.

Si aci imitandu pre grecii poeti, carii scriu une ori *παῖς* in locu de *παῖς* etc., ci la poetii greci nu se afla esemplu, se fia pronunciatu candu-va *μῦσαι*, cumu facura celi latini.

In locu de genetivulu in E seau AE (ai), unii dein latini dîsera si AS, erasi cá grecii, pr. pater familias; ci esemplele suntu pucine, si se pare cá asta terminatiune nu potû resbate in usu, si se pote cá in locui apoi s'a dîsu AI ponnendu I in locu de S, cumu si noi facemu in unele forme si italianii, pr. dai, stai in locu de das, stas ale latiniloru; de aci alu poetiloru AI, care in urma remase éراسi E, cumu-lu pronuncia poporulu, cá si in dativu. Unde insemnâmu pre scurtu, cá gen. si dativulu latinescu in singulare chiaru si la latini pucina seau mai nece una diferentia nu aveau.

In plurale, preintru nom., dat., si ablativu avea E (a e), cá in gen. singulare, cumu si a-stadi e in limb'a romanesca. Er' deca celi mai tardie dîsere IS in dat. plurale, asta inca e numai una variatiune a vocaliloru E si I, cu tote cá si terminatiunea ES se mai afla intru unu e-

pîtafiu anticu pusn unui mimu anume *Protogete* (la Orelli nr. 2623. Mayer 1441. Zell 1948), precumu:

**PLOVRVMA QVE FECIT POPULO SOVEIS
GAVDIA NUGES.**

Adeca: *Plurima qui fecit populo suis gaudia nugis*; unde *nuges* e in locu de *nugis*, cá si *que* in locu de *qui*, er' *suis* se pronuncia cá una silaba cu distongulu *ui*.

Genetiuvulu plurale in *ArUM*, si acusativulu in *AS*, suntu curatu grecesci: *musArUM*, *musAS*, cá *μουσῶν* si *μούσας*. Vedi not. 2.

— *A' V-a Declinatiune*, care erasi e numai preintru numelo *femeniesci*, de cea de antânii nu se destinge de câtu numai prein *E* in locu de *A*, si mai multu *S*, cele alalte forme casuali remanendu totu acelea. De aci atâta varietate in scrierea numeloru de aceste doue declinatiuni, mai alesu a' numeloru terminate in *tia* (dupa *I* declin.) si *cies* (dupa *a' V*), pr. *tristitia*, *tristicies*; *sorditia*, *sordicies*; *munditia*, *mundicies*. Dein carele apriatu se cunosce, cá de si usulu pre unele le a adoptatu mai multu in *A*, er' pre altele in *ES*, totusi la inceputu aste done terminatiuni erau libere preintru ori care nume de aceste declinatiuni, si asia numele terminate in *tia* se poteau pronuncia neaparatu cá *cies*, si cele terminate in *cies* cá *tia* asia câtu chiaru si *facies*, *glacies*, *species*, care numai in asta terminatiune suntu usitate, la inceputu se au potutu dice: *fatia*, *glatia*, *spetia*; cumuse a *dîsu* si *amicities*, *tri-*

stities ***) in locu de amicitia, tristitia etc.

Alte nume terminate in ES de a' V declinațiune, (afora de cele in cles), si la latini suntu forte pucine,— unele au trecut la cea de a' treia, pr. quies gen. quietis, ei requies requiei,— altele seau destinsu de catrà a' V declinațiune prein prosodia, scurtandu pre E in gen. si dat. singulare cá cele de a' treia, asia cátu nuse potu socoti' tienendu-se curatu de a V, ci apropiate de a' III declinațiune, pr. res, spes, fides, gen. rei, spei, fidei cu E scurtu, nu cá faciei etc. cu E lungu, in care El lungu e in loculu lui AI seau AE dein decl. I. Dies la latini, in abl. se dicesa si dii cu alu doile l lungu in locu de die, cá la noi di' contrasu dein dii ****); — seau si diu, preonmu remase in formula: diu noctuque, si in nudius tertius addeca; nunc diu'st tertius, dupa care si noi dicesmu zu si zi. Despre variatiunea acestei declinațiuni la latini panà si in temporele clasice, pre largu tracteza intre alții A. Geliu, si Pri-

***) Charisii I, ed. Putsch p. 94: Amicitia, Plinius Secundus sermonis dubii lib. VI, ut planities inquit, luxuries, mollities, et similia, veteri dignitate. cæterum rationis via debet amicitia dici... Quod si manus veterum licentiae porrigemus, potest et copies, et observanties, et benevolenties dicier.

****) Idem ib. p. 101: „Dii pro die seu diei. “ A. Gellii IX, 14: „Sic autem dies dii a veteribus declinatum est, ut fames fami, perniciæ pernicii, progenies progenii, luxuries luxurii, acies acii“.

scianu ****). Deîn care se cunosce, că eli dî-
ceau: dies in nom. si gen., die, dii, si diei
in gen. dat. si abl. Esemplele produsa de ace-
lia suntu: hujus facies, dies, — hujus facii,
dii, pernicii, progenii, luxurii, acii,
specii, — hujus facie, die, specie. Si de
unde se pote esplică asta varietate atatu de ma-
re in casurele acestei declinatiuni, carea seme-
na a confusiune? Neindoitu mai multu numai,
deîn ortografia adaugundu seau lapedandu pro
S finale, sî deîn afinitatea între E si I finale,
buna-mitecumu si noi dîcemu si scriemu, seau dî-
ceamu si scrieamu, acumu φειγῖν, acumu φειγῖι,
acumu φειγῖιι. Deîn asta variatiune enormă, ca-
re si aliurea se afla la latinii, se întielege, pre-
întru ce dîse Quintilianu ore-candu de limb'a la-
tina (I.6, 27): Aliud esse latine, aliud gram-
maticè loqui.

II.-a Declinatiune, în singulară avea U
preîntru tote casurele, neluandu afora nece ma-
caru gen. si vocativulu. Preîntru genetivu, cu a-
tâtu mai vertosu, cu câtu si grecii mare parte-
lu faceau în U (ov), er' stramutarea lui U în I
deîn genet. sing. la Romani seau latini se pa-

****) Priscianu VII, 93 & 94. ., Veteres tamen
frequentissime inveniuntur similem ablativo protu-
lisse in hac declinatione tam genetivum quam dativum.
Salustius in hist. I. Dubitavit acie pars;
pro aciei. Et Virgilius in I Georg. Libra die so-
nnique pares ubi fecerat horas; die pro diei. O-
vidius quoque in III. metam. fide pro fidei po-
suit: Prima fide vocisque ratæ temptamina sum-
psit“. Mai multe la A. Gelliu I. c.

re a se fi facutu, dupa cumu se stramută si in alte cuvinte, dîcundu mai tardîu *optimus* in locu de *optumus*, *lacrima* in locu de *lacruma* etc.

Vocativulu in *E* e curatu grecescu.

Dat. si ablativulu in *O*, si acusativulu in *UM* care urbanii-lu pronunciau că *ON* că si grecii *ov*, inca suntu afora de indoiela numai variatiuni grecesci in locu de *U* rusticu dein aste casure,

Acest'a se pote dîce si de tote casurele plurale, precumu se adevăresce dein declinatiunea a' *IV* in *US* si *U*, carea nu e alt'a de catu form'a cea mai vechia a declinatiunei latine prentu cele terminate in *U*, — macaru că celi mai tardii se nevolira a subintru duce si aici unele grexiture, ci care mai pucinu fura acceptate aici că aliurea, de ora ce de au si potutu acatiă lei colea câte unu *S* seau *M* finale, seau vre unu *I*, inse pre *U* nu-lu potura scote dein casurele acestei declinatiuni, seau numai forte pucinu. In locu de *sensus* in gen., unii incercara a scrie *sensuis*, ci se lapedà. Dativulu acceptà pre *I* in cele masc., ci nu si in neutre; ba inca si in masculine poetii de câte ori lungeau pre *U* dein dativu, totu de un'a lapedau pre *I*, pr. Virgiliu *Aen. I v. 257*: *Parce metu Cytherea*, in locu de *metui*; si *Georg. IV v. 158*: *Namque aliae victu invigilant*, in locu de *victui*.

In dat. si abl. plurale, deca in unele se afla *I* in locu de *U*, ast'a e erasi numai una scaimbare mai tardia, care inse n'a strabatutu in tote cuvintele acestei declinatiuni.

De aci este, că la scriptorii vechi atâta me-
stecare se afla în numele de a' II si a' IV de-
clinatiune, câtu Quintilianu însusi marturisesce
*), că nu se scie, cumu e mai bene a declină:
senatus, gen. senatus, dat. senatus, — au
senatus, gen. senatus, dat. senatus; si asia a-
flăm tumultus gen. tumultus seu tumultus, vi-
ctus victi, actus acti etc. Gelu, la Cato
(de re r. XI.) are nom. gelus: Ne gelus no-
ceat; la Varro (de r. r. I, 45) gelum: Venenum
enim gelum; in gen. geli la Lucretiu (V v.
205): Assiduusque geli casus; in dat. gelo
la Varro in Nonniu Marcellu: Pieridum comes-
que tenet cata gelo putri montium laxa. Asia
diceau: cornus, cornum, cornu; tonitrus,
tonitrum, tonitru; genus, genus, genu etc.
De care vedi la Priscianu VI, 4, 19, unde si e-
semplele dein Attiu, Lucretiu, Cicero, Ovidiu,
Lucanu. — Er' —

III-a Declinatiune, deca vei luă dein ca-
petulu numeloru pre S si M finale (in gen. dat.
si abl. plur. um si bus), nu avea de câtu unu E
seu I preintru casurele sale.

De nom. singulare am vediutu mai susu, cu-
mu latinii celi mai noi l'au scurtatu dein celu
vechiu, că si grecii, lapedandu unele vocali si
cosunanti dein capetulu numenativiloru vechi,
pr. dein lacte, facundu lact, si lac etc. De
aci si neutrele latiniloru in al si ar, neîndoitu

*) Instit. Orat. I, 6, 27: Quid de aliis dicam, quum
senatus senatus senatus, an senatus se-
natus senatus faciat, incertum sit?

sunttu contrasa dein ale si are, asia câtu sunttu de aceeași forma cu adiectivele terminate in alis-ale, si aris-are, pr. animal, in locu de animale, calcar in locu de calcare, torcular in locu de torcularare, dela animalis-le, calcaris-re, torcularis-re etc. Unde oserbâmu, că la vechii latini terminatiunea adiectiveloru in E nu e-
ră numai preintru neutre, că la clasici, ci si preintru masc. si feminine; precumu adeverescu e-
semplele la Noniu Marcellu adusa dein scriptorii vechi, unde dîce: că cale se dicea in locu de qualis (III, pag. 134 ed. Gerl.), pingue, simile, tale in locu de pinguis, similis, talis (ibid. p. 148. 152. 154), pr. Titinius: Formicae pol persimile est rusticus homo. Novius: Tu pueri pausili simile es etc. De unde si noi dîcemu asemenea in numinativu, si asia latinii vechi inca voru fi dîsu: verde in locu de viridis-e cumu dicemu noi si italii.

Terminatiunea alis-ale, si aris-are, neindotu că la inceputu a fostu totu un'a, cu diferen-ti'a prononciarei acumu L acumu R, de unde ve-ne că in limb'a romanesca nu avemu termina-tiunea ale ci numai are, pr. frigare, spinare, că frigale, spinale. Er' alis si aris sunttu dupa origine identice cu ariu nostru si alu latiniloru alius-um seau arius-um. De aci a-flăm una suma de cuvente latine, care varie-za intre aste forme, pr. torcular, torcu-lare, ci Cato torcularium in numinati-vu **); că si vectigal, in nom. vectigalium,

**) Charis. p. 118: Torcular, Afer pro Taurinis,

de aci in gen. plurale la Cicero, Varro etc. vectigaliorum ***). Pliniu întrebă, cumu are fi mai bene: aqualium, au-aquarium? ****) Si Cicero a disu: singularie in locu de singulariter (Charisiu ed. Putsch p. 195).

Asemeni contractiuni se fecera si cu forme de alte declinatiuni, pr. os ossis, si vas vasis, dei nossum seau ossu †), vasum ††), — a-ger, Evander, aestifer dein agrus, Evan-

sed torcularē dici debet. Cf. pag. 14 l. 40 et pag. 65 l. 43.

Cato de r. r. LXVII: Qui in torculario erunt, vasa pura habeant. It. CXII: Calcato in torculario.

***) Charis. p. 119: Cicero ad Att. ait enim in ratione vectigaliorum suorum; sed et de lege agraria: vectigaliorum. Varro de bibliothecis libro II: vectigaliorum; et Asinius Pollio: vectigaliorum reip. curam esse habendam.

****) Idem pag. 95: Aqualium an potius aquarium dici debeat, quærit Plinius Secundus, et putat, ut laterale laterarium, scutale scutarium, et manuale saxum, manuarium vas, proin aqualis aquarium dici.

†) Charis. p. 112: Ossum dici non potest, — Gellius tamen libro XXXIII: Calvariaequæ ejus, inquit, ipsum ossum expurgarunt inauraruntque. Si erasi totu acolo: Ossu quidam, ut genu, veru, putarunt, inquit Plinius eodem libro VI, posse censeri. — De aci in abl. osso, Charis. ib. „, Varro ad Cic. XIII: Olivo et osso putat, inquit, fieri. Plinius sermonis dubii libro VI.

††) Idem p. 119: Vasi genetivo singulari. I finita nomina genetivo plurali RUM syllabam capiunt: vasorum, et nominativus erit hoc vasum. pluralis utriusque communis est hæc vasa.

drus, aestiferus †††). Vultur dein vol-
turus (sboratoriu), vultnris, seau vulturius
(că volator, volatorius); Enniu: Vultur in
sylvis miserum mandebat homonem; altii scriu
vulturis aici, er' vulturius la Cicero, Lu-
cretiu, Plautu si altii ††††). Volucer dein vo-
lucre, coel dein coelum, donec dein donicum,
sed dein sedum etc. †††††).

La care mai adaugemu, că asta placere de
a contrage numinativii vechi mai lungi in for-
me mai scurte, se semte inca si in limb'a no-
stra, dupa care dicemu: omu că lat. homo, in
locu de omene dupa cumu arata nom. plur. o-
meni, jude in locu de judece, vulturu si ar-

†††) Id. p. 96: Aestifer, an aestiferus, Pli-
nius in eodem libro VI. It. p. 102: Evandrus Maro,
quod ut inquit Opilius, græca nomina OS syllaba fi-
nita latine solent US terminari, usus tamen E-
vander. — It. p. 97 seq. Alexander si ratio pla-
cet, quam sub Euandri nomine disputavimus. A-
ger quoque usu, non ratione, dicitur.

††††) Idem p. 75: Vultur dixit Virgilius in VI, sed
et vulturius Lucilius in I, ut pavi et pavo. —
Si p. 120: Vultur, Maro Aen. VI: Rostroque im-
manis vultur adunco, ut turtur. Vulturis
Ennius: Vulturis in sylvis etc. — Vulturius, M.
Aem. Scaurus contra Q. Caepionem actione II:
Nefarius vulturius patriæ parricida. Cicero in
Pisonem: Vulturius illius provinciæ; item in
eadem: Scaurus vulturius reipublicæ.

†††††) Idem p. 120: Volucris, non volucer,
sed ut equester, ait Plinius dici debere. Id. p. 178:
Donicum pro donec, ita Livius usurpat etc. —
Enniu la Ausonin Grammaticomast., Unde Rudius
ait: Divom domus alsisonum coel?

boru pre unele locure in locu de vulture, arbure etc.

Nota 1. Ce s'a dîsu de AE, se întielege si de diftongulu OE, carele acumu se pune in locu de AE, precumu arata nenumeratele exemple de asta variatiune la scrietorii mai tardfi, in inscriptiuni si Msa, pr. caelum si coelum, cœna si coena, praetes si proeces seau preces, etc., — acumu in locu de U, pr. coera, in locu de cura, moerus in locu de murus etc., er' mai alesu in locu de E, pr. foelix in locu de felix, foenum in locu de fœnum seau fenum etc., asia câtu tota diferenti'a e numai in ortografia, voliendu se urmeze seau etimologi'a seau mai vertosu ortografi'a grecesca: De aci aflâmu scrisu si scaena, saeculum, praetium, oboedire, oinus, inta si diae, quinquinaes, longae (adv.), suaes, benignaes etc. in locu de scena, seculum, pretium, obedire, unus, die, quinquies, longe, suae, benignæ.

Er' de El inca se pote dîce acceasi, cumu cã erã numai in ortografia, er' nu si in pronuntia; si scrierea cu El se facea cã la greci in silab'a lunga in locu de l, pr. omneis, treis, in locu de omnes tres, seau si omnis tris. Quintilianu I, 7, 15, anume marturisesce, cã e imitatiune grecesca: „Ditius duravit, ut E et l jungendis eadem ratione, qua graeci uterentur; ea casibus numerisque discreta est, ut Lucilius præcipit:

Jani pueri venete, E postremum facito atque I,
Ut puereî plures fiant“.

2. Remâne, cã se atingemu si de R dein genet. plurale, si de B dein acelasu dativu. Si in câtu preintru R, nu e indoieala, cã se frage dein una forma vechia forte latita, dupa care in genet. singulare se dîcea AR in locu de AS, pr. in limb'a Umbrica totar Jovinar in locu de totas Jovinas seau totai Jovinai, literale finali R si S fiendu la latini forte promiscue, asia câtu celi vechi dîceau de multe ori R unde celi mai noi disera S, pr. arbor, honor, si arbos, honos, seau dein contra S in locu de R, (Quintil. I, 4, 13). Insasi terminatiunea

in AR in gen. singularo încă e numai una variațiune grecescă usitată dialectului Spartanu, în locu de AS ală celoru alalte dialecte grecesci (vedi Maittaire gr. ling. dialect. ed. Hag. 1738 pag. 146 & 287. Salmas. de hellenist. Lugd. B. 1643 p. 428 seq.), er' dela gen. singul. in AR (e r, o r) se trase form'a plurale in arum (erum, orum). — În catu preintru B dein dat. plurale alu unoru declinațiuni, macaru că ise afla urme și în dialectele vechi italice, precumu în tablele Eugubinaice: tref bu f se itu adeca: tribus bobus facito, cu F în locu de B, inse originea acestei forme încă nise pare grecescă, cunoscutu fiindu că la grecii mai vechi, precumu la Omeru și altii, de multe ori se adauge silab'a *et* la dativulu numeloru, de în care F alu umbriloru și B alu latiniloru firesce se esplica. De însemnatu numai este, că acea litera seau silaba că forma casuale nece la grecii, nece la latini, nece la umbri nu eră generale, ci numai în unele cuvente, seau în unele declinațiuni, mai foră nece una regula definită; dein care se esplica și variațiunea acea mare, ce o aflăm în monumentele vechie.

3. Încă nece form'a genetivului plurale cu R, nă a fostu generale la latini, de cătu în declinațiunea I și V (cu AR și e r), ci intru a' II decl. usulu eră mestecat (ORUM seau UM), er' intru a' III și IV, form'a aceea lipsi cu totulu, precumu arata exemplele: deaRum, deoRum seau deūm, hominUm, sensuUm, reRum, și altele cunoscute dein gramateca.

XIII.

Formarea temporelor auxiliaria romanesci.

Ce s'a aruncatu și mai multu limbei romanesci, și preste totu limbeloru romane, spre adevierirea că aru fi corupte după limbe și forme straine,—e formarea temporelor auxiliaria în conjugatiune.

Noi nu vomu nece nu potemu a ne lasă în certă seau disputa cu celi prea invetiați barbati, ce ne arunca acest'a,—nece a întreprinde se de-

muștrănu, că nu romanii dela germani, ci acestia se au impromutatu dela Romani precumu între alte asia si in formele ausiliare ale verbeloru, măcaru că scimu cumu că in cele mai vechie monummente de limb'a germana, in fragmentele versiunei gothice, de pre tempulu candu Gothii erau in Mesia inferiore, nu se afla tempore ausiliaria, —er' dein contra chiaru si in limb'a latina, la autorii si celi mai vechi, nu numai aflămu e-semple nenumerate de tempore formate cu verbe ausiliaria, pr. excusatum te habeo, factus-sum etc., ci gramatecii le tracteza intru unu numeru cu multu mai mare, de cumu se afla astadi in limbele romanice seau chiaru si in cele germane *). Esemple a produce are fi de prisosu, inse dein cele cu habeo, unulu mai insemnatu, ce aflămu la Varro (de ling lat. VII, 38) dein Plautu, si care mai apriatu arată asemenarea cu temporele ausiliaria de acumu, meriteza a fi citatu inainte de tote : „Plautus: Epeum fumificum, qui legioni nostrae habet coctum cibum;“ adeca Epeu facutoriulu de fumu, carele legiunei nostre a coptu mancare; unde Varro 'esplica fumificum cu cocum. Insemnămu numai, că si grecii moderni au luat del romanii seau dela itali formatiunea cu ἔχω si εἶχα, pr. ἔχω λαβει, εἶχα ἀπαύσει,—ci futurulu cu θῶ seau θέλω ne-îndoit de la romanii.

Noi dupre aceste urmă suntemu mai plecati a crede, că insii germanii ne-avendu mai

*) Vedi Priscianu Inst. gram, VIII, 11, 60; si XI, 7, 26.

antaniu de câtu dona tempure in indicativu; presente, si trecutulu **), mai ia urma prein indelungata petrecere intre popore de limba romana se vediura coastrinsi a adoptá unele forme de tempure ausiliaria dein limbele romane, cá cele ce singure se poteau aplecá limbei germane dupa natur'a ei fiendu saraca de forme originarie, candu cele romanice impreuna cu a' nostra suntu cu multu mai avute de câtu ea in atari forme.

Ci se lasámu, cá nu germanii dein limbele romane, ci natiunile romane au invetiatu dela germani a formá tempure cu verbe ausiliaria, — pre dereptate inse potemu cere, cá se ni-se recunosca, cumu cá limb'a romanesca nu se afla in aceeași necesitate de tempure ausiliaria cá limb'a germana, fiendu cá afora de formele ausiliaria mai are si alte forme originarie preintru acelesi tempure, macaru cá in usulu de astadi ne sierbimu mai multu cu ausiliaria de catu cu originaria, asia câtu unele forme originarie se au facutu mai rare, unele seau parasitu cu totulu. Ci usulu mai vechiu alu limbei romanesce, precumu ne arata cartile betrane romanesce in ainte de a. 1700 panà catra a. 1570, e cu totulu contrariu usului de astadi, si celi vechi cu câtu dîceau mai raru: am dîsu, si am fostu dîsu, — cu atátu mai desu dîceau si scrieau: dîsi, dîscasi, dîse, dîsemu, dîse-

**) Vedi: Ulphilas, de Gabelentz si Loebe, mai alesu vol. II. P. 2. seau *Grammatik der gothischen Sprache*, Lips. 1846, pag. 86 seqq. si p. 142 seqq.

tu, dîsera seau dîser e seau dîseru; asia si feci, fecési, fece, — dedi, dedési, dede, — pusi, pusesi, puse etc. in locu de am dîsu, am facutu (celi vechi faptu), am datu, am pusu.

Esemples. Pentateuchulu de Orastia de la a. 1581, Genes. XXIV, 17 seqq. ши зишь єи: роґѣте дѣми сѣ єѣѣ. є а прѣкѣрѣндѣ лѣ ѡ вѣ-дра дѣпре оумѣрѣ ши зисє. єѣ жѣж ши кѣмили-ле тале бон адѣпа. ши єѣ єѣѣи: кѣмилиле жѣж адѣпѣ ши атреѣаи а ши зишь: акѣи фатѣ єѣи, іа рѣспѣнєє фата лѣ Бєтѣєл сѣнѣтѣ, карє є фєчѣрѣ лѣ Нахѣрѣ карє лѣи аѣ нѣскѣт Мил-ка. ши пѣшь оун черчєль прє фрѣнтѣ єи. Gen. XVI, 5: ши зисє Сарай лѣи Авраамѣ: ноу фѣ-кѣшь дєрєптѣ кѣ минє, єѣ дє дѣ лѣжѣ тинє слѣжѣника мѣ. etc.

Psaltirea de Jasi de la a. 1680, Psalmu XV, 2: зиш доминѣлѣи, доминѣл мїєѣ єѣи тѣ. XXXVII, 14: кѣ мѣ фєч ка ѡмѣл чє наѣдє; 17: кѣ зѣ-ш ѣ, нѣ кѣнѣа сѣ мисѣ єѣкѣрє пнѣмашїи мїєи. LXVIII, 8: Отрєиннѣтѣ мѣ фєчю фрѣцїлѣр мїєи, ши продит фїнлѣр манѣжѣа; 11: ши пѣш ат-єрѣкѣмѣнтѣл мїєѣ сѣк, ши мѣ фєч лѣр дє пнѣ-дѣ etc.

Ce e mai multu, form'a ausiliaria: am fo-
stu dîsu, se pare nece a fî fostu prea cuno-
scuta vechiloru români; celu pucinu autoriulu
versiunei Pentateucului de Orastia de mai susu,
si altii, candu nu scriu: dîsesem, scrieau:
іо єрѣ dîsu, pr. Gen. II, 2: ши ѡдѣхѣни жѣ
ашѣптѣ єѣ. дє тоатє лѣкѣрѣлє чє єрѣлѣ фѣкѣу-
тѣ. ши єлѣєи ашѣптє єѣ ши сѣнѣи іа. кѣчє кѣ

ж ачѣа ера шдѣхннть де тоате локрѣреле
сале; adesa; се facie, si se odichnise; —
5: ши тоатж мреа кѣмпѣлѣн, че манте нѣ ера
крескѣть. кѣ дѣмнѣул дѣмнѣсѣ жкѣ нѣ ера
плѣатъ пре пѣмѣнтъ. XXX, 9: кѣндѣ вѣзѣ дѣа
коумькѣ ера стѣтоутѣ дѣнащѣрѣ, лѣω елѣ ж-
ника ен Зѣлѣфа, ши лѣи Пѣкор дѣдѣ моумѣ etc.

Adeveratu, că noi aștăzi nu putem forma
futurulu foră verbu auxiliariu, cimm nu potu
nece cele alalte limbe romanice nece cele ger-
mane. Germanii-lu formeza cu *werde*, anglii
cu *shal*, gothii nu-lu au de locu.

Italii, francii si ispanii-lu formeza dein in-
finitivu intregu adaugundu auxiliariulu o seau ai
(dela *habeo*); români-lu formeza dein infiniti-
vulu scurtatu adaugundui seau premitiendui
auxiliariulu *voliu*, dupa pronunția vulgară
o*iu*, in person'a prima. Ci de vomu cantă mai
aprope si futurulu latinu, ni-se pare că si in
asta templare form'a nostra e mai aproape de
cea latina, de câtu a' altor'a.

In limb'a clasica latina numai futurulu co-
jugatiunei I si a' II se formeza de la infinitivu-
lu scurtu (foră *re*) adaugundu silab'a *bo* etc.,
ci in vechime asta formațiune eră preintru tote
patru conjugatiunile lor, pre cumu ne arata
una multime de exemple la clasicii mai vechi si
la gramateci. De conjugatiunea a' IV dîce Dona-
tu ***) cumu că unii formeza futurulu in *bo*
si *bor* in locu de *am* si *ar*: „Hanc nonnulli
quartam conjugationem putant, quae futurum

***) Donatu II, 12, 4, p. 18 (t. I) ed. Lindemann.

tempus in a m et in a r, in b o et in b o r syllabam mittit, ut servio servis: serviam, servibo; vincior vinciris: vinciar, vincibor.“ Asia se cojuga până astadi eo is ibo, cu compusa-le lui. Er' Nonniu Marcellu (cap. X), a fora de esemplele de a' IV cojugatiune in ibo, pr. expedibo, audibo, aperibo, oboedibo, operibo, pervenibunt, repperebitur, venibo, de carele se afla sila Plautu, aduce esemple si dein a' III cojugatiune, pr. „Dicebo pro dicam, Novius Depaticis: Primum quod dicebo recte, secundum quod dicebo eo melius.—Paribit pro pariet, Pomponius Buccone: Si pregnans non es paribis nunquam. —Reddibo (pro reddam), Plautus Vidulariâ: Ego servabo, quasi sequestri detis neutri reddibo.“ Reddibo in locu de reddam se afla si in Casin'a lui Plautu I, 1, v, 41: Nunquam aedepol jejunium Jejunum' st aequae, atque ego reddibo te; er' in Epidicu II, 2 v. 5: Jam ego me convortam in hirudinem, Atque eorum exsugebo sanguinem, senati qui columen cluent (in locu de exsugam); etc.

Er' in câtu preintru silab'a BO a' latiniloru, luandu amente câtu de forà regula celi vechi si celi noi latini scrieau si diceau acumu B acumu V, unulu in loculu altnia, pre liusioru venimu la acea parere, cumu câ terminatiunea futurului latinu BO in person'a prima nu e alta de catu una prescurtare dein BOLO in locu de volo, câ si BIS in a' dou'a in locu de vis, si asia mai in colo in cele alalte persone,—prein urmare dupa formatiunea futurului nostru, nu-

mai cu acea diferenția, că la noi auxiliariul volii a rămasu liberu de a se premite seau sumite infinitivului scurtatu, er' la latini bonu e liberu ci totu de un'a se împreuna cu infinitivulu scurtatu intru unu cuventu nedespartîtu, cumu se face si cu futurele italiloru si franciloru.

Nota. De stramutarea literelor B si V între se ne la latini, suntu marturia nenumeratele variațiuni ce aflăm în inscripțiunile lapidarie si în cele mai vechi manuscrise. Si că se nu dica ce-ne-va că asta stramutare e numai erore ortografică, pre cumu se afla si în alte litere, ni-se adauge încă si marturi'a vechiloru gramatice, carii disputa si nu se unescu cumu se se scria unele cuvente: cu B seau cu V? De aci aflăm scrisu BIXI în locu de VIXI, RIVO în locu de VIVO, laudabisti în locu de laudavisti etc. Cassiodoru de orthographia în capu V pre largu tracteaza după Adamantiu Martiriu, unde se cade a se scrie B si unde V (ed. Putsch p. 2295 seq.), si anume dice se se scria: besica, berna, manuviae, balva, larba, nebus, si verbex, nu vesica, verna, manubiae, valva, larva, nevus, vervex, cumu se afla scrisa ordinarie. De aci si noi dicomu besica, nu vesica, — berbece, nu vervece, — corbu nu corvu, — si erasi avere, nu habere etc. Ci despre aste scambare în partea de scriptura.

XIV.

Articululu romanescu.

Altu obiectu de mare interesu si de curiositate preintru filologii straini, carii s'au umilitu a se ocupa cu cercetari a supr'a limbei romanesci si a' originii ei, e articululu, si acea natura a' lui, destinta de a' celoru alalte limbe romanice: că se pune, nu în a-ântea ci în apoi numelor romanesci. Intielegemu de articululu primariu: LU-'A etc.

Renumitulul filologu schiau Kořitar, cunoscutu romaniloru dein certele literarie cu fericitulul P. Major, e plecatu a crede si a apară, cumu că asta datina de a pospone articlii, românii o au impromutatu de la Thraci seau Illyricii celi vechi, a' caror'a remasitie n e s t r a m u t a t e aru fi Albanesii seau Arnautii de astadi, er' s t r a m u t a t e românii, nepotii romaniti ali celor'a; fiendu că si la Albanesi se pospunu articlii dupa nume. Elu inse recnosce, că atare pospunere se mai afla si la Haschi *) nepotii vechiloru Galli, alu caror'a termenu in Italia eră fluviulu Rubicon (in Galli'a cis-padana), si la Scand i n a v i stranepotii Gothiloru, totu elemente poterosa .

Dupa acestea are urmă, cumu că românii asta natura a' articolului primariu o au impromutatu, au dela Thraci, cu carii locueau impreuna preste Dunare si dela care li-se are trage originea, — au dela Galli, ce locuiau in Itali'a de susu si asia aproape de pamentulu romanescu, carele ore-candu dein Daci'a se intendea neintreruptu pană la Istri'a in vecinetate cu Galli'a cispadana, — au dela Gothi, cu carii avura romanii acelesi locuentie in Mesi'a, Thracia etc. — Curiosu lucru si unicu in tota istori'a, mai alesu cumu o scriu strainii despre romani, că romanului nece macaru una palma de locu, nece macaru câtu e negru sub unghia, nu i-se lasa propriu, alu seu, ci tote ale lui suntu improtate dela altii, tote cauta se le aiba dela alte po-

*) Wiener Jahrb. d. Literatur XLVI Band p. 86.

pore, fie câtu de departe, si mai tenere si mai barbare, — nu face nemica. Ci se ne intorcem la articlii limbiloru mai susu atinse, cu carii ali nostri atâtu semena, câtu cauta se-ti fi impromutatu dela care-va, de are vrè si D. diu.

Cu Scandinavii, neindoitu, că nu au avut de a face romanii nece una data, că doua popore departate unul de altulu că resaritul de apusu, de nu cumu-va prein midilocirea Gothiloru incepundu camu pre la seculu III. Ei dar' Gothii nu punu articolulu dupa nume, ci in a-ânte că germanii, despre care nu mai avem de a despută; er' ce-ne vrè a se convinge mai de aproape, consulteze versiunea gothica si cele alalte remasitie ale limbei acesteia, si va afla, că deca Gothii sunt Scandinavi, Scandinavii de acumu in punctulu articolului nu sunt Gothi, cumu dar' amu potutu noi luá dela Scandinavi pospunerea articolului, deca Gothii, singurii Scandinavii cu cari amu avutu mestecu, nu punu articolulu că noi nece că Scandinavii de acumu?

Noi amu vedintu si mai susu, că filologiloru germani le place, multe dein cele ce se afla astadi in limbele romanice, ale derivá dein cele germanice, si preurm'a acelor'a Kopitar (la loculu, citatu p. 86) dîce: că tote aceste limbe, cea ispánica, portugálica, francesca, inca si cea itala, au luat articlii dupa form'a germana camu pre la patru seculi dupa Augustu. Aici amu poté si noi întrebá: dar' românii candu i-au luat si deca i-au luat dupa germani - Gothi pre acelasi tempu cu cele alalte limbe romanice, cumu pote fi, că noi totusi nu punemu articlii in a-

ânte că Gothii și că limbele romanice, ci în apoi că Scandinavii, Baschii, Schipitarii și Bulgarii? Deintru ast'a are urmă numai, că noi am imitat și nu am imitat pre germanii-Gothi, impregiurare ce forte multu scutura totu edificiulu ipotesiloru germanice despre articlii și alte impromutari germano-romanice.

De Baschii de astadi, dein Biscaia și Navarra, nu scimu, deca suntu totu un'a cu Gallii seau Celtii, dela carii după parerea unoru invetiati amu avea chiaru și numele (Vlachi) la alte popore **), — precumu nece deca Dacii erau frăția cu Gallii, — ci de este asia, și de au românii ceva dein sangele și dein limb'a Galililoru, la tota templarea natur'a articolului românescu e cõmune cu a' unui poporu macaru în câtu-va italicu. Celi ce se interesează a se ocupă cu cercetari asupr'a afinitatei noastre cu Gallii, Baschii etc., voru fi pôte în stare a ne lumină mai în urma despre atari întrebatiuni, în câtu suntu adeverate seau nu.

Remanu Albanesii seau Arnautii, despre carii Kopitar (la l. cit.) crede cumu că suntu remasîtiile vechiloru Traci, cari locuiau ore-candu în tota Thraci'a, Macedoni'a, Thesali'a, Moesi'a, Epiru etc., inse cari după cuprinderea numiteloru provincie prein Romani, — una parte seau trasu la munti, unde siau pazitu în-

**) Schafarik's Slavische Alterthümer, I B. p. 237: Obwohl nun die Slawen gleich den Deutschen unter den Wlachen lediglich Völker keltischen Stammes verstanden, etc.

trega libertatea și limb'a, deîn carii se tragu Arnautii de astăzi (Schipetarii), — alt'a remanându la siesure, prein vecinătatea și amestecarea cu coloniile romane-italice, și-au pierdut și numele și limb'a, înse asia cătu și limb'a latină a' coloniilor romane suferi una reacțiune și influenția deîn partea limbei tracice, precumu e și în pospunerea articolului etc., și asia se dede începutu limbei românești. De aci conformitatea între români și schipetari în natur'a articoloru, după parerea acestui mare slavist.

Noi nu ne putem lăsa în cercetari: deca Thracii sunt stramosii Schipetarilor seau nu, și deca limb'a Albăneșă e adevăratu limba tracica. Pote se fia, pote se și nu fia; nu împunăm, înse nece nu acuprendem ipoteza aratăta; cu tote că în cătu preîntru unele împrejurări și noi suntem de una părere cu autoriulu ipotezei.

Asia, cumu că limb'a românească va fi fostu intrudusă în Thraci'a, Moesi'a etc. cu coloniile latine, în a-ânte de descalecarea Romanilor în Daci'a, și după parerea noastră e prea aproape de adevăru, numai cu acea puică în diferenția, că noi nu suntem de părere cumu că limb'a românească se are fi născutu în provinciile orientale, nece deîn latin'a clasică în contactu cu popoarele barbare, ci că ea e cu multu mai veche și începută pre pământu italicu. — Nece încă vțemu seau potemu negă, cumu că limb'a românească esita deîn patri'a italică firesce pretotenderea a suferitu influenți'a limbilor învecinate, — ci nu e îndoieală, că și ea a datu în apoi cu interesu

impromutulu influentiei asupr'a limbelor invecinate. Limb'a grecesca bizantina, cea grecesca moderna, cea bulgara-serbesca, cea unguresca, inca si cea albanese, tote au câte ce-va nu numai dein latin'a, ci chiaru si dein cea romanesca.

Si alesu, cá se tacemu de cele afaite, in cátu preintru cea bulgara, marii slavisti Kopitar si Schafarik recunoscú, cá influenti'a limbei romanesce asupr'a acela fu atâtú de mare, cátu o astrinse sesi faca si articli, ea singura deintre tote dialectele schiavesci, si ai pune cá romanii ***). Si deca românii potura impune limbei bulgarice articlii, de crediutu este, cá loru li-a impusu limb'a tracica, de carea inca nemine nu pote sci cumu a fostu si cumu a sunatu? Vomú vedere.

Nota 1. Afora de articlulu primariu, se mai afla in limb'a romanesca si altulu secundariu CELU etc., de care in Elemente de limb'a rom. nr. LVIII n. 5. p. 141. Acestu articlu secundariu se pune numai in a-ántea numelorú, nu in apoia loru, si dupa usulu de astadi numai in a-ántea adiectivelorú, de cátu cá prein muntii Transilvaniei mai dícu sí: Celu domnu bunu, care aliurea se díce: d'omnulu bunu, seau domnulu celu bunu, seau celu bunu domnu.

2. Inca si articlulu gen. LUI se pune in a-ántea numelorú propria ce in nom. nu au articlu, pr. lui Petru, — si asia la celi vechi: ei Maria, in locu de Maria-i. De aci dícemu: D. dieu gen. lui D. dieu, — ci nu si in plurale.

3. Articlulu in limb'a Bascilorú, (A seau Ac pr. ur-a, ur-ac ap'a), cu tote cá se pune in apoi

***) Kopitar la l. cit. apriatu, Schafarik l. c. II B. p. 237 mai intunecatú.

că și la noi, are înse ale sale diferențe nu puțin. Asia a) la eli numai artichulu se declina, er' numelere-mănu nedecinate atât în sing. cât și în plurale, de unde artichulu loră țiene adevăratu loculu terminatiuniloră casuali chiară că la greci și latini o g, á, — u s, á, um. De în cuntra la noi afora de artichu încă și numele au unele terminatiuni casuali și numerali; — b) La Baschi candu veni două seau mai multe nume concordate în acel'asi casu, artichulu se pune după celu mai de în urmă, — er' la noi se pune totu de un'a după celu de antaniu, pr. ap'a caldă seau ap'a cea caldă, seau cald'a apa seau cea caldă apa. Vedi Larramendi El imposible vencido, 8-o S. Sebastian 1853, pag. 1 seqq.

4. În limb'a gothica nece că erau artichii la începutu, ci numai mai târziu se începura, mai întâi punden pronume în locu de artichu că în limbele romanice, apoi mai intruducundu două forme de declinatiuni mai ales în adiective, un'a tare (în vocale), alta debile (în cosunanti); de în carele cea tare eră preîntru cele nedeterminate, er' cea debile preîntru cele determinate. Despre ceta de în urmă unii dăseră; că s'a nascutu adăugundu artichulu în urmă-i, ci celi mai noi grama-teci negă. Gabelenz și Loebé în Gramm. limbei goth. 4-o Lips. 1846 p. 169 scriu: Irrig ist die Annahme; dass diese Form (die consonantische) durch den Zutritt des Artikels bedingt werde, vielmehr ist der Artikel für die Form des Adjectives etwas ganz zufälliges; — richtiger könnte man sagen, diese Form enthält den Artikel in sich, denn in der alten Sprache existirte er gar nicht, sondern sein Gebrauch entwickelt sich eben erst in der Zeit, welcher unsere gothischen Sprachmonumente angehören.

5. În limbele scandinave: Danica și Suedica, se afla două specii de artichii: den, care se pune totu de una în a-ânte, și en seau et, care se pune în apoi deca e artichu determinatoriu pr. Manden (der Mann), er' în a-ânte cându nu determineza pr. en Mand (ein Mann). Asia și Fruen seau en Frue (Frau), Huset și et Huus (Haus).

XV.

Articlii — Bulgari, Albanesi.

E lucru curiosu, foră indoielea, a vedé în acelaşi triângliu, cu la formeza Dunarea cu două mari, trei limbe de una natură cu totul diversă: cea bulgară, albanesă, şi românească, unindu-se într-unu punctu, în forma şi locaţiunea articliloru sei. De Bulgari chiaru şi eruditii Schailorū au desperatu, a le poté revindică originalitatea articliloru, precumu vediumu mai susu. De aci Kopitar, nepotenduo revindecă bulgariloru se nevoliesce a o atribui albanesiloru, — noi o revindecăm romaniloru. Se vedemu acumu momentele.

Articlii acestorū limbe suntu urmatorii:

Bulg. în sing. masc. o, ot, f. ta, plur. te.

Alban. — — ū, — ia, — te.

Roman. — — lu-le, — 'a, — li, le.

Asia Bulgarulu dîce: ЧОВЕКŌ seu ЧОВЕКŌТ dela ЧОВЕК omu, — ЖЕНАТА, dela ЖЕНА muliere, — ОБЛАЦИТЕ pl. dela ОБЛАЦИ nūori.

Arnautulu dela njeri omu dîce njeriu, — dela grūa muliere grūaja, — dela re nuoru, pl. rete.

Românulu dela omu dîce omulu seu omu, — muliere dela muliere, — nūorii pl. seu nūori-li dela nūori.

Tote este esemple suntu dupa Kopitar, măcaru că şi noi dein cartile, ce le avemu a mână, amu poté aduce alte forte multe, — ci de asta data mai volīramu a ne tiené de ale Slavistilo-

ru, preintru că se aiba mai multu crediamentu in a-ântea strainiloru.

Articlii bulgari la antâni'a vedere se aru paré formati dupa celi grecesci: τὸ, τὰ etc., ci Slavistii dîcu, că suntu formati dein pronomelø schiau κτο seau что, bulgaresce уто care, ce; si Kopitar numesce articlulu or articlu-pro-nume. Noi nu decidemu, că nu e de competen-tia nostra.

Er' articlii albanesi, de si se aru poté reduce la articlii grecesci, inse dupa ce si eli se punu in apoi, că in limb'a bulgara si romana, mai asemenea adevêrului este, că suntu luati de acolo, de unde-si au si natur'a pospusetiunei, carea articliloru grecesci lipsesce. Si intru a-deveru alaturandu articlii albanesi cu ali bul-gariloru si romaniloru, afinitatea loru nu pote fi la indoela.

Articlulu U masc., si IA fem., nu suntu al-ta de catu articlii romanesci vulgari, cumu dî-cemu articulatu cu U intregu, pr. omû in locu de omulu, si mulieria in locu de mulierez. Er' articlulu plnrale TE e invederatu bulgaricu.

Cumu potu dar' dîce: cumu că românii si-au formatu articlii dupa albanesi, candu alba-nesii invederatu si-liau formatu in parte dein articlii bulgarici, er' celi bulgarici, dupa insa-si marturisirea Slavistiloru (vedi nr. mai dein susu) suntu formati dupa ali romaniloru? Unde pote fi unu cercu logicu mai vitiosu de câtu acest'a?

De Bulgari nece pote fi indoela, că si-au luatu articlii dupa modelulu altoru limbe, fiendu că limbele slavice, afora de cea bulgara nu

au articli. Remane dar', că iau formatu au dupa romani au dupa arnauti, ci deca bulgarii locuira in miediloculu româniloru in Bulgari'a, in Moesi'a seau Daci'a Aureliana, er' nu in Albani'a seau Epiru, ce pote fi mai firescu, de câtu că s'au conformatu mai adeveratu dupa celi mai aproape români, er' nu dupa celi mai departati — albanesi?

Acumu insu-si cursulu firescu alu lucrureloru cere a presupune, că deca bulgarii se semtîra constrinsi asi formá articli in limba dupa usulu limbei romanesce, eli neindoita si pospunerca loru dupa nume dela romani o au invetiatu. Prein urmare si albanesii intru asemenea, dupa ce arataramu, că articlii loru suntu chiaru dein limb'a romana si bulgarica nu imitati ci impromutati.

Asta impromutare a' albanesiloru dein limb'a romanesca, seau precumu lui Kopitar mai place a dîce: dein cea latina dein tempulu lui Augustu,—nu e lucru de mirare, nece de totu rar. Kopitar produce doua-spra-diece cuvinte albanesce de origine latina,—si potea se produca cu multu mai multe,—ci elu alese numai de acelea, dein care se are arată, că albanesii au tienutu chiaru si pronunci'a vechia latina dein evulu acelui mare Cesariu, discundu: kient lat. centum, kiel lat. caelum etc. Dein care are urmă, că Albanesii inca dein tempulu bataliei navali dela Actium incepura asi romanisá limb'a. Prea-bene,

Inse de vre ce-ne-va a conchide dein pronuncia la vechimea vre-unei limbe seau diale-

ctu, esemple că cele dein limb'a albanese află-
mu chiaru si la romanii nostri depreste Duna-
re, cu C si G aspre nemutate in a-ânte de E;
pr. pake, ghinta, pesku, in locu de: pace,
gente, pesce, si alte mai multe, că si la alba-
nesi in ghint, pesk etc. Au nu vorbescu si
italianii pre multe locure asia? au nu formeza
si estia dein ricco pl. ricchi, dia logo dialoghi
etc.? Asia vedemu că nu numai Albanesii au
tienutu vechi'a pronuncia latina Augustea.

Kopitar inşe avea alt'a de cugetu cu aste
esemple, se arate adeca: că albanesii pazira mai
bene pronunci'a limbei latine, de cătu românii
si italieni, si că eli se impromutara dein lati-
n'a, nu dein cea romanesca si italianesca. Ci
scopulu nu sia ajunsu, parte preintru că esemple
că ale albanesiloru se afla si in limbele nostre,
parte că suntu in limb'a albanese alte cuvinte
cu multu mai multe de origine romana asia de
corupte cătu nu poti află dupa ce regula se fece
coruptiunea lor, er' ce e mai multu intru ace-
easi se afla alte cuvinte asia de adevratu ita-
lienesce si romanesce, cătu numai orbulu nu le
pote cunosce. Dein multe, ne restringemu a adu-
ce ceste pucine urmatoria:

Ar auru. argeântu argentu. bre că brae-
ca. bură vir. cale calu. cuntre contra. fă-
mără foemina. fund afund. grigge grex-gre-
gis. ieta aetas. liac laqueus latiu. luntre
luntre. liepure lepus liepure. mascul
masculus. nevolia nevolia. numur numeru.
pulpă pulpa. rëzë radia radius. vërtetë ve-
ritas etc.

Nota. 1. Deîn aste pană aci dîsa se cînosce, cît de mare potî se fîa ore candu intenderea si influen-
ti a limbei romanesce in acea peninsula danubiana dela
marea negra pană la margiaile Italiei de susu seau Gal-
liei cisalpine, — a' acelei limbe, carea cu tota dereptatea o
potemu numî limba romanesca, limba romana or-
ientale, care si Kopitar se pare a concede la l. cit. p.
85 scriendu: Eine ganz andere Art language romane,
als die des Occidents, war die Frucht dieser Verbin-
dung, und diess ist — die walachische Sprache! Nu-
mai, noi nu potemu precepe, cumu acestu prea invetiatu
barbatu achiau, dupa ce pune inceperea limbei romane-
sci in acea peninsula la a. 219 in a-ante de Chr. candu
Romanii cuprensere Illyriculu (l. c. p. 80), — dupa ce
dice, cā începutulu limbei acelia, romanesce, nu e de in
aetl. V dupa Chr., ci cu DC de ani mai vechiu, de
candu adera Romanii si-au pusu pietiorulu pre tiermurii
orientali ai marei adriatice, pană la C de ani dupa
Chr. candu Traianu trecî si Dunarea si sufugă pre
Daci seau Thracii de miedia-nopte (p. 85), — dupa ce
recunosce, cā limb'a acesta e cea mai vechia filia a'
limbei latine (p. 77), — dupa atâte judecate favorose pre
partea limbei romanesce, — nu potemu, dicu, precepe, cu-
mu acel'asi apoi numai de cātu o face sierbă limbei ger-
mane si celei albanesce, si cā si candu si-are fî uitatu
de cele dîsa apara, cumu cā cuventele soldatului roma-
nu deîn Eminontu intru alu VI secl: TORNA TORNA
FRATE pre nedereptulu le tienu românii de celu mai
vechiu monumentu alu limbei romanesce! Elu dice, cā
acele cuvente totu asia are kună si in limb'a romana oc-
cidentale. E bene, ci deca aste cuvente se au graitu
in Thraci'a in partea orientale a' imperiului, unde lo-
cuiau românii, si deca limb'a romanesca e limb'a roma-
na orientale, precumu recunosce (p. 85), au nu e mai
fireacu lucrū a presupune, cā dîsa-le cuvente suntu grai-
te in limb'a locului cea orientale, nu occidentale? Ade-
veratu greu este une oria a fî cosecuate! si nici se a-
devereza, cē a dîsu insusi Kopitar despre Thunmann:
Cumu cā, dupa ce romanii nu mai joca acele role de

frunte, ce le jocau ore candu, si dupa ce se fecera supu-
si altoru popore si suntu nefericiti, apoi si istoricii
iau nesocotitu; si că istoriculu iaca e une oria asia ne-
dereptu că si altu omu, si nesocotesce pre celu nefericitu.
De cuventele TORNA etc. vedi Notiti'a literaria la A-
nalecte pag. XII seq., si Program'a scolastica de in a.
1858 pag. 4. Despre originea limbelor romanice vedi
Dufresne in praef. la dictionarium med. et inf. lati-
nitatis. Essai d'un Glossaire occitanien, 8-o Toulouse
1819, préface p. v seqq.

2. Mai invederatu argumentu despre articlulu albanese
e, că numele femeniesci si altele terminate in **z**, lapeda
pre **z** in a-ântea articlului A, chiaru că in limb'a roma-
nesca, pr. **дѣрз** usia, **дѣра** usi'a; **тѣтз**, **тата** tata.
мзммз, **мзμμα** mama. **фкѣнѣз** vecinu; **фкѣнѣ** ve-
cinulu etc. Vedi W. M. Leake Researches in Greece, 4-o
Lond. 1814 p. 266. J. Hahn Albanesische Studien, 8-o
maj. Jena 1854 P. II. p. 29. Cf. si Fr. Blanchi Di-
ctionarium latino-epiroticum, 8-o Romae 1635. Noulu
Test. albanesce si neogr. 8-o Corfu 1827.

3. In Noulu Test. bulgaresce, 8-o Smirna 1840, ar-
ticlulu barbatescu se scrie si **то**, asia cătu articlii bul-
garesci aru fi: **о**, **от**, **то** preintru barb., **та** preintru
fem., si **те**, **та** preintru plurale;—ei noi ne tienomu strin-
su de aratarile numitului Slavistu. De exemplu inceputu-
lu rogatiunei domnului Matth. VI 9, 10: **Сѣтче нѣшъ,**
кѣйто си на нѣбеса та, да са свѣти ѣме то твоѣ.
Да прѣиде царство то твоѣ. да бѣде вола та твоѣ,
какѣто на нѣбѣ то, такѣ ѣ на зѣмла та etc., ca-
re in limb'a vechia asia suna: **Сѣтче нашъ ѣже си на**
нѣбесехъ. да свѣтитса ѣма твоѣ. да прѣидет цар-
ство твоѣ. да бѣдетъ вола твоѣ ѣко на нѣбеси ѣ
на зѣмли; dupa **Мѣ.**

XVI.

Originea pospunerei articlului primariu rom.

Ci se ne întorcemu éراسi la articlii roma-

nesci si la natur'a loru. Strainii, ce nu e mira-re, nu au luat a mente, cà articlii romaniloru nu suntu numai unulu, ci doi, macaru cà alu doile inca e facutu de in celu antâniu, adeca unulu primariu LU-LE m. n., 'A in locu de LA fem., altulu secundariu: CE-LU, CE-A. Vulgulu inse mai dîce si: ALU, A' *) seau זל-א seau חזל-חכ. Asia pre alocurea dîcu: celu do-mnu bunu, seau דּוֹמְנָא אֵל עֲסִי, seau דּוֹמְנָא זֵל עֲסִי seau—חזל עֲסִי; care forme, ori câtu de rustice se fia si de diosu, nu suntu preintru a- ceea a se despretiui, de ora ce in limbe nece una forma, si nece unu cuventu, nu potu fi despretiuite panà a nu fi judecate mai antaniu dupa pretiulu, relatiunea si omogeneitatea lor, in care stau catrà tota limb'a.

Sciutu este, cà articlulu LU, e de una data si pronume relativu cu pucina diferentia in pronuncia,—si cà cá pronume, in masc. sing. si plurale LU-LI (seau I), dupa natur'a vocaliloru finali U si I, ne-potendu formá de se-ne si-laba intrega, cà si alte particule de asemenea natura, ceru unu razimu in a-ânte-le spre a se poté pronunciá, pr. א-א, א-י.

Acestu razimu e de trei forme, seau a) im-preunandu pronumele (si articlulu) cu cuven-tulu de in a-ânte-i, asia câtu amendoua se fa-ca unu cuventu, pr. avendu-lu, vedien-du-li,—domnu-lu domni-li (domni-i); asia

*) ALU e si literariu si vulgariu; literariu in aintea posesiveloru, ordinaliloru, si genetiviloru,—vulga-riu in locu de celu.

cătu vocalea ultîmă a cuventului antaîi, de a fostu terminata în u seau i diumetatîti, se face întregă; singuri celi de preste Dunare nu o serbeza strinsu astă regulă, ci acumu pronuncia că si nqi, acumu pronuncia silab'a ultîmă a' cuventului dein a-ânte diumetatîta er' pre articlū că silaba întregă, pr. lpu-lū, ochi-lî;—seau b) împreunandu pronumele (nu si articlulu) cu cuventulu urmatoriu, inse numai candu urmatoriulu se incepe cu vocale, pr. l'a m vediu-tu,—seau c) punendu în a-antea pronumelui (si articlului) acea vocale oscură rara în limbele europene, ce nece se numera între litere de se afla întru inse, ci mai adesa în limbele orientali; adeca x preîntu pronume (er' preîntu articii vulgari x seau xz), candu dîcemu: x-л фак x минчънъ, x-й xaxъ xхотю;—de care razimu inse nu au lipsa cele alalte pronume (articii), care-su silabe întregi, de unde si dîcemu: лe xхт, лe xтpeк. Asia facemu inca si cu tote cele alalte particule ce nu au una silaba întregă, pr. x-мъ, x-цъ, x-й, x-шъ deîntre pronume, —x-й, x-х deîntre verbe, de câte ori nu le potemu împreună cu cuventulu urmatoriu.

De aci se cunosce, că acestu razimu cu vocale oscură numai la templare de necesitate neîncungiurata se adauge, si în ori ce momentu e cu potenția alu lapeda se lapeda, precumu în genere se lapeda vocalile oscurе totu de ună candu venu în contactu cu vocali chiare, elidendu pre x seau x, de unde si dîcemu: m'a luatu de m'âna în locu de mъ a лхат, asia si xин, nqин, în locu de xъ x, npe x, seau xен,

preen; înca si pentrѳ in locu de pre antрѳ se-
au printрѳ, precum ne arata cartile mai ve-
chi, caror'a se cuvene se urmămu celu puciun
în ortografia, unde aflămu că scriu seau pronun-
ciau mai bene de cătu noi, chiaru si candu usu-
lu de astadi ne are stă cuntra deca e mai ren si
mai negramatecn. Spre adevverire destulene vo-
ru fi pucine esemple dein Pentateuculu de Ora-
stia dela a. 1581.

Gen. I, 5: ши фѳ де жнтрѳ стѳрж ши де жн-
трѳ демжнѳцѳ жѳа дентзню. II 21—23: ши дѳ-
ка адоурми, лѳw оуна де а коастеле лѳи ши а-
плѳ кѳ карне дерепть м, ши ашмноул ашмне-
жѳ ан а коаста че ера скос де атрѳ ядамѳ фжкѳ
мѳаре. ши адоусе м ла ядам. ши зисе ядамѳ ачестъ
мѳ де а шаселе мѳле, ши ачаста карне де а карне
мѳ. ачаста бафи кематѳ ежрежтѳѳкѳ кѳ де антроу
ежрежтѳ асте скосѳ. III, 10: ши ель рѳспоумсе.
гадоуль тѳѳ ашамне аѳсѳю ан раю, че мѳ темѳ
пре ж че сѳжтѳ голѳ ши мѳ аскоуншѳ.—20: ши
ядамѳ кемѳ нѳмеле мѳерѳен сале ѳѳѳа, пре а че
мѳма а тоци пѳилорѳ. VII, 7: ши Ное антрѳ а
нораѳи, ши фѳчорѳи лѳи, мѳарѳ лоуи ши мѳери-
ле фѳчорилорѳ лѳи кѳ ель пе атрѳ апеле потопѳ-
лѳи де а вите кѳрате ши де а некѳрате, де а
пасѳри ши де а тоате че се лѳгѳнѳ спре пѳжмѳнтѳ.
etc. etc.

Candu se pune acestu razimu si candu nu,
si erasi candu se impreuna pronumele de asta
natura cu cuventulu dein a-ante, si candu cu ce-
lu urmatoriu, are fi prea lungu a deduce aici
pre largu; atāt'a inse adaugemu preінtru mai
bunū iпtielesulu lucrului, cumu că aceste pro-

nume că relative a) se împreună totu deun'a cu cuventulu de înainte dein aceeași propusetiune, pr. io-lu vediu, nu: io ʌ ɛzɜ; b) se împreună cu urmatoriulu în a-antea verbelor auxiliaria, pr. l'am vediuti, — și în a-ante altui pronume asemenea, pr. mi-se pare; er' c) cându nu se pote împreună după casurele arătate, nece cu cuventulu de în a-ante nece cu celu urmatoriu, cauta a ise dá razimulu cu vocalea oscura, pr. ʌ ɛzɜ, ʌ ʌ ɛzɜ.

Inse afora de acesta natura a pronomeloru numite, e de ase luá amente si la locatiunea, care o cere insasi sintactic'a limbei in regime cu verbu, de ora ce uu e liertatu a pune atari relative dupa placu in a-ânte seau dupa verbu, ci dupa anumite legi, care suntu stabilite prein usulu limbei. Usulu acest'a, de si e mai strinsu definitu in verb'a de astadi, de cumu se afla in cartile betrane, in partile esentiali e forte anticu, ce se pote cunosce si dein alaturarea cu usulu lor in cele alalte limbe romanice, cu carele alu nostru in mare parte e de una forma.

Dupa usulu dar' de acumu, ponemu pronumele relative a) cá prefise in a-ântea temporeloru de in modulu indicativu, imperativulu negativu, optativu, cojuntivu si infinitivu, pr. АА ВЪЗЪ, АА ВЕДЕАМ, АА ВЪЗЪДИ, АА ВЪЗЪДЕМ, А'АМ ВЪЗЪДЪТ, А'АМ ФОУТ ВЪЗЪДЪТ, АА БОЮ ВЕДЪТ (А'ОИЪ ВЕДЪТЪ), СЪ-А ВЪЗЪ, ДЕ А'АШ ВЕДЪТ, А-А ВЕДЪТЪ; carei regule nu se opune nece intorcerea in apoi a cuventelor de in temporele auxiliaria, pre cumu candu dicemu: ВЪЗЪДЪТЪ-А'АМ etc. preintru cá pronumele si aici e totu in aintea verbulu de in modulu

regulei, si numai in apoia participiului, carele nu e cuprinsu in asta regula;—

b) că su fise in apoia imperativului afirmativu, pr. *vedi-lu*,—in apoi'a gerundiului, pr. *vedindu-lu*, si asia chiaru si in apoia participiului trecutulu in temporele auxiliaria, candu participiulu se pune in loculu antaniu, pr. *vedutu-l'am*. Inapoi se mai pote pune si in temporele indicativului cele primitive, candu vré cene-va a incepe propusetiunea dela verbu, pr. *vedemu-lu*, macaru că adi mai raru de câtu la celi vechi; la acestia chiaru si in miediu-loculu propusetiunei mai totu de un'a.

Deintru aste panà aci adusa, se afla, că pronumele relative lu etc., candu se construescu cu gerundiu, totu de un'a se pospunu, er' alu pune in a-antei nece de cumu nu e liertatu, că si in limb'a italiana, in contr'a limbei francesci. Unde insemnàmu, că italianii si in alte mai multe casure pospunu pronumele loru, une oria chiaru unde noi nu-i potemu pospune, precumu dupa infinitivu: *farsi*, noi a se face, *trovargli a-li affà*. Care arata, că pronumele acestea, că si la latini, in limbele romanice mai antaniu nu aveau scaunu desiptu, ci se puneau dupa voli'a omului in a-ante sean dupa verbu in a-ante seau dupa nume. Ci usulu mai tardîu le a regulatu, inse precumu vedimulu, nu in tote limbele romanice intru una forma.

De in aste cause, si mai alesu dein asemenea ce se afla intre gerundia si nume, inca si mai multu intre participia, de care si gerundia-le se tienu, si intre nume,—precumu

și de în acea vechi a datina a Romanilor -latini de a pospune pronumele demonstrative, carele-su în locul relativelor nostre, și carea atât a gravitate și eleganta dă stilului latinu, se pare a se trage acea natura a' articolului nostru LU etc. de a-lu pune în apoia numelor, cându cele alalte dialecte sorori cu totele-lu aște-punu că greții **).

Limb'a romanesca de una parte cercă unu razimu preîntru articlii sei LU-LI, care nu erau silabe întregi, și-lu află împreunându în apoia numelui de care se tienu, caror'a apoi urmara și cele alalte forme: LE, 'A, LORU, macaru nu aveau lipsa de razimu că silabe întregi, ci urmara preîntru uniformitate. De alt'a articlii ocupandu locul demonstrativelor, carele firesce că determinatoria se cuvene se se puna în apoia determinandeloru, se aplecara dupa datina vechi a romana-latina de a le pospune. Și așa amendoue cauzele ajutara la defigerea articolului primariu dupa name, foră de a mai determină

**) Grecii încă se paru a nu fi avutu articli la începutu, de aci așa rară occuru la poetii epici, cât în Iliadea lui Homeru în cele de antaniu 50 versure ale cartei I nu ocure, de câtu de 5 ori. Ci mai târziu se au făcutu deîn terminatiunile declinațiunei I și II pr. ἡ μοῖρα, ὁ κύριος, de nu cumu va chiaru aste terminatiuni mai de antaniu erau insii articli numai câtu pospuși. De aci nece limb'a latina nu avu articli, ci numai terminatiunile grecesci, și Quintilianu dice: că nere nu avea lipsă de articli: Noster sermo articulos non desiderat. (Inst. Orat. I, 4, 19).

care deîn aste cause fû cea mai antallia si pre-cumpanitoria.

Articululu secundariu neîndoitu e numai una variatiune deîn celu primariu, deîn carele mai antânii se nascû ALU etc. cu razimu de A în locu de x, preîn care razimu acestu articlu se fece atâtu de nedependente de la numele seu, câtu înu se costringe a se legá in apoia acestuia, ci luá locu in a-ante, pr. alu mieu, alu domnului etc. Ci usulu lui se restrinse la adiectivii posesivi si ordinali, si in a-antea genetiviloru, candu numele sustantivu lipsesce seu urmeza despartitu, pr. alu mieu parente, alu domnului e cerulu si pamentulu.

Intru alte casure se luá demonstrativulu CĖLU in locu de articlu secundariu, carele asemenea se fece independente de numele seu si de a-ici se pune in a-ante, pr. CĖLU domnu bunu, celu bunu domnu, domnulu celu bunu. Usulu lui s'a restrinsu mai numai la adiective si la casurele cu prepusetiuni ce tienu locul adiectiveloru, pr. celu bunu, celu de in ceru etc. Ci cartile betrane, si Mocanii Transilvaniei, punu pre celu si in a-antea sustantivului, asia in Pen-tateuculu citatu Gen. I, 8: ШИ КЕМЖ ДАМНЕСЕЧ ЧА ТЪРІЕ ЧЕРЮЛЬ. XVIII, 8: АДЪСЕ ОУНТЬ ШИ ЛАПТЕ, ШИ ЧЕЛ ВИ(ЦЕЛ) АНАННТЬ ЛОРЬ. — 9: ШИ ЖИЕРЖ ЛОУИ ОУНДЕ Е МОУГАРК ТА Гара, ІЛЬ РЪ-ІНЪНСЕ: АН ЧЕЛЪ КОРТЬ.

Vulgulu, precumu atinsemu mai susu, trimenza mai multa sean pucinu si alte forme, ci toate dupa aceeași origine si regula. Pre multe locure, in locu de articlu secundariu dîcu numai

ALU etc. pr. domnulu a lu bunu; ci usulu celei mai mari parti a' romanimei l'a restrinsu, cumu amu aratatu. Pre aliurea in locu de **ALU** dîcu **za** seau **χza** etc., luandu de razimu lui **LU** pre **z** seau cu aspiratiune **χz** cá la grecii de demultu, si facundulu independente cá pre alu si celu; er' usulu romanimei reprobà acesta forma si mai multu.

Sororile limbei romanesci, cea italiana, ispana etc., adoptandu pre **O**, mai multu de câtu pre **U**, chiaru cá la greci, si ne-scurtandu pre **I** finale, nu avura lipsa de asemenea razimu, si asia remasera mai libere intru locarea articliloru-pronume in a-ânte seau in apoi, macaru cá in urma mai multu se plecara ale locá in a-ânte, de câtu dupa cuvente; er' a' nostra ore-cumu le a impartîtu, in unele casure punendule in a-ânte, pr. in a-ântea mai a tuturoru timpuriloru verbali, er' intru altele in apoi, pr. in apoia mai a tuturoru numeloru, gerundia-loru si participia-loru.

De aci noi suntemu de parere, cá, precumu **U** e mai originariu limbei vechie romane rustice de câtu **O**, si precumu scurtarea lui **U** si **I** finale se afla si in alte dialecte romanice de si in mai mica cantetate, —asia si pospunerea pronumeloru demonstrative la latini, si pospunerea articliloru primari la români, e mai originaria de câtu antepunerea loru in cele alalte limbe romanice, si asia usulu articlului romanescu nu are lipsa a se esplicá dein alte limbe eterogenie, bascica, albanese etc.

Er' in catu preintru formarea si antepune-

rea articliloru romanesci secundarii in ALU, CELU etc., credemu că e mai tardîa, pote că de pre unu tempu cu formarea si stabilirea articliloru-pronume: el-i l in cele alalte limbe romănice si ille-a-ud in cea latinesca.

Deca limb'a Baschiloru de astadi e gallica, si deca baschii suntu adeveratii nepoti ali Galliloru vechi, firesee urmeza că si vechii galli posponeau articlii că si romănii; inse, deca vedemu astadi, că limb'a gallica de acumu (francesca-romanica) nu mai pospone ci antepune articlii, se adeveresce, că gallii de adi (francii) se au abatutu dela usulu anticu parentescu, er' romanii nu; — ce e mai multu romanulu, nu numai nu s'a abatutu dela acelu usu anticu alu seu, ci inca, adeveratu suptu cercustari cu totulu almentrea favoritorie de cumu suntu cele de astadi, l'a impusu si altoru popore, ce traieau in miediloculu seau vecinatatea loru: albanesiloru si bulgariloru.

In asta originalitate a' articliloru romanesci, si in acea fire a poporului romanescu, luata preste totu, de a nu se induplecă la noiture si a nu se abate de la ce a apucatu una data, de câtu cu mare nevolia, — cercămu si aflămu causa, preintru ce romanulu in imperiulu orientale, macaru pusu in miediloculu elementului grecescu, dela carele singuru pre atunci potea se suferia influentia, nu numai nu-si scaimbă natur'a articliloru sei de ai pospone, ci o si impuse gentei schiaesci, careia-i dede si numele, nume ce ia remasu pană astadi, ori câtu se nevoliescu alu derivă de aliurea.

Acestei originalitati, si nature neinduplecate, care nece fortunele seculare nu o potura infrange, avemu de a multiemi tienerea limbei si necorumperea formelor ei panà astadi, mai multu de câtu in sororile ei dein provincie-le italice, gallice, ispanice, carele de pururea stetera in legatura cu limb'a latina, candu dein cuntra limb'a romanesca in Daci'a vechia inca de la seclulu III fù cu totulu taliata de catrà acea influentia benefacutoria, ce eserceza totu de un-a limb'a beserecei si a' cuttei, a' cancelarie-loru si a' invetiati-loru asupr'a limbei poporului si a' vulgului candu suntu omogenie, si cumu a exerciatu cea latina asupr'a italicei si celoru alalte. Er' asupr'a limbei nostre fù influentia limbeloru straine gothice, slavice etc., cu ce efectu, arata starea limbei de astadi.

Asia nece, cà se pote dice cu adeveru, cumu cà romanulu nu pote pune articulu in a-ântea numeloru, precumu amu vedintu, — a-tleveratu nu, forà razimu in celu originariu LU, afora de LUI in a-ântea numeloru propria, — inse cu razimu in celu secundariu ALU, CE-LU, nu numai-lu potemu pune in a-ânte, ci nece nulu potemu pune almentrea de câtu in a-ânte.

XVII.

Vechi'a forma a' limbei romanesce.

Noi repetîmu aici, ce dîsemu si inai susu, cumu cà limb'a romanesca, de au si patîtu precumu nece pòtea fi almentrea, in decursulu atâtoru seculi a daugeri si pierderi, — adau

geri deintru ale strainilorn, pierderi deintru ale sale propria originaria, — si de au si uniformatu unele forme, care, dupa aratarea limbelor sorori, alesu a celei latine, erau diverse, — dar' antic'a ei forma dein cea mai inalta vechime totu ia remasu aceeași seau prea pucinu scainbata. De aceea atâte forme vechi intru inisa remase panà astadi, care in latin'a clasica nu se afla, ci numai in a-ânte de clasicitate erau usitate, er' in gur'a poporului inca si in Italia panà la stingerea latiniei occurrau intru asemenea *) — de aci si atâte cuvente antice in limb'a romanesca, care apoi latin'a clasica le a neglesu **).

Ea avu una sorte peculiaria, de a nu fi scrisa nece a fi usuata de ai sei in negotia-le mai de frunte in milie de ani, panà in dîlele mai tardie mai dein coce, plenendui locu cea literaria latina mai antaniu, apoi cea greca si schiavica, — de a remané, precumu a fostu de inceputu, si a se numi rustica, limb'a pastoriloru seau pecurariloru romani ***).

*) Vedi Monumentele ravenatice dein secl. V-VII dupa Chr. la G. Marini, I papiri diplomatici, fol. Roma 1805, si la E. Spangenberg *Juris rom. tabulæ negotiorum solenium*. 8-o Lips. 1822; e-jusd. *die Lehre von dem Urkundenbeweise*, 8-o Heidelb. 1827.

**) Unu esemplu la Noniu Marcellu, c. II, 352 s v. conforire, romanesce a se cufuri, care vorba Salmasiu, de sciea romanesce nu o scainbà in conforiare: Conforiasti me Diomedes, in locu de conforisti, dein Pomponiu.

**) Anonym. *Belae notariu*, cap. IX: „Quam ter-

Romano-italii si-o cultivara dupa greci, care cultura, macaru că in câtu se abatuta dela formele romane-itale si acceptara cele grecesci, eră ore-care coruptiune nu perfectiune, totu-si dein altu punctu de vedere se chiamă si fû intru adeveru cultura. Noi nu imputămu nece nu condemnămu la ori ce templare acesta scaimbare a' limbei latine seau abatere, — noi numai nu potemu suferi că apoi se ne dîca, că a' nostra se a scaimbatu seau se a coruptu dein latin'a, candu dupa dreptate se cadea a dîce, că latin'a se a scaimbatu departanduse dela formele vechie latine care suntu si ale nostre, si apropianduse catră cele grecesci.

Er' deca limb'a nostra, de atăti secli talia-ta seau smulsa dein pamentulu natale, alu Italiei, patimî forte multu, că si una planta stramutata suptu alta clima in miediloculu maracineloru paresita si necultivata, nu e mirare, — ci mirare e, cumu de nu s'a uscatu de totu, cumu n'a peritu in gerulu si fortunele Daciei.

Radecin'a ei dar' a fostu mai sanetosa, mai rabdură, mai vertosa, de câtu ai Daciloru, Thraciloru etc., care perira cu sunetu.

ram (Pannoniam) habitarent Sclavi, Bulgarii, et Blachii (ac) pastores romanorum. (Schwandtner Scriptores rerum hungar. fol. Vienae 1746, t. I. p. 8). Cf. Simon Keza Gesta Hunnorum c. IV: Blackis, qui ipsorum (Romanorum) fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia (Endlicher Rerum hung. monumenta Arpadiana, 8-o Sangalli 1849 pag. 96).

XVIII.

Originea și istoria limbii a).

DECI în a-înțe de a pasi mai incolo în cercetările despre limbă, pre scurtu vomu se aruncăm aici una cautatura asupr'a fasilor istorice, ce le a patitu ea însasi dela antani'a aratare a ei pre pamentulu orientale.

Dupa urmele istorice noi suntemu de parere, cumu că limb'a romanesca s'a trasu mai antaniu și antaniu dela coloniele romane dein Thraci'a și Macedoni'a, Panoni'a și Istri'a, unde unele inca în a-înțe de cultur'a clasica a' limbii latine se tramisera de în Italia, și se asiediaa acolo. În celi CCCXX de ani antani, dela anulu cetatei romane (a. V. C.) DXXXV seau CCXIX în a-înțe de Christosu pană la belulu Dacicu alu II a. V. C. DCCCLVIII seau CV dupa Christosu suptu Traianu, ea nu numai se tie-nu între colonisti, ci se și latî între colocuitori, că și în alte provincie romane. Coloniele acelea erau că nescari puncture, dein carile că dein centru se derivau radiele intenderei și formau cercure mai large și mai late. Poporele de pre în pregiuru nu poteau cuntrastă poterei morali, ce o impunū totu de un'a limbii popore-loru poteroze limbiloru celoru supusi; ele nu pôteau se nu o invetie în relatiinnile și comerciulu celu aveau cu Romanii și cu coloniele lor. Și mai antaniu ele o invetiau pre lunga a' lor, er' mai în urma, uitandu pre a' lor, se incorporare și ele cu romanii. Altii și alte popore mai departate, seau în locure mai neapte spre colonisare,

neespuse acelei poteri morali, o invetiaū si mai a nevolia si mai reu, si nu-si uitara pre a' lorū nece una dene-ora, de si erau suptu ascultarea romaniloru. Romanii numira pre acesti dein urma serbi si schia i, sîi socotira totu de un'a straini. Acest'a fū periodulu I alu limbei romane orientali seau romanesci.

Dupa supunerea Daciei, se adusere colonie si in Daci'a victa sub Traianu sî suptu altii dein tota lumea romana *), dein Italia neindoi-tu si dein alte provincie, ci noi credemu că cea mai mare parte dein provinciele de preste Dunare că cele mai aproape. Aici, in alu II periodu a romanetatei orientali, acel'asi procesi se urmă foră indoiela in restempulu de CLXX ani pană la Aurelianu, de si Daci'a fū mai desiertata de vechii ei locuitori, de cătu alte provin-

*) Eutropiu VIII, 6. de Adrianu: Idem de Dacia facere conantem amici deterruerunt, ne multi ci-ves Romani barbaris traderentur, propterea quod Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Deceballi viris fuerat exhausta.

Digest. L. tit. XV. In Dacia quoque Zernensium colonia a divo Trajano deducta juris Italici est. Zarmizegethuza quoque ejusdem juris est. Item Napocensis colonia, et Apulensis, et Patavissensium vicus qui a divo Severo jus coloniarum impetravit.

Vedi de coloniele romane afora de alti: Zumpt, De coloniis Romanorum militatibus libri IV, in Comment. epigraph. 4-o Berolini 1850, p. 193—494, alesu de cele dein Dacia p. 404 seqq. si p. 430.

cie ocupate de Romani **) . Legiunile, si coloniele (una parte) traduse preste Dunare sub Aureliannu, nu ocașionara nece una mutare esentiale. Ele érase se-intorsere in apoi pre pamentulu Daciei, cá coloni si pastori, si recuprensera locurile de mai in a-ânte, însocite de Schiai si Bulgari, cá poporu destintu seau suptu numele acestor'a. Elementulu românú crescú si se intări in partile orientale, in aceste doua perioade de D de ani panà la Costantinú celu mare.

Prein redicarea Bisantiului la residentia imperiale sub numele de Constantinopole, si prein stramutarea tronului acolo, preponderanti'a Romei vechie si a' elementului italicu suferi in Europ'a orientale una scuturatura, de care nu se mai redică. De atunci elementulu grecescu luà unu nou sboru, si impreuna cu incursiunile barbariloru, dede atare impulsu vietiei publice in acele parti, câtu elementulu italicu începù a dá in apoi si influenti'a lui pre incetulu scadiù la atât'a, câtu Phoca la a. DCII prein edictu sterse usulu limbii latine, carea panà atunci inca érá diplomateca în școlele juridice si în cancelariile imperiului bizantinu. Acest'a fù alu III-le periodu alu romanității, si antani'a epoca a' decadentiei, in care elementulu romanu dein provincieles orientale începù a se despartî totu mai multu de pamentulu leganului seu, panà ce grecii-lu aruncara la pamentu, Romanii civilisati se grecira, si limb'a româna remase numai a' vulgului, coloniloru si pastoriloru.

**) Eutropiu l. c. in fine.

Dela Phoca începù alu IV - periodu, alu doile alu decadentiei, candu coloniele romane taliate cu totulu de catrà Roma si Italia, si pri-vate de limb'a latina, ce panà aci represen-tase imperiulu romanu si erá limb'a literaria a natiunei, se aflara straine pre acele locure oc-upate de gloriosii' loru parenti in a-ânte de se-culi. Ci imperiulu bizantinu nu-si mai potù a-pará provinciele; barbarii le inundara; Schiaii si Serbii scuturandu jugulu, ce uece una data nu-lu portara bucurosi, se redicara, se latîra, si stremitorara pre vechii coloni romani de pre sie-sure la munte. Asia Romanii se fecera români, vlachi, pastori.

Ce a patîtu limb'a de atunci, vomu arată mai diosu (nr. XLVII).

Nota. In unele parti ale orientelui inca curundu dupa inceputulu seclului VI, incepura unii prefecti a ne-glege limb'a latina, seau a o scote de totu dein actele of-iciali, precumu adeveresce I. Lydu contemporaniulu in scrierile lui si a nume in lib. III, 68, de magistr. unde dice, că panà atunci erá lege antica, că tote lucrurile ce se lucrau la prefecti si pote si la altii se se tracteze in limb'a latina, si mai alesu in Europa, macaru că cea mai mare parte de locuitori erau greci. Care lege o a calcatu pre atunci unu Ioane Capadocianu, si altii, de unde au ur-matu scaderea imperiului. Er' in l. II, 12 scrie, că erá unu oraclu vechiu in carmine, ce-lu diceau că se trage dela Romulu, si se aflá la unu scrietoriu romanu anume Fon-teiu: cumu că romanii voru fi paresiti de fortun'a cea buna, candu-si voru uitá de limb'a parentesca: *πέρας ἔλαβε τὰ Φωντηῶν τῶ ῥωμαίῳ ρηθέντα ποτέ. ἐξεῖνος γὰρ σίχους δοθέντας τινὰς δηθὲν Ῥωμύλῳ ποτὲ πατρίοις ῥήμασι ἀναφέρει, τοὺς ἀναφανδὸν πρόλεγοντας τότε ῥωμαίους τὴν τύχην ἀπολείπειν, ὅταν αὐτοὶ τῆς πα-τρίου φωνῆς ἐπιλάθωνται.*

XIX.

Dialectulu moeso-romanu a) Cuvente.

Noi credemu, că nu ne amu ajunge scopulu, ce ne amu propusu la aceste cercetari, deca nu amu adauge si unu catalogu cătu de micu de forme si de cuvente originaria si derivate, unele care astadi numai la românii de preste Dunare se mai audu; altele care inca panà la a. 1700 mai erau in usu si la noi, er' de atunci in coge au perira cu totulu dein limb'a romanescă, au numai raru seau prea raru se mai audu si se scriu.

Una enumerare intrega de acestea dupa cercetari si date credentioase, are fî si mai lunga, de cătu se pota află locu in aceste principia, si mai uritiosa preintru multi de cătu se o pota află dupa gustu,—si de almentrea loculu aceleia fiendu intru unu Vocabulariu anumitu, care ore-candu romanii desteptanduse asi pretinî limb'a cu tota seriozitatea si cu totu studiulu istoricu nu voru lipsi alu costruî.

Noi si dein acelu pucinu, ce vomu pune in a-ânte, ne incredentiâmu, că se va adeveri ce amu dîsu mai de multe ori: cumu că pierderile ne au fostu insemnate. Dupa care pierderi impromutandune cu alte straine eterogenee in loculu celoru pierdute, nu au lipsitu, carii dupa starea de acum'a a'limbei sene judece, nu numai că, nu suntemu români, ci că si limb'a nu ne-e de cătu unu amestecu dein limb'ele totu roru poporeloru, de in cărele ne amu prefacutu.

Noi credem încă, că după publicarea acestei liste, mulți cari nu se prea mulțumeau cu ușurarea unor cuvinte latine, ne voru escusa de aci în a-ânte mai mult, vedindu că multe ce usuăm nu suntu numai latine, și și romanesce au fostu ore-când. Și că se începem dela dialectulu romanilor de preste Dunare în Bulgari'a, Thraci'a, Macedoni'a, Thessali'a, Greci'a și Albani'a, unde astăzi mai pucini, er' mai de multu neîndoitu se aflau intru unu număr mai mare. —

Acestu dialectu, de și în fundamentu nu e destinsu de alu nostru, are înse ale sale proprietati în pronunțierea unor vocali și consonanți, în forme gramatice la noi uitate seau rare, și intru unu număr de cuvinte ce la noi astăzi nu se mai afla. Aste particularități a le înfira aici tote nu ne este liertatu, și preintru că nu avem de scopu a scrie gramateca și dictionariu ci numai principia de limba, și erasi că nece nu avem tote mijlocele spre aceea.

Funtanele, dein care vomu se tragemu cele mai susu promisa, suntu prea pucine, aceste cinci urmatorie:

TH. A. CAVALLIOTI, *Protopiria* (ἡρωο-
πειρία), 8-o Venetia 1770, care cuprinde unu
registru de 1170 de cuvinte în trei limbe: grece-
cesce, romanesce, și albanesce cu litere grece-
sci (pag. 13—59). Cartea ne e cunoscuta numai
după reproducerea la Thunmann *) p. 181—

*) J. Thunmanns *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, I Th. 8. Leipzig, 1774.

238. Autoriulu erá unu protopapa romanu dein Moschopole in Macedoni'a, patru mile dela Achrid'a. Locuitorii acelei cetati toti vorbescu romanesce, seau cumu dice Rosa **) toti suntu romani.

G. C. ROSA, Cercetari asupr'a Românilor seau Vlachiloru ***) grec. si romanesce, cu unu vocabulariu grec. roman. si latinescu p. 68—77. Autoriulu erá Macedo-romanu doctoriu de medicina.—Alta carte totu dela acest'a, romanesce si grecesce, despre scriere si lectur'a romanesca cu litere latine, 8-o Buda 1809, nu ne e cunoscuta de catu dein recensiuinea lui B. Kopitar ****).

M. G. BOIAGI, Gramateca romanesca seau macedono-vlachica, 8-o Viena 1813. Testulu gramatecei e grecesce si germanesce; dupa care urmeza XI dialogi romanesce, grecesce, si germanesce (p. 145—211); si XL „Fabule ica paromithe si istorii alepte,“ numai romanesce (p. 212—228) *****).

**) In cartea urmatoarea pag. 140 seq., unde adange, ca Cavallioti intorcunduse la Moschopole a redicatu una Tipografia, in care s'au tiparitu multe carti romanesce. La pag. 146 numera mai multi romani invelati, intre carii Dionisiu Mantuca A. Episcopulu Castoriei.

***). G. Const. Rosa's Untersuchungen über die Romanier oder Vlachén, 8-o Pesth. 1808.

****). B. Kopitar's Kleinere Schriften, I Th. 8-o Wien 1857, p. 182 seqq.

*****). Autoriulu se duse cu Ducele de Luca in Itali'a, unde petrecu pana la morte. Scriptele lui pote ca remasera in bibliotec'a ducale dein Luca, pote ca se au pierdutu.

W. M. LEAKE, Cercetari in Greci'a, 4-o London 1814, in care la pag. 383—402 se afla unele vorbiri (exercises) in cinci limbe: angl., grec., alban., romanesce, si bulgaresce. Autoriulu insusi marturisesce, că nu scie romanesce, si că a scrisu numai dupa dictatu.

B. KOPITAR, Dissertatiune despre literatur'a romanesca †), unde se afla testulu evangeliului dela Luca XV, 11—32 despre filiulu prodigu tradusu de Boiagi.

Literele initali semneza: B(oiagi), C(avalliotti), K(opitar), L(eake), si R(osa).

Aleptu, dela alegu, la noi alesu. B.

Agru, lat. ager. B. C. La noi in cartile vechi.

Amenatoriu, dela amenu differo, in locu de lenesiu. C.

Arena, lat. arena. B. C. L. La noi in cele betrâne.

Aua, lat. uva, cu A prosteticu că: a mare in locu de mare etc. C. L. La noi in N. T. de 1648, Apocal. XIV, 18: κκ σαδ κοπτ δδα.

Basiá κωιά, lat. basiare. B. K.

Boce, κοаче, lat. vox-voce. B. C. L. De aci si la noi a se bocí.

Calvu, lat. calvus. C.

Campana κωμπανω, lat. campana. C.

Carore κωρορε, lat. calor-calore. C.

Catînu, κωцин, lat. catinus, si la noi in cele vechi. C.

Ceacire, dupa a nostra pronuncia: cé cere, lat. cicer. C.

†) In Wiener Jahrbücher der Liter. t. 46. p. 101 seqq.

Copía, lat. copia, in locu de turma. B. C.

Coru, lat. cor. B. Ci e dubiu.

Cubée, la noi camara lat. cubile? C.

Dâma дѣмъ, lat. damnum. B.

Demandu, lat. demando. B. C.

demandatiune. K.

Disicu, lat. dissecō, la noi despicu. C. R.

Disvescu, la noi in cele vechi desvestiu, lat. disvestio. C.

Dispoliatu, la noi despoliatu, lat. dispoliatus, rom. B. C.

dispoliu, rom. R.

Dolu, lat. dolus. B. Dubiu.

Duplu, lat. duplus, indoitu. C.

E, lat. et; la noi in cele betrâne: ε (éra.) B. C.

Eta, lat. aetas, вѣкъ. B. C. R.

Faua, lat. faba кок. C.

Faptu-a, lat. factus-a, la noi in cele vechie faptu. B.

Fede, ital. fede lat. fides. B.

Fémena, lat. foemina. R.

Flamura, lat. flammula Veget. de re mil. III, 5, ετραρ. C.

Fortu-a, lat. fortis, cá tristu lat. tristis. B.

Frutu, lat. fructus, la noi in cele vechie fruptu. B. C.

Fumelia, lat. familia, la noi in cele vechie: famelia în sensulu latinu, nu în sensu muliere. B. C.

Ghinta, lat. gens-gente. B. C. R.

Gretia гравъ, lat. gravicies, în sensu de greutate lat. onus. C.

Gudescu-me, lat. gaudeo, מז עֵשְׂרָה. K.
 Hevra חֵאָרָז, lat. febris, φρίδρι. B. C.
 Hica חִיכָז, in locu de fica, lat. ficus, смо-
 kin. C.

Higu חִיגָז, in locu de figu, lat. figo, la
 noi infigu. C.

Ilia, lat. ilia, la noi in cele vechie הִלָּה,
 Psalt. de A. Jul. dein 1653. PS. XXXVII, 8.

Impetiga, lat. impetigo, la noi nevin-
 yine. C.

Indregu-me, pret. se indrepse, la noi
 me indereptu. B.

indreptu, la noi dereptu. B.

Invesce-se dela invescu, la noi in ce-
 le vechie investiū, lat. investio. B. L.

Iia, cá iē, lat. vis, ci si grec. βία. C. Du-
 biu.

Iinjici, cá inīīī, lat. viginti, la noi do-
 ue dieci. B. C. R. Cá cumu are fī vin-vici.

Lactuca, la noi lap^tuca. C.

Lau, lat. lavo, si la noi inse mai raru.
 C. R.

Liertate, lat. libertas-tate, слободо-
 ние. B.

Lima, lat. lima, нѣмъ. C.

Mandata, cá мѣндатъ, lat. mandatum. C.

Merinde, lat. meridies, la noi in locu
 de bucate pre drumu. C.

Mesu, lat. mensis, cá pescu in locu de
 alu nostru pesce. B. C. L. R.

Misale, lat. mensa, la noi mesa. B. C. R.

Muru lat. murus, хѣдъ. C.

Nece нѣкѣ, lat. nex-nece, чѣмъ. L.

Neospe, dein ospe, lat. hōspēs, la eli în locu de amicu ne-amicu. C. B.

Niforse, lat. nifors, niforte, la noi de nu cumu - va. B.

Niraire, dein în si ira? la noi mania. B. ci la C. neraire. Dubiu.

Ora οαρζ, lat. hora, tempu, χιλε, si la noi mai raru. B.

Ordu, lat. ordo. B. Dubiu.

Ordinia, πορδνικα. C.

Orfanu οαρφαν, lat. gr. orphanus. B. C. L.

Periculu, lat. periculum. B. C.

Pleaga, lat. plaga, λοβιτδρζ. B. C.

Pinu seau chinu, lat. pinus, la noi in cele vechie pinu. C. L.

Porca πορκκ, lat. porca, scrofa C.

Putana, ital. putana, κδρβζ. K.

Siera σαρζ, lat. serra, ζαρ. C.

Sclifura-e, lat. sulphur. C. R.

Temone, lat. temo-ne; ρδαν de καρ. C.

Vegliu, lat. vigilō, si la noi in cele vechie, πζζικ. B. C. L.

Viptu seau iptu, lat. victus, si la noi in cele vechie adesu. B. C. L.

Vomu, lat. vomo, la noi mai raru. B. C.

Vómera, lat. vomer, fierulu plugului. C.

Urna, lat. urna, κιαδρζ. C.

Nota. Una carte mai interesante preintru limb'a romniloru Aureliani e **Dictionary** in patru limbe: neo-greca, moeso-vlachica, bulgarica, si albanica, compusu de presb. Daniel Moschopolitulu, tiparitu la a. 1802 in Viena. Inse care dupa tote cercarile facute nu l'am potutu avé. Vedi A. Papadopoulos - Vretos, *Νεοελληνική φιλολογία*, P. II, 8. Athena 1857, p. 122 n. 338.

XX.

— b) Forme.

În acestu registru nu amu adunatu totu, ce aflăm raru de origine romana-latina la Boiagi, avendu prepusu, cumu că unele cuvinte dupa form'a lor sunt numai de insulu usuate er' nu si la poporulu tradanubianu, pr. aspectu, enumeratie, obligului, observescu, recomendescu etc. Altele de mai pucina indoieia, dereptu că le infiraramu, ci insemnandu dupa ele, că-su dubia. Inse credemu, că in limb'a poporului de acolò se voru fi aflandu si alte cuvinte de origine romana rare, mai multe de câtu potumu adună dein acele pucine documente ce avemu a mâna. Romanii de acolò se paru inca mai pucinu a se fi ocupatu cu lucrari literarie de câtu noi, si cartile in acelu dialectu scrise si tiparite sunt forte pucine; si carele aru mai fi, ne sunt necunoscute. Boiagi, carele cu gramatec'a sa de limb'a patria, atatu se merită, ne-indoitu că are fi meritatu si mai multu, deca e-dă si unu dictiunariu, de care pote că numai cercustarile-lu impiedecara.

Mai de insemnatu inca este, că in asta limba, afora de cuvintele romane ce numai la eli se mai afla seau mai adese de câtu la noi, se afla si altele cu una forma mai buna si mai aproape de latina, de câtu intru a nostra. De acesta sorte sunt:

Бѣзѣаіікѣ, in câtu silab'a antania se pronuncia cu **z**, căla latini basilica, pre candu la noi se pronuncia cu **E** dein influenti'a vocaliloru mo-

li ce urmeza in a' 2 si 3 silaba; de unde se si pronuncia la noi *kickrikz*, *kickrekz*, *kickrikz*, si *kickrekz*, er' la celi mai vechi *kickrekz*. Si intru adeveru, cà dupa modulu formarei cuventelor romanesci, romanii dein basilica, care e cuventu grecescu, mai antaniu voru fi dîsu: *εκκρικz*, au *εκκιερικz*, de unde apoi unii *εζωκρικz*, asia câtu mai antaniu diferenti'a erá numai intre *c* si *w*; dupa aceea unii incepura a dîce *a* in locu de *k*: *εζωαρικz*, precumu dîcu multi si astadi la noi si la tradanubiani: *ωαδε*, *ωαπτε*, *ωαρνε*, *ωδιαρε* etc. in locu de *ωκδε*, *ωκπτε*, *ωκρνε*, *ωδαρνε*, lat. *sedet*, *septem*, *serpens*, *muliere*; si er' altii vocalile *e* in silab'a antania si a' 3 o mutara in *i*. Inse dein aste scainbari, cea mai insemnata este la noi in silab'a *ε* in locu de *εz*, — ci nu forà esemple, asia dîcemu: *φκυε* dela *φαιz* lat. *facies*, *κέρε* dela *κερ* lat. *malum* (inse grecesce cu *E* lungu *μήλον*), totu dein acea cauza adeca dein influenti'a vocaliloru moli asupr'a celoru aspre, dupa care si dîcemu: *τζινα* in locu de *τζιζνα* dela *ταίξ* a *τζιά* etc. Deci form'a originaria e cumu amu dîsu: *εκκρικz* seau *εζωκρικz*, er' cele alalte scainbari in silabele urmatorile la eli si la noi suntu numai nescari mai multu seau mai pucinu ne-regulate abateri dela form'a regulata, dein principiulu eufoniei, carele de si nu este totu de un'a celu mai adeveratu, inse totu de un'a e tiranicu.

Alte forme mai bune in acestu dialectu mai suntu si in acestea:

Бзтѣz, lat. *baptizo*, ital. *battezzare* cu

A, la noi *котѣх* cu O formatu dein AU: bătizare in locu de bătizare si baptizare, in carele P se mută in B, B in V, si in urma AV in O, cá in CODA dein cauda, etc.

Грѣн, si *фрѣн*, cu N, lat. *granum*, *fre-num*; la noi numai in plur. cu N: *грѣне*, *фрѣне*, er' in sing. foră N: *грѣѡ*, *фрѣѡ*, remanendu totusi pronunția vocalei oscure * cá in a-ânte de m.

Грѣнѣне, *минѣне*, cu E in capetu, lat. *grandine*, *menti(ti)une*; la noi cu z: *гринѣнѣ*, *минѣнѣ*, asora de mutarea lui *грѣн* in *грин*, carea înse in cartile vechie se afla mai rara. Asemene scaimbare dein *ѣн* in in urmandu alte vocali moli, se mai afla la noi in: *инимѣ* (la celi vechi *ѣнемѣ*), *инѣл*, in locu de: *ѣнемѣ*, *ѣнѣл*; unii dîcu si *чинѣ* in locu de *ѣнѣ* lat. *sanguis*, *ѣнтю* in locu de *ѣнтѣнѣ* lat. *antaneus*. Si in urma dein aceeași cauza la noi pretendenea: *аинтѣ*, *ѣнаинтѣ*, etc. in locu de *ѣнтѣ* lat. *adante*, cá a-noi lat. *ad post*; celi de dein colodîcu: *ѣнѣнѣ* in locul alu nostrului: *ѣнѣ аинтѣ*.

Asia dîcu eli mai behe: *кѡрѣнѣ*, *пѣрѣмѣ*, *скамнѣ*, *сѣнѣне* etc. de cátu noi: *кѣнѣнѣ*, *пѣрѣмѣ*, *скаѣнѣ*, *сѣнѣнѣ*, lat. *corona*, *palumbes*, *scamnum*, *sapo-ne*. Inse si la noi in cartile vechi se afla: *кѡрѣнѣ* si *кѣрѣнѣ*. Er' *скаѣнѣ* inca nu e reu, de ora ce si alu latiniloru *scamnum* inca e numai dupa eufonia dîsu in locu de *scabnum*, cumu arata deminutivulu *scabellum*, cá si *amnis* in locu de *apnis* dela anticulu *apa* in locu de *aqua* *); er' AB se

*) Grotfend Rudim. linguæ umbr. Part. I, p. 12.

scaimbă în AV și aliurea la noi, pr. fauru, staulu etc. în locu de fabru, stablu, lat. faber, stablum seu stabulum; și că asta scaimbaree antică, adevărește pronunțierea cuventului latinu *Samuites* la scrietorii greco-romani *Σαυιτης* (Strab. V, 3. Dionysiu Alicarn. în arch. rom., Plutarcu etc.). Ci celi vechi ali nostri se paru a fi dișu și *скабн*, celu pucinu asia a-flămu scrisu în Liturgiariulu de Jasi de în a. 1679, la J. Chrysost. fol. 7 rect. *αδεκx скаб-нѣа чѣа ѿωαταρѹ*.

Nota 1. În edițiunea I amenăramu pre altu temu arătarea, că românii de în Daci'a aureliana pronunția cuventele ce au unu LI mole, în silabele simple LI, seu compuse cli și gli, precumu și NI asemenea, mai bene de cătu noi, carii pre L, N, R în atari împregiurari nu-lu pronunțiamu cu totulu ci numai pre I următoriu indiumetațitu, pr. eli ocliu, noi ochiu etc., încare parte noi urmămu pronunția italianiloru; înse pronunția romaniloru tradanubiani, carii nu lapeda pre L în atari cuvente, preste tota indoielea e mai originaria, mai vechia, și mai buna. Eca unu vocabulariu de aceste cuvente culese dein B. C. L. R., carii toti asemenea scriu.

B. Aceli, aceliei. aliurea. antanie. calcăniu. cliemu, cliama. disclisu. dispuliatu. eli. fumelie. galina. hiliu, hilia (filiu-a). inclidu, inclisu. inclinu. liau. liepure. liertu, liertate, liertaciune. lfnu. muliere. nilie (milia). ocliu. puliu. taliare. ureclie. vecliu. vegliare, veglie-te, veglitori.

C. Alliu. calcaniu. capitiniu. cliae. cliemu. dispoliatu. fumelie. gallina. genucliu. gliemu. glietiu (ghiația). gutunie. hiliu, hilia. ilie (мауз). inia (vinia).

AVNOM pro APNOM casu locali positum — ab a-pa, quod pro aqua usurpatum esse nomen derivatum a mnis testatur.

7.

liau. liepure. maliu. meliu (МЕЮ). moliu. muliare. nclidu (АНКИД). ochiu. paliu. peduciu. sclio pu. suglitiare. taliu. unglie. ureclie. veciu. vegliu.

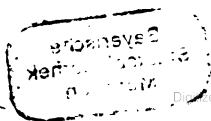
L. Capitiniu (КЪПЪТЪЮ). clemi. deoclin. dispoli. ginuclemu. glitzi (inghiti). glitzatu (АНГЕЦАТ). hiliu-a. lia. liarta, liertatzune. manuclile (МЪНЪНКИИ). molin. muliare. nclina, se te nclini. parintili (parentii). puliu. tallo (ТАЕ).

R. Alliu. calcanyu. chilya (filia). dispolyu. glyetzu. lyau. mallyu. perlyi (перй) pulyu. unglye. ureclye.

De limba romana tradanubiana vedi Curieru de ambe sexe Period. II, N-o III. IV, mai alesu p. 52 seqq., unde si pronunçia si gramatec'a ei pre scurtu se analizeza. ., ДАКЪАЛА РЪАЕ ДЕ КЪИАТ, dice p. 59, КЪНААЛА АДАЕ ЗИКЪНА АІЕНЪРЕ ШІА СІАЕШЕ СЪ ЗИКЪ ІЕНЪРЕ; КОКОНИЦА ДЕ САЛОН АНБАЦЪ НЕ САДЖНИКА СА СЪ НЪ ЗИКЪ МЪАІЕРЕ ЧІ МЪІЕРЕ НІНІ АІІНЪ ЧІ ІНЪ. ПЕ КАТРЕДРА ПРОФЕКОРАЛЪ СЪНЪ РЪЪ ЗІЧЕРЪ ФІАІЪ, ШІ ВІНЕ МАІ АДАЧЕ А АЪХІ ФІІЪ.. НЪ ТЕ МІРІ ДОМНЪА МЕЪ ЧЕ АНАІНТЪРІ МАРІ ФАЧЕМ? etc.

2. In dialectulu acestu suntu inca si alte forme gramatece, unele mai originarie si mai bune, altele mai adese de catu ale nostre, precumu a) articulu plur. masc. li in locu de i, pr. parenti-li in locu de parentii, b) tempulu trecutulu in indicat. verbeloru de a' III. conjug. pr. dîsi, feci, dedi, etc. c) tempulu trecutulu conditionatu, pr. si furim etc. lat. si fuerim. Cartile betrânela noi au aceste doue forme dein urma, inca si in perf. 2 pl. pret. ind. cu tu, pr. dîsetu etc., ci in vorb'a de astadi mai de totu lipseacu; de carele mai in diosu (la nr. XXVI seqq.), mai pre largu.

3. Inse deca dialectulu acest'a are multe cuvente si forme mai bune, are inse si defecte insemnate atâtu in cuvente ce le lipseacu, câtu si in forme mai neregulate; in forme: pr. csicsoru, glietiu. vermu, mesu, numa, pântecu, pescu, siorecu, turtura etc., in

locu de petioru, ghiacia, vierme, mese, nume, pantece, pesce, siorece, turturé (demin. dela turturella, cá rundunè de la rundunella); — in cuvente, pr. auru, argentu, lege, leu, pace, pecatu, placu, tempu etc., in locu de care eli dîcu: malagma seau chrisosma (auru), asime (argentu), nomu (lege), aslanu (turc. leu), irini (pace), amartie (pecatu), aresescu (placu), ke-ro (tempu), tote grecesci afora de unulu turcescu. Boiagi are si pake (Gram. p. 212), ci se pare cà-lu are de la Albanesi, cari-lu tienura dein limb'a vechia latina-romana, cá pre alte multe, ce romanii le au pierdutu.

4. De formele neregulate in pronuncia se tiene si scainbarea unoru cosunanti si vocali intru altele, asia: ki in ri, pr. ghine in locu de bene; ni in ki pr. kînt in locu de pieptu; mi in ni cá ital. gni, pr. mie in locu de mie etc. carele se voru atinge mai diosu. Aste forme tradanubiane se audu si in Transilvania si inca si pre alte locure, er' in limb'a beserecesca nu suntu acuprense; asia câtu si dein coce de Dunare se paru a fi doua dialecte, unulu cu formele beserecesci cá in Romani'a, altulu cu tradanubiane; dein care e de crediutu, cá ceste dein urma facu una familia cu cele de preste Dunare, macaru cá prein influenti'a limbei beserecesci dein coce multe s'au scainbatu dupa limb'a beserecesca. De dialectulu de preste Dunare se tiene si dialectulu Istrianu. — Er' dialectele elvetice, friulanc etc., de si suntu romane, ci nu-su romanesci.

5. De Albanesi si mai susu ainu insemnatu (nr. XV), cumu cá eli au unu numeru mare de cuvente romane, dein care unele eli le pronuncia cu una forma nu numai diversa de a' romaniloru ci si chiaru antica, mai alesu retienendu pre C, G in a-ante de E, I, aspre cá la greci α, γ , er' nu moli cá la italiani ci, gi, pr. kînt lat. centum, rîna lat. gens-gente, de unde si românii Aureliani se paru a fi luat u a dîce ghinta seau ghinda; er' altele suntu cu una forma asia aproape de a' latiniloru si a' romaniloru, câtu se aru paré adevratu romanesci, pr. apka area, fat fatum, grîpe grex-gre-

ge, ΛΙΞ levis, ΛΙΣΚΕΡΕ lucerna, ΛΥΚΑΝΙΚ lucanica, ΜΙΚ
amicus, ΡΕΨ resto (moror), ΨΝΙΣΤ spiritus, ΤΕΝΙΑ ti-
nea, ΤΡΑ trabs etc.

XXI.

Dialectulu daco-romanu.

DE cî se trecemu la limb'a nostra de de-
in coge de Dunare in provinciele Daciei Traia-
ne, precumu o aflăm in cele mai vechie mo-
numente romanesce, tiparite si manuscrisa pa-
nă catră a. 1700, de cându limb'a romanesca suferi
una revolutiune mare introducunduse limb'a
beserecesca de acumu in tote provinciele, du-
pa tipulu si modelulu limbei dein Romani'a
mica.

Monumentele acestea intru adeveru suntu
prea pucine si ele, inse cu multu mai numerosa
de câtu ale fratiloru dein provinciele tradanu-
biane; cele manuscrisa mai pucine de câtu ce-
le tiparite. Inse si câte se mai afla, mai tote
suntu forte rare, si autoriulu acestoru cerceta-
ri numai cu multa nevolia a venitu la castiga-
rea celoru mai multe, nu a tuturor; multe in-
ca suntu si defectuosa.

Funtanele aceste reprezenteza limb'a ro-
manesca deplenu, dupa cumu se graiă in Tran-
silvani'a cu partile Ungariei, in Moldov'a cu par-
tile ei antice, si in Romani'a. Catalogulu lor,
pre câte le avemu seau le avuramu a mana,
l'am insemnatu in Notiti'a literaria dein Ana-
lecte, in care de una data amu datu si extracte
deintru insele cu note bibliografice si gramate-
ce, si in Program'a scolastica dein a. 1858.

Dein acestea dăm și aici un catalogu mai micu, care va să cuprindă numai cele de mai mare valoare filologică dein acelu periodu, și numai cele ce le posedem însine au celu pucinu le avum a mână și le folosiram. Că-ce suntu și altele de mare prețiu, de care numai aflaram că esistu seau esisteau, înse nece nu le veduram, unele nece macaru scim deca se mai afla unde-va. Despre carele am tractatu mai pre largu la locurile arătate.

Acestu catalogu, l'impărțim după trei provincie mai mari românești în trei părți, dein carele cea de antaniu cutiene pre ale Transilvaniei că cele mai vechie deintre tote, er' a dou'a și a' treia pre ale Moldovei și Romaniei. Antaniu cele tiparite, apoi pucinele manuscrise.

Spre liusorarea citarei în cele următorie, ordinandule cronologice pre ale fiecărei provincie, de una dată le punem în frunte și una literă latină inițială, sub care se va cită de ci în a-ânte fie care carte.

I. Transilvanice.

- A. Tetravangelulu, de Coresi, fol. Brasiou (1570).
- B. Cazania I, de acel'asi, — fol. Brasiou (1575).
- C. Cazani'a II, de acela'si, fol. Brasiou 1580.
- D. Pentatenculu, de Tordasi, fol. Orastia 1581.
- E. Cazani'a II, ed. II, — fol. A. Julia 1641.
- F. Noulu Test., de Silvestru, fol. A. Julia 1648.
- G. Psaltirea, de Silvestru, 4-o A. Julia 1651.
- H. Catechismulu Calv. ed. II. 8-o A. Julia 1657.
- I. Scriniulu de aur, — 4-o Siebesiu 1673.
- K. Carare prescurtu, — 8-o A. Julia 1685.

L. Diaconariu,	—	4-o	A. Julia	1687.
M. Euchologiu,	—	4-o	A. Julia	1689.

II. Moldovenesci.

N. Cazania pre totu anulu,	fol.	Jasi	1643.
O. Siepte sacramente,	—	4-o	Jasi 1645.
P. Legile imperatesci,	—	fol.	Jasi 1646.
Q. Psaltirea in versure,	—	4-o	Unievu 1673.
R. Acatistu,	—	—	4-o Unievu (1673).
S. Liturgia,	—	—	4-o Jasi 1679.
T. Euchologiu,	—	—	4-o Jasi (1680).
V. Psaltire rom. serb.	—	4-o	Jasi 1680.
X. Paremiariu,	—	—	4-o Jasi 1683.
Y. Vietiele santiloru,	—	fol.	Jasi 1683.
Z. Divanulu lumei,	—	fol.	Jasi 1698.

III. Ungrovlachice.

Aa.	Canonele SS. Apostoli,	4-o Govora	1640.
Bb.	Cazania pre domenece,	fol. Govora	1642.
Cc.	Cuventari beserec.	4-o Campulungu	1642.
Dd.	Cazania pe totu anulu,	fol. Dealu	1644.
Ee.	Pravil'a cea mare,	fol. Tergoviste	1652.
Ff.	Cluciu (chiaea),	— fol. Bucuresci	1678.
Gg.	Liturgia slov. si rom.	4-o Bucuresci	1680.
Hh.	Evangeliu romanesc,	fol. Bucuresci	1682.
Ii.	Apostolu romanesc,	fol. Bucuresci	1683.
Kk.	Bibli'a V. si N. Test.	fol. Bucuresci	1688.
Ll.	Margaritulu S. J. Chrys.	fol. Bucuresci	1691.
Mm.	Marturisirea cred,	4-o Buzeu	1691.
Nn.	Evangeliu grec. si rom.	fol. Bucuresci	1693.
Oo.	Evangeliu romanesc,	fol. Sneagovu	1697.
Pp.	Lumin'a,	— — 4-o Sneagovu	1699.

IV. Manuscrisa.

Qq. Pravila de Eustratiu. fol. Moldova, (1631)
Rr. Mestecatu I, — 4-o Transil. 16..
Ss. Mestecatu II, — 4-o Transil. 16..
Tt. Mestecatu III, — 4-o Transil. 16..
Vv. Mestecatu IV, — 4-o Transil. 16..
Xx. Yy. Zz, suntu rezervate preintru altele mai tardie.

Nota 1. Catalogulu de forme si de cuvinte ce vomu dá in urmatoria-le, cumu disemu si mai susu, nu va fi completu, dein acea simpla ratiune, cà aici nu scriemu nece gramateca nece dictionariu, ci numai Principia de limba si scriptura cu exemple dein monumentele romanesci mai vechi. In alegerea esempleroru dein aste monumente, ne tigenemu de cele produsa in editiunea antania,—inse cu adausa unde vomu aflá de lipsa. Inse si câte vomu produce, credemu cà voru fi destule spre a demustrá, de câtu demarepreliu se cade se fia acele monumente in ochii ori carui romanu, care-si pretiuesce limb'a si natiunea sa.

2. Intre monumentele aci infirate, unele le amu castigatu numai dopa editiunea I, unele inse, ce le avumu pre atunci, astadi nu le mai avemu si asia in câtu preintru astea suntemu costrinsi a ne tiené numai de citatele vechie. Inca pre tempulu editiunei I, nece nu percursemu tote cele avute a mâna, ci numai una mica parte, — de atunci inse prea pucine suntu, care se nu le fimu percursu deplenu, facundu-ne extracte copiosa deintru inse, dein cari aici pucine esemple. Extractele vechie perira in furtun'a templariloru, ce precurmara chiaru si completarea editiunei I acestoru cercetari.

3. La aceste credemu, cà vomu face unu lucru placutu adaugundu si titlulu monumenteloru citate, pre câtu se afla in esemplaria-le nostre, preintru cá celi ce voru avé unele deintru inse mai pre liusioru se le cunoasca, si se se dedè ale pretiui si ale coserbá.

A. Forà titlu, folia-le antanie fiendu pierdute,

se dîce că si Apocalipsu s'a tipăritu totu acolo, inse lucrulu nu e adevăritu. Estracte in Anal. p. 46—82.

E. Foră titlu, inse dupa edițiunea de 1580 de in Brasiou; esemplariulu mieu nu e completu dein apoi; tipariulu uritu si necorect. De aceea estracte nu ainu datu in Analecte.

F. НОВА ТЕСТАМЕНТЪ, САЪ АПЪКАРЪ, АЪ АЛЪ-
УЪ НОВА АЛЪИ ІС ХС ДОМНЪЛЪИ НОСТРЪ ... ДЕН
ИЗКОДЪ ГРЕЧЕСКЪ, ШИ СЛОВЕНЕСКЪ ... А ЧЕТАТЪ БЕЛ-
ГРАДЪЛЪИ ... АХМИ, АЪНА АЪИ ГЕНЪАРІЪ, КЪ —
VI si 329 folia paginate, cu corecture in margini, ce
esplica cuvintele mai vechie Autoriulu se dîce a fi fostu
unu ieromonachu Silvestru; Versiune prea buna. E-
semplaria-le inca si astadi forte desa. Estracte in A-
nal. p. 83—100.

G. ВЪЛТИРЪ, ЧЕ СЪ ЗИЧЕ, КЪНТАРЪ А ФЕРИ-
ЧИТЪЛЪИ ПРЪК ШИ АПЪРАТЪ ДЪДЪ, КЪ КЪНТЪРИЛЕ
АЪИ МЪИШІ ... ДЕН ИЗКОДЪ ЖИДОВЕСКЪ ... А ЧЕТАТЪ
БЕЛГРАДЪЛЪИ ... АХНА, ДЕКЕМ. КЪ ДИЪ. —
XVIII si 300 folia paginate. Autoriulu versiunei necu-
noscutu, inse dupa limba totu acel'asi cu alu Noului T.
de sub F. Se pare a fi facuta mai antîniu dupre testu-
lu grecescu, er' apoi revediuta si coresa dupa vre una
versiune calvinesca dein limb'a ebreesca. In margini es-
plicari de cuvintele si formele mai vechi, care arata, că
autoriulu a traitu mai a-ante. De una versiune roma-
nesca a tota scriptur'a facuta dein mandatulu Principelui
Gabriele Bethlen (1613—1629), P. Bod hist. Valach.
Ms. lib. II c. I. §. 3 asia scrie: „Biblia sacra, quibus
miseri carebant Valachi, operâ virorum doctrina, linguae-
que peritiâ satis instructorum, in linguam valachicam non
sine ingenti cura et magno sumptu curavit transferri.
Quæ tamen versio diligenter accurateque instituta lu-
cem videre publicam non potuit; post fata enim Princi-
pis, sive invidiâ malevolorum, sive ignorantia indocto-
rum, sive negligentia possessorum, ex oculis hominum
periit, neque destinato ab optimo Principe fini respon-
dit“. Dein asta versiune ni-se pare a fi si N. T. de sub

F, si Psaltirea de sub asta litera G. Cele alalte parti voru fi peritu! — Estracte in Anal. p. 100—113.

H. Editiunea I e dein a. 1642 in 4-o, care nu o amu vediutu, — cea alalta dein a. 1657 in 12-o, ce o ayusemu, ne a peritu. P. Bod scrie la l. c., că e tradusu dupre Catechesis Palatina de Stefanu Fogarasi preutu in Lugosiu, si tiparitu cu litere latine si serbesci la a. 1648.

I. Оикриуль де аѡр. карте де проповеданіе ла мѡрци ... ꙗ Гаскшеш. ани ꙗхꙋг, септ. 51. 163 folia paginate. Cuprende XV cuventari, precumu se pare, tradusu de pre carte calvinesca, de protopopulu Popa Joane dein Vinti. Estracte in Anal. p. 114—127.

K. Fora titlu in 2 esemplaria, ce am a mâna; VII, 101, si III folia, cele dein miedilocu paginate. Cuprende XLIVintrebari si respunsure cu unu adausu. Autoriulu etotu Popa J. dein Vinti, pre cumu se pare erasi de pre una carte calvinesca. Escerpte in Anal. p. 127—133.

L. Рѣнаѡла Дїаконствелорѣ, дипре лимба словеніаскѣ ... ꙗ скаѡнѡ Митрополїи Бѣль Градѡлѡи ... ахꙋз, лѡна септ, а. 21 folia paginate.

M. Молитѣвникѣ ѡзводит дин Оловенїе ... ꙗ Митрополїа Бѣлградѡлѡи ... ахꙋпи, април кѣ. VI si 179 folia paginate. In capetu pană la pag. 222, cuvente si liertatiuni la morti. Autoriulu versiunei e totu Pop'a Joane de Vinti, că sub I. K. Estracte in Anal. p. 134—140.

N. Карте ромѡнїсскѣ де ꙗвꙋзѣтѡрѣ аѡмечел. прѣсте ан ши ла празѡниче ꙗпꙋрꙋтеѡи. ши ла свꙋзѡи мари ... тꙋлмѡчитѣ ди ꙗ лимба словеніаскѣ пре лимба ромѡнїсскѣ ... де Варлаам митрополитѡлѣ де цара Молдовен ... ꙗ ꙗш ... ахꙋмг. III, 384, IV, si 116 folia. Cuprende cuventari pre tote domenecele si serbatoriele anului, incepundu dela domenece'a Fariseului, cu testulu evangeliiloru la domenece. Autoriulu inse e, nu intru atătu metropolitulu Barlaam, cătu Eustatiu logofetulu; vedi sub lit. O, S, si Qq.

Estracte in Anal. p. 204—212.

O. ШАПТЕ ТАМНЕ А КЕРКРЕНІИ. ТИПЗРТЕ. . .
 А ТРЗГ А МШ. КЛТѢ ЗРІНГ, НОЕК. И. — IV
 folia nepag., si 341 (342) pagine. Antoriulu se afla suscrisu
 serbesce in finea paginei 317: ВУСТРАТІЕ КЪ БЛОГОФЕТ.
 Cartea e numai unu extractu dein Pravil'a beserecesca a-
 celuiasi, ce nu s'a tiparitu, vedi mai diosu sub Qq. E-
 stracte in Anal. p. 212—216.

P. Карте ромѣнѣскѣ де архизитѣрѣ дела пра-
 билеле архирѣици. . . тѣмъчитѣ ди а лимба Иле-
 нѣскѣ пре лимба ромѣнѣскѣ. . . а Пѣши. . . , ахъ мѣ.
 III folia nepag., 186 paginate, si alte XIV nepag. Au-
 toriulu e totu Eustratiu, cā si sub O, inse dupa ce esem-
 plariu grecescu a tradusu, nu amu aflatu inca, de catu cā
 incepe dela legile Rhodiiloru. Cartea tota e bagata si in
 Pravil'a beserecesca de Tergovesci dein a. 1652, forā a
 se aratā originea. Estracte in Anal. p. 216—223.

Q. Вѣлтире а свѣтѣлѣй Пророкъ Давид. . .
 пре вершѣри токмитѣ а чинч ай. . . де смеритѣл
 Досоѣй Митрополитѣл де цара Молдовен. в мо-
 настѣрѣ оунер. . . . лѣта. . . зрѣпа. —
 VI folia nepag., si 265 nepaginate. In fine unu carme
 de MIRONU palatinulu mare, si unu Apostrofu. Acestu
 titlu-lu dāmu dupa unu altu esemplariu mai intregu,
 de cumu l'amu avutu la 1858. Estracte in Anal. p. 249
 — 253.

R. Forā titlu; 48 folia nepaginate. Cuprende a-
 fora de Acathistu si alte rogatiuni. Tipariulu acel'asi
 cā si in Q, si cartea e legata cu acea Psaltire in tote trei
 esemplaria-le nostre; de unde nu pote fi indoiela, cā to-
 tu de una data si intru unu locu s'au tiparitu de acel'asi
 zelosu barbatu.

S. Дѣзѣска литѣргіе. акмѣ а тѣхъ типз-
 ритѣ рѣмѣнаше. . . а мѣшъ, аи анѣлѣ, зрѣпѣ.
 XVI folia nepag., 34 (36) si 49 paginate. Cuprende
 cele trei liturgie cunoscute, traduse totu de Dosotheiu

metropolitulu dein limb'a grecesca. Estracte in Anal. p. 223—226.

T. Foră titlu, in exemplariu lipsindu 15 folia dein a-ante si dela foliulu 132 pană in capetu. Autoriulu dupa stilu e totu metrop. Dosotheiu, er' dupa tipariu in a-ante de cele urmatorie: V, X, Y, de aci l'amu pusu la a. 1680. Estracte in Anal. p. 226—229.

V. Уалтирк денцхлес... кѡ послѣшаніа смерении ноастре доюаю митрополитѡл... ↑ Пш. влѣт... зрѣни, април аї днѡ. — — III folia nepag. si 212 paginate. Paginele-su impartite in 2 colonne, in drept'a testulu romanescu, er' in stâng'a celu slovenescu. In urma cantarile lui Moise, rogatiuni si pascalia. Estracte in Anal. p. 229—233.

X. Паримѣнле прѣсте анъ... кѡ послѣшаніа смеритѡлѡй доюаей митрополитѡл... ↑ типарница църхѡй... влѣт зрѣча мѣц. ок. з днѡ. VII folia nepag. si 38. 139. 56 paginate. Cuprende la inceputu una Cronologia versificata despre domnii Moldovei dela Dragosiu pană la Antoniu Rusetu — in 68 distiche; de aci lectiunile dein cartile vechiului Test, preste anu, impreuna cu unele canone etc. Estracte in Anal. pag. 233—244.

Y. Exemplariulu celu aveam a mâna la a. 1847 s'a pierdut, si nu ne a ramasu de cătu toimulu II foră titlu; de aci nulu potuma folosi intregu.

Z. Диканѡлз саѡ гѡлачака ꙗценепѡлѡй кѡ лѡма саѡ цюаецѡл сфлѣтѡлѡй кѡ трѡпѡл. прин де трѡда... алѡй. Іѡ. Димитріе Кѡнстантинѡ. Воевод... ↑ Пш. влѣт... дхѣни. — — X folia nepag., 138 pag. si VI nepaginate. Cuprende dialogi intre intieieptu si lume in cartea I, de aci in cartea II si III indemnari impartite in paragrafi. Estracte in Anal. p. 245—248.

Aa. Правила ачестіаісте дерепѣторю делѣце, токмѣле сфѣнцилар ѡпсѡли, токмите де з сзеоарѡ... ↑ мѡнѡхѡтир. Говора. влѣт... дхѣм.

IV folia nepag. si preste 162 paginate. Altu esemplariu, ce mai aflaramu, inca nu e intregu, ci-i lipsesce celu pucinu unu foliu dein scara. Cuprende canonele beserecei si alte invetiature. E cea de antania carte romanesca tiparita in Romania, inse pre cumu se pare dupa prefatiunea Metropolitului dein Transilvania Genadiu si dupa limba, editiunea e facuta seau dupa alt'a mai vechia Transilvana, seau celu pucinu dupa unu Mssu transilvanu. Vedi si sub Bb. Estracte in Anal. p. 140—150.

Bb. ВѢГЛІЕ ЛВЦЦТОРЕ, СЛЪ КАЗАНІЕ ПРЕСТЕ ДЪМЕНЕЧЕЛІ АНЪЛЪИ ШИ ЛА ПРАЗНИЧЕ ГПЪСКЪ ШИ ЛА АЛЦИ СФНЪЦИ МАРИ. СКОАКЪ ШИ ПРИМЕНИТЪ ДЕ ПРЕ ЛИМЕЖ РЪСЪСКЪ... ПРЕ ЛИМЕЖ РЪМЪНЪСКЪ КЪ ОУСТЕНЪЛА ШИ ИЗВОДИРЪ ЛЪИ ОИЛЕВСТРЪ ЕРМОНАХО. ТИПЪРИТЪ ЛТРЪ ДЪМНЕЗЕЛСКА ЛАВРА ГОВОРА... АХЪМЪ. МЪЦА СЕНТЕВРІЮ ДНЪИ КИ. — — —

IV folia nepag. si preste 600 pagine. In esemplariulu nostru se pare a nu lipsi de câtu unu foliu dein urma. Cuprende numai cuventari pre domenece dela a' Fariseului pană la a' toturoru Santiloru, cumu arata si scar'a, cu testulu evanghialoru; er' cele alalte seau remasera netiparite, seau suntu cuprense intru altu tomu ce nu l'amu vediutu. Esemplaria-le suntu forte rare, si dupa a nostra parere, custa numai deintru unu tomu. Autoriulu cartei Silvestru ieromonachu se pare a fi totu celu de sub F, de la care avemn si N. Test. de A. Julia; inca credemu că si Pravil'a mica cu precuventarea A. Episcopului Genadiu sub Aa, inca e totu de acest'a, fiindu totu de pre atunci si in aceeasi tipografia date la lumina. Estracte in Anal. p. 150—158.

Cc. ЛВЦЦТЪРИ ПРЕСТЕ ТОАТЕ ХИЛЕЛ... ПРЕПЪСЕ ДЕНРЕ ЛИМЕЖ ГРЕЧАСКЪ... ПРЕ ЛИМЕЖ РЪМЪНЪСКЪ ВЪ ДЛЪГОМЪПЪЛИ КЛЪТЪ, АХЪМЪ. — — —

III folia nepag. si 55 paginate. Cuprende XIII invetiature, traduse de Melchisedec ieromonachulu si egumenulu mnasteriei dein Campu-lungu. Estracte in Anal. p. 159—164.

Dd. ВѢГЛІЕ АВЦЦТОАРЕ АМННЧЕЛОР ПРЕ-
СТЕ ТОТ АНѢЛ ШИ ЛА ПРАЗНИЧЕ АМННЕШИ, ШИ ЛА
СФНЦИ МАРИ АЛЕШ... ТИПЗРИТѢСАѢ АТРѢ АМ-
ННЗЕАСКА ЛАВРА ЧЕ СЕ КІАМЖ МОНАСТІРѢ А'ЕЛ...
ВЗЛѢТЪ... АХ'МА. МѢЦО СЕП. Ъ АН'И. — —
Cuprinde cuventari pre cumu arata titlu, inse cele de
antaniu pană la domenos'a Thomei (p. 403) suntu lua-
te dein pagina ia pagina tote dein editiunea de sub Bb,
numai cătu formele rare se scaimba cu alteie mai usitate,
er' dela p. 404 in coló suntu luate dein editiunea de Ja-
si dein a. 1643 (mai susu sub N). Care tote demonstra,
că editiunea de sub Bb nece e dupa limb'a tieiei roma-
nesci, nece nu s'a tiparitu mai incolo de cumu se afla in
esemplariulu nostru. Extracte dein asta cauza nu amu
datu in Analecte, si aici inca o memorămu numai dein
puntu bibliograficu. Esemplaria -le nu -su rare, inse
ih partea I folia-le-su mestecate cu folia de in editiunea de
Govor'a (Bb), alu caror'a semnu destintivu e, că fo-
liele dein Bb suntu numai cu căte una linia negra pre
marginea de in afora, er' cele de sub Dd cu căte doue
linie.

Ee. АДЕРЕНТАРѢ ЛЕЦІИ КѢ АМННЗЕѢ. карѢ
аре тоатѢ жѢДЕКАТА АРХІЕРѢСКѢ ШИ АПЗРЗГ'СКѢ
ДЕ ТОАТЕ КИНИЛЕ ПРЕЦЕШИ ШИ МИРЕНЕШИ. ПРЯ-
ВНДЯ СФНЦИЛОР АПСЛИ. АЧѢЛЕ З' СЪК... ДЕ
КѢВЪН. ДІАК. ал мар. БЕСѢР... КЪР АЛЕГІЕ АРИ-
СТИНѢ. мар акѢМ ДЕ АТЪИ ПРЕПѢСЕ ТОАТЕ ДЕПРЕ СЛИ-
НѢЩЕ ПРЕ ЛИМЕЖ РѢМ... А ТЪРГОКИЩЕ... А СТ.
МИТР... ВЛѢТ... ЗРѢ, алѢН ХС АХ'НѢ. —
XV folia nepag. 795 paginate. Cartea se imparte in trei
parti P. I. cuprinde canonele dupa materia in 417 capete
(ГЛАВА) cu note marginali. P. II canonele SS. Apostoli
etc. in ordine, prescurtate, cu explicatiune dupa Aristenu.
P. III Theologi'a SS. parenti dupa S. Anastasiu Sinai-
tulu cu intrebari si respunsă in 55 capete. Autoriulu o-
riginale nu e cunoscutu, er' traductoriulu e Daniel An-

**dein monachulu Panonianulu (va se dica Transilvanu).
Legile imperatesci inse suntu luate dein cartea de Jasi
dein a. 1646 sub P, fora de a o citá. Extracte in Anal.
164 — 180 .**

Фф. Кѣля ЦЕЛЕСТАВЪИ... САВЪ ТИПЪРИТЪ Л-
ТЪЮ Л МИТРОП. БѢЖЕВЪИ АНІИ ДОМ. ДАХЪОН —
IV folia nepag. si 108 paginate. Tradusa de pre limb'a
ruseasca de mai multi carii nu se numescu, er' compusa
de Joaniciu Galetowski archimandritulu Cernigovului.
Cuprinde XVIII cuventari pre domenece si serbatorie
alese. Extracte in Anal. p. 181—185.

Gg. Овнѣта ши Амнѣзласка дѣтсрѣіе...
дѣпре изводѣлз греческз... типзритѣсаѣ ꙗ скаѣ-
нѣл митрополій Бѣкѣрешилѣр. аніи... дѣхп.
мѣца юл и зиле. —

XI folia nepag. si 127 paginate. Testulu Liturgiiloru slovenesce, cele alalte romanesce. Autoriulu versiunii e Innocentiu ieromonachulu. De insemnatu e „Epistol'a dedicatoria“ (sic) a zeლოსului metropolitu Theodosiu (Vestemeanulu) catrà Principele Sierbanu.

Нн. Овѣта ши Амнхзѣаска Вѣангеліе...
Дипре ворзндѣлаа гречешій Вѣглій... ф... Бѣ-
кѣрещи... ла амѣль... дхпв. — IV folia perag.
si 175 paginate. Tradusa de Jordache Cantacuzenu.

II. Апостолъ... дѣяньи свѣдѣнїи греческѣмъ
Апостолъ... ф... Бѣсѣди... на анѣль... дхъ пг.
V folia nepag. si 199 paginate. Tradusu de dascalii ne-
numiti.

Кк. Билѣа адекъ дѣмнезѣтска скрипѣръ
але чѣи бѣки ши але чѣи нодѣ лѣце. тоатѣ карѣ
саѣ тѣлмѣчит дѣпре лимѣа елиѣѣскѣ... типѣ-
ритѣсаѣ лѣтѣю лѣ саѣнѣл митрополіѣй бѣкѣрѣши-
лорѣ... ла анѣл... дѣхѣни лѣ лѣна лѣи нѣемѣри.
V folia perag. 932 paginate, si 1 in urma. Versiunea

e după limb'a grecesca, făcută de frații Sierbanu și Radulu Grecianii după una edițiunea de Francofurtu; versiune bună, înse aici celea cu erori tipografice mari, precum Jud. III, 27: jucandu în locu de: făcandu; 1 Reg. XVIII 8: celui în locu de: ce lui; 2 Reg. XIII, 32: dîcundu în locu de: zacundu; 3 Reg. VII, 35: înceturile în locu de: începuturile; 4 Reg. I, 19: Joram imperatul Achavului, în locu de: Joram fiulul Achavului; XVII, 35: se nu ve teți, în locu de: se nu ve temereti; Isa. XLII, 3: inulu afumanduse nulu va stinge, cel' adevêru va scote judecata, în locu de: ce la adevêru; XLV, 9: au dora cel'ace ăra vara pamentulu totă diu'a? în locu de: au dora, cel'ace ara, va ară; XLVI, 1: Că Zúvil', în locu de: cadiu Vilu etc. Escerpte în Anal. p. 185—194.

Ll. Edițiunea I ce o amu fostu avutu, ne a peritu în tineretie, de atunci amu mai vediutu altu esemplariu foră de alu poté usná; ci avemu edițiunea II dein a. 1746 fol., Bucuresci, III folia nepag. și 252 pag. Cuprinde XXXV cuventari de ale lui J. Chrysostomu seau mai bene escerpte și margaritaria dein cuventele lui, împreuna cu dela alți SS. parenti: Epifaniu, Anastasiu Sinaitulu, Maximu etc., traduse dein limb'a grecesca de ore ce-ne nenumitu. Escerpte în Anal. p. 195-203.

Mm. Православника мѣртѣисире... дѣпре гречаска... дѣ радѣл логофѣт гречѣнѣл... ла епископіа дела бѣхѣх ла а... ,жѣ — —
IV folia nepag. și 210 pagine.

Nn. Офнѣта ши дмнѣхѣмѣска врантѣлѣс елинѣскѣ ши рѣмѣнѣскѣ... ↑ анѣл ,ахѣс. —
V folia nepag. și 372 pagine. Versiunea e după cea dein edițiunea dein a. 1682 sub Hh, înse cu unele scaimbări, de Sierbanu Greceanulu.

Oo. Că cea de Bucuresti dein a. 1682 (sub Hh) cu unele scaimbări.

Pp. Карте саѣ лѣминѣ кѣ дрѣпте докѣзи... ↑ Оиѣгов. ла анѣл... ,ахѣс. ↑ лѣна лѣи апрѣлѣе.

III folia nepag. si 108 paginate. Tradusa dupa alui Maximu Peloponesanulu de unu necunoscutu.

Qq. **Правила алѣх. скоасх ши токмитх. ши дентроу мблте свѣте скриптѣри. черкатх ши гхситх . . .** — 343 folia nepag., dein cari cele de antaniu 8 cuprendu scar'a a 324 capete necomplete si de una mâna mai tardia ci totu vechia cu scrisoria curente; er' cele alalte 335 folia cutienu titlulu in forma de precuventare (1—3), de aci testulu cartei in 370 de capete in scrisoria cadrata forte elegante, cu rosiu si negru, pre charta pergamena (4—325). Testulu acestu e dupa acel'asi modu cu alu Pravilei de Tergoviste (mai susu sub Ee) in partea de antaniu, in-se mai pre largu. Capulu dein urma 370 e una forma de epilogu, in care autoriulu arata fuintâne-le dupa cari a lucratu asta carte; si anume memoreza pre Zunar'a, Balsamonu, Mattheiu Blastari, Armenopulu, Photiu, si alti, er' in urma se numesce pre sene Eustratie biv logofetu, dela carele avemu si Legile imperatesci Jasi 1646 (sub P), si cartea despre Sacramente acolosi 1645 (sub O), asia câtu Legile imperatesci impreuna cu asta Pravila, pre câtu scimu inca netiparita, facu unu corpu integru de Dereptulu civile si canonicu grecu-orientale; er' cartea de Sacramente e numai unu micu extractu dein asta pravila baserecesca. Manuscrisulu e scrisu inainte de a. 1632, si asia mai vechiu de câtu ori care carte tiparita in Moldov'a, precumu se cunosce de intru una nota mai tardia de pre pagin'a dein urma a Manuscrisului, in care slovenesce se scrie: „Cum u că in a. 1632 Sept. 23 domeneca se chirotoni metropolitulu Moldovei Barlaam, cetinduse evangeli'a domenecei antâniē dela Luc'a capu V: Stá Is. lenga marea Gensaretului, si cuventâ in acea di invetiatura Meletiu Sirigo marele dascalu Critenulu“. Cari impregiurâri numai unu contemporaniu potendu-le scí asia de amenantulu, arata, că Msulu e cu ceva inca mai vechiu de câtu a. 1632, si pote că e chiaru originale-le. Ortografi'a cartei inca e intru tote asemenea cu a carti-

S.

loru moldovenesci de pre atunci si alesu cu a aceloru alalte de acelasiu autoriu (O. P). Despre autoriu vedi Letopisetie-le Moldovei (Jasi 1852, 4-o) tom. I pag. XI.

Rr. Msu forà titlu si forà inceputu, cu multe cole mestecate, si altele pierdute dupa a dou'a legatura, scrisu de mai multe mânu mai vechie si mai no-ue. Cele mai vechie suntu in 103 folia:

- a) ВЕДЕНІЙЛЕ МАИЧІЙ Прѣчесте, fol. 1—14.
- b) Cantări baserecesci, f. 14—18.
- c) ТАТЪА ПОСТРЪ КЪ ТЪАК, f. 18—20.
- d) КАТАВАСІЙЛЕ ДЕЛА БЪНА ПЕСТИРЕ, f. 24.
- e) ПОВѢСТЕ ДЕ ПИЛЪА, f. 25—30.
- f) ЖИТІА ПЪРИНТЕЛЪИ ВАСИЛІЕ, f. 30—101.
- g) Fragmentu de geografi'a Transilvaniei, f. 101—103, publicatu in Organu nr. XXV suplem. pag. 131 seq.

Pre folia-le 21—23, se afla unu prohodu serbescu, si inceputulu unui Vocabulariu biblicu serbescu-romanescu.

Scrisori'a panà aici e mai cadrata, elegante, cu rosiiu si negru. Ortografi'a e vechia, că cea dein cartile tiparite pre la inceputulu secului XVII. — Cele alalte folia ale Msului suntu mai dein coce, cu scrisoria mai rude, pre-alocuria forte urita. Cea mai vechia inse si mai buna aici e dein a-ante de a. 1678, si între altele cuprende istori'a lui Sichanu imperatulu. Ortografi'a mai noua, ci ici-colea totu mai avendu unele forme si cuvente vechie.

S s. Msu, de mai multe mânu, si dein diverse tempore, ce cuprende:

- a) ГЛАВЪА СВѢТЕЛОР ГЪРАСТЕ, f. 1—21.
- b) ГРОМОВНИК, f. 22—30.
- c) XII visa ale lui Мамеру, f. 31—36.
- d) МОЛИТЪЕ, f. 38—49.
- e) ГЛАВЪА АГРОПЪРІИ, f. 58—77.

Cele alalte folia dein miediu-locu lipsescu. Cea mai vechia si mai buna scrisoria e cea de sub d), dupa care urmeza cea de sub a) si e); — er' cea de

sub c) și d) e cea mai rude; toate inse de pre la capetulu seclului XVII. Una mustra de Ortografi'a Gromovnicului (sub b) am datu in Organu nr. XXV pag. 130 .

Tt. Msn, de pre la capetulu seclului XVII, cupreniendu patru parti, scrise de atâtesî mânu diferite, și adeca:

a) Fragmente de Ortoechu, viersu III — VIII, folia 79.

b) Apostoli și Evangelia pre unele dile, domenece și serbatorie, folia 32.

c) **ВѢЖЕА СВѢТЕЛОУ ОУРАСТІИ**, folia 50.

d) Fragmentu de Liturgia, foră inceputu, și sierbitiulu dein domenece'a Pascelor demaneti'a, necompletu, folia 33.

Vv. Msn, dein secl. XVII catră capetu, cupreniendu patru parti de diverse mânu, anume:

a) **ВѢЗУЗТЪРИ АЛѢСЕ ШИ ТОКМИТЕ ПЕНТРЪ ПЕТРЪЧЕРИЛЕ СФНЦИЛОУ ЕЗТЪЖНИ ВРМОНАШИ ШИ ПЪСТНИЧИ**, folia 61.

b) Fragmentu de Apocalipse, serbesce-romanesce, folia 2.

c) Fragmentu de vertuti și reutati, in XI capete, serbesce-romanesce, cu citatiuni dein clasicii greci și latini, folia 30.

d) Comentariu in Apocalipse, necompletu, folia 48.

4. La acestea adaugemu, in locul celoru reserbate (Xx, Yy, Zz) urmatoria-le:

Xx. Evangelia-le domeneceloru la manecare, și altele, msu in fol., se pare dein Romani'a, seclu XVII, folia 16, de mâna nedeprensa, legatu la capetulu esemplariului meu de Bb.

Yy. Liturgia, serbesca — grecesca — romanesca, Msn in 4-o dein Romani'a, seclu XVII, acumu folia 78, cele alalte rupte și pierdute in revolutiunea de 1849. Scrisoria forte elegante, cu rosii și negru; initiali-le intraurite cu miniature, pre cumu și cu alte miniature forte eleganti, pre chartia pergamena.

Cuprende liturgiele SS. J. Chrisostomu și M. Ba-

silin, impreuna ca alte rogatiuni la chirotoni'a persoanelor baseroces si — seculare. Eschiamatiunile sunt in trei limbe, ecteniile sî rogatiunile numai serbesce, er' tipiculu numai romanesce.

Zz. Msu trasilvanu iu 8-o, remasu dela stramosiu-mieu, scrisoria mai cadrata, pre chartia pergamena, cuprendiendu:

- a) Rogatiuni pre dîlele septemanei, folia 14.
- b) Istori'a lui Archirie, folia 13, — ambe necomplete.

Alte Msa, ce mai am, tote suntu mai tardie se-au nu de multu interesu filologicu, — dein cari inse de unele mai in diosu.

5. Adausa la cele mai dein susu.

a) La B (pag. 104). Castigandu unu altu esemplariu, inse nece acest'a completu, ci forà inceputu si forà capetu, — acumu ne mai lipsescu dein a - ante numai 10 folia, er' dein apoi inca una mare parte a cartei. Deci dela inceputu panà la foliulu 238 se cuprendu Invetiature-le cu scar'a loru, — er' dela fol. 239 se incede alta carte, ce in esemplaria-le nostre nu e completa, sub titlu:

МОЛИТЕВНИК РОУМЪНЕСКЪ. ПОЛОЖЕНІЕ. МОЛИТВЕЛЕ. БОТЕЖОУЛЬ. КОУНОУНІА. КОУМИНЕКЪТОУРА. ТИПИКОУЛЬ ЛЕТОУРГІЕН. ВЕЧЕРНІЕ. СЛОУЖБА ДЕДЕМЪНЪЦЪ. КЪНТЕЧЕЛЕ ДЕ А ПЪЛОМИ ШИ ДЕ А ЕУЛІЕ. ПЕТРЕКЪТОУРА МОРЦИЛАУРЪ. Ci dein acestea lipsesce totu ce urmeza dela capetulu cumenecaturei panà in fine.

b) La Kk. Dupa acesta versiune s'a tiparitu si N. Testamentu in Bucuresci la a. 1703 in 4-o, inse cu multe scaimbări dein formele vechie.

c) La Ll. Unu esemplarin, ce fusese alu bibliotecei munastirei ci acumu e instrainatu, veniendumi a mîna pre pucinu tempu, aflai, cà testulu editiunei a doue nu e scaimbatu de alu celei de antaniu de câtu numai in ortografia.

6. Dein cele, ce panà acumu ne lipseau, si nu le amu potutu registrá in Catalogulu de mai susu, dupa compunerea lui ne veni a mîna:

Psaltirea de Coresi, tiparita in Brasiov la a. 1577 in 4-o serbesce si romanesce, de mare pretiu pentru filologi'a romana. Prein nădilocirea Dlui A. O d o b e s c u , inca la a 1863 ni-se tramise dela ministeriulu culteloru dein Romani'a unu exemplariu, ce se afla in bibliotec'a natiunale dein Bucuresci, inse necompletu, lipsindui nu numai titlulu, ci si dein testu fol. 1. 133—136. 236. si 261. Dein cari foliele 133—136 erau suplenite, inse de una mână mai recente si neacurata in ortografia. In loculu titlului si alu precuventarei, ce ne lipsescu, adaugemu aici celu pucinu epilogulu, carele asia suna (pre fol. ultimu 305):

КѢ МИЛА ЛѢ ДОУМНЕЖЕ Ѣ ДІАКОНѢ КОРЕСИ. ДѢКА ВЪЗЪЮ КЪ МАИ ТОАТЕ ЛИМЕНЕ АѢ КѢ. ВЪНТЪЛЬ ЛѢ ДОУМНЕЖЕ А ЛИМЕА. НѢМАИ НОИ РѢ. МЖНІИ НАВЪМЪ. ШИ ХСЪ ЗИСЕ. МАДЕН. РО. ЧИНЕ ЧЕТѢЩЕ СЪ АЦЕЛѢГЖ. ШИ ПАВЕЛЬ АПѢЛЬ АКА СКРИЕЛА КОРИНѢ, РНѢ. КЪ АНТРѢ БЕСѢРЕКЖ МАИ ВЪЗТОСЪ ЧИНЧИ КѢВИНТЕ КѢ АЦЕЛЕСЪЛЬ МІЕѢ СЪ ГРЖЕСКЪ, КА ШИ АЛАЦН СЪ АЪЦЪ ДЕ КЪТЪ ОУАТЪНѢРЕКЪ ДЕ КѢВИНТЕ НЕАЦЕЛѢСЕ АНТРАЛТЕ ЛИМЕН: — ДЕРЕПТЬ АЧѢА ФРАЦІИ МІЕИ ПРЕОУЦИЛОРЪ. СКРИСЪВАМЪ АЧѢСТЕ ПЪЛТИРИ КѢ Ѡ ВѢТЬ. ДѢМЪ СКОГЪ ДЕ А ПЪЛТИРѢ СРЪКѢСЖ ПРЕ ЛИМЕЖ РѢМЖНѢСЖ. СЪ ВЖ ФІЕ ДЕ АЦЕЛЕГЖТЪРЖ. ШИ ГРЪМЖТИЧИЛОРЪ. ШИ ВЖ РОГЪ КА ФРАЦІИ МІЕИ СЪ ЧЕТИЦИ ШИ БИНЕ СЪ СОКОТИЦИ КЪ КЕЦИ ВЕДѢ АНШИБЪ КЪ Е КѢ АДЕВЪРЪ. КЛѢТО ХНѢ.

Vedi Revist'a romana, maiu 1862 pag. 107 seqq., unde la inceputu se afla unu fac-simile alu Epilogului de mai susu, er' la pag. 116 intregu psalmulu CXXXVII serbesce si romanesce.

Noi o vomu cită sub semnulu AA.

7. In urma, amu mai consultatu inca si urmatoriele editiuni si msa, de si unele de mai pucinu interesu filologicu:

a) Editiuni.

ВВ. ЧАСЛОКЕЦЬ, каре аре атрѣ сине
сѣжеле де нопте ши де хи, скоасе пре рѣмѣ-
нїе де пре словенїе ши тѣпзрїть ꙗ Митрополїа
Бѣлградѣлѣи Анїи Dedicatu lui Кѣр Ва-
силїе Варлаамѣ Митрополитѣлѣ Бѣлградѣлѣи; IV
folia nepag. si 204 paginate. Psalmii suntu dupa ver-
siunea si editiunea de A. Julia dein a. 1651 (supra G).

СС. Сїаслову, ен Кѣвѣнтѣ ананїте кѣ-
трѣж Кѣр Феѡфілѣ Митрополитѣлѣ Бѣлгра-
дѣлѣи, care se pare a fi Сїасловулу де Sabiniu ti-
paritu la a. 1696, de care mentioneaza P. Maioru
in Istori'a baserecesca pag. 148 si autoriulu anonimu la
mene in Acte si fragmente pag. 12 seq.; inse esem-
plariulu nostru e tiparitu cu literele Сїасловетїнлуї, si
prein urmare la A. Julia seau la Sabesiu, de nu cumu-
va citatii autori au smentitu legundu reu: Сїекїю in
locu де Сїекїшѣ, mai alesu де ерѣ scrisu cuventulu cu
contractiuni. Де аmentrea ацесту Сїаслову авѣ две
editiuni, пре cumu arata esemplariulu мїеу, in carele la
inceputu се афла una prefatiune lunga а типографулу попа
Кѣрїак catrѣ Metropolitulu, inse forѣ inceputu, ер' dein
altu esemplariu numai ацелу Cuventu in аїnte, in-
se prescurtatu dein prefatiunea cea lunga, si intregu, cu
ацел'асї tipariu si in ацеласї formatu. Esemplariulu cu
prefatiunea lunga are 3 folie nepaginate si 332 pagi-
nate. Testulu e ен пucina scambare целу dein Сїаслове-
тїу, ci psalmii dupa alta versiune.

DD. Кѣрїакодромїон сѣлѣ бѣлїе ꙗвѣ-
цѣтоаре ꙗ Бѣлградѣ ꙗ анѣлѣ ꙗхѣа sub
metropolitulu Athanasiu. Limb'a si ortografi'a moder-
nisata. precumu аpriatu се спуне la finea cartei. Testu-
lu e dupa алу Cazaniei dein Jasi dein a. 1643 (supra N),
аfora де cazani'a де а don'a dї де Rosali, care lipse-
sce in unele esemplaria pentru invetiatur'a despre pur-
cederea Spirituluї santu, carea се dice а fi scrisa де

editoriulu Mich. Istvanovicu. Vedi si B. Popu dissert. de tipografie p. 27 in nota.

EE. ЛѢЗЦЗТЪРИ КРЕЩИНЕШИ АКЪМА ЛТЖИ СКОАСЕ ДЕ ПРЕ ЛИМЕА ГРЕЧАСКЪ, ПРЕ ЛИМЕЪ РЪМЪНЪСКЪ. ШИ САЪ ТУПЪРИТ Л АНЪЛЬ ЛѢ. ГЕНАРІЕ. Л ГЕНЪГОВЪ; 13 si 203 pagine; cu precuventare si scar'a a 39 capete, dupa care urmeza testulu loru, impreuna cu capu 296 dein Simeonu Soluneanulu.

FF. ФЛОАРЪ ДАРЪРИЛОРЪ ДЕНРЕ ГРЕЧІЕ СКОАСЪ ПРЕ РЪМЪНІЕ ШИ САЪ ТУПЪРИТ Л ГЕНЪГОВЪ. ВЪЛЪТЪ ЗЪИ (1700); cu scar'a a 36 de capete, in cari se afla citate dein clasici si parenti atatu grecesci, cātu si latini, pr. Platone, Aristotele, Tulliu, Virgiliu, Ovidiu, Gregoriu Nyssenu. Tom'a Aquinate etc. Nu o avemu in originale, ci numai intru una copia dein a. 1794. — Si in urma:

GG. ПЪНЪК ПРЪНЧИЛОР, САЪ ЛѢЗЦЗТЪРА КРЕДИНЦІИ КРЕЩИНЕШИ, КАРЕ ВАЪ СКРИСЪ Л МИЧИ ЛТРЕКЪЧЪНИ ШИ РЪСПЪНСЪРЪ ОУНГЪРЕЩИ ЧИНСТИТЪЛЬ ПАТЕР БОРОНЪКИ ЛАСЛО ПАРОКЪШЪЛ БЕСЪКРЕЧІИ КАТЪХОЛИЧЕЩИ ДЕАЛ БЕЛГРАД. ШИ САЪ ЛТОРС Л ЛИМЕА РОМЪНЪСКЪ ДЕ ДЪМА ЛЪНЪШ ДЕЛА БОРЕАНЦИ. Л АНІИ ДОМ. ЛѢВ. IV folia nepag. si 152 paginate. Dupa care inderecta ce scrie B. Popu la loc. cit. pag. 28, fiindu că n'a vedutu originale-lu, er io-lu anu, cumparatu la unu anticariu in Vien'a in a-ante de diece ani. Noi o infira. ramu aici, macaru e tiparita dupa 1700, pentru că dupa limba si scriere se tiene de seclulu XVII.

b) Manuscrisa.

XX. Msu trasilvanu, in fol., scrisoria rude, cuprendiendu:

a) Apostoli si Evangelia, f. 1—28.

b) ПЪЗЧЕНІЕ pre dumenecele anului, f. 1—134 a dou'a ora, scrisa la a. 1672, dupa Cazani'a dela Jasi dein a 1643, cu scăimbari in cuvente si ortografia.

c) Pascali'a filosofulu Damaschinu, f. 135.

d) Invetiature la serbatorie, dupa aceeași Cazania, si Evangelia-le patimelor, f. 136—224.

YY. Msu trasilvanu, in 4-o de pre la capetulu secl. XVII, scrisoria nedeprensa, cuprendiendu:

a) **ВѢЖЕА СФНТЕЛОРЪ ПАТЕМИ**, f. 1—20.

b) Cea mai mare parte a Euchologiului, dupa testulu editiunei de A. Julia dein a. 1689 (supra M).

ZZ. Psaltirea lui Theodoru Corbea in versure, scrisoria cadrata, eleganta, pre chartia pergamena, dedicata imperatului rusescu Petru I. Dupa scrisoria si legatura, precumu si deintru una nota dein a. 1725 se pare a fi insusi originale-le. Exemplariulu inse acumu e defectuosu, stricatu fiendu in revolutiune. Dupa titlu, care lipsesce, urmau stichura politice asupr'a stemei imperatesci rusesce si romanesc, dein cari una parte lipsesce; de aci dedicatiunea iu versure rusesce si romanesce, acumu cu defectu, si precauventarea psaltirei in versure totu asemenea ci intrega, — pre 23 pagine. Er' testulu psaltirei pre 309 folia, dein cari doua suntu de totu rupte si pierdute, er' altele trei numai intru unu cornu vetemate.

Elenculu acestor'a.

AA.	Psaltirea, de Coresi,	4-o Brasiovu,	1577.
BB.	Ciaslovetiu,	— 8-o A. Julia	168(8).
CC.	Ciaslovu,	— 8-o A. Julia,	(1696).
DD.	Cazania,	— fol. A. Julia,	1699.
EE.	Invetiature,	— 8-o Sneagovu	1700.
FF.	Florea daruriloru,	8-o Sneagovu	1700.
GG.	Pânea prunciloru,	8-o A. Julia	1702.

XX. Msu mestecatu V. fol. Transilv. 1672.

YY. — mestecatu VI. 4-o Transilv. 16..

ZZ. Psaltirea de Corbea, 4-o Transilv. (1700).

Xx.	Evangelia,	— fol.	(Roman.)	16..
Yy.	Liturgia,	— 4-o.	Roman.	16..
Zz.	Mestecatu	VII,	8-o.	Transilv. 17..

XXII.

Forme. A. Gramatece: a) Declinatiunea.

Spre mai mare chiaretate vomu destinge in urmatoria-le intre formele gramatece si ortografice, precumu si intre cuventele acumu rare in usu seau de totu uitate, si intre ale caror'a numai unele inseminari suntu uitate; in câtu adeca ele dupa parerea nostra suntu sî mai corecte de câtu cele astadi usitate sî mai genuine. In formele gramatece vomu tiené ordenea naturale oserbata toturoru gramateciloru, incepundu dela declinatiune. In urma de ne va remané locu, pote cà vomu adauge si una serie de forme si frasi sintactice astadi mai pucinu usitate, inse demne de lua-tu a-mente.

I. Forme gramatece.

1) Noi dicemu si scriemu acumu in nominativulu singulare unele (pucine) cuvente cu forma plurale feminina: **intre** in locu de **хнт**, precumu: **imbracaminte**, **incalciaminte**, **rogaminte**, cari neindoitu suntu innoiture si corruptiuni; —candu dein cuntra celi vechi scri-eau, si credu cà sî dîceau, in sing. cu **хнт**, cà

sî altele; er' in plurale cu жНТЕ, seau ЕНТЕ, seau ИНТЕ.

АМЕРЗКЗМЖНТ. С, domenec'a brandiei: СЗ НЕ АЕРЖКЖМЪ АНТРЪ АЕРЖКЖМЖНТЪ Л ЧЕДА ЛММИНАТЪЛЪ, sî in dom. IX dupa Ros. шїи поуСЕ АЕРЖКЖМЖНТЬ НЪУР.—G, ps. CI, 27: КА АМЕРЗКЗМЖНТЪЛЪ ЛЕ ВЕР СКИМЪА. S, Chrisost. fol. 11 v. ши МЕРЗКЖМЖНТЪЛЪИ НЕПЪТРЕ-СЪИИ.—V, ps. LXVIII, 12: ши ПЪШ АЕРЗКЗ-МЖНТЪЛ МІЕЪ САКЪ.—D, exod. XXI, 10: МЖНКАРА ши АНЕРЖКЖМИНТЕЛЕ.

АНКЗЛЦЗМЖНТ. G, ps. LIX, 10: ЛЕПЪДАВОЮ АКЗЛЦЗМЖНТЪЛЪ МІЕЪ.—V, ps. CVII, 10: ВОЮ ПЪИЕ КЗЛЦЗМЖНТЪЛ МІЕЪ.—D, ex. III, 5: АЕСЪЛЦЖЦИ АКЗЛЦЖМИНТЕЛЕ ТАЛЕ.—N, fol. 18 r. ши АКЖЛЦЖМЕНТЕ АПИЧОАРЕЛЕ ЛЪИ.

2) Genetivii sing. sî nominativii plur. feminini, carii noi astadi-i pronunciamu sii declinâmu cu з in silab'a penultima, deca urmeza i in ultim'a, la celi vechi occurru scrisi cu а, asia câту pronunciarea cu з se adeveresce că mai tardia sî mai necorecta. Urmele suntu urmatorie:

а) ари in locu de зри, precumu: аДЪнари, аФЪмарі etc.

адунари. D, exod. XVI, 9: А ТОАТЖ а-ДЪнаріен фїлор лЪ ІСр. XXXIV, 30: маи марїи аДЪнаріен.

афумари. АА. cant. VII, 38: нече при-ноасе нече афЪмари.

аратарі. С, domen. V dupa Pasce: нЪ оумкрееи, ши арзтаріи.

ascultari. C, dom. VIII dupa Ros. кѢ
драгостѣ аскѣлтарен.

cercari sî intrebari. Aa, fol. 99 v.
мѣлте атребари ши чербари.

cumendari. AA, ps, XLIX, 8: нѢ де
кѢмѣндари ле тале; cant. VII, 38: нече кѢ-
мѣндари нече приноае.

dari. AA, ps. CII, 2: нѢ оулта тоате
дариле луй.

impregnari. Aa, fol. 150 r. кѢ нѢ атре-
барїи токмѣлелорѣ.

mari. D, genes. XXII, 17: пре цѣрмѣ-
реле марїен; XLIX, 13: ан цѣрмѣрилѣ марїен.

nari. C, 6 jan. ашиждерѣ ла нари. G,
ps. CXIII, 14: нари аѢ ши нѢ мироескѣ.

suspinari. C, XX dup. Ros. а соу-
пинарен, ши аплѣнсѣлѣи.

vendecari. C, VI dupa Pasce: спре мѣр-
тѣрїа вендекарїен.

3. Inca si калари seu кѣлари dela
masculinulu кѣларю, — si мѣдѣларѣ dela
neutrulu мѣдѣларю, in locu de кѣларїи si мѣ-
дѣларїи cumu se pronuncia si se scriu astadi
mai pretotendenea:

calari. AA, ps. XIX, 8: чеуѣ атѣроу-
це ши чеа атѣларїи; cant. I, 19: кѢ карѣле
ши каларїи атрѣ марѣ. D, exod. XIV, 9: тоци
кѣларїи лѢ Фараонѣ; 17 si 18: атѣ карѣле ши
кѣларїи лѣи; 23: кѣларїи ши карѣле; 26:
пре карѣле ши пре кѣларїи лѣр; XV, 19: кѢ
кѣларїи ши карѣле сале. — In sing. D, ex.
XV, 1: калоуль ши кѣларюль аѢ арѣнкать атѣ

маре; 21: калѣль ши кѣларюль лѣи. Noi a-stadi dicemu numai: кѣларе sî кѣлѣри.

modularia. Dein nenumerate exemple de asta forma vomu se citămu numai Pravil'a mare (Ee) pag. 719, unde form'a acesta ocure de cinci ori: де ꙗ тоате мѣдѣлареле; — ꙗтѣи мор тоате мѣдѣлареле; — кѣм мор мѣдѣлареле омѣлѣи; — чѣлѣлаате мѣдѣларе; — тоате мѣдѣлареле.

b) ате in locu de щѣ, precumu:

sanctatei. В, domen. XIX dupa anulu nou: nouте нѣдѣдоуи ꙗ доумнеженѣ сѣнѣтатеи.

judicate. АА, ps. XLVII, 12: дерѣтъ жоудекателе тале доамне. А, matth. nr. 35: ла зѣва жѣдекатѣи. С, dom. XV dupa Ros. виновать асте жоудекатѣи; 1 nov. а дерѣтъи жоудекатѣи лѣ доумнежѣи; 6 jan. ꙗнаинтѣ жоудекатѣи лѣ Хѣ; sî in adevėru dela judicata nu se pote formă genet. sing. si nominat. plur. regulatu de cătu judicate.

Asia scrieau sî вѣртѣтеи, мѣнтѣи, нѣнтѣи etc. in locu de вѣртѣции, мѣнѣи, нѣнѣи etc. Кк, ps. XXXII, 16: кѣ мѣлѣимѣ вѣртѣтеи лѣи; СІ, 24: ꙗ калѣ вѣртѣтеи лѣи etc.

c) In alte terminatiuni, precumu:

cali-ei. D, exod. XIII; 21: коум сѣ фѣе дѣкѣторюль калѣи.

carti. N, fol. 6 r. лѣсѣ кѣ карѣнѣ сѣ вѣрѣ дѣшкѣе.

falci. АА, ps. XXXI, 9: кѣ фрѣзѣ фалѣ чѣлѣ лѣрѣ траѣи. С, XIII d. Ros. прѣ мѣхѣа прѣ-

рокъ пре фалчилъ бѣтѣ. XXIV d. R. кѣ фрж-
оуль фалчиле лоръ сѣле стринци. G, III, 7: кѣ
тѣ бѣтѣш пре тоц пнжмашѣи мѣен прѣсте
фалчи.

parti. N, fol. 45 г. кѣ ꙗ моульте парци
сѣ ꙗпарте хѣ; f. 384 г. Трен парци че сѣнтъ
ꙗтрачасть картѣ. O, pag. 53: ачѣсте ноаѣ пар-
ци; 53—4: сѣ скоацѣ парциле лоръ; 165:
кѣте парци аре покѣинца; 166: ачѣсте трен
парци; 230: дѣспре амѣндоаѣ парциле etc.

3) In acusativu celi vechi cu multu mai ra-
ru premitu prepusetiunea пре, сѣ alesu in carti-
le dein secl. XVI, pr.

AA, ps. II, 9: пащевѣри ен кѣ тѣагъ дѣ
фѣеръ, ши ка оуѣ вачъ дѣ лоуѣтѣ здравѣверѣ ен.

A, matt. пр. 71: аѣѣшъ ель ла оученичѣи
тѣи, ши нѣ пѣтѣрѣ ель винѣдека.

B, dom. III dupa Pasce: коумпѣрарѣ мѣрѣ,
ка сѣ мѣрѣ сѣ оунѣгъ Іѣ.

C, dom. XVII dupa anulu nou: трѣмѣе
ель ла сѣтѣль лѣи, — сѣроутѣ ель; — ши лѣрѣ-
каци ель.

D, genes. II, 8: ши лѣω дѣмноуѣ доумне-
сѣѣ ωмоуѣ ши пѣсе ель ꙗ рауѣ дѣлѣчѣѣи etc.

4) In vocativu, atātu sing. cātu si plur.,
aceliasi scriu mai adesu forà articlu, de cātu
noi, precumu.

AA, ps. XXXIII, 11: вѣници, фѣи, ши ас-
коулѣци минѣ. XLVII, 10: прѣимимѣ, зѣѣ,
мѣсѣрѣѣ та.

A, marc. пр. 7: фѣи, лѣсѣцие пѣкатѣле; пр.
21: ель зѣсе ен. фѣе. крѣдинца та мѣнтѣите.

F, matt. XX, 13: соаѣе, нѣ фак ѣѣе не

дирептате; XXII, 12; соаце, кѣм ли антраг ачичѣ.

G, ps. XXXIII, 11: веници фїи. аскѣлта-
цимѣ; XLIV, 11: аѣзи фїе ши вежи: XLVII.
10: аѣатам аминте ѡ а мїне зѣѣ. In Ps. XLIII,
1, in testu: аѣмне зѣѣ кѣ оурекиле ноастре
аѣжитамѣ; ex' in margine la cuventulu аѣмне-
зѣѣ e adausa correctur'a: аѣ, adeca: dumne-
dieu-le etc.

5) Nominativii feminini in ѣ dela sing. in
z suntu cu multu mai desi la celi vechi de câ-
tu la noi, precumu barbe, ferestre, gure, ince-
pature, lacreme, lumine, lune, palme, pateme, pa-
sce, pietre, porte, radecine, sagete, sarcine, se-
ptamane, unghie, usie, vinie, volie, etc., dein
cari ne restringemu a citá numai:

ferestre. Kk, Jez. XLI, 16: аѣн пар-
аосѣлаз пѣнѣ ла фѣрѣстре, ши фѣрѣстре аѣш-
ки зѣнаѣѣ а трѣи.

гуре. V, ps. XI, 5: гѣрѣле ноастре аѣнѣж
нон сѣнт. Kk, exod. XXVIII, 28: ши ка фи
гѣра аѣн аѣнтрѣнѣла а мѣжлок, аѣжнѣ гѣрѣ
а прѣжѣрѣла гѣрїи.

incerpature. Rr, fol. 50 v. тоате аѣе-
пѣтоурѣле аѣр фѣрѣж аѣ немикѣ ши аѣшѣрте.

lacreme. AA, ps. VI, 6: коу ла крѣ-
мѣле мѣле аѣѣрнѣтѣла мїѣѣ оудѣ. C, dom.
XXXII d. R. аѣ ноуман аѣ а ла крѣмѣле ми-
шенѣлѣ. F, act. XX, 19: кѣ мѣлте ла крѣме.
G, ps. LV, 9: пѣсан ла крѣмѣле мѣле; 14:
о кїи мїѣи аѣ ла крѣме.

lumine. Kk, ex. XX, 18: гласѣла ши
аѣ минѣле; XXX, 8: ши кѣнѣ ба а прѣнѣ

Яарон лѣминеле сѣра; пров. VII, 3: ка лѣминеле окилор.

lune. Kk, Job XXXIX, 2: ши ди нѣмзрат лѣнеле лор; Jez. XLV, 7: лѣтрѣ лѣнеле ноах; Num; X, 10: лѣтрѣ лѣнеле воастре чѣле ноах.

palme. Kk, I imper. V, 4: амѣндоах палмеле мѣнелор лѣи; 4 imp. IX, 35: палмеле мѣнилор etc.

pasce. V, pag. 211 v. де вен сѣ афли сѣнтеле паше. Kk, ex. XII, 48: пашеле дмѣнѣи; Is. Navi V, 11: адоа хи де паше.

pietre. Kk, ex. VIII, 26: кѣ пѣстре не вор шморж.

porte. V, ps. LXVIII, 13: карѣи шеда лѣ поарте.

radecine. Kk, Job XXXIII, 5: рѣдѣчинеле лѣмнелор. G, fol. 287 v. cant. VI, 6: ла рѣдѣчинеле мѣнцилор.

sagete. AA, ps. VII, 14: сѣцѣтеле сале арѣжтоаре фѣче. C, 1 sept. кѣ моулте сѣцѣтеле але пѣкателор. G, fol. 279 r. cant. II, 23: адоаваю спре ѣи рѣѣтѣц ши сѣцѣтеле мѣле.

sarcine. KK, Jez. XVII, 21: нѣ рѣдѣкаци сарчине лѣ зѣва сѣмѣтелор; 22: нѣ скоатѣци сарчине; 24: ка сѣ нѣ бѣгацѣ сарчине.

septemane. Kk, 4 macab. II: лѣпрѣмѣтарѣ сѣпѣтѣмѣнелор.

unghe. Kk, Dan. IV, 30: оунгеле лѣи ка але пасерилор.

usie. Kk, ex. XXIX, 39: оушѣле корѣѣлѣи; XL, 26: оушеле корѣѣлѣи мѣртѣрѣи; ob V, 4: пѣла оушеле чѣлор ман мѣчи:

2 Paral. XXIX, 3: оушеле касїи дмнѣлѣи.
vinie. Kk, jud. XI, 33: нѣнѣ ла вїе-
ле лѣи явѣл; XV, 5: вїеле ши маслине-
ле; 1 imper. VIII, 15: вїеле воастре ва зечюи.
volie. Kk., Jez. LVIII, 3: афлаци воеле
воастре.

6) Asemenea form'a plurali-loru neutre,
ce noi o pronunціamu astadi in ѣри, celi vechi
o pronunціau in ѣре, precumu: черюре, фригѣре,
лѣкрѣре, рїѣре etc., de cari noi de acea nece nu
citamu aici exemple, tote cartile.dein secl. XVI
si XVII fiendu plene de ele, si intru alte ci-
tatiuni ale nostre inca voru ocurre mai de
multe ori.

Multe inse, cari noi le dїcemu in nom. pl.
neutru in uri, eli le diceau, au in e, au in i
masculinu, precumu; арче', оарзе, сѣспине, —
кѣмпі; asia:

arce. AA, ps. LXXVII, 9: лѣ сѣрем сѣ
ртинѣ ши сѣ сѣпте кѣ арче. Kk, Neh. IV,
13: кѣ фѣѣриле лор ши арчеле лор.

ordia. Kk, 2 imp. XIV, 30: ши лѣи а-
колѣ ѡарзе; XXI, 9: рѣрѣ рѣпѣѣра сѣкерїи
ѡарзелор.

suspine. AA, ps. XXX, 11: ши анїи
мїи р сѣспине; CI, 21: сѣ доуѣ сѣспинеле
фѣрекацилорѣ.

campi. AA, ps. LXIV, 12: ши кѣмпїи
тѣи сѣѣрѣ де граѣ; XCV, 12: сѣ се бѣѣре
кѣмпїи. Kk, Lev. XVII, 5: кѣте вор ѣѣгїа
р кѣмпїи.

Dein cuntra, unde noi dїcemu mai multu
genunchi cu i masc., celi vechi scriu nu-

mai genuchia cu e neutru. AA, ps. CVIII, 24: **ѸЕНЪКЕЛЕ МЪЛЕ НЪ ПЪТЪРЪ ДЕ АЖЪНАРЕ**; CXXI, 4: **АКОЛО СЪНЪЖ ѸЕНЪКЕЛЕ, ѸЕНЪКЕЛЕ ДОМНЪЛЪИ**. G, ps. CVIII, 24 **аге ѸЕНЪНКАЛЕ СЪН**, **ег' ps. CXXI, 4 аге СЕМЕНЦЪИЛЕ**. D, genes. L, 23: **пре ѸЕНЪКЕЛЕ АЪ ІѸИФЪ**; Kk, ps. CVIII, 23: **ѸЕНЪКЕЛЕ МЪЛЕ ІАЗЕРЪ ДЕ ПОСТ etc.**

7) Exemple, cumu se potu pierde forme singuratece de in limbe, **Ѹа-не** aceste trei: **ѸудеѸи**, **мъну**, **нѸмене**, cari astadi nemea nu le mai дѸе si scrie asia, ci numai **ѸудеѸи** (!), **мъни**, **нѸме**; inse la celi vechi se дѸеау mai regulatu in formele de mai susu; precumu:

ѸудеѸи, AA, ps. LXXXII, 12: **пЪсеръ жоудеѸи лоръ ка ѸриѸъ, ши ѸъиѸъ, ши зеѸи, ши салманъ, тоѸи жоудеѸи лоръ**; LXXXVI, 7: **ши жоудеѸилоръ аѸеѸъ че фоуръ атриѸъ**. A, marc. иг. 13: **жѸдеѸи драчилоръ**. C, dom. Pasc. АпъраѸи, ши архіѸерѸи, ши домнѸи ши жѸдеѸи. G, ps. CXII, 8: **кѸ боарѸи ши кѸ ѸюдеѸи Ѹаменилоръ**; CXL, 6: **лапедѸи спре пѸатръ ѸюдеѸи лоръ, etc.**

мъну, cu articlu **мъну-ле**, **мъну-лоръ**, asia de desu in tote cartile dein secl. XVI et XVII, câtu аѸъму de prisosu a cită esemple anume, аѸа de ce voru оѸurre de sene in alte locure; ci foră articlu nu аѸъму de câту in trei locure. D, genes. XXVII, 22: **ши нѸ кѸноскѸ ел (pre elu), кѸ мѸнѸлен (мъ-ну-ле lui) ера флокоасе ка алѸи Ісав фрателѸи сѸъ мѸнѸ**. N, fol. 104 v. **ши ан аткап кѸноунъ ши атмѸнѸ сѸѸг**. Tt, c) f. 26 r. **ши атмѸнѸ трестѸа, numene, numai in S, liturg. s. Basi-**

liu fol. 18 r: прин нещїицѣ сѣѣ ѡитаре сѣѣ
де мѣлцѣмѣ де нѣ мене. De aci e formatu
verbulu a numen i, in loculu carnia acumu dıce-
mu a numi, er' a numen i se afla numai in Ee
(Pravil'a mare), pag. 738: Пентрѣ нои крещинїи,
де оунде нѣмѣнѣ менитѣ, де не кемѣмѣ крещини.

Nota 1. Numele neutre terminate in s;ug. in
ѣнт, la celi vechi ocurru in plur. nu numai in ѣнте,
ci chiaru si in ѣнте, retienendu vocalea oscura sї in
plurali. Si in cātu pentru form'a in ѣнте, exemplele ne
suntu atātu de dese, atātu in msa cātu sї in edițiuni,
mai alesu in cele de in Moldova, cātu e cu nepotentia
a le cită, precumu: cu vente, momente, vesti-
mente etc., cari slau in legatura cu form'a ortogra-
fica in ѣн, despre care in partea II; er' in cātu pen-
tru cele in ѣнте, voru ajunge urmatoria-le:

сoperimente. АА, cant. IV fol. 300 r. ши
коперимѣнтеле пѣмѣнтоуѣн де Мадіамѣ.
С, 6 aug. сѣ фачемѣ трен кѣперимѣнте.

juramente. С, 29 aug. ачѣле ѣнтѣжѣ рѣмѣнте.

momente. АА, ps. LXXXVII, 6: кѣвѣтѣмѣцїи че
доурмирѣ ѣморѣмѣнте; 12: споунебачиннеба ѣмор-
мѣнте; cant. V: чинесѣ ѣн морѣмѣнте. F, math.
XXIII, 27: кѣвѣтѣмѣнацѣ морѣмѣнтелорѣ ѣ-
нѣлѣнте. Арос. XI, 9: сѣ ле пѣе ѣморѣмѣнте.

vestimente, D, ex. XXIX, 21: ши вѣш-
мѣнтеле ѣрѣкѣтоаре; XXXIX, 41: ши вѣш-
мѣнтеле фичорилорѣ лѣи. ВВ fol. 175 v. вѣ-
дѣцѣ вѣшмѣнтеле ѣ гропѣ.

2. Genetivii articulati ai numelor terminate in
a, la celi vechi se dıceau cu mai multa acuratetia gra-
matecale, de cātu la noi, nu numai candu se formau
de la genetivulu nearticulatu, ci si candu se formeza
dela nominativu. De acea eli scriu: case ei, mese

ei; vieti ei; mari ei, mesereri ei, pace ei, rogatiuni ei, sanetati ei, care toate si altele multe se afla asia scrise in AA, si in cele alalte de in seclulu XVI si dela inceputulu seclului XVII. Er' form'a in'ai cu a' oscuru se afla in adeveru si la aceliasi in'ai rara, inse totu nu e de totu pierduta.

dracescai. C, dom. VII d. P. АДРЗЧК-СКЖИ ФЕЛИЧИРЕ.

juncai. Kk, deuteron. XXI, 4: ШИ ВОР ТЗА ВИНЕЛЕ ЖЪНКЪИ А ВАЛЕ; Ъ: ВОР СПЗАА МЖНИЛЕ ПЕ КАПЪА ЖЪНКЪИ.

Sagai (n. pr.). D, genes. XVIII, 14: АА ТИМЕ МЪ ВОЮ ТЪРНА, ШИ Гаръи и Фива Фичоръ.

stramosiai. C, dom. Thom. ПЕНТРЪ АШЕЛЖ-ЧЮНК СТЪМОДШЖ ИИ.

veduai. Ес, pag. 703: АЕН МАРІА СОРА ВЪ-АЪЖИ ИСПИТЪЩЕСЕ СЪ ІА.

Asemenia suntu si generivii auei, diuei, rouei, de catu ca form'a ortografica in acesti genitivi e cevasi diferita, precumu.

auei. D, genes. XLIX, 11: АБАА АИ ВИНЪ ВЕШМЪНТОУА СЪЪ ШИ АИ СЪНЦЕЛЕ АШИИ ТЪМ-КАРЮАЪ СЪЪ; adeca СЪНЦЕ ДЕ АЪУ, cumu scrie AA cant. II fol. 292 v. er' aua e uva latiniloru si au'a moeso-romaniloru; vedi mai susu p. 90.

diuei, in locu de dilei. AA, pa. CXXXV, 8: СОАРЕЛЕ А ДЕСНУСЪАЪ ЖИШИИ.

rouei. Kk, deuteron. XXXIII, 13: АЕН ЧА-ЪРИЛЕ ЧЕРЮАИ ШИ РОАИИ.

3. Unele plurali femin. in etie suntu acumu atatu de usitate, catu nomerulu singular le e mai de totu parasitu seau uitatu, pr. betranetie, blandetie, caruntetie, teneretie etc. Inse celi vechi au si form'a singular, precumu:

betranetia. X, 1 sept. fol. 2 v. КЪ БЪТРА-

нѣцѣи чинишѣ. GG, fol. 75 v. ↑ вътрѣннѣ-
ца лѡрѣ.

bianetia. S. proscm. f. 5 r. пентрѣ аде-
барѣ ши блжндацѣ ши днрентате. V, рѣ.
CXXXI, 1: адрѣи амннте днѣ де давнда ши де
тоатѣ блжндаца лѣи.

caruntetia. X. 1 sept. f. 2 v. марѣ кѣ-
рѣнтаца асте минта ѡменилорѣ.

teneretia. V, рѣ. XLII, 4: карѣ веселѣще
тинераца ма. CXXVIII, 1, 2: дин тинераца
ма. CXLIII, 12: аплжнтате ↑ тинераца лѡрѣ.

4. Milia, in pl. la celi vechi se declină cu e:
мїѣ, precumu: A. math. nr. 64, 66 etc. Bb, p. 498,
545. F, math. XIV, 21. XV, 38. XVI, 10. marc.
V, 13. luc. XIV, 31 etc. доав мїѣ, патрѣ мїѣ,
чинчи мїѣ, зѣче мїѣ, доав зѣчи де мнѣ.

5. Inca si dela вѣнѣ (vena) se аѣа plur. cu ж:
вѣнѣ, F, in pref. la ep. contra Filip. f. 263 r. дин
мѣнте, ↑ карѣле ера мѣнте вѣнѣ де адрѣ.

XXIII.

A' articolului si pronumelui.

Dupa cele dīsa in nr. XVI, pucine ne re-
manu a mai adauge de articli si pronume. Si
în câtu —

a) Pentru articli, аѣаму, — că celi vechi si
in asta parte аѣѣу unele forme mai regulate,
că ale nostre, аѣѣ:

1) Eli in numele numerali ordenali con-
cordau articolulu barbatescu in liter'a dein ur-
ma: lu, seau le, dupa vocalea ultima a nume-
lui, dīcundu: alu doi -le, alu trei -le, alu cinci-le

etc., înse alu patru - lu și alu optu - lu, candu noi astadi in totu casulu dîcemu le a, pre alocuria si in femininu: al' doilea muliere. Esemple:

alu patru - lu. A matt. nr. 57. *доузи іродъ ал патроуа деспѣноторю*. Aa, fol. 17 v. bis: *ал патрѣль сзѣе аместекать*. F, арос. VIII, 12: *ши ал патрѣа аѣер трѣментѣ*. P. f. 171 г. *ал патрѣль сзѣмъ тасте*.

alu optu - lu. AA, ps. VI, 1: *дела ѡптроуа кзѣтекѣа аѣ дѣа*. Aa, fol. 18 г. bis: *тѣа ал ѡптѣа дѣ сзѣа тѣмпаа*. F, 2 petr. II, 5: *че пре нѣе ал ѡптѣа*, la care in margine: *фостаѣ и аши а корабіе ал ѡптѣа нѣе*. N, fol. 135 г. *кареа сз кѣмѣ ал ѡптѣа вѣкѣ*.

Unde mai atingemu, că aceliasî si in cele alalte casuri si numere suntu mai regulați in forme de cumu celi de acumu. Asia Aa, fol. 17 v. bis: *аи дои вери премари, саѣ аи трѣи дѣ се вор аместека*; f. 80 v. *аи трѣи вери премари*; f. 133, v. *аи трѣи вери сзѣтѣши*; f. 135 г. *аи дои лорѣми кери* etc. Si in urma, că in cartile de Brasiovu dein secl. XVI, in femin. sing. inca si sustantivulu, ce urmeza dupa numerulu ordenale recepe totu de un'a articlu, pr. a dou'a o'ia, nu o'ra.

2) Cunoscutu este, că noi in gen. si dativulu sing. la numele masc., ce in nominativu nu au articlu, declinandu punemu in a-antea numelui articlulu lui, sî numai in atare casu, pr. lui D. diu, sî lui S. Pietru. Inse asemenea nu facemu si cu numele femin. in asemenea casure; numai, vulgulu cu una anomalia extraordinaria si rea, prepune totu acelu ar-

ticlu lui și în a-antea numelor feminine spre a forma acele casure, pr. lui Ana, lui Maria etc.

Inse celi vechi nu asia, ci la numele masculine prepunu articolul lu, precumu; lu D. dieu, lu S. Pietru; care forma se pare neregulata, inse de o vomu alatură cu alta datena, ce se mai aude pr alocuria, prepunendu in femin. la pentru acelesi casure, pr. la Ana, la Maria, — paralelismulu e deplenu: lu — la.

Er' in câtu pentru numele feminine, celi vechi se paru a fi prepusu și aci articolulu femininu: ei seau ii; de care usu inse numai prea pucine urme aflămu; asia:

D, genes. XVIII, 10: *ѣка мѣрїѣн талѣ ѣн сара, фива фечорѣ, адеца Гаржен, că totu acolo v. 14; — și la XXXVIII, 13: снѣсърѣ тарѣ ѣн тамар, ѣкѣтѣ мѣрѣ сѣс сокѣтѣѣ, адеца Тамарѣен, că totu acolo v. 11: хисѣ дерѣнтѣ ачѣа Юда Тамарѣен нѣрорисѣ.*

In locatiunea articolulu, atătu celui primariu, câtu și secundariu, celi vechi se porta cu una mai mare libertate, că noi; asia eli dîcu: mai tarele in locu de celu mai tare; in cetatile tote (tote cetatile); fet'a celei mulieri de in Chananea (fet'a mulierei); in celi omeni ce amblă in pecate (in omenii celi ce).

Cartile dela Brasion inca, de câte ori unu adiectivu are in-a-antesi articlu secundariu, punu in urma-i și celu primariu, pr. D. dieu celă bunulu etc. Vedi și mai susu pag. 77.

b) De pronumele *ѣа* și *ѣн*, și de altele de aceeași categoria, dîseramu mai susu (p. 71 seqq.); aici adăugemu, că aceste forme la celi ve-

chi se afla cu multu mai rar. Eli, au lapeda pre ʔ si impreuna pronumele cu cuventulu de in a-ante, cumu facu AA, A—D mai totu deun'a; au lapedandu pre ʔ, le scriu despartitu de cuventulu dein a-ante, care se urmeza mai pre totendenea in Bb. Esemple dein acest'a:

p. 8: ши лъ скимѣхъ де ʔтрѣ ѡмѣ; — пре ачеста лъ спзси, ши спре чинста дентзю лъ ʔтоарсе; — ши лъ мзнкарѣ вѣрмѣи де вѣ; — p. 18: ши сѣфлетѣ лъ ʔпреоунѣ кѣ сфнѣціа лѣи; — лѣ доарѣ лъ вѣдѣ сѣлѣ лѣдѣ ѡаменѣи; — p. 414: лѣ ʔтрекарѣ etc.

p. 1: кѣ неѣра ʔтѣнѣрекѣлѣи де вѣчѣе ѣ акѡперѣ; — 4: ши чѣ когзцие карѣ ѣ ззчѣ ʔнтрѣ сѣфлетѣ; — 5: чѣлѣа чѣ сѣ ʔтоарче дѣла пѣкѣте еѣи ѣ ʔмпѣтѣ; — 6: пре чѣи сѣзмѣнѣціи пѣерѣдѣ; — ʔтрѣ ʔтѣнѣрекѣ ѣ тѣрѣсе etc.

Asia sî in Aa fol. 68 v. ши дѣпѣа чѣкѣа ѣи ва ши; f. 95 v. ѣ асте фию; f. 103 r. ѣ ворѣ дѣзгронѣ; — f. 114 v. ѣ тѣрѣѣѣѣѣ; etc.

De unde cu atâtu mai pucinu se pote probă acea ortografia, ce nu de multu incepu a scrie 'lu, 'i. 'si etc., de ora ce apostrofulu are se insemne numai lapedarea eufonica a unor litere esentiali, er' nu si a celoru ausiliarie, cumu e ʔ in pronumele aduse si in alte semisilabice.

Nota. In usulu pronumeloru posesive, precumu se scie, in done modore procedemu, seau esprimendun-ne cu mieu, teu, sѣu etc., seau cu sufisiale: mi, ti, etc.

In câtu pentru cele de antaniu, dialectulu moeso-romanu e ceva prea largu. Eli dicu oaspile атеu, аѣторлу а lui, лѣцурлу а лѣру etc., candu noi

dein cuntra dicemu mai pre scurtu ospele teu, ajutorulu lui, lucrulu loru. Si mai pre scurtu este, candu nu lapedama numai articulu dein a antea posesivului ci si celu dein a-poia substantivului precedente, dicundu: frate-mien, soru-ta etc., pre cumu si moeso-romanii dicu: frate-nju etc. Asta forma inse astadi o aplecamu numai candu e vorba de parenti, fili si fratietate, carea si la celi vechi e usitata, numai catu acestia o apleca adese ori si la alte nume in sing si plurale. Er' in catu pentru sufisa, in locu de posesive, usulu loru la celi vechi e mai intensu, nu numai in nominativu si in acus., ci si in cele alalte cazare, precumu:

D, genes. XXXVI, 7: кзбѣнзтаткле фодрте ера моултѣ; XXXVIII, 18: инелоул тѣѣ, ерж-оулоу цы ши тогмоулаѣ ци кареле цѣе амѣнѣ; XLII, 20: чель фрѣциворѣвѣ маи микѣ адоучецилѣ ла мине; 33: лѣсаци ла мине оун фрѣтевѣ; XLV, 19 поровочилорѣ вошры, ши мѣерилорѣвѣ. Аа, fol. 21 v. фечорѣлѣ де ва грѣи кѣвинте рѣкле пѣринцилорѣши; 103, v. доав пѣрѣи сѣ се ласе фечорилорѣш; fol. 135, г. кѣ фечорѣи аидонилорми вери нешпритѣ сѣ се амѣстече etc.

2. Аа не multe exemple de casulu antaniu; asia fol. 22 v. фѣртатѣтѣѣ сорѣта сѣ нѣш а, ниѣ фрѣтеѣтѣѣ пре сора фрѣтатѣтѣѣ сѣ нѣсе а; — кѣмѣтрѣса; — нашѣтѣѣ; — фрѣтеѣтѣѣ; fol. 23 г. соакрѣса etc.

In plurale: D, gen. XLVIII. 32: фечорѣи тѣтѣнинострѣ; 34: фрѣтевостроу аѣѣ вѣвоу да. Аа fol. 23, г. сѣ нешине ва спѣрка мѣтѣра тѣтѣинисѣѣ. Вв, р. 469: пентрѣче фѣкѣсе силѣ сѣрориса. Кк, gen. XXIV, 30: кѣнѣ аѣѣи кѣвинтеле рѣекѣи сѣрориса;

XXXVIII, 11: ши зисѣ іѣда ѳамаріен нѣ ро-
риса etc.

Unde oserbeza genetivulu fem. nu numai alu nu-
melui ci si alu pronumelui, la cari adange si acestea:

Kk, genes. XXVII, 14: мѣргѣндѣ лѣѡ ши
аѣсѣ мѣ мѣстѣи; — **exod. XVIII, 15:** ши зисѣ
монси сокро сѣзѣ, adera socrului seu: si **genes.**
XXXVII, 10: ши л чертѣ тѣтѣсѣ.

3. **Pravil'a mica (Aa)** are si фіюміѣ, care
e totu un'a cu alu moeso-romaniloru hіlju-nju, fol.
134 v. si inca de doue ori: ничѣ фіюміѣ кѣтрѣ
сѣрѣмѣ; — ничѣ фіюміѣ сѣ кѣцѣтѣ дѣ динѣ
чѣба. — care forte multu aduce cu alu Italianiloru
mio; dupa cumu vulgulu si astadi la noi contrage for-
mele mieu, teu, seu in mio, tò, sò, pr. frate-
mio, tata-to, unchiuso; si mai susu (not. 2) in
Kk: сѣтѣсѣ.

Ali nostri cesti dein core de Carpatii de midilocu
incepura mai decurundu a scrie men, in locu de alu
vechiloru mieu, insielati de form'a latina meus.
Ci smentel'a e aratata, nu numai dein cartile basere-
cesci vechie si noue, ci si dein usulu celoru alalte
provincie, cari tote au i dupa m. Chiaru si alu moe-
so-romaniloru nju, care e dein mieu, si alu vul-
gulu nostru njeu, demustra, că e de a se scrie mieu.
Inca si la latini se afla scrisu meus in locu de meus,
anume in epitaphiulu lui Cn. Corneliu Scipione, unde
se scrie:

Virtutes generis mieis moribus accumulavi.
Vedi la Orelli nr. 554. Meyer Anthol. nr. 725, unde
in nota adange: „i. e. miis vel meis, et monosyllabon
pronunciatur.

XXIV.

b) Cojugatiunea, 1) auxiliariloru.

Se trecemu la conjugatiune, si mai antaniu

A) La ausiaria-le: sum, voliu, si am; de-
 între carile: alinia a) Sum, afora de ce, că celi
 vechi mai adesu se sierbescu in scrierile lor de
 formele scurtate: su, — seau i, ce astadi se
 paru a fi lasate numai in usulu vulgului si alu
 poetiloru, acelor'a dein plecarea ce o are catră
 scurtarea cuvintelor, cestor'a dein necesitatea
 poetica, — er' cartulariloru nostri paru că li-su
 gretiose, — totu la aceia se afla in numerulu
 plurale si cu formele acumu la noi cesti dacici
 cu totul uitate: SEMU, SETI, seau SETU, că ale
 italiloru: siamo, siete; in locu de sunte-
 mu, sunteti, cari-su forme mai tardie si
 mai neregulate.

semu. AA, ps. CII, 14: кѣ цѣрѣхѣ сем;
 cant. VII, fol. 307 v. ши сем смерици прѣ-спре-
 тотъ лѣмѣхѣ. В, V pages. ши сем бѣтѣци. С,
 V pages. кѣ тоцине семъ фраци; XI d. Ros, де апо-
 столи лѣзѣци семъ, — коумъ ши нон семъ. D,
 genes. XXXVIII, 23: нѣ поате биче кѣ сем мин-
 чиномъ; XLIV, 16: рѣѣи дѣмнѣлѣи нострѣ
 сем. F, 2 cor. IV, 9: че лѣтрѣ а нѣ сем лѣзѣцѣ.

seti. AA, ps. LXXV, 12: тоци че се-
 ци лѣпрежѣрѣлѣ лѣи; CXXXVIII, 20: кѣ рѣвни-
 тори сеци лѣкѣцете. В, joi'a inalt. (Luc. nr.
 114): воци сеци мѣртоуриѣ ачелора; dom. II
 dup. an. нон: прѣ лѣчине сеци лѣсемаци. С,
 dom. XVI dup. Ros. кои сеци троупѣлѣ лѣхѣ
 XXVIII (xi) d. R. де сеци архѣерѣи ши егѣме-
 ни. D, gen. XLII, 14: коумъ кои сеци иско-
 де: 34: коумъ нѣ сеци искоде; ех. XXXIII,
 5: кѣ грѣмѣзы вѣртошѣ ѡамени сеци кои; etc.

setu. D, gen. XXIX, 4: драѹи фраци де оунде сетъ; exod. V, 17: Фараонъ мрж снсе, нк сетъ лѣтничн.

b) VOLIU. In a don'a pers. sing. la celi vechi se dice mai totu veri, in locu de ve i cu r moliatu. AA, ps.V, 11: ꙗвѣкѣ коукѣрасевоуѣ, ши фѣверн антрѣншѣи; XVII, 27: кѣ алешѣи алесъ верн фи, ши кѣ аторцѣи атарчетеве рн; L, 9: ламжверн ши ман врѣтос де зхпада анзлемжвою etc. A, math. nr. 2: зичеве рн нолемеае лѣи ІС; 102: ꙗсѣ нѣ ка еѣ воу, чи ка верн тѣ etc. D, genes. IV, 7: аѣ нѣ аша сѣ верѣ фаче еине лѣаверѣ платѣ; XIII, 9: сѣ тѣ аѣстѣнга верн мѣрѣе аѣчемжвою еѣ аѣ дерѣпта, саѣ сѣ аѣдерѣпта верѣ мѣрѣе, еѣ аѣстѣнга воу мѣрѣе etc. Si asia tote cele dein Brasiovu, Moldova si altele.

Aceliasi vechi usiteza si vremu, vreti, in locu de vomu, veti in futuro si almentrea. Dein multe exemple, ajunga aceste pucine.

B, dom, IV dup. au, non: грѣхнѣ. че времъ мѣанка саѣ че времъ еѣ саѣ а че не времъ аѣрѣжа. D, genes. XLIV, 16: а че кипѣ не времъ аѣдерѣпта пре нон; — III, 5: зисе шарпеле ла мѣаре: нече коумъ нолу вреци кѣ модарте мѣри, кѣ шѣе аѣмнезѣе, коумъ вере аи каре зи вреци мѣанка де атрѣнѣе аѣшкидесеворѣ шѣи. воури, ши вреци фи ка аѣмнезѣе.

c) AMU. Celi vechi dѣcu nu numai in perso-n'a a do'a si a treia cu b, ci chiaru si in cea de antaniu sing. precumu.

Aibu in locu de am. A, math. nr. 79: че еине сѣ факъ сѣ аи еѣ вѣаца де вѣчи. С,

dom. XII d. R. че бине сз факъ, ка сз анбъ
а вѣчилѡр виацъ. F, math. XIX, 16: ꙗвѣцъ-
тоаре бѣне, че бине вою фаче, ка сз ѿнбѣ вѣ-
ца вѣчилѡр; act. XXVIII, 16: ꙗтрача мз не-
воескѣ, сз анбѣ ши еѣ ѡинцъ сѣфлетѣкѣ; гон.
I, 13: ка сз анбѣ чева рѡадъ ши ꙗтрѣ кон.
N, fol. 116 г. ꙗ лок де кѣт бине ам нежеждѣ-
итъ сз анбѣ фѣѡл мѣѣ. Kk, pag. 764 math.
XIX, 16: ка сз анбѣ вѣца вѣчникъ; р. 855
гон. I, 13; ка рѡадъ оаре карѣ сз анбѣ ши
ꙗтрѣ кон. Bb, f. 119 v. ѡѣѣ кѣ вери зиче ꙗце-
лѣпѣцѣ, пре амнѣжеѣ вою сз анбѣ. BB f. 179 v.
сз те анбѣ пре тине вѣецѣиндѣ ши петрекѣндѣ
ꙗтрѣ мине. CC f. 214 v. сз те анбѣ etc.

Aibi, imperativu, in locu de ai care e in
locu de avi. F, luc. XIX, 17: анбѣ пѣтѣре
спре зѣче ѡрашъ. Kk, Tob. XI, 7: анбѣ татъ
нѣдѣжде; 4 macab. XIII: ши ѡунѣлъ, анбѣ нѣ-
дѣжде фратѣ, зичѣ.

Inca si abi, in locu de aibi, Rr. 19 v.
дѣмнѣжен стрѣнни сз нѣ анбѣ пре лѣнѣж мине.

Er aibendu in locu de avendu, A,
math. пр. 2: логодитъ амѣ мѣма лѣн Марѣа лѣ
Іѡсифѣ. маинте пѣнѣ нѣѣ адѣнаѣ. ѿфлѣѣ ѿн-
бѣндѣ ꙗ маѣ де дѣѡѡл сѣнѣтъ.

Aceliasi in locu de ar' alu nostru condi-
tinnatu, au mai totu de una арѣ сеаѡ
арѣ, care e in locu de avere (că alu latinilor
haberet).

F, XXIV, 23: атѣнѣ сз арѣ зиче воѡѡ чи-
нека; 24: дѣре пѣтѣ фн etc. G, ps. LII, 5:
карѣи мѣнѣнѣ пре ѡаменѣи мѣи кѣмъ арѣ
мѣнѣ пѣнѣ; ps. CXXV, 1: кѣндѣ арѣ ꙗтрѣна дѣ-

нѣль роїа Оиѡнѣлѣи etc. I, f. 17 r. чѣре пѣтѣ снѣ-
не; 129 v. чинѣре ꙗцѣлѣе. D, genes. XLIV,
22: кѣзѣрѣ вени дѣла ель ашишь дрѣ мѣри etc.

Nota 1. Formele de acumu: sunt emu, sun-
teti, suntu neîndoitu mai neregulate, fiindu formate
de la a 3 pers. pl. suntu, de unde în urma se ado-
ptă si pentru 1 pers. sing. sunt în locu de sum,
care forma deîn urma înca totu se mai aude în gur'a
poporului deîn Trn'ia pre alocuria.

Er' formele mai vechi semu, si seti seau setu,
că si ale italianiloru, mai de aproape sunt formate de-
în cele latine: simus, sitis, er' mai de parte deîn
sumus, estis.

Înse formele italiene de acumu înca sunt stră-
formate deîntru altele mai vechie, acumu neusitate:
semo, sete, ce sunťu mai aproape de ale nostre.
Vedi Compagnoni teórica dei verbi italiani p. 28.
Dante dîce în Infern. III, 16:

Noi sem venuti al loco ov'io t'ho detto.
si în Inf. IV, 41:

Semo perduti, e sol di tanto offesi; etc.

Er' în câtu pentru setu în locu de seti, alatura
ce vomu scrie de a 2 pers. pl. a perfectelor la §
XXVII, unde vomu vedé, că nu numai т a ramasu
nemoliatu mai pretotendenea în acestu timp, ci si alte
cosunatorie în asemeni impregiurari, pr. dedi, steti,
a putred'i, fier bentela etc.

2. La celi vechi aflămu si form'a scurtata ve-
mu seau вѣм în locu de vremu, dupa cumu si noi
scurtămu astadi: veti în locu de vreti; er' вѣм
nue alta de câtu una pronuntiare în adeveru mai noua, înse
dupa legile eufoniei, că si АВѣМ la aceli si în locu
de avemu. Vedi Elemente de limb'a rom. § XV p.
37. Exemple în Analecte.

Că veri nemoliatu, aflămu la celi vechi si alte
exemple de r nemoliatu în a-ante de i; precumu; A,
luc. nr. 79: ѿ пїєри дѣ фоамѣ (B si C, totu asia

la locului seu; ci C, dom. enrv. пїєрю); Joan. nr. 6: **ДЕЛА МННЕ ЧЕРИ СЪ КЪИ**; etc. De cari inse, si de alte asemenea mai multe in § urmatoriu.

3. De formele temporeloru compuse dein eram, fui, am fi, am fostu, — vrea fi, am vrutu etc, mai in diosu.

4. In locu de e seau este, aflămu si numai i foră razimula celi vechi, precumu:

AA, ps. LXX, 12: **АЪМНЕЗЕЪЛЬ Й МІЕ АЖЪ. ТОРЮЛЬ МІЪ.**

XXV.

— 2) temporeloru: presente.

B) La tempore-le verbeloru, impreuna cu participia-le loru.

1) In presentele loru. Cele mai notabili diferentie intre regularitatea celoru vechi si anomalii'a nostra in cojugarea acestui tempu se potu reduce la urmatoria-le; —

a) In verbele, ce au in silab'a ultima a' infinitivului unu n seau r. ori de care cojugatiune se fia, pr. a mená, mané, tiené, pune, vení, impreuna cu compusa-le loru, cari, de cate ori urmeza unu i scurtu seau diumetafitu dupa n si r, dupa pronuncia de astadi, molia pre aceste cosunanti asia, cátu in pronuncia ni si ri suna numai cá unu i cosunante, pr. meni, mâni, tieni, puni, veni in 2 pers. sing. cá mâi, tîi, pui, vii, sîasia in cele alalte persone: 1 sing. dein ind. si conjunctivu si 3 pl. dein cojunctivu, precumu si in gerundia-le celoru de a 2, 3 si 4 cojugatiune. Asia noi dicemu: mâiu, remâiu, puin, repuin, spuiau;

vîiu; — mâie, remâie, puie, repuie, spu-
ie, viie; maindu, puindu, spuindu, vi-
indu; inca si in imperat. mâi; si in participiulu
activu: remâitoriu, puitoriu, viitoriu.
Er' deintre cele cu r, dela verbele a paré, cere,
perí, sarí, pr. pae; cein, cei, cee; peiu, piei,
piee (seapiera), peitoriu; saiu, sai, saie,

Cumu cà asta pronuncia e una anomalia ma-
re, cauta se o recunosca celu pucinu ori ca-
re gramatecu, si cà asta anomalia, numai pre
incetulu s'a latitu intre romanii dacici, cà ce-
la celi de dein colo inca nu s'a nece inceputu.
Er' monumentele nostre ale cestor'a de dein
coco inca arata, cà asta anomalia a nostra e
forte tardia. Esemplele cele mai multe si acum
ne suntu dein D, er' deintru alte forte pucine.

spuniu. D, ex. X, 2: cz cпδню ꙗн оу-
рекиле финчорилоръ тѣи.

meni. D, gen. XXXII, 17: акѣи ача-
ста че ꙗнаинте мѣни.

puia. AA, ps. XX, 6: море фрѣмѣцѣ
пѣни спринса; 10: кѣ поуѣи еи ка коупторю
апринса; 13: кѣ поуѣи лоръ спинарѣ. D, ex.
XXV, 16: адевѣрѣла, кареле еѣ цѣе вою да, ꙗн
ладѣе cz поуни; XXVIII, 25, 26: ꙗчѣле, б,
цинте cz пѣни, ши пре оумереле ѿфодѣлѣи
оуна ꙗндерептоуа алѣа. cz пѣна. фѣ ши алте
доаѣ клѣчѣе де доурѣ, ши cz ле пѣны пре
чѣла доа корнѣре а хѣженѣлѣи.

gemâni. D, gen. XXXVIII, 10: зисе де-
рептѣа чѣла Юда Тамарееи нѣрориса: рѣмѣни вѣ-
дѣѣ ꙗкаса тѣтѣни тѣѣ. F si Xx, luc. XXIV, 29:
гарѣи ꙗдемна пре ел, зѣкѣнѣла, рѣмѣны кѣнои.

spuni. AA, ps. XLIX, 16: дерепче тѣ спѣди дерептѣциле мѣле.

tieni. D, gen. XXXII, 17: ѣтребака зикѣнда: ла чине те цѣди; ex. XXXIV, 11: сѣ цинны дерептѣчѣ, кариле еѣ астаѣ цѣе порѣнческѣ; 22: празникоу сѣптѣмѣнилоу сѣл цини.

veni. D, gen. XXXI, 52: тѣ ѣкѣ сѣ нѣ вѣди де ѣкоаче; ex. XXXIV, 2: ши фѣи гата дѣмѣнѣцѣ, коум сѣ вини соус нѣмѣи кѣта.

rupia. D, ex. XXIX, 10: ѣарѣнѣ ши фѣчори лѣи сѣшѣ пѣнѣе мѣнѣле пре капоу цѣнкѣлѣи.

gemânia. D, ex. XXI, 36: ѣн локоул кооулѣи сѣ дѣ коѣ, ши чѣлѣ морта рѣмѣнѣе лѣи.

tienia. D, ex. XXVII, 21: ачаѣтѣ слоужѣѣ ѣн тоатѣ вѣкѣмѣ вѣцѣи фѣилѣрѣ лѣи ѣлѣ ѣн тре тоатѣ сѣмѣнѣа лѣр сѣѣ цинѣе.

venia. D, ex. XXIV, 2: нѣрѣдоул ѣн кѣ сѣ нѣ винѣе соус кѣ елѣ; XXXII, 26: ши ѣе; чине е ал дѣмѣнѣлѣи винѣе кѣтрѣ мине; XXXIV, 23: тоатѣ сѣмѣнѣа кѣрѣѣтѣскѣ, де треи ѣри ѣнтрѣѣнѣ сѣ винѣе ѣнантѣ чѣлѣи дѣмѣниторию дѣмѣн алѣ ѣлѣ дѣмѣнѣеѣ.

La cari se potu adange si locure-le, unde se scrie numai спѣне, рѣмѣне, цине, вине in locu de спѣнѣе, рѣмѣнѣе, цинѣе, винѣе, pr. D, gen. XXXII 5: коум ачаѣта цѣе дѣмѣнѣмѣеѣ сѣци спѣѣе. — VI, 20: коум сѣ рѣмѣне вѣн. — XLI, 38: шил цине, коумѣ сѣ фѣе вѣптоул ѣн вѣгѣпетѣ. — XXXII, 17: коум сѣ нѣ вѣѣе ши

сѣ батѣ мѣне; ex. XXXV, 10: чинее дентре вон мѣндѣ сѣ вѣне ши сѣ факѣ ачѣла etc.

Totu asia scriu si cuventulu vinia (lat. vinea), celu pronunціamu adi, cǎ vie, acumu cu вѣнїе, acumu cu вѣне, pr. B, XIX dup. an. nou: нѣ похти ничи касѣ ничи вѣла алѣла. D, ex. XXII, 5: сѣ нещине ва фаче пагѣеж ѣн вѣнїе алѣла ѡм, — сѣ плѣтѣскѣ дентрѣ а са сѣмѣнѣтѣрѣ ши ден вѣне кѣ чен маи бѣунѣ; si XXIII, 11: ашиждѣрѣ сѣ фачи ши кѣ вунѣ та. Ег' in AA, in sing. se scrie вѣла, si in plur. вѣиле, pr. ps. LXXIX, 15: каѣтѣ де ѣ черѣ ши вѣзи. ши чѣрчетѣ вѣла ачѣста; 9: вѣиле де ѣ бѣунѣта мѣташи; 11: ши вѣиле лоуи кедрѣи хѣлѣи.

Asemenea si unde scriu in conjunctivii паре, si рѣсарѣ, in locu de парѣ сеан паїе, si in locu de рѣсарѣ сеан рѣсаїе, precumu: KK, Math. X, 34: сѣ нѣ вѣ парѣ кѣ ам вѣнїть сѣ нѣю паче. C, XXIII dupa Ros. ка сѣ рѣсарѣ ши сѣ крѣскѣ дерептѣте.

Eli retineau pre u inca si in gerundia si in participia-le active, dīcundu: нѣнинѣ, цининѣ, — цинеторѣ, вѣнеторѣ, in locu de ale nostre: пуинѣ, тѣинѣ, тѣиторѣ, вѣиторѣ, precumu:

D, gen. XLVIII, 17: вѣзнѣдѣ парѣ Іѡсифѣ, кѣм тѣжѣзѣ мѣна са дерѣптѣ арѣ фи нѣнинѣдѣ пре капѣл лѣ бѣрем; ex. XII, 11: ши цининѣдѣ тогѣ ѣ мѣнїле водѣтре; eg' totu acolo v. 10: сѣ чева ва фи рѣмѣнїе(н)дѣ арѣеци кѣ фѡкѣ, unde n dein parentese lipsește in originale dein erore tipografica.

D, gen. XLI, 34: ачѣста ѣкѣ факѣ Фара-
10.

шнѣ, коум ꙗн царѣ цинетори де чинете сѣ
исправѣскѣ: 35: ши аѡне ꙗнѣрна де тоатѣ
храна челорѣ ани коуми кинетори, ши поартѣ
грѣоул ꙗнѣрашѣ — прѣча фоамете ви не то арѣ, ши
цине, коум сѣ фїе кинтоул ꙗн ѡгнѣть ꙗн чѣи
шапте ани де фоамете виетори.

Dein cuventulu виетори dein esemplulu
dein urma, alaturatu cu celu mai dein susu
кинетори, se cunosce, cumu pre incetu pasira
romanii la pronuncia de astadi, mai antaniu la-
sandu pre n afora, apoi prefacundu si pre e in i,
deinde vechii scriu despuetoriu O, pag. 135,
puetoriu Bb p. 416, spuetoriu ibid. p. 588,
tiuetoriu ib. 421 etc. D, gen. XLVI, 34, pre-
cumu scrieau mangaitoriu AA ps. LVII etc.

Nota 1. In exemplele aduse adese ocurre ꙗн in
locu de n nasale, precumu si dein alte locure neindoite
se pote adeveri, pr. AA. ps. LX, 7: а ꙗни лѣи пѣ-
нѣ ла зѣи, adeca anii; XL, 4: ꙗ патѣлъ лѣ ꙗго-
рїи лѣи, adeca langorei. cá totu acolo: тотѣ стра-
тѣлъ лѣи ꙗторѣи ꙗ лѣигоарѣ лѣи; LVII, 6:
чѣ а нѣ аоудѣ гласѣлъ мѣ ꙗгѣиторѣя лѣи. мѣ
ꙗгѣатѣлъ мѣ ꙗгѣе де прѣ мѣнѣрѣлъ,
adeca mangaitoriu, mangaiatu, mangaiase;
unde oserbeza, cá in acestu locu verbulu mangaiu nu
insemneza, ce intelegemu noi astadi, adeca lat. con-
solari, ci a farmaca in sensulu verbului grecescu
μαγγανέω, precumu G traduce la acelasi locu: ка-
ра нѣ аѣде кѣвѣнтѣл фѣрмѣкѣторѣи лѣи,
фѣрмѣкѣтѣра, фѣрмѣкѣторѣя лѣи мѣс-
тѣрѣ, asia cátu verbulu nostru e derivatu dein ма-
γγανεία farmecatura: a manganiá insemná antaniu atá-
tia cátu a farmecá, apoi a mulcomi etc., er' form'a cu
n se mai afla in D, exod. XXIX, 36: ꙗ тоате зѣи-

ЛЕ СЖ ШМОРА КЗТЕ ОУНЬ ЦЮНКЪ, ЖЕРТВЕН ПЕНТРЪ.
ПЗКАТЕ, ПРЕ МЗНГЖНІЕТЪРЖ, сѣ noi amu dice
mandaitura.

2. In D, se mai afla si alte exemple de cuvent ,
ce nu molia pre n, precumu:

antaniu. Exod. XXIV, 11: пре АНТЗНЮ
маи марїи фїилора лѢ Ісїлк; XXXIV, 31: Яаронъ
ши тоци АНТЗНЮ маи марїи ааѢнарїен. Gen.
I, 5: зѢа дентзню; XIII, 4: оунде дентз-
ню престолѢль фзкѢсе; ex. XIV, 27: АН ЛОКОУЛ
сзѢ дентзню; XXII, 29: пзрга дентзню;
si asia: XXIII, 19. XXXIV, 1: чѣи фржнтъ
дентзню; 18: лѢнїен дентзню; 20: асинѢ-
лѢи дентзню etc. cumu dicu si moeso-romanii, сѣ-
ce e formatu dein antaneum, сѣ КЗЛКЖЮ dein cal-
caneum.

cunia, in locu de cuie. Ex. XXXV, 12: коу-
нїеле кwright(Ѣ)и. XXXVIII, 20: тоате коу-
неле кортоулѢи; 31 totu asia etc.

tigani, in locu de tigai. Ex. XXVII, 3: фѢрчи
тигжнъ ла жаръ; XXXVIII, 3: фѢрчилѢ ти-
гжнїле жарѢлѢи.

Inca si fanina in locu de farina, seau cumu di-
cu pre alocuria faina etc.

3. Mai pucine exemple se afla la aceliasi pentru
r ne moliatu urmandu i, dein cari-le unele le amu pro-
dusu mai susu (XXIV b si not. 2), er aici inca altele.

АА, ps. XXVI, 5: оуна черю дела домноуль;
9: цїе зисѣ инѣма мѣ домнѢль черю. Кк deu-
ter. XV: 2: фрательн тѢѢ сзѢнѢ чери; 3: чѢлѢи
стрїинъ сз чери; Jerem. XIV, 5: сз нѢ че-
ри; Esth. VIII, 7. чѣ. АКЗ маи чери?

4. Una eroare comune in limb'a de astadi e, сѣ
in a 3 pers. pl. verbele terminate in r de a 4 conjuga-
tiune: acoperi, coperi, descoperi, suferi,

se cojugă în e în locu de u, pr, acopere, copere, etc. că si în sing. Înse celi vechi si întru ast'a cojugau mai corectu.

АА, ps. XXXI, 1: ажсе а коа перь пзкатель; СXXXIX, 9: моунчиле ростѣрелорь лорь коа-пѣрѣи. D, gen. VI, 3: ѡаменїи нѣ ѣѣферь (de nu e 1 pers. sing.) etc.

Totu în acele trei verbe mai de antaniu vulgulu de astadi nu mai pronuncia pre o deschisu urmandu e, ci numai inchisu în cuntr'a lezei eufonice (Elem. de limb. rom. § VI, a) pag. 16); ci vechii regulatu, si esemplele suntu nenumerate, precumu arata si esemplele dein not'a mai dein susu (not. 4), si urmatoria-le:

а коа пере. АА, ps. LIII, 4: домнѣль а коа-пере соуфлетѣль мїѣ. Bb, p. 115; а коа перемѣл-циме де пзкате. F, 1 petr. IV, 8: а коа пере мѣл-цимѣ пзкательорь. G, ps. CXLVI, 8: чела че а-коа пере черюлькѣ нощи; inca si ps. XXXIX, 9: а коа пзрѣль рѣѣтата.

Asia si коа перемѣ АА, ps. 63; коа пе-римѣ ps. 60; аѣскоа пере А, math. nr. 37; Bb, p. 217 etc.

5. Nu mai pucine erori se afla si în cojugarea de adi a verbului: а curге, seau cumu se дїѣ acumu: а curге, care în cartile mai noue se cojugă: curгу, curgi etc., er' vulgulu mai bene: curгу, curri etc. аfora de а 3 pers. pl. în care дїѣ că si în sing. curге în locu de curгу, er' celi vechi în tote personele mai regulatu, pr. G, ps. LVII, 8: ка а пеле че кѣрѣ; CXVIII, 136: извоарѣ де а пѣ кѣрѣ деи окїи мїѣи; CXLVII, 7: кѣрѣ а пеле etc.

6. Verbulu а да агу, astadi nu numai se pronuncia reu mai pretotendenea că а да агу etc., ci si dupa cojugatiunea I, în locu de а III; cari smentele în cuntr'a derivatiunei etimologice la celi vechi nu se afla; dein nenumerate esemple, fia-ne destulu urmatoria-le:

АА, cant. V: аааоуцелѣ рѣѣ доамнѣ, а-
ааѣцелѣ рѣѣ. С, dom. V, in pares. чела че ааа-
оуце ши атоарче; XXX d. Ros. ѣрѣ ѡрѣѣ а-
ааѣсе роугааѣсе.

7. Inca si in formele conjugatiunei cu escu si e-
zu, aflămu la celi vechi unele exemple rare, unde a-
ceste forme suntu lapedate, pr. in cercetezu, pa-
tiescu, prandiescu, rapescu, precumu: cerce-
tu, cerceti, céceta, in locu de cercetezu etc.

АА, ps. XXVI, 5: сѣ чѣрчетъ кесѣрека сѣнѣ-
та ааѣи; ps. VIII, 5: кѣ чѣрчеци ела; XVI,
4: чѣрчеци ѡаоптѣ; LVIII, 6: сѣ чѣрче-
ци тоате аменѣ; LXXIX, 15: чѣрчетѣ кѣ-
ѣа ачаства. С, dom. lat. de carne: сѣ чѣрче-
те ши ааѣ ноастре непоутинце.

patiu, pati, pate, patu; patia; de care se afla
exemple si in cartile mai noue, de acea nu cităm.

prandiu (prandeo). F, luc. XI, 37: рѣгѣ пре
ѣа оун фарисѣ ка сѣ прѣнѣж (prandeat) аа
ѣаѣ.

rapiu, rapı, rape, rapia; dein cari aflăm:
se rapia. АА, ps. XLIX, 22: сѣ нѣ кѣнѣа се
рапе ши нѣ ва фи; CVIII, 11: ши се рапе стрѣ-
ниѣи троудѣаѣ аѣи.

XXXVI.

— imperfectu, si perfectu.

2) In imperfectu, unde noi astadi per-
son'a antania sing. preste totu o dicem ca si
pre cea dein plurale cu m, pr. io eram, io
siedeam; si noi eram, siedeam etc.
Ci nu asia celi vechi, — ci eli in sing. dıceau
si scrieau for'a m: io er'a, siedea, si numai
in plur. cu m: noi eram, siedeam, la-

pedandu si aici, cá pretotendenea, pre' m finale alu latiniloru dein singulare neurmandu alta vocale, er' noi asimilandu pre ambe persoanele antanie dein amendoi numerii, cunru vedimnu si alte esemple in nr. mai dein a-ante. Asia —

АА, ps. XXXIV, 13: ꙗвѣши ꙗмъ ꙗ сакъ ши плекъ коу ажоуна соуфлетъ аз мѣѣ; 14: къ пазниѣкъ ши ꙗтриста аша плекамъ. А (В, С), math. пр. 106: стрѣйна ера ши мѣ доуцѣта. дѣхеръката ера ши мѣ ꙗеръката. лѣнцѣ-дъ ера ши мѣ сокогитъ, ꙗ темницъ ера ши венитъ кътръ мине; пр. 105: доамне ꙗїа те къ рѣѣ ѡмъ еши; 108: ꙗ тоате хиле пре лѣнгъ вон ше дъ ꙗ бесѣрекъ ꙗ вѣца ши нѣ принѣта мине; Joan. пр. 31: оуна шиѣ. къ ѡрѣ ера, акмъ вѣѣ etc. D, gen. XXXVIII, 23: къ ꙗгъ ера тремесъ едоу; XI, 16: треи кошнице дъ чѣ ꙗ капѣми, ши ꙗ чѣа маи де соуѣ дъ чѣ де тоате фѣлюриле etc. F, Joan. XI, 42: ꙗрѣ ѣ ꙗїа; къ ꙗтоатъ вѣкмъ мѣ вер аскѣлта. G, ps. XXX, 23: ꙗрѣ ѣ хича ꙗграба мѣ; f. 287 r. cant. VI, 5: ꙗрѣ ѣ зѣча лѣпѣдѣтъ сѣнт etc.

Rr, fol. 37 r. ꙗтребаръмъ нѣ нѣман че ꙗїа ѣ, че ꙗкъ ши че нѣ ꙗїа ѣ. че ера грѣит къ мѣнѣ; v. дар ен де оунде ꙗїѣ проклѣцїи. че фѣѣ ѣ, къ ера вѣкме моултъ трекѣт де къндъ ера фѣкъѣт ѣ ачѣгѣ: f. 40 r: че ера мѣнкѣ ꙗтинѣрѣцѣле мѣкле; f. 48 r. ꙗрѣ ѣ де мѣате хиле ера пѣрѣсѣт ача хѣрѣ. къ ера дѣхѣт де чѣкле къвинте гроахѣнѣ; f. 66 v. ѣѣ дѣкъ дѣхѣ ачѣгѣ къ жѣкле пѣзѣца.

De tempulu ausiliariu formatu cu e ră si participiu trechtu mai diosu.

3) In cătu pentru perfectu, inca si mai susu (§ XIII p. 54) insemnaraniu, că cu cătu mai vechie-su monumentele nostre, cu atātu mai rare aflamu tempurele ausiliaria, er' in loculu acestor'a mai multu formele originarie, pr. aflai, vediui, audfi, seau cu u in capetu in pers. 1. sing. aflaiu, vediuiu, audfiu, ambe formele aceste ortografice ocurendu, de si cea cu u pare-mi-se mai adesu; care se cunosce si dein urmatoria-le pucine esemple, ce le aducemu dein altele milie. Asia Pentateuculu de Orestie (D), dein a. 1581, gen. I, 1—6: **аченѣтъ фзкѣ дѡмнеѣѣ черюль ши пзмжнтоуа: є пзмжнтѣла ҃ра пѣстею. — ши хисє дѡмнеѣѣ: фїе лѣминж: ши фѣ лѣминж. ши вѣхѣ дѡмнеѣѣ карж фи бѣнж лѣмина, ши дєспзрци дѡмнеѣѣ лѣмина дѣла антѣнтѣрекѣ, ши кемж лѣмина шиѡ. ши антѣнтѣрекѣла нѡапте, ши фѣ дѣантѣрѣ скрж ши дѣ антѣрѣ дѣмжнѣцѣ хѣа дѣнтѣню.**

Asia si Bibli'a de Bucuresci (Kk) dein a. 1688. totu acolo: (aѣ фзкѣт), хисє, сѣ фзкѣ, вѣхѣ, осєкѣ, нѣмѣ. Er' Bibli'a de Blasiu dein a. 1795, tradusa de Sam. Clainu, la ace-lasi locu are: aѣ фзкѣт, аѣ хис, аѣ вѣхѣт, аѣ дѣспзрцит, аѣ нѣмит, сѣ фзкѣт, сѣ фзкѣт, сѣ фзкѣт. Dein secl. XVI nece unu ausiliariu, dein sec. XVII numai unu ausiliariu, er' dein alu XVIII nece unu originariu, ci numai ausiliaria in acestu esemplu.

Dein asta datena rea, ce acumu asia de

tare e latita, câtu mai nece cuteza ce-ne-va a se lapedá cu totulu de ea, urmá, cá unele forme originarie a verbeloru de a III, cojugatiune au se uitara de totu, au se stranutara intru altele nu asia corecte cá cele de antaniu. De aceea sorte suntu perfecte in ш, pr. зиш, аѣш, оучиш etc. si ale verbeloru dau, stau, facu: аѣа, стѣт, фѣчи seau аѣаю, стѣтю, фѣчу, dein cari se formara mai in cace: зѣиѣю, аѣсею, ѣчиѣю, — аѣаѣю, стѣтѣю, inca ши фѣкѣю, cu ю seau forá ю. Vedi si mai susu §. XIII (p. 54 seq.).

XXVII.

— perfectu mai incolo.

Inca si cojugarea a totu tempulu trecut perfectu in cele alalte persone, si pentru toate patru cojugatiunile, e cu ceva diferentia la celi vechi, de cumu se graiesce si se scrie astadi.

Si, cá se ne tienemu de exemple-le adusa, celi vechi cojuga pre аѣа, стѣт, фѣчи, — зиш, аѣш etc. precum uimeza:

аѣа (аѣаю), аѣаѣши, аѣаѣе, — аѣаѣем, аѣаѣет, аѣаѣерѣ.

стѣт (стѣтю), стѣтѣиш, стѣтѣе, — стѣтѣем, стѣтѣет, стѣтѣерѣ.

фѣчи (фѣчу), фѣчиѣиш, фѣчиѣе, — фѣчиѣем, фѣчиѣет, фѣчиѣерѣ.

зиш (зишѣ), зиѣиш, зиѣе, — зиѣем, зиѣет, зиѣерѣ.

аѣш (аѣшѣ), аѣсиш, аѣсе, — аѣсем, аѣсет, аѣсерѣ.

Dein exemplele nenumarate, ce aflámu in

tote cartile mai vechie, ne restringemu la ur-
materia-le:

Dedi. C, in titlu: жлѣни ши дѣд дѣ лѣ
типзрѣи; 26 oct. дарь дѣ виндекаре дѣ дѣ. D,
gen. XVI, 5: ѿ дѣ дѣ лѣ лѣ тине; XXXIX 18:
че кѣндѣ дѣ дѣ астрига; XL, 11: пѣхарѣлѣ лѣ
мѣна лоуи Фараонѣ дѣ дѣ. F, Ioan. XIII, 15:
пилаѣ дѣ дѣ колаѣ; XVII, 14: ѿ дѣ дѣ лѣ лѣ
кѣвѣнтѣлѣ тѣѣ. X, fol. 7 r. dein genes. I, 29:
лѣтѣ кѣ дѣ дѣ вѣѣ тоатѣ лѣ лѣ. Kk, gen. XI,
11: ши дѣ дѣ пѣхарѣлѣ лѣ мѣна лѣи Фараонѣ. Ss,
a) f. 19 v. спателе малѣ дѣ дѣ лѣ спѣ рѣнѣ.

dedesi. AA, ps. CXLIII, 10: дѣ дѣ ши
спѣсѣнѣ лѣ лѣ рѣцѣ лѣ лѣ. A et C, luc. nr. 79: мѣ
нѣче дѣ нѣ лѣ рѣ мѣ дѣ дѣ ши ѡ кѣ рѣ. S, Bas.
f. 24 v. че нѣ дѣ дѣ ши нѣ лѣ etc.

dede. AA, ps. LXXVII, 24: пѣнѣ дѣ лѣ чѣ рѣ
лѣ лѣ лѣ. A math. nr. 64: дѣ лѣ оу рѣ (oravit)
ши ѡ фѣ рѣ мѣ ши дѣ дѣ оу чѣ нѣ нѣ лѣ лѣ. D,
gen. XIV, 10: ши дѣ дѣ фѣ гѣ кѣ рѣ лѣ со дѣ мѣ
лѣ. F, math. XIV, 11: ши лѣ дѣ дѣ фѣ тѣ. O,
p. 46: кѣндѣ тѣ рѣ лѣ лѣ лѣ лѣ лѣ дѣ дѣ лѣ пѣнѣ. S,
Chrys. f. 22 v: дѣ дѣ свѣ цѣ лѣ лѣ лѣ лѣ лѣ. M,
f. 65 r. dela Ioan. nr. 14. дѣ дѣ вѣ тѣ. Rr, 59:
тоатѣ жѣ дѣ кѣ тѣ дѣ дѣ фѣ лѣ оу сѣ лѣ; etc. etc.

dedemu.

dedetu. A et C, dein math. nr. 106:
фѣ лѣ мѣ нѣ зѣи ши мѣ дѣ дѣ тѣ мѣ нѣ кѣ рѣ. C, 6 aug.
ши мѣ дѣ дѣ тѣ дѣ кѣ мѣ мѣ лѣ кѣ тѣ. F, rom. VI,
18: вѣ дѣ дѣ тѣ сѣ лѣи дѣ рѣ пѣ тѣ цѣи. Rr, f. 13 v.
лѣ рѣ вѣи дѣ дѣ тѣ ѡ цѣтѣ. Ss, a) f. 9 v. ши гѣ рѣ
пѣи дѣ дѣ тѣ.

dedera. AA, ps. LXXVI, 18: гѣ лѣ дѣ

დერჟ ნფორინ; D, gen. XIX, 33: ვინა დ^ჲდერჟ
ტატაღი ღორ; etc. etc.

Steti. etc.

Feci. AA, ps L, 6: ѿнтре тине фечю.
 CXVIII, 121: фечю ждѣца. C, dom. Thom.
 коума еѣ фечи тоате кѣтеса; dom. VII dura
 расце: че мисе кѣдѣ амѣ сѣ факѣ ѿнтрѣ еи ши
 нѣ фечи. V, ps. XXIIX, 8: мѣ фечи тѣр-
 еѣрата; XXX, 14: мѣ фечѣ ѡкарж: XXXVII,
 15: ши мѣ феч ка ѡмѣл че наѣде; LXVIII, 1ѣ,
 стреината мѣ фечю фрацилѡр мѣи; LXX, 8:
 ка ѡ миѣне мѣ феч а мѣлци еѣс. Rr, f. 13
 v. кѣ мѣна ма феч ѡмѣл; 46.г. фечю ѣкинѣ-
 чюне пѣнѣ ла пѣмѣнѣта.

fecesi. AA, ps. XXXVIII, 10: кѣ тѣ
фечеши; XLIX, 21: ачкѣтѣ фечеши: etc. V,
ps. LXX, 10: калѣ фечеши наинта еи;
LXXXV, 8: тоутѣ лимчилѣ кѣтѣ фечеши etc.

fecit. Aa, ps. LXXVIII, 50: калѣ фѣче;
54: чѣ фѣче дѣрѣпта лѣи etc. A, math. ur.
2: ши фѣче ка зичѣ лѣи цѣроуа домнѣлѣи.
D, gen. V. 1: прѣ кипѣл лѣи фѣче елѣ. F,
math. VII, 24: карелѣш фѣче касѣ лѣи прѣ пѣ-
трѣ. O, p. 68: ши фѣче сѣнѣче литѣргѣи. Aa, f.
145 r. тоатѣ фирилѣ чѣсѣ зичѣ фѣче. Bb, p.
452: чинѣ мѣ фѣче сѣнѣчѣс. 39 v. пѣкатѣлѣ
лоуи чѣ фѣче. etc.

фесемн. АА, ps. CVII, 14: ꙗже фѣ-
чемъ врѣтѣ. cant. V: ѣ фѣчемъ ꙗзмѣнѣ.
V, ps. XLIII, 19: нѣ фѣчемъ стрѣмѣнѣ ꙗ
лѣзмѣнѣ ꙗ ꙗже; LXXVIII, 4: фѣчемъ не
мѣстрѣ бѣчинѣлоръ нѣщѣ. Rr, 85 v. бѣне фѣ-
чемъ кѣ нѣ не ꙗкинѣмъ.

fecetu. X, f. 1 v. dein Isaia I, 14: ми-
вз фачета де сацхѣ; etc. Rr, f. 66 r. пентрѣ
че фачет честор маи мичи.

fecera. AA, ps. CV, 19: фѣтерѣ ви-
цела ꙗ хорика. A, math. пр. 80: кѣ чещѣ де
апон, оун чага фѣтерѣ, ши токма кѣ нон фе-
чешн. V, ps. XLIV, 18: алокѣл пзринцилор
тзи фачерѣсѣ фѣин тзи; etc.

Dîsi. AA, ps. LIV, 7: зишѣ чине дамра
сѣ зѣорѣ сѣ рѣпауѣсѣ. A, marc. пр. 40: зишѣ
оученичилорѣ тзи. D, gen. XX, 13: зиши еѣ
ен; XXIV, 30: ꙗтрекаи ꙗ ши зиш акѣи фатѣ
ещи; etc. etc.

dîsesi, dîse, asia de dese, câtu ne pre-
getâmu a cită esemple.

dîsemu. C, dom. II. pares. тоате а-
аалте кѣте зисемѣ рѣдагаѣ. D, gen. XLIV,
20: сисем аѣмнѣлѣи нострѣ; 26: нон гѣрѣ
аѣаста сисем. AA, f. 17 v. че де аѣнѣлѣ зисем.

dîsetu. D, gen. XLIV, 10: аѣевѣрѣ а-
ша фѣе коум зисет: 28: ши аѣаста сисет, коум
кѣ сѣѣ рѣнтѣ де гаѣине.

dîsera, — nenumerate.

Dusi, asemenea.

Nota 1. Asia forma a perfectului, în câtu ne e
cunoscutu, astadi la cesti dein core de Dunare nu se
mai aude, de câtu în pucine persoane (2 si a 3 sing. si
a 3 plur.) si în pucine verbe, аfora pote numai de
Banatiani, macaru că nece de аceстia scimn, deca le
e usitata intrega asia cumu o specificaramu aci. Ea în-
se e prea usitata la moeso-romani, cari intocm'a dîcu:
arupsiu, arupsesi, arupse. — arupsemu, a-
rupsetu, arupsera. Vedi Boiadgi gramm. pag.
85 etc.; si de formele latine e cu multu mai aproape.
Că-ce-ce-ne nu vede, că în ded, stet, feci, dî-

si, dūsi etc. e întregu latinesculu: dedi, steti, feci, dixi, duxi., precumu si in cele alalte persoane.

Person'a a 2 sing. dereptu că o pronunціamu cu *wi*, in locu de *sti* alu latiniloru; inse scambarea lui *sti* si *sci* in *wi* la noi, de si nu e lege generale că *sci* in limb'a noua itala, totu nu e neusitata si in alte cuvente. pr. in *ΒΕΨΜΑΝΤ* in locu de vestimentu, *ΠΖ-ωΣΝΕ* in locu de pastiune lat. *pastio-nis*, *ΘωΣ* in locu de ustia lat. *ostium-ostia*; inca si in *ΦΑωΣ* lat. *fascia*, de unde *ΑΦΣωδρατ* in locu de infasciolatu.

2. Italii inca au retienutu acesta forma pană astadi in limb'a loru, de unde eli inca cojugă:

Diedi, desti, diede, — demmo, deste, diedero.

Stetti, stesti, stette, — stemmo, steste, stettero.

Feci, feresti, fece, — facemmo, faceste, ferero.

Dissi, dicesti, disse, — dicemmo, diceste, dissero.

In unele persoane că si latinii si noi, in altele mai contracte de cătu si la noi.

3. Latinii vechi inca cojugau a 3 pers. sing. in et, cu e in locu de *i* scurtu că si in alte multe. In locu de *dedit* inse, in inscriptiunile mai vechi nu numai se afla *d ed et*, ci chiaru si *d ed e*. Asia pre una lamina de arame in musenlu dein Paris, aflata in Tivoli (Tibur), in dosu: C. Placentius. Her. F. Marte. donu, *DEDE*, adeca: Marti donum dedit. La Mommsen *Corpus Inscrips.* tom. I p. 26 nr. 62.

Totu acolo p. 32 nr. 169: Feronia. Sta. Tetio. *DEDE*. Si nr. 180: Nomelia *DEDE*.

Er' in epitafiulu Scipioniloru (acolosu p. 18 nr. 32): *DEDET TEMPESTATEBV. AIDE. MERETO*. De care vedi mai susu §. XI p. 37.

4. Dela *d ed e* Bibli'a de Bucuresci (Kk) are chiaru si *d ed e i u*, ps. LXXXVII, 9: *ΔΕΔΕΙΟΜΕΝΗΝΣΕΩΙΑΜ*.

5. Dela *facu*, compusulu des *facu*; V, fol. 190 r,

СЗ АЕСФ АЧЕ АПѦ; — er' A, luc. nr. 10: АЕС-
ФѢ ПСЕ СЕ ЧЕРКА.

6. Exemple de la Steti inca nu aflai, de câtu in
usulu vulgariu: elu stete pre locu.

7. Că d dein urma in dedi nu a trecutu in
siueratoria, nu e foră exemplu, mai alesu pronuncian-
duse i finale ca iu; dar' si almentrea celi vechi toti
scriu a ПѢТРЕДИ in locu de a ПѢТРЕХИ etc.

8. T in terminatiunea pl. 2 plur. la celi ve-
chi si la moeso-romani inca se pronuncia nescaimbatu:
tu in locu de ti, afora de SETU, carele se afla si
SETI (§ XXIV).

XXVIII.

Totu mai in colo.

Dein formele personelor acestui tempu,
mai insemnăm aici unele mai rare.

I-a pers. sing. de conjugatiunea I, la celi
vechi e usitata numai form'a in ai cu a chiaru;
er' nu cu x seau a oscuru, cumu se aude pre alo-
curia, exemplele, de se afla, celu pucinu voru
fi forte rare. Asia: —

AA, ps. CI, 5: кх оултаи сз мѡнѡѡкѡ пѡи-
нѡ мѡ; XXXI, 4: тоу рѡнѡмѡ спре страсте.
A, luc. nr. 79: пѡтѡ кѡци дѡи лоу краи цѡе.
ши немѡкѡ зѡиѡ та кѡлѡкѡи. C, joia inalt. кѡ
афѡи скоула чѡѡ пѡерѡѡта; dom. Rosal. кѡ-
трѡ тѡне мѡне кан. D, genes. XXIV, 47: ши
ѡтрѡкѡи ѡ ши шиѡѡ; 48: ши ѡѡѡѡѡи ѡѡ-
мноуѡ ѡѡмѡне соуѡ ѡѡи ѡѡѡѡѡ ѡѡмѡнѡ мѡеѡ; etc.

Dein form'a in ui, de in Coj. I si cele a-
lalte, adangemu numai la úi de la lau lat. la-
vo, la vi etc., cu totulu anticatu; si fui, ce
inca se mai scrie si aude. Asia: —

Laúi. AA, ps. XXV, 7: лѣоу ю невиноваці мѣниле мѣле; LXXII, 13: ши лѣѣи ꙗ-невиноваці мѣниле мѣле. Alte persoane dein acestu tempu suntu:

3 sing. la ù. D, gen. XLI, 14: лѣоу се ши се расе.

3 pl. laúra. X, f. 38 v. bis, dein ex. XIX, 14: шиш лѣѣѣ вешминтеле. Er' dein alte tempure:

1 sing. pres. indic. lau. AA, ps. VI, 6: ши лаѣ ꙗ тоате нопциле стратѣль мѣѣ.

2 sing. fut. la-veri. AA, L, 9: ламжвери.

3 sing. fut. la-va. D, gen. XLIX, 11: ла-ва ꙗ вина вешмѣнтоуа сѣѣ.

2 imperat, la. AA, ps. L, 4: маи вѣзтв-сѣмѣ лѣ де фѣрѣциле мѣле.

3 pl. pres. conjunt. lè. X, 38 r. bis, dein ex. XIX, 10: ши сѣш ла кѣмѣниле лѣрѣ; unde D, si Kk au: сѣши сѣѣле.

Fui. B, dom. XV dupa an. nou: фѣи кѣ ѡвѣрѣи; — фѣи неѣстинѣосѣлѣи ка неѣстинѣос; — тѣтѣрѣѣр фѣи де тоате, etc. etc. Asia si in cele alalte persoane: fuse si, fù, fumu, fura seau fure seau furu, de cari la loculu loru.

III-a pers. sing. Dein formele in u si se mai rare suntu, —

a) in u, afora de la ù de mai susu:

Fierbù, dela fierbu, lat. ferveo, fer. vni. AA, ps. CIV, 29: фѣѣрѣѣѣ цара лѣѣ де кроаѣе. Iuse si fierse, D, gen. XXV, 29: ꙗкѡѣа фѣѣрсе ѡ мѣѣѣѣѣ.

Intielegù, dela intielegu. A, math. nr.

De aci următorie-le persoane, tempore, participa si gerundia.

3 pl. perf. invescura-se. V, ps. LXIV, 14: ꙗзскѣ рѣсѣ а҃рѣиѣи ѡишѡр; LXXII, 6: ꙗзскѣ рѣсѣ кѣ стрѣмѣтѣтѣ.

[illegible]

gerundiu: invescundu. V, ps. CIII, 2:
 ⲁⲃⲱⲥⲕⲏⲁⲩⲧⲉ ⲁⲗⲙⲓⲛⲁ ⲕⲁⲛⲧⲣⲟⲛ ⲃⲉⲙⲙⲁⲛⲧⲉ-
 — Er'

1. pers sing. a present. indic. invescu.
AA, ps. CXXXI, 17; преюцій лоун ѡвѣскъ
ѡспѣніе (KK: ѡвѣканію).

3. pl. pres. conjunt. invasca. V, ps. XXXIV, 30: ка сз сзмваскѣ ꙗ стидѣлѣ; CVIII, 28: сз сз ꙗваскѣ ка кѣ ѿн вешмѣнтѣ ꙗ рѣшина лор. Inse —

3 sing. perf. investi seu invesci. AA,
CXLVI, 8: че ꙗвещи черюль кѣ нѣшрѣи.

3 pl. fut. investi-voru. AA, ps. CXXXI,
9: преоуцїи ↑ вѣщисеворъ ↑ дерептате.

1 pl. pres. conjunt. investim. C, joi
mari: СЪ НЕ НЕВОИМЪ ДѢ СЪЗНЕ АВЕШИМЪ.

partic. trecutu: investitu. S, chrys. f.
14 y. ♂ вешнт кѡ а прѣдѣжен даръ. In urina si

3 sing. pres. indic. investé. A. luc. nr. 66:
 АѢ ВА МРКА АСТЪЖИ ꙗ САТЬ ФІИНАѢ ШИ ДЕМЖНѢ-
 ЦА ꙗ КЪПТОРЮ АРЪЖКАТЪ ДОУМНЕЖЕѢ АША ѡ ꙗ-
 ВѢЩЕ. С, III dup. Ros. evang. math. nr. 18:
 ДОУМНЕЖЕѢ АШАЛА ꙗВѢЩЕ.

Vencù, invencù, seau invengù, dela
vencu, vengu, invencu seau invengu, in

locu de învingu usitatu astadi. F, apoc. XV, 2: ши чеа че взнкѣрѣ пре фѣарѣ; act. XIX, 16: ши ѣвзѣкѣ пре ен. AA, ps. CV, 41: ши ѣвзнкѣрѣ лорѣ оуржцѣн лорѣ. G, ps. LXIV, 4: фартѣ медрѣкѣтѣ ѣвзнкѣрѣне; CXXVIII, 2: че нѣмѣ ѣвзнѣрѣ пре мине. De aci —

3. pl. conditiunatu: invencure. AA, ps. XVIII, 14: сѣ нѣмѣ ѣвзнѣрѣ; unde V, a-re: де нѣмѣ вор ѣвинче, er' Kk: де нѣмѣ вор стѣлѣни;

partic. trecutu: invencutu. C, IV in pag. ши прѣнѣ ѣвзнѣтѣ оученичѣмѣ мѣнѣ кѣ не-крединца та; cumu si in limb'a francesca dela vaincre, participiulu dupa aceeași norma e formatu: vaincu; — si —

1 sing. pres. indic. si conjunt. invencu. AA, cant. IV: сѣ ѣвзнѣ ѣкѣнтѣриле лѣни; in se si —

3 sing. pres. conjunt. invincesca. V, ps. CXXVIII, 132: сѣ нѣмѣ ѣвинчѣскѣ тоатѣ фѣрѣлаца. Er' form'a verbului eu c in locu de g, e mai usitata la celi vechi si almentrea, precumu:

A, math. nr. 67: оуша ѣдѣлѣни ноу ѣвинче ен. C, XXX dup. Ros. ѣлѣ ѣвинче ши ѣпарте. D, gen. XXXII, 25: кѣндѣ вѣзѣ коумѣ кѣ нѣмѣ поате ѣвинче; 28: кѣ кѣтѣ мамѣ тарѣ ѣвинчѣварѣн ѣаминѣ.

Dein giurulu Sabiniului am auditu pre unu tieranu dicundu chiaru si inviptu.

b) in se, afora de verbele, de la cari aflamu si 1 persona sing. in si, de care in § urmatoriu, mai rare-au:

Cinse. AA, ps. XVII, 35: дѣмнѣѣ чин-
семѣ кѣ прѣтѣте.

corpse (lat. coxit). D, gen. XIX, 3: ши пѣине
коапселора. Kk, ек. XII, 39: коапсерѣ пѣламѣла.

imprense. F, act. XXVII, 41: ꙗ лѣкѣла а
доаш мѣри съ ꙗ принсе корабѣа.

incense, dela incendu. AA, ps. LXXVII,
21: фокѣ ꙗ чѣнсеѣ ꙗ лѣкѣлѣ; asia si in G, si
V, la loc. citatu; etc.

fierse. D, gen. XXV, 29 (vedi mai sus).

visе (lat. vixit). A, luc. (II, 36) nr. 8:
внсе кѣ еѣреѣтѣлѣши шапте амн де ꙗ феѣѣ си.

c) Vene, — venetu, venera, dupa for-
m'a latina venit, venistis, venerant.

vene si venera, in tote cartile mai vechie.
A, math. nr. 86: вине амѣ Іѣѣнѣ еѣтеѣѣторѣа
ꙗ калѣ дерѣптѣ ши нѣ крѣѣѣтѣ лѣи. D, gen.
XIV, 13: ши вине оунѣул че еѣа скѣпѣтѣ ши
спѣуѣ лѣуи; etc.

venetu. C, XXII dup. Ros. мѣтѣ кѣ а-
мѣндѣи гѣли аѣчѣ вѣнетѣ.

venera. AA, ps. LIV, 5: фрѣкѣ ши кѣтрѣ-
мѣри вѣнерѣ спѣе мѣне. A, math. nr. 3: дѣла
рѣѣѣрѣтѣ вѣнерѣ ꙗ Іѣрѣлимѣ. D, gen. XIX,
4: маинте пѣнѣ нѣ се еѣа коѣлкаѣи, вѣнерѣ
еѣреѣѣѣи ѣрашѣлѣи соѣомѣлѣи; etc.

I - a persona plurale; — dein conjugatiunea
I si IV, nu aducemu exemple, fiindu că termi-
nandu-se că in presente, dein scurte citate cu
a nevolia se pote precepe in care tempu dein
aste doua ar' fi verbulu citatu, ci oserbămu
numai că exemplele - su nenumerate, pr. AA, ps.
XLIII, 19: ачѣтѣтѣ тоѣте вѣнерѣ спѣе нѣи ши

нѣ оу л т з м ѣ т и н е . V, ps. XIX, 8: а ч е а с з м -
п і е д е к а р ж ш и к з ѣ р ж : л а р ж н о и н е с к ѣ л з м
ш и н е д и р з п т з м .

АА, ps. LXXVIII, 8: к з м е с е р и м ф о а р -
т е ; А, math. nr. 106: ш и в е н и м ѣ к з т р ж т и н е .

Er' dein II si III conjugatione, cu termina-
tiunea in umu, ajunga urmatoria -le.

Crediumu. Rr, f. 86 v. ш и н о и а ч и л о у л
т о к м а к а л о у и д ѣ м н е з е ѣ к р е з ѣ м .

с и н о с с и м у . С, 26 oct. д е л а ч а с т а к о у -
н о с к ѣ м ѣ л е к о в ѣ л ѣ ; 13 nov. д ѣ п ж а ч ѣ а ш и
н о и к о у н о с к ѣ м ѣ п р е е л ѣ .

dorumi. V, cant. V, f. 200 r. д ѣ р ѣ м ш и
н з е к ѣ м ѣ .

fumu. АА, ps. XLIII, 13: ф о у м ѣ к а ш -
и л е ж о у н г к р е и ; LXXVIII, 4: ф о у м ѣ б а т ѣ ж о -
к ѣ р ж в е ч и н и л о р а н о щ и ; CXXV, 1: ф о у м ѣ к а
м з н г ж а ц и ; cant. VII: л м п ѣ т а р е ф ѣ м ѣ ш е р е н -
л о р а т з и . В, dom. V in pares. к а ѣ н б л ж с т е м л ѣ -
м е и ф ѣ м ѣ ; etc.

nascumu. АА, cant. V: п р і и м и м з ш и
н з е к ѣ м ѣ .

petrecumu. F, act. XX, 6: о у н д е п е т р е -
к ѣ м ѣ ш а п т е з и л е .

pierdumu. С, diua Ros. ч е а ч ѣ а п е н -
т р ѣ к з л к а р ѣ п і е р д ѣ м ѣ ш .

potumu. А, math. nr. 71: д е р е п ч е н о и
н о у п о у т ѣ м ѣ г о н и е л ѣ ; marc. nr. 40: к з
ч е н ѣ п о у т ѣ м ѣ г о н и е л ѣ . F, math, loculu cit.
л е н т р ѣ ч е н о и н ѣ п ѣ т ѣ м с к о а т е п р е e л ѣ ; marc.
loculu cit. к з ч е н о и н ѣ л п ѣ т ѣ м с к о а т е ; act.
XV, 10: н и ч е н о и н ѣ л п ѣ т ѣ м п ѣ р т а etc.

siediumu. АА, ps. CXXXVI, 1: а ч і а ш и

КЪТЪ. ШИ ТОТЪ ЛОУКЪЛЪ ПЪСТОРЕСКЪ ПЪРЖ-
ЧИТЪЛЪ. ЧЕ ПРЕ СИМЕРІЕ НЪМАИ ЧЕ КЪТЪТЪ. ШИ
НЪ КЪТЪТЪ ФОЛОСЪЛЪ ОАМЕНИЛАВЪ, ЧЕ КЪТЪТЪ
ЧЕЕ ДЕЛА ВАМЕНИ ДОБЪНДЪ СПОУРКАТЪ.

Nota 1. Person'a 1 sing. a perfectului in ai si
ui, adese ori se afla scrisa si: aiu, uiu, cá si de-
diu, feciu.

2. Dein exemplele adusa in acestu §, e de insemnatu;

a) Verbulu ultai in locu de celu acumu usitatu:
uitat; in care cosunatoria L pre atunci se pare a fi
fostu pronuntiata mole cá la moeso-romani in oculu
(vedi mai susu § XX not. 1-a pag. 97); candu asta-
di L nu se mai aude; de unde ultu de atunci atât'a
face câtu ulitu, cate e dein oblitto-are derivatu
dela oblitus-a-um. Form'a acesta vechia ortografica
mai etimologica de câtu pronuntiarea de acumu ocurre
forte desu in AA, precumu s'a pututu conose si dein
alte citate de până aci, si se va poté si de in altele
de ci in colo; aliurea inse nu o aflai inca de câtu una
data in A, math. nr. 65: ultara sesi liè pâne.

b) Verbulu lau, lat. lavo, adi, cumu se scí, nu se
mai aude, de câtu pre alocuria in perf. s'a lautu etc.,
si in numele latúra, pl. vulg. latúri. In loculu a-
celnia inca si in cele mai vechie monumente ocurre, si
inca mai desu, compositulu: spelu; compusu dein s,
pe (pre, lat. per seau asimilatu pel, cá in pelluci-
dus) si lu contrasu dein lau, cumu e derivatu si cosu
dein co si su contrasu dein suu lat. suo.

c) Verbulu fierbu, lat. ferveo (si fervo seau
ferbeo-ferbo), la noi sia retienutu form'a antica
mai curatu de câtu la clasicii latini afora de poeti, can-
dú stringe necesetatea metrica seau imiteza pre celi
verhi. De acea Luciliu:

Fervit aqua et fervet; fervit nunc, fervet ad annum.

Deunde si Virgiliu mai multu dupa a III-a luo-
juga pr. Aeneid. IV, 409:

Quosve dabas geluitus, quom litora fervere latè
Prospiceres arce ex summa.

Unde serie Servii: Infinitivus hic est a tertia conjugatione, idest ferveo, fervis; — hinc est (Aen. VIII, 677).

Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus:

vedi si Quintilianu I, cap. VI, 7: ut si quis, antiquos secutus, *fervere* brevi mediâ syllabâ dicat: etc. Si Priscianu IX, 8 (p. 459 ed. Krehl: p. 866 ed. Putsch): *Ferveo* quoque etiam *fervo* invenitur . . . Dicitur tamen etiam per B *ferbeo*, ex quo *ferbui*. Horatius in I Sermionum (II, 71):

Velatumque stola, mea quom conferbuit ira.
Unde et ferbesco.

De aci si Statiu (sylv. IV, ode V, 16):

exemplusque testâ,

quâ modo ferbuerat, Lyneus.

Si Palladiu II, 20: Lauri baccas — in aqua calida bullire facies, et, ubi diu ferbuerint, olei — undam — in vasa transfundes.

d) Verbulu *intielegu*, inca sia tenutu form'a antica la romani, mai bene de câtu la latinii mai tardii, cari, cá si in editionile mai vechie, scriu *intelligo* si *negligo*, cu *i*, candu dein cuntra tote manuscrisa-le mai vechia si palimpsestele au cu *e*: *intellego*, *neglego*, cá si in perfectu. De aci in Plautu si Terentiu nece innoitorii nu au prea cutediatu a scainhá pre *intellego*, pr. Plautu in *Truculentu*, actu II, sc. VI v. 64:

Vehementer mihi est irata. Sentio atque intellego.

Terentiu in Eunucu, actu II. sc. III v. 79; in Phormio, actu II. sc. III. v. ultimu etc.

e) Verbulu investio la latini inca e rar. Forrellini citeza numai dein Pliniu ist. nat. XXXVII cap. VII, 33, si dein Seneca ep. CXIV.

f) Verbulu incendiu e forte usitatu la celi vechi, asia AA, ps. LXXVII, 38: **ШН НЃ АЧИНДИ ТОД-ТЪ МЪНІА СЪ**; etc.

g) Asia si verbulu vin — vie. de a III conjugatiune.
AA, ps. LXXXVIII, 47: ЧИНЕ Е ОМЪ ЧЕ ВІЕ ШИ
НЪ ВЪДѢ МОДРТЕ; etc.

XXIX.

— in si.

Dein formele perfectului, adaugemu aici u-na serie de verbe de a III. conjugatiune, ce-lu formeza in si etc. cá si dîsi si dusi (mai susu § XXVI), restringundu-ne mai alesu la 1-a persona singular.

adausi. C, 26 oct. че ши лоукрѣ а да шь. Bb, p. 601: ши ꙗѣми мѣате оустенѣае а да-ωш. Kk, eccles. I, 16: ши а да ωш ꙗцелп-чюне; II, 9 totu asia.

adusi. A, math. pr: 71: ши а да шь ель ла оученичїи тзи; marc. 40: а доушь фїюль мїеѣ цїе. Bb, p. 525: кз а да ш спата мѣ. F, marc. IX, 17: а да ш пре фїюль мїеѣ ла тине: act. XI, 16: шими а да ш аминте де чел кѣзент ал домнѣлѣн. G, ps. CXVIII, 52: а да ш ѣми аминте де ꙗдаѣцеле тале. Kk, ps. LXXVI, 3: а да ш ѣми аминте де дмнѣзеѣ; 5: ꙗм а да ш аминте; CXLI, 5: totu asia; Isaia LXIII, 3, 6; Jer. II, 2; XI, 8; plans. III, 19; Ose VII, 2. Tob. II, 6; Sirachu LI, 11; Math. XVII, 16; marc. IX, 17; act. XI, 16. Rr, f. 100 v. шим а да ш аминте де гласоуа їсанен.

— 2 pl. F, luc. XXIII, 14: а да сѣтѣми пре ωмѣл ачѣста; act. VII, 42: дарѣрї а да сѣт мие; XIX, 37: а да сѣт пре ωаменїи ачѣщѣ.

alesi. C, 26 oct. дерптче кз аша алеша пре кон.

apreusi. Rr, f. 34 v. аѣ априншь аѣ-минѣ ꙗнаинта сфнѣтелор икоане.

ascusi. AA, XXXIX, 11: дерптатѣ та

нѢ аскѢншѢ а҃нтрѢ инема мѢ; CXVIII, 11: а҃нтрѢ инема мѢ аскѢншѢ коувинтеле тале. А, math. нг. 105: доушѢмѢ де аскоуншѢ сомѢль тѢѢ а҃пѢмѢнтѢ. D, gen. III, 10: ши мѢ аскоуншѢ. F, math. XXV, 25: мершѢ ши аскѢншѢ талантѢль тѢѢ. G, ps. XXXIX, 11: нѢ аскѢншѢ мила та; CXVIII, 11: а҃трѢ инема ма аскѢншѢ кѢвѢнтѢль тѢѢ. Кк, Jer. XIII, 5: ши мершѢ ши ѡ аскѢншѢ ла ефрат; Math. XXV, 25, cā F, loc. citatū.

cursi. AA, ps. LVIII, 5: де фѢрѢ де лѢ-
ре кѢршѢ ши дерешѢ.

— 3 sing. A, luc. нг. 79: ши кѢрсе кѢзѢ пре-
чѢрѢчѢ лѢи. D, gen. XXIV, 28: ши фата кѢр-
се ши спѢсе тоате ачѢтѢк; 29: ши лаѢан кѢр-
се ла кѢреате etc.

degesi. AA, ps. LVIII, 5: кѢршѢ ши дерешѢ.

— 3 sing. AA, ps. XXXIX, : дерѢксе оурмеле
мѢле. C, 13 nov. дема дерѢксе спре кѢраре
дерѢптѢ.

descensi. AA, cant. VI: деѢнинѢѢ а҃м-
пѢмѢнтѢ. A, Joan. нг. 23. ѢѢ сѢнт пѢине вѢе
че де а҃чѢри деѢниншѢ. C, joia inalt. деѢниншѢ
ши пѢнѢ а҃ вистѢнѢрюль.

— 3 sing. A, luc. нг. 89: деѢнинсе ачѢста
дерѢнтѢѢ а҃ касѢ лоун. C, dom. ног. де сѢсь де-
Ѣнинсе; etc.

deschisi. AA, ps. XXXVII, 14: ка моутѢ
нѢ дешкишѢ ростѢлѢ мѢѢѢ; XXXVIII, 10: амѢ-
цѢи ши нѢ дешкишѢ ростѢлѢ мѢѢѢ; CXVIII, 13:
ростѢл мѢѢѢ дешкишѢ ши трашѢ доухѢ. Вb, р.
413: ѡ голѢю ши ѡ дешкиш. G, ps. XXXVIII, 10:
амѢцѢю ши нѢ дешкишѢ ростѢлѢ мѢѢѢ. Кк,

cant. V, 7: дѣшкнш ѿ єѿ фрѣцишрѣлѣши; Dan. X, 16: дѣшкншѿ гѣра мѣ дѣ грѣію. I, f. 127 v. еѿ G, loc. cit.

dîsi. Vedi mai susu (§ XXVII).

dîsi. A, Joan. nr. 34: доушѿмѣ дѣ мѣ спѣлан. F, galat. I, 17: чѣ мѣ дѣш ѿ арабіа. KK, Job. XIX, 10: рѣмѣмѣ ѿпрежѣра ши мѣ дѣш ѿ; врос. X, 9: ши мѣ дѣш ѿ кѣтрѣ ѿцѣрѣ. Rr. f. 48: г. скѣлаюмѣ дѣ мѣ дѣш кѣтрѣ пѣринтѣлѣ василіѣ; 49 г. ши мѣ дѣш ѿ сѣн-тоул пѣринтѣ.

— 2 pl. A, math. nr. 106: стріинѣ єра ши нѣумѣ доусет ѿ. C, dom. lasat. de carne: стріинѣ єра ши доусетѿмѣ ѿ касѣлѣ воатрѣ.

fransi sean fransi. F, marc. VIII, 19: кѣндѣ фрѣмшѿ чѣлѣ чинчи пѣини.

— 2 sing. AA, ps. LXXIII, 14: тоу фрѣм-сѣш ѿ канѣтелѣ змѣнлѣрѣ ѿтрапѣ

— 3 sing. AA, ps. LVII, 6: мѣскѣлѣ лѣнлѣрѣ фрѣмсѣ дѣмнѣлѣ; LXXV, 3: ачѣм фрѣмсѣ вѣртоутѣ арѣлѣши. F, marc. VIII, 6: ши дѣндѣ лѣбѣлѣ фрѣмсѣ.

impensi. AA, cant. VI: ши єѿ зѣшѣ ѿпеншѿмѣ дѣ окѣи тѣи.

— 2 sing. AA, ps. XLIII, 11: є акмѣ ѿпенсѣш ѿ ши роушинѣш нѣи; LIX, 11: кѣтѣ доамнѣ ѿпенсѣшинѣ; etc. G, ps. CXVII, 13: фѣартѣ мѣ ѿпенсѣш.

— 3 pl. AA ps. XLVIII, 13: дѣ сѣмѣ са ѿпенсѣрѣсѣ.

infirsi. V, ps. LXVIII, 2: ѿфѣпшѿмѣ ѿпѣкѣлѣ. KK, la loc. cit. ѿфѣпшѿмѣ ѿнѣрокѣлѣ адѣнкѣлѣши.

intensi. Kk, ps. LXXXVII, 10: ↑тинш кзтрѣ тине мѣиле; CXLII, 6 totu asia. Ezech. XVI, 8: ши ↑тиншѣ арпиле мѣле асѣпрѣцѣ.

intielesi. AA, ps. CXVIII, 95: мзртѣрїиле тале ↑целешъ; 99: маи крѣтѣ де тоци че ↑вѣцѣмъ ↑целешъ. CXXXIX, 13: ↑целешъ кз фачева дѣмнѣуа жѣдѣцѣ; сѣпѣ, IV: доамне ↑целешъ лоукрѣлѣ тѣѣ ши мираюмъ. С, XXIV dup. Ros. кз ↑целешъ кз еши тѣрїе де ↑мине. V, ps. CXVIII, 95: мзртѣрїиле тале ↑целешъ; 99, 100, 104. KK, Дан. XII, 8: ѣѣ аѣжїю ши нѣ ↑целешъ. BB, f. 147 v. ↑целешъ аѣкрѣрилѣ тале. Rr. f. 44 v. динтра ачѣста ↑целешъ, ѡ фїю григорїе.

— 1 pl. AA, ps. LXXXVII, 3: кзтѣ аѣжїм ши ↑целѣсемъле.

— 2 pl. N, f. 118 r. ши кои нѣ ↑целѣсет кз тѣстѣ дѣмнѣѣѣ. O, pag. 116 (recte 128): акмѣ ↑целѣсетъ карилѣ сѣмѣтѣ ачѣстѣ, ѣ, аѣдѣ аѣѣи дѣѣѣѣ.

intorsi. AA, ps. CXVIII, 59: ↑торшъ пичѣдрѣле мѣиле ↑мзртѣрїѣ та. V, loc. cit. ↑торшъ пичѣдрѣле малѣ ла мзртѣрїиле тале. F, арос. I, 12: ши мѣ ↑торшѣ сѣ вѣж. Kk; gen. XXX, 8: ши мѣ ↑торшѣ сѣрѣрїи мѣиле; ps. XXXI, 4: ↑торшѣ мѣ сѣрѣ кинѣирѣ; CXVII, 12: ↑пинѣфѣ фїина мѣ ↑торшѣ а кѣдѣ; eccl. IV, 1: ши мѣ ↑торшѣ ши вѣжѣю; 7: totu asia; IX, 11: ↑торшѣ мѣ ши вѣжѣю; Jer. plans. I, 14: ↑торшѣ мѣ аѣдрѣт; Zach, V, 1: ши мѣ ↑торшѣ шим рѣдикѣю окїи. Rr, f. 33 r. ши ѣѣми ↑торшѣ фаѣа; etc.

— 2 pl. A, math. nr. 74: кз сз нбвз
Ѡтоарсетъ (de nu e conditiunatu).

invisi. Rr, f. 13 v. ши Ѡвиш пррѡчїи мїн.

— 2 sing. BB, f. 158 v. Ѡвисеши атреа зи.

— 3 sing. A, luc. nr. 79: морть ераши Ѡвисе.
C, dom. pasc. Ѡвисе хс̃, парж тоуге соупвсешъ.
Ѡвисе хс̃, ши се коукѡрарж Ѡцерїи. Ѡвисе хс̃,
ши кззоурж драчїи. . . Ѡвисе хс̃, ши нон Ѡкж
Ѡбїемѡне. Ѡвисе хс̃, ши нон кѡноуѡль Ѡви-
семъ etc. Aa, f. 143 v. ши Ѡвисе а треа зи.

Bh, p. 126: ши пре фїюл ченїй вѡдѡ Ѡвисе;
234: пре карелѡ Ѡвисе домнѡл нострѡ. F, math.
XIV, 2: ѡль Ѡвисе де Ѡ морци. N, f. 126 г. а-
стжвн хс̃ Ѡвисе. BB, f. 159 г. кз Ѡвисе хс̃; etc.

— 1 pl. C, dom. pasc. нон кѡноуѡль
Ѡвисемъ.

masi. Kk, ps. IIV, 7: матз Ѡдѡлѡнгаѡ
прикецинда ши маш Ѡпѡстїе.

— 3 sing. D, gen. XXIV, 54: ши аколо
масе; se mai aude in unele parti ale Trniei.

mersi. Bh, p. 489: мершѡ де мж спѡ-
лаю. F, math. XXV, 25: ши темѡндѡмж мер-
шъ etc. Kk, ps. CXXX, 2: ничи мершъ Ѡ-
трѡ мзрири. Rr, f. 46 v. ши мершѡ кзтрж
сфнѡтоул; etc.

plansi. Rr, f. 34 v. аѡ плзнш рѡ-
гѡндѡмж; 46 v. кз кѡ адеверит соуфлет мер-
шѡ ѡѡ аколо ши плзншѡ.

— 1 pl. AA, ps. CXXXVI, 1: ачїа шѡжѡмъ
ши плзнсемъ.

prensi. Kk, 2 imperat. IV, 10: ши л прїи-
шъ пре елѡ ши л оучишѡ.

— 2 pl. A, math. nr. 108: Ѡ тоате зилеле

пре лянгъ вон шедѣ ꙗвѣкреж ꙗвѣца ши нѡу
принсѣть мине. F, marg. XIV, 49: ши
нѡмъ принсѣтъ. Kk, loc. cit. ши нѡмъ прин-
сѣтъ.

pusi. AA, ps. XXXVIII, 2: поушѣ ро-
стѣлѣи мѣѣ хранѣ. LXXXVIII, 19: ши хисе поу-
шѣ ꙗ ажѡу горю тареле; 27: ши еѣ ꙗтѣю
поушѣ ель; etc. A, luc. nr. 95: поушѣлѣ
ꙗтрѣ оу ꙗ помисѣлннѣ. D, gen. XXIV, 47: ши
пѣшѣ оун черчелѣ пре фрѣнтѣ ен. F, act. XIII,
47: пѣшѣ пре тине лѣмѣна пре пѣгнѣлѣорѣ; rom.
IV, 17: пѣринте ꙗ мѣлте лнмѣи те пѣшѣ. G, ps.
XXXVIII, 2: пѣшѣ ростѣлѣи мѣѣ пахѣ; LXVIII,
12: ши пѣшѣ вешмѣнтѣл мѣѣ ѣак. Kk, gen. XXIV,
47: шѣи пѣшѣ черчѣи пре краѣѣ ен; ps. II, 6:
ши еѣ мѣ пѣшѣ ꙗпѣрат де дѣнѣлѣ; XXXVIII,
2; LXVIII, 14; CXVIII, 105; Jer. XIII, 2.
Rr, f. 98 v. кѣ вѣ поушѣ еѣ пре вон ꙗ локоул
мѣѣ; etc.

— 2 pl. F, act. V, 25: еѣреѣи чѣи пѣ-
сѣтъ ꙗ темннѣ. Rr, f. 13 v. ши ꙗ гроѣлѣ мѣ
поусѣтъ.

remasi. F. rom. XI, 3: ши еѣ сѣн-
гѣр рѣмаш. Kk, Dan. X, 8: ши еѣ рѣмаш
сингѣр; 1 massab. XIII, 4: ши рѣмаш еѣ сѣн-
гѣрѣ.

— 1 pl. F, act. XXI, 4: рѣмасемѣ ꙗко-
ло шапте хилѣ.

respnsi. D, gen. XXXI, 11: ꙗкѡеѣ:
ши еѣ рѣспѣншѣ. F, act. XXII, 8: мѣж еѣ
рѣспѣншѣ, чинѣ еѣи доѣмнѣ? Kk, Jer. XI,
5: ачаѣта ши рѣспѣншѣ. Rr, f. 36 r. шѣѣ
рѣспѣншѣ ꙗдѣвѣр ꙗѣте.

— 1 pl. D, gen. XLIV, 22: нон марж рѣпѣн-
сім дѣмнѣлѣи нѣстрѣ.

seosi. AA, ps. CLI: є єѣ скошѣ дѣла
дннѣ спѣта. D, ex. XVI, 32: кѣнда афарж
вѣ скошѣ воѣ днн цѣра вѣгипетѣлѣи. Bb, p.
428: шѣи скош дѣ ѣ касѣ темницѣи; 525: шн
дѣ аколо ѣ скош прѣ ен. F, act. XXIII, 27:
шнл скош. Kk, Jer. XXXV, 3: шн скошѣ
прѣ іехоніѣ фѣікл іереміѣи.

— 2 pl. A, math. pr. 96: шѣи скоасѣтѣ
дѣ ѣ чѣтѣи.

scisi. A, Joan. pr. 60: чѣ окриш ѣ скриш ѣ.
F, rom. XV, 15: марж маи кѣ ѣдрѣжнѣлѣи скриш
воѣи; 1 cor. V, 11: марж акѣма скриш воѣи.

— 2 pl. F, 1 cor. VII, 1: марж дѣ карелѣи
скрисетѣ.

siuisci. Kk, Sofon. III, 7: змѣлѣш прѣ
чѣи мѣндѣи.

sparsi. C, dom. Thom. мѣартѣ гѣдѣлѣи
ѣѣ ш спѣрш ѣ. Bb, p. 413: шн спѣршѣ вѣж-
тѣтѣ ѣдѣлѣи; 428: шн ѣпѣржѣіѣ ен спѣршѣ.

— 2 sing. AA, ps. LXXIX, 13: дѣрѣпчѣ
спѣрсе шн гѣрдѣлѣи.

sprusi. AA, ps. XXXIX, 6: спѣушѣ шн
гѣиѣи; 10: доуѣчѣ спѣуш ѣ дѣрѣптѣтѣ та ѣ кѣ-
сѣрѣкѣ марѣ; LXXII, 15: сѣ гѣиѣи спѣуш ѣ ашѣ.
A, Joan. pr. 57: спѣш ѣ лѣр нѣмѣлѣ тѣѣ, шн
спѣуш ѣ. B et C, Joan. pr. 34: спѣушѣ воѣи
шн нѣ доуѣиѣ (in A: знш ѣ воѣи шн нѣ доу-
иѣи). C, 26 oct. кѣ маи наинѣтѣ дѣ чѣ фѣ ѣ-
чѣстѣ єѣлѣ спѣш ѣ вѣжнѣторилѣрѣ. F, math.
XXIV, 25: гѣка дѣ вѣѣмѣ спѣш воѣи; Ioan.

VII, 27; galat. II, 2. Kk, math. XXIV, 25: тѣ
тѣ спѣш воаѡ маинаинте; marc. XIII, 23.

— 1 pl. D, gen. XLIV, 24: ши спѣсемъ ѡи.

storsi. D, gen. XL, 11: сторшѡю ѡпѣ-
хара. Kk, loc. cit. ши ѡѡю стрѡгѡрѡл шиѡ
сторша.

trasi. AA, ps. CXVIII, 131: ши траша
ѡоухъ. Kk, Jer. XXXI, 3: пѣтрѡ аѡка траш
пре тине спре ѡѡраре.

tremesi. A, luc. nr. 62: тремѣши ѡтрѡ
ѡи прорѡчи; 109: тремѣша ѡмѡ вѡи кѡтрѡн-
ѡул. F, act. X, 33: ши нѡман де кѡт тримѣш
ѡа тине; XXIII, 30. Colos. IV, 8: пре карѣв
тремѣш кѡтрѡ вѡи; 1 Thessal. III, 4: тре-
мѣш сѡ ѡцѣлѣгѡ крѣдинѡа воѡстрѡ. Kk, ps.
LXXX, 10: ши тримѣш пре ѡнѡиѡи.

— 3 sing. A, luc. nr. 96. тремѣсе ѡѡи ѡу-
чениѡи.

— 2 pl. A, Joan. nr. 17: вѡи тремѣсѣтѡ
кѡтрѡ ѡѡанѡ. F, loc. citatu: вѡи тримѣсѣт ѡѡ
ѡѡан.

ucisi. Bb, p. 405: тоѡтѡ вѡраѡѡ ѡуѡишѡ
ши пре ѡвѡрѡжитѡрѡѡѡ ѡуѡишѡ; 413: ѡуѡиш ѡѡѡрт-
тѡ кѡ ѡѡѡртѡ; 525: ши ѡуѡиш пре ѡѡл некѡрат.
Kk, 2 imper. IV, 10: шиѡл принш пре ѡѡѡ шиѡл ѡу-
ѡишѡ; 4 imper. X, 9: ши ѡуѡиш пре ѡѡѡ.

— 2 pl. A, math. nr. 96: ши ѡнѡиѡи ѡуѡи-
сѣтѡ (bis): — ши кѡ пѣтрѡи ѡуѡисѣтѡ тре-
мѣиѡи кѡтрѡ тине; luc. 62: ши де ѡтрѡнѡиѡи
ѡуѡисѣтѡ ши сѡѡсѣтѡ.

unsi. AA, ps. LXXXVIII, 20: кѡ ѡунѡѡ
сѡнѡтѡѡѡ мѡѡѡ ѡуншѡ ѡѡѡ. Kk, loc. cit. ѡуншѡ
пре ѡѡѡ.

Nota 1. Afora de verbele aci infirate, in limb'a romana se mai afla si altele, cari totu dupa asta forma-si au perfectulu loru, inse dela cari inca nu potumu afla 1-a persona singulare; de cari sunt, —

a) de la verbele terminate in cu in presente:

cocu: copsi, dela care mai susu (nr. XXVIII) vediumu 3 sing. copse, er' a 3 pers. pl. in D, gen. XL, 10: ши стрѣгѣри сзи се коапсрѣ.

torcu: torsi, dela care afl'umu intorsi mai susu.

b) de la verbele in gu, pr. ajungu, in-cingu, destingu, infrangu, frigu, lingu, mulgu, impungu, stergu, stingu, stringu, in-tingu.

c) dela verbele in du, pr. ardu, in-cendu, petrundu, cu-de-im-prendu, purcedu, radu, ridu, rodu, tendu, tundu: arsi, incensi, petrinsi, purcesi, rasi, risi, rosi, tensi, tinsi.

d) de la altele. pr. rompu: rupsis — viu: visi.

Dela unele dein acestea inse le afl'umu 1 sing. se au numai in simple, pr. dela frangu si prendu, de si nu in tote compusa-le arestuaia, seau numai in compusa-le loru, pr. in-torsi, storsi, smulsi, in visi.

2. Dela cele mai multe dein verbele infirate in §, si in not'a de mai susu, afl'umu pers. 2 si 3 sing., 1 si 3 pl. Cele mai rare inse suntu dein pers. 2 pl. dein cari inse aici inca unele esemple.

ajunsetu. C, dom. Рас. ши кѣци ши пѣнѣ ла ала оунспрѣзѣчелѣ часѣ аци пеститѣ ши а-жѣнсетѣ.

purcesetu. X, 1 sept. fol. 2 r. (dein Levit. XXVI, 23): кѣ вои пѣрчасет спре мене лѣтѣриши.

tensetu. A, luc. nr. 109: нѣ тинсетѣ мѣна спре мене. F, luc. loc. cit. (XXII, 53): ши нѣ тинсетѣ мѣннлѣ спре мене.

3. Dein 1 pl. mai rare afl'umu: —

deprenhemu. C, 13 nov. ши аепрннсем а коуноаще ела грижитору.

purcesem u. F, act. XXI: 2: **шм сѣиѣа ѿ а
пѣрѣсѣмъ**.

4. Verbulu destingu, ce-lu amentiramu, se afla in V, ps. CV, 33 f. 139 r: **сокоѣи деѣтинѣа
кѣ еѣзѣле сале**; unde bibli'a de Bucuresti (Kk), are: **овсѣи кѣ еѣзѣле лѣи**.

5. Verbele incendu si descendu, chiaru că si ucidu, adese ori si la celi vechi muta pre d in g in unele tempore si persone, pr. incenga, descenga, că uciga; care oserbămu, pentru că se nu se confunda aceste tempore si persone cu celea dela verbele incingu si descingu.

6. Dela verbulu curre-re, scriu celi vechi infinitivulu: curre-re. AA, cant. IV: **спърсѣши апелора кѣрѣрѣ**; — imperf. 3 sing. D, gen. XIX, 9: **кѣнѣ кѣрѣра, сѣ фрѣмѣ оуша**; partic. pres. D, ex. VII, 18: **апѣ кѣрѣтоде**.

XXX.

— 3 persona in ra, re — ru.

Unu firu asia lungu de exemple de in acestu tempu, ce adusemu in nr. XXVII — XXIX; pote că multor'a li-se va paré prea lungu, in-ca chiaru si none, deca nu amu scî, că acestu puntu, atātu de importante pentru limb'a nostra, fî asia de pucinu pretiuitu de gramatecii nostri, cătu se paru alu sî ignoratu cu totulu, in adensu seau dein nescientia. Noi inse sperămu, că nu numai scrietoriloru nostri, cari nu se ocupa cu studiulu istoricu alu limbei romane, vomu fî facutu unu lucru placutu, indigitandu-le unu tempu originariu mai de totu paresitu, celu pucinu in formele acî infacisiate,

ci si strainilöru gurateci, cari forà studiu striga că de pre unu tripodu oracle mentiunosa aşupr'a limbei nostre, lis'ar' astupá gur'a benisioru.

Inse nu potemu incheiá fora de a mai arată inca una smentela in acestu tempu; ce pre alocuria se pare prea inradecinata in gur'a poporului, sî de aci trece une ori si in scrisorile publicate; — adeca formarea persoanei a 3 sing. in ρx cá si in plurale; dîcundu si scriendu: elu se Ἀδcρx, βενηρx etc. in locu de se Ἀδce, βενη.

Dereptu că sî latinii au unu tempu cu forma analoga in ram-ra-rant, — ci la eli e tempulu prea-trecutu (plusquam perfectum); pr. duxerat, venerat, care si la noi esiste in tote persoanele, de sî cu insemnare mai multu perfecta, de câtu prea-perfecta, de unde si noi numiramu acestu tempu perfectulu II (Elem. de limb'a rom. § LXVIII not. 3 pag. 164). De nu vomu dîce, că perfectulu nostru e formatu dein amestecarea ambeloru tempore latine: perfectu si plusquamperfectu.

Inse cu tote, că insasi pronunsierea persoanei a 3-a pl. in ρx se pare a fî dupa rant alu latiniloru, — ci cumu ca asta atragere seau conformare se aiba locu si pentru a 3-a sing., nu se afla nece unu razimu la scrietorii nostri celi mai buni vechi romanesci, nece la moesoromani; asia câtu nu pote fî indoiela, cumu că ce numiramu mai susu a fî smentela, e numai, dupa legea asemenatiunei, carea atâta influentia avù in scaimbarea unelorn forme ale limbei (vedi Elem. § XXXV p. 73 seqq.).

În cele alalte persoane pl., 1 și 2, ce încă le dîcem cu $\rho\mathbf{z}\mathbf{m}\mathbf{\delta}$ și $\rho\mathbf{z}\mathbf{ц}$, er' celi vechi numai cu $\mathbf{m}\mathbf{\delta}$ și $\mathbf{т}\mathbf{\delta}$, asemenea nu putem vedé de câtu una innoitura, inse a careia-i vedemu și caus'a: adeca nevolienti'a de a face ceva diferentia între person'a 1-a pl. a' acestui, și între a' prezentelui indicativu de I și IV conjugatiune, care diferentia în scrierea celor vechi nu se afla, eli scriendu $\mathbf{\lambda\delta\delta\alpha\mathbf{z}\mathbf{m}}$, $\mathbf{в\mathbf{e}\mathbf{n}\mathbf{i}\mathbf{m}}$ și în pres. și în perfectu, candu usulu de acumu are: $\mathbf{\lambda\delta\delta\alpha\mathbf{z}\mathbf{m}\mathbf{\delta}}$, $\mathbf{в\mathbf{e}\mathbf{n}\mathbf{i}\mathbf{m}\mathbf{\delta}}$ în pres., er' $\mathbf{\lambda\delta\delta\alpha\rho\mathbf{z}\mathbf{m}\mathbf{\delta}}$, $\mathbf{в\mathbf{e}\mathbf{n}\mathbf{i}\rho\mathbf{z}\mathbf{m}\mathbf{\delta}}$ pentru perfectu.

În câtu pentru însusi $\rho\mathbf{z}$ dein a 3 pers. pl. ore tragese elu dein rant, au dein runt, ale latiniloru, e cu indoielea, — celu pucinu pentru noi, dupa ce aflaramu urme, adeveratu pucine, și de alta scriere, cari a nevolia se potu cosiderá numai cá simentele de tipariu. Noi inse ori cumu se fia, le însemnâmu aici, er' gramatecii voru judecă; —

a) în ru.

$\phi\mathbf{\delta}\rho\mathbf{\delta}$, în locu de $\phi\mathbf{\delta}\rho\mathbf{z}$, dela form'a vechiaz fui etc., cá alu latiniloru fuerunt. В, diu'a botezului: $\mathbf{то\mathbf{ц}\mathbf{i}\mathbf{п\mathbf{л}\mathbf{e}\mathbf{k}\mathbf{a}\mathbf{p}\mathbf{p}\mathbf{e}\mathbf{\delta}\mathbf{\lambda}\mathbf{n}\mathbf{т}\mathbf{p}\mathbf{o}\mathbf{y}\mathbf{n}\mathbf{a}\mathbf{\delta}\mathbf{d}\mathbf{e}\mathbf{\delta}\mathbf{e}\mathbf{\delta}\mathbf{e}\mathbf{p}\mathbf{ц}\mathbf{i}\mathbf{\phi}\mathbf{o}\mathbf{y}\mathbf{\delta}}$.

б) în re.

$\phi\mathbf{\delta}\rho\mathbf{e}$, în locu de $\phi\mathbf{\delta}\rho\mathbf{z}$, cá alu latiniloru fuere. D, gen. V, 8, 14, 27, 31, de patru ori, mestecatu cu $\phi\mathbf{\delta}\rho\mathbf{x}$; 8: $\mathbf{ш\mathbf{i}\mathbf{\phi}\mathbf{\delta}\rho\mathbf{e}\mathbf{\tau}\mathbf{o}\mathbf{a}\mathbf{т}\mathbf{e}\mathbf{z}\mathbf{i}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{\lambda\delta}\mathbf{\Theta}\mathbf{i}\mathbf{\tau}\mathbf{\delta}}$; 14: $\mathbf{ш\mathbf{i}\mathbf{\phi}\mathbf{\delta}\rho\mathbf{e}\mathbf{\tau}\mathbf{o}\mathbf{a}\mathbf{т}\mathbf{e}\mathbf{z}\mathbf{i}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{\lambda\delta}\mathbf{k}\mathbf{a}\mathbf{n}\mathbf{-}\mathbf{n}\mathbf{a}\mathbf{m}\mathbf{\delta}}$; 27: $\mathbf{ш\mathbf{i}\mathbf{\phi}\mathbf{\delta}\rho\mathbf{e}\mathbf{\tau}\mathbf{o}\mathbf{a}\mathbf{т}\mathbf{e}\mathbf{z}\mathbf{i}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{\lambda\delta}\mathbf{m}\mathbf{a}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{\alpha}\mathbf{-}\mathbf{\lambda}\mathbf{i}\mathbf{m}}$; 31: $\mathbf{ш\mathbf{i}\mathbf{\phi}\mathbf{\delta}\rho\mathbf{e}\mathbf{\tau}\mathbf{o}\mathbf{a}\mathbf{т}\mathbf{e}\mathbf{z}\mathbf{i}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{l}\mathbf{e}\mathbf{\lambda\delta}\mathbf{\lambda}\mathbf{a}\mathbf{m}\mathbf{e}\mathbf{x}\mathbf{\delta}}$.

$\mathbf{\alpha\mathbf{\delta}\mathbf{\alpha}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{e}\mathbf{p}\mathbf{e}}$. А, luc. nr. 110: $\mathbf{\epsilon\mathbf{i}\mathbf{\alpha\mathbf{\delta}\mathbf{\alpha}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{e}\mathbf{p}\mathbf{e}\mathbf{\gamma}\mathbf{l}\mathbf{\alpha}\mathbf{\delta}\mathbf{\delta}\mathbf{p}\mathbf{i}\mathbf{m}\mathbf{a}\mathbf{r}\mathbf{i}}$.

АҢАҢРЕ. X, pag. 2 (de in Joel II, 22):
 ВІА ШИ СМОКННДЛА АААҢРЕ ТХРІА ЛОРҢ.

Nota 1. La celi vechi aflămu si alte multe e-
 semple de u in locul altoru vocali, dein cari aici vo-
 mu cită numai cunoscuudu si sciundu: A, luc. nr.
 67: КХ ДЕ АРЖ ФН ШИҢНДА ДОМНОУЛ КАСЕН.
 В, dom. IV dup. pasc. ОУНДЕ КҢНОСКОУНДЬ
 ПРЕ ЧЕЛЬ БОЛНАКА; dom. SS parenti: ШИ ЕРА ЕЛА
 ШИҢНДА БИНЕ КХ Е НЕКИНОВАТА.

Inca si astadi se mai aude pre alocuria curundu
 in locu de curendu, si in D, ex. XV, 8; etc.

Inse de asemeni scrieri ortografice mai in diosu
 in partea II.

2. De acestu tempu nu se tiene: fure la D, gen.
 XXVIII, 20 si XXX, 32, ci de tempulu conditiunatu,
 de carele mai diosu (§ XXXII).

XXXI.

— prea-perfectu, si futuru.

4) In tempulu prea-perfectu (plus-
 quamperfectum), celi vechi nu numai formau
 persoanele plurali, mai alesu a 2-a, cá si in per-
 fectu, ci mai aveau inca si una alta forma pen-
 tru acestu tempu, formata prein auxiliariulu ера
 si participiulu trecutn; care forme acumu, pre
 cátnu scimu, inca suntu mai de totu uitate, me-
 riteza inse tota luarea amente, precumu vomu
 vedere.

Asia eli diceau —

a) in form'a usitata: luminasetu; cernu-
 setu, fusetu; graisetu; precumu:

F, ebrei X, 32: АҢПХ ЧЕ ВЗ ЛҢММНАСЕТА.
 — D, ex. XII, 32: ЛҢАЦИ КҢ ВОИ КОУМ ЧЕРҢ-
 СЕТЬ. A, luc. nr. 108: АҢ ДОАРЖ ЧЕКА ФЛҢМЖИ.

жи ф о у с е т а. F, luc. XVI, 11: мрж дѣ нѣ ф ъ с е т ѣ
крединчоши; 12: ши дѣ ка нѣ ф ъ с е т ѣ кредин-
чоши атралтѣа. Kk, luc. loc. cit. дечи дѣ нѣ
ф ъ с е т а крединчоши; 12: ши дѣ ка нѣ ф ъ с е т ѣ
крединчоши. — D, gen. XLIII, 29: ачеста е фра-
теле вострѣ чел ман мика, деспре кареле грѣи-
сет мѣе.

Er' dein personele singulari: —

incensese. D, gen. XLIII, 30: кѣ нсе
ачинсѣсе инима кзтрѣ фрѣциворула сѣѣ.

invisese. B, C, ev. Joan. nr. 41 in
dom. florilogu: чи ка ши лагара сѣ ваѣж, че е-
лоула ависѣсе дѣ а модрте. (A, la loc. cit. are
numai ависе). N, f. 88 r. loc. cit. пре кареле а-
висѣсе дѣ а морци.

дѣ дѣ се. C, IV in pages. соунжатѣ че
дѣ дѣ се лѣр доумнеѣѣ. D, ex. XXXVI, 2: ши
тѣци кзрѣацѣи мѣндрѣи, кзрѣра домнѣла мѣн-
дрѣе ши ацѣлепчѣне лѣ дѣ дѣ се; XXXVIII, 24:
тѣт дѣрѣла ачѣла, — кареле аѣ дѣра дѣ дѣ се.

De unde, de si nu aflăm exemple, dupa a-
nalogia e de vedintu, cā celi vechi voru fi disu
si cele alalte persone dupa aceeaasi norma: iо
фѣчѣсе, фѣчѣсеши, фѣчѣсе etc. Er' —

b) In cea alalta forma, formata dein ѣра
si participiulu trecut, e de insemnatu; cā aceliasi
adese ori concorda participiulu cu numinativu-
lu ausiliariului in numeru si genu, precumu se
cunosce dein urmatoria-le exemple.

D, gen. XXX, 9: кѣндѣ вѣѣѣ лѣа коума кѣ
ѣра сѣѣѣѣѣ дѣнаѣѣѣѣ.

A, marc. nr. 32: оунѣи амѣ дѣ а ѣи дѣ дѣпар-
те ѣра вѣнѣци. B, dom. III dup. Ros. че ачѣци

вашени ѡрби єра аѡзици де вѣстѣ лѡ Іс. Д, ген. XIX, 4: ши аѡпѣ аѣѣ маинте пѣнѣ нѡ се єра кѡлкаци, бѣнерѣ єзрѣаціи ѡрашѡлѡи содомѡлѡи; XXI, 25: ши абраама чертѣ пре а-вимелекѣ дерептѣ фѣнтѣнѣ. каре слѡциле лѡи а-вимелекѣ кѡ пѡтѣрѣ єра лѡаци. XLV, 3: аша таре се єра спѣмѣнтацы аѣаинтѣ лѡи.

А, luc. пр. 111: пре оурмѣ мѣрсѣрѣ мѣери-ле, че єра бѣните де а галилеи.

Inca une oria participiulu se afla concordat datu chiaru cu acusativilu verbului, deca are insemnare activa, пр. С, 2 febr. рѣспѡндѣрѣ амѡ лѡатѣ єра Гимѣѡн, кѣ наре а мѡри пѣнѣ ба вѣдѣ Хс; adeca luase raspunderea.

В, VIII dupa an. пои. че се мѣлѡсрѣди доу-мнезѣѡ кѡ инѣма са дерептѣ ѡаменѣи сѣи, пре каре єра фѣкѡци, adeca: pre carei facuse.

Inse mai multu se afla participiulu neconcordat, si standu in numerulu sing. neutru, пр. В, dom. V in pares. чи ничи дѣниѡрѣ нѡ єра аѣѣ-лесѣ оученичѣи лѡи, коум кѣ аѣѣрѣѣѣ лѡи аѣѣ-сѣѣфлетѣѣѣ; adeca: nu intielesese; — V dupa Ros. кѣѣ єра дѡмнѣѣ дѣрѣѣи пре пѣринѣѣи поѣри а лѡмѣ; adeca: domnise.

5) In catu pentru futurum, noi disemua si mai susu (§ XIII, p. 56 seq.), cumu cѣ chiaru si futurulu latiniloru in bo, care la vechii latini in tote patru cojugatiunile erѣ usitatu, se pare a fi tempu auxiliariu formatu dein infinitivu scurtatu (forѣ re) si bo in locu de vo scurtatu dein volo. Noi inse nu volim a prea-pretiui parere a acelor'a, ce voru se construesca mai tote temporele latine dcintru a le

зи ф о у с е т а . F, luc. XVI, 11: м а р ж д е н ъ ф ъ с е т ѝ
к р е д и н ч о ш и ; 12: ш и д ѣ к а н ъ ф ъ с е т ѝ к р е д и н -
ч о ш и а т р а л т ѣ а . Kk, luc. loc. cit. д е ч и д е н ъ
ф ъ с е т ѝ к р е д и н ч о ш и ; 12: ш и д ѣ к а н ъ ф ъ с е т ѝ к р е д и н ч о ш и . — D, gen. XLIII, 29: а ч е с т а е ф р а -
т е л е в о с т р ѣ ч е л м а н м я к а , д е с п р е к а р е л е г р з н -
с е т м ѝ е .

Er' dein personele singulari: —

incensese. D, gen. XLIII, 30: к з и с е
a ч и н с ѣ с е и н и м а к з т р ж ф р з ц и w p o y л c z ѣ .

invisese. B, C, ev. Joan. nr. 41 in
dom. florilori: ч и к а ш и л а з а р а c z в а з ж , ч е е -
л о у л а a в и с ѣ с е д e a м o a p t e . (A, la loc. cit. are
numai a в и с e) . N, f. 88 r. loc. cit. п р е к а р е л e a -
в и с ѣ с e д и a m o p c i .

д e д ѣ с e . C, IV in pares. б о у н ж т а т ѣ ч e
д e д ѣ с e л w p д о у м н e ж e ѣ . D, ex. XXXVI, 2: ш и
т w ц и e з p e a c i j и м з н a p и , к з p o p a д o м н ѣ л e м з н -
a p i e ш и a ц e л e п ч ю н e л e д e д ѣ с e ; XXXVIII, 24:
т o t я ѣ p ѣ л а ч e л a , — к a p e л e a n д a p a д e d a c e .

De unde, de si nu aflăm exemple, după a-
nalogia e de vedutu, că celi vechi voru fi disu
si cele alalte persone după aceeasi norma: io
ф e ч ѣ c e , ф e ч ѣ c e ш и , ф e ч ѣ c e etc. Er' —

b) In cea alalta forma, formata dein cpa
si participiulu trecut, e de insemnatu; că aceliasi
adese ori concorda participiulu cu numinativu-
lu ausiliariului in numeru si genu, precumu se
cunosce dein urmatoria-le exemple.

D, gen. XXX, 9: к з н д ѣ в з ѣ ѣ л ѝ a к o y m a к з
c p a c t z t ѣ т ж д ѣ n a ш e p ѣ .

A, marc. nr. 32: o y n i i a m ѣ d e a e n d e d e n a p -
т e c p a б e n и ц и . B, dom. III dup. Ros. ч e a ч e ш и

lui bo, ci nu potemu a nu recunosce inca, afora de formarea plusquamperfectului latinu in eram, analog'a formare a futurului in ero, ale caruia persone, alesi in verbele de I-a si IV. conjugatiune, asia aproape se vedu de unele persone ale futurului nostru la celi vechi, cari scriu laudaveri, laudavremu, laudavreti; audiveri etc. cá ale latiniloru laudaveris, laudaverimus, laudaveritis; audiveris etc. la cari adaugemu dein multe aceste pucine esemple.

A, math. nr. 47: **ДЕ КЪВНТЕЛЕ АМЪ АЛЕ ТАЛЕ ДЕРЕПТАТЕ КЕРИ.** D, gen. IV, 7: **АЪ НОУ АША СЪ ВЕРА ФАЧЕ КИНЕ, АЪ АВЕРЪ ПЛАТЖ.**

АА, ps. CXXXVI, 5: **КОУМА КЪНТАВРЕМ (cantaverimus) КЪНТАРЪ ДОМНЪЛЪНЪ ꙗ ЦЪРЪ СТЪИИЖ.** С, 24 Jun. dein Math. nr. 40: **ЖИСЕ ЛОУИ. ТОУ ЕЩИ ЧЕЛА ЧЕ Е СЪ ВЪЕ АЪ АЛТОУЛА АЩЕ ПТАВРЕМЪ (expectaverimus);** in testu: **АЛТОУМА** in locu de **АЛТОУЛ**, precumu se pare dein smen-tela de tiparin.

В, diu'a botezului: **КЪ МАИ СКЪМПА ЛОУКРЪ АФЛАВРЕЦИ ꙗ ЧЕСТЪ ЧАСЪ ДЕ КЪТЪ АРЪИИНОУЛ ШИ АЪРОУЛ.** АА, ps. XCIV, 8: **АСТЪЖИ СЪ ГЛАСЪКЪ ЛОУИ АОУЖИВРЕЦИ.**

Nota 1. Asemenarea intre formarea prea-perfectului cu erá si participiu, si intre form'a aceluiasi tempu la latini in eram, ori cui pote bate la ochi. Nu pote fi indoielea, cá si latinii si-au formatu acestu tempu dein praeteritu si auxiliariulu eram, asia cátu laudaveram, nu e alta de cátu laudav-eram, singur'a diferentia intre alu nostru si alu latiniloru fiindu, cá eli-lu formeza dela trecutulu modului finitu, er' noi dela trecutulu participiale.

Er' cumo că latinii si de almentrea, inca si grecii macaru mai avuti in forme, formeza unele tempore cu participia si auxiliaria, fia-care cartulariu sci; — ci gramatecii latini numai de acele tempore auxiliaria vorbescu, cari-le se scriu despartite că dona cuvente, er' de cele, ce se scriu intru un'a, se paru a nu vré se scia nemica. Ci cunoscutorii de limbe, carii nu se multiemescu numai cu traditiunile scolastice, nere jura in verba magistri, au recunoscutu, si cauta se recunoscă, că afora de tempore-le auxiliaria recunoscute de graamateri, mai suntu și altele totu auxiliaria macaru nererunoscute de acelia.

2. In locu de futuru la celi vechi aflămu si alta forma, compusa dein auxiliariulu am cu infin. verbului, pr. a re a fi, Exemple,

C, III in pares. чине ва еѣ амѣ де антѣрѣ ела наре асе асетоша акечїе; — наре а фицїе ачаста; — деци вери бате фечорѣла тѣх коу тоагѣль наре а мѣри; — наѣ а гѣста моарте; — dom. Thom. че асѣ а зиче аре чинева; IV dupa Pasce: аре а не да ноаѣ де деѣѣла; V dupa Ros. шиѣ кѣ аре а се скоула доумнеѣѣ; — dom. lasat. de carne: ши де тоате де ачѣлѣ рѣспоунѣ аѣѣм а да; — dom. Thom. рѣспоунѣ аѣ а да де ела ла жоудецѣла афѣрикатѣ; etc.

3. Inca si in plusq. perf. auxiliariu une oria se concorda participiulu cu nominativulu in numero si gen, pr. C, dom. Rosal. ши нон чѣм фостѣ мѣрици аѣѣзкатѣ кѣнѣѣлаѣ нѣѣ аѣѣатѣ; etc.

XXXII.

— conditiunatu.

b) Unu tempu conditiunatu, care astădi numai la romanii de dein colo de Dunare se

lui bo, ci nu potemu a nu recunosce inca, afora de formarea plusquamperfectului latinu in eram, analog'a formare a futurului in ero, ale caruia persone, alesi in verbele de I-a si IV. conjugatiune, asia aproape se vedu de unele persone ale futurului nostru la celi vechi, cari scriu laudaveri, laudavremu, laudavreti; audiveri etc. cá ale latiniloru laudaveris, laudaverimus, laudaveritis; audiveris etc. la cari adaugemu dein multe acesce pucine esemple.

A, math. nr. 47: **ДЕ КЪВНТЕЛЕ АМЪ АЛЕ ТАЛЕ ДЕРЕПТАТЕ ВЕРИ.** D, gen. IV, 7: **АЪ НОУ АША СЪ ВЕРА ФАЧЕ КИНЕ, АЪ АВЕРЪ ПЛАТЪ.**

АА, ps. CXXXVI, 5: **КОУМА КЪНЪТА ВРЕМ (cantaverimus) КЪНТАРЪ ДОМНЪЛЪИ ꙗ ЦЪРЪ СТЪИИЖ.** С, 24 Jun. dein Math. nr. 40: **ЖИСЕ ЛОУИ. ТОУ ЕЩИ ЧЕЛА ЧЕ Ъ СЪ ВЪЕ АЪ АЛТОУЛА АЩЕ ПТАВРЕМЪ (expectaverimus);** in testu: **АЛТОУМА** in locu de **АЛТОУЛ**, precumu se pare dein smen-tela de tipariu.

В, diu'a botezului: **КЪ МАИ СКЪМПА ЛОУКРЪ АФЛАВРЕЦИ ꙗ ЧЕСТЪ ЧАСЪ ДЕ КЪТЪ АРЪИИТОУЛ ШИ АЪРОУЛ.** АА, ps. XCIV, 8: **АСТЪЖИ СЪ ГЛАСЪКЪ ЛОУИ АОУЖИВРЕЦИ.**

Nota 1. Asemenarea intre formarea prea-perfectului cu erá si participiu, si intre form'a aceluiași tempu la latini in eram, ori cui pote bate la ochi. Nu pote fi indoielea, cá si latinii siau formatu acestu tempu dein praeteritu si auxiliariulu eram, asia cáту laudaveram, nu e alta de cáту laudav-eram, singur'a diferentia intre alu nostru si alu latiniloru fiindu. cá eli-lu formeza dela trecutulu modului finitu, er' noi dela trecutulu participiale.

Er' cumo că latinii si de almentrea, inca si grecii macaru mai avuti in forme, formeza unele tempore cu participia si auxiliaria, fia-care cartulariu sci; — ci gramatecii latini numai de acele tempore auxiliaria vorbescu, cari-le se scriu despartite că doua cuvente, er' de cele, ce se scriu intru un'a, se paru a nu vré se scia nemica. Ci cunoscutorii de limbe, carii nu se multiemescu numai cu traditiunile scolastice, nere jura in verba magistri, au recunoscutu, si cauta se recunoscă, că afora de tempore-le auxiliaria recunoscute de graamateci, mai suntu și altele totu auxiliaria macaru nerecunoscute de arelia.

2. In locu de futuru la celi verhi aflămu si alta forma, compusa dein auxiliariulu am cu infin. verbului, pr. are afi, Exemple,

C, III in pares. ЧИНЕ БА БѢ АМЪ ДЕ АНТРЪ ЕЛ НАРЕ АСЕ АСЕТОША АНЧІЕ; — НАРЕ А ФИ ЦІЕ АЧАСТА; — ДЕЦИ ВЕРИ БАТЕ ФЕЧОРЪЛА ТЪХ КОУ ТОМЪЛЪ НАРЕ А МЪРІ; — НАЪ А ГЪСТА МОДРТЕ; — dom. Thom. че АСХ А ЗИЧЕ АРЕ ЧИНЕБА; IV dupa Pasce: АРЕ А НЕ ДА НОАШ ДЕ ДЕПЪЛА; V dupa Ros. шиЪ КЪ АРЕ А СЕ СКОУЛА ДОУМНЕХЪ; — dom. lasat. de carne: ши ДЕ ТОАТЕ ДЕ АЧКАКЪ РЪСПОУНЪ АВЪМА ДА; — dom. Thom. рЪСПОУНЪ АЪ А ДА ДЕ ЕЛА ЛА ЖОУДЕЦЪЛА АФРИКАТА; etc.

3. Inca si in plusq. perf. auxiliariu une oria se concorda participiulu cu nominativulu in numero si gen, pr. C, dom. Rosal. ши НОН ЧѢМ ФОСТЪ МЪРІЦИ АНЪКАТЕ КЪНЪСЪЛЪ НѢЪ АВІАТА; etc.

XXXII.

— conditionatu.

b) Unu tempu conditionatu, care astă di numai la romanii de dein colo de Dunare se

lui bo, ci nu potemu a nu recunosce inca, afora de formarea plusquamperfectului latinu in eram, analog'a formare a futurului in ero, ale caruia persone, alesi in verbele de I-a si IV. conjugatiune, asia aproape se vedu de unele persone ale futurului nostru la celi vechi, cari scriu laudaveri, laudavremu, laudavreti; audiveri etc. cá ale latiniloru laudaveris, laudaverimus, laudaveritis; audiveris etc. la cari adaugemu dein multe aceste pucine esemple.

A, math. nr. 47: **ДЕ КЪВНТЕЛЕ АМЪ АЛЕ ТАЛЕ ДЕРЕНТАТЕ ВЕРИ.** D, gen. IV, 7: **АЪ НОУ АША СЪ ВЕРА ФАЧЕ КИНЕ, АЪ АВЕРЪ ПЛАТЖ.**

АА, ps. CXXXVI, 5: **КОУМА КЪНТАВРЕМ** (cantaverimus) **КЪНТАРЪ ДОМНЪЛЪНЪ ꙗ ЦЪРЪ СТЪИИЖ.** С, 24 Jun. dein Math. nr. 40: **ЖИСЕ ЛОУИ. ТОУ ЕЩИ ЧЕЛА ЧЕ Е СЪ ВЪЕ АЪ АЛТОУЛА АЩЕНТАВРЕМА** (expectaverimus); in testu: **АЛТОУМА** in locu de **АЛТОУЛ**, precumu se pare dein smen-tela de tipariu.

В, diu'a botezului: **КЪ МАИ СКЪМПА ЛОУКРЪ АФЛАВРЕЦИ ꙗ ЧЕСТЪ ЧАСЪ ДЕ КЪТЪ АРЪИИТОУЛ ШИ АЪРОУЛ.** АА, ps. XCIV, 8: **АСТЪЖИ СЪ ГЛАСЪКЪ ЛОУИ АОУЖИВРЕЦИ.**

Nota 1. Asemenarea intre formarea prea-perfectului cu erá si participiu, si intre form'a aceluiași tempu la latini in eram, ori cui pote bate la ochi. Nu pote fi indoielea, cá si latini si au formatu acestu tempu dein praeteritu si auxiliariulu eram, asia cátu laudaveram, nu e alta de cátu laudav-eram, singur'a diferentia intre alu nostru si alu latiniloru fiendu, cá eli-lu formeza dela trecutulu modulu finitu, er' noi dela trecutulu participiale.

Er' cumo că latinii si de almentrea, inca si grecii macaru mai avuti in forme, formeza unele tempore cu participia si auxiliaria, fia-care cartulariu sci; — ci gramatecii latini numai de acele tempore auxiliaria vorbescu, cari-le se scriu despartite că doua cuvente, er' de cele, ce se scriu intru un'a, se paru a nu vré se scia nemica: Ci cunoscutorii de limbe, carii nu se multiemescu numai cu traditiunile scolastice, nere jura in verba magistri, au recunoscutu, si cauta se recunoscă, că afora de tempore-le auxiliaria recunoscute de graamateci, mai suntu și altele totu auxiliaria macaru nerecunoscute de arelia.

2. In locu de futuru la celi verhi aflămu si alta forma, compusa dein auxiliariulu am cu infin. verbului, pr. a re a fi, Exemple,

C, III in pares. ЧИНЕ БА БѢ АМЪ ДЕ АНТРЪ ЕЛЪ НАРЕ АСЕ АСЕТОША АРЕЧІЕ; — НАРЕ А ФИ ЦІЕ АЧАСТА; — ДЕЦИ ВЕРИ БАТЕ ФЕЧОРЪЛЪ ТЪХ КОУ ТОМЪЛЪ НАРЕ А МЪРІ; — НАЪ А ГЪСТА МОАРТЕ; — dom. Thom. че АСЪ А ЗИЧЕ АРЕ ЧИНЕБА; IV dupa Pasce: АРЕ А НЕ ДА НОАЪ ДЕ ДЕПЪЛЪ; V dupa Ros. шмЪ КЪ АРЕ А СЕ СКОУЛА ДОУМНЕЖІЪ; — dom. lasat. de carne: ши ДЕ ТОАТЕ ДЕ АЧКАКЪ РЪСПОУНЪ А КЪМА ДА; — dom. Thom. рЪСПОУНЪ АЪ А ДА ДЕ ЕЛЪ ЛА ЖОУДЕЦЪЛЪ АФРИКАТА; etc.

3. Inca si in plusq. perf. auxiliariu une oria se concorda participiulu cu nominativulu in numeru si gen, pr. C, dom. Rosal. ши НОН ЧѢМ ФОСТЪ МЪРІЦИ АПЪКАТЕ КЪНЪСЪЛЪ НѢЪ АБІАТА; etc.

XXXII.

— conditiunatu.

b) Unu tempu conditiunatu, care astă di numai la romanii de dein colo de Dunare se

mai aude (vedi Boiagi Gramm., p. 73), la noi si la toti romanii de dein coce a peritu mai multu de doue sute cinci dieci de ani cu totului totu, inse celu pucinu in Trni'a mai erá in u-su panà la finea seclului XVI (1599), precumu arata urmele, ce se mai afla in cartile de pre atuncia. Noi cercandu dupa aceste reliquie interesante, dein câte carti avemu a mânia de in acea epoca, mai insemnâmu si aici, cà monumentele, in care aflâmu acele urme, suntu aceste cinci: Psaltirea de 1577 (AA), Tetraevangelu-lu (A), Cazani'a de Brasion I (B), si II (C) de 1580, tote patru de Coresi, — si pentateuculu de Orestia dein a. 1581 (D).

Acestu tempu la moeso-romani, dupa Boiagi la loc. cit., se formeza de la perfectulu indicativu, cu terminatiunile in: rim, ri, ri sing., — si rimu, ritu, ri plurale; precumu dela fui:

si furim io, furi tu, furi elu:

furimu noi, furitu voi, furi eli.

Er' la ali nostri, dupa urmele aflate, se cojugá in: re, ri (resi), re sing., — remu, retu, re plurale, formanduse in togm'a de la perfectulu indicativului, precumu dela fui:

se fure io, furi tu, fure elu;

furemu noi, furetu voi, fure eli.

Precumu si latinii cojuga acestu tempu, intru asemenea formandulu de la perf. indicativu, precumu de la fui:

fuerim, fueris, fuerit:

fuerimus, fueritis, fuerint.

Esemple-le, ce amu aflatu in monumente-

le de mai susu, infirate dupa ordinea numerilor si personelor a tote 4 conjugatiunile, suntu urmatoria-le;—premitiendu inse dein dialectulu moeso-romanu, cele ce amu aflatu la Leake researches, in asia numitele exercitia pentaglossice, p. 383 seqq., inse dupa ortografi'a *) nostra.

A. Moeso-romane.

„Langed'lu se vruri se se itripseasca, se nu maca nuci si alune“. Pag. 389.

„Se vruri se aprendi cirapl'u, se aruci nautru uscate lemne, ca verdile facu fumu“. P. 393.

„Se vruremu se nu avemu purici, se purtemu piloniu“. P. 394.

„Se arumigari ghel'a multu supt're, si ogliti, si se durmiri invelitu si cu capitaniu pre deosu, ai se te grasi“. P. 396.

Unde e de insemnatu:

a) ca vruri si vruremu (cu e, ca la noi, er' la Boiagi cu i: vrurimu) de la perfectulu: vrui, — arumigari, dela arumi-

*) Punemu inse aci si testulu, cumu se afla la Leake dupa ortografia sa.

„Léntzetlu se vrúri se seitripsáska se nu máke nútzi si alune.“

„Se vrúri se apríntzi tziráplu se arútzi naúndru uskáte lemne ke vértzile fáku fúku“ (lege: fumu:

„Se vrúremu se nu avému púritzi, se purtému piloniu.“

„Se arumikári géla multu suptz're si oglitzi si se turníri (dormire) amvelítu si ku kepitíníu pre kíósu ai se te grasi.“

gu (la noi rumegu), sî durmiri, care la eli se pronuncia cá durnjiri, suntu dein acestu tempu conditiunatu.

b) Langed'lu, de la languedu lat. languidus, insemneza la eli, cá la ai nostri celi vechi: nesanatosu (lat. aegrotus); asia A, math. nr. 106: лжнцѣдз ерѣ ши венитѣ къ-трѣ мине; marc. nr. 5: адѣчѣ кътрѣнсоуа тоци лжнцѣхїй; etc. De aci si lan'gore, la eli nu semná una anumita nepotentia cá la noi, ci in genere ce noi dícemu astadi bola, pr. A, marc. nr. 12: ши сѣ анкѣ дѣпоуѣ (potere) а вѣндѣка лжнгорилѣ, etc. Esemple dein AA ocursera mai susu.

c) Cirapu insemneza cuptoriu, — piloniu pelinu, — ghela mancare, — itripesca dela grec. *κατρεύειν* a insanetosiáre; cele alalte se intielegu de sene.

Insemnarea cuventelorú e adeverita nu numai dein unele adausa a le autoriului la cuvente intra parentese dein latina au italiana, ci si dein testulu celorú alalte 4 limbe: anglesce, grecesce, albanesce si bulgaresce.

B. Daco - romane, — transilvane.

a) Singulare:

1-a persona. intrare, luare, ultare; dédere, descénsere, mérsere; flamen-dîre, suire.

intrare. AA, ps. CXXXI, 3: сѣ ꙗтра-ре ꙗ сѣтоуа касѣ ги мѣлѣ; (Kk: дѣ вою ꙗтра).

luare. AA, ps. CXXXVIII, 8: сѣ лѣдрѣ арѣпилѣ мѣлѣ мѣзнѣкатѣ; (Kk: дѣм вою лѣдѣ).

ultare. AA, ps. CXXXVI, 6: сѣ оулта-

ре тине ірѣме; (Кк: де те вою оуита).

dédere. АА, ps. CXXXI, 4: сѣ дѣде
ре сомна окилоръ мѣи; (G: сѣ вою да).

descénsere. АА, ps. CXXXVIII, 8: сѣ
дешинсере лмаде, ачѣа еши; (G: сѣ вою погорж).

mérserе. АА, ps. CXXXVII, 7: сѣ мѣр-
сере пре мижлока де скржеи лбѣимж; (G: сѣ
вою лмела).

flamendîre. АА, ps. XLIX, 13: сѣ фла-
мжнжире ноу вою жиче цѣе; (V: де ши фла-
мжнж).

suire. АА, ps. CXXXI, 4: саѣ сѣире
лпатѣла стратѣлди мѣеѣ; (V: дѣш сѣимж);—
CXXXIII, 8: сѣ сѣире л черю; (V: де мой
сѣи).

2-a pers. ascultari, cautari (cautare-
si); uciseri.

ascultari. АА, ps. LXXX, 7: іиъ сѣ
аскѣлтари мине; (Кк: де мѣ вен лѣжѣ).

cautari. АА, ps. CXXIX, 3: сѣ спре
фѣржлѣци кѣѣтари доамне; (G: сѣ пер соко-
ти). — Ci B, dom. orbului (dein acel'asi locu);
сѣ фѣрж лѣѣе кѣѣтареш; (Кк: де вен лѣа а-
минте).

uciseri. АА, ps. CXXXVIII, 18: сѣ оу-
чисери пѣкѣтошѣи доамне; (V: де вен оучиде).

3-a pers. ascultare, lasare, veghia-
re; fure; gresîre, ratecire, trebuire,
zidire.

ascultare. А, math. nr. 75: ши сѣ те
аскѣлтаре, афлавери фратели тѣѣ. Є сѣ нѣ
тине аскоултаре л кѣ тине; — 9: сѣ нѣ ас-
коултаре ен, спѣне ла кесѣреж.

амѣ ꙗсетошаремь сѣ лѣшмъ, немикъ сѣ не
шпримѣ къ вѣмѣ тотъ авѣ де времѣ еѣ.

ultaremu. AA, ps. XLIII, 3: сѣ оула-
таремъ ноумеле домнѣлѣи нострѣ; (G: дѣмъ фи
оунтаци, in margine: тѣ, adeca: оунтатѣ).

furemu. B, la mulieri. marture: къ сѣ
нѣ фоуремѣ гѣтици ꙗ че часѣ ва вени елѣ.

2-a pers. lasaretu, plecaretu; dormiretu.
lasaretu. C, XI dup. Ros. dein math.
nr. 77: сѣ нѣ лѣсаретѣ чинешѣ къ фрательѣ тѣѣ.

plecaretu. AA, ps. CXXX, 3: сѣ нѣ
плѣкаретѣ мѣндриѣ, че ꙗнѣларѣ соуфлетѣлѣ
мѣѣ.

dormiretu. AA, ps. LXVII, 14: дѣка
доурмиретѣ пре мижлокѣ де хотарѣ; (V: сѣ
вѣци дорми).

3-a pers. amblare, intrare, lasare,
spurcare; tienure; fure, invencûre;
ferire, pazire.

amblare. AA, ps. LXXXVIII, 30: ши ꙗ
жѣдѣцелѣ мѣлѣ нѣ ꙗмеларѣ; (Kk: нѣ вор
мѣрѣ).

intrare. AA, ps. XCIV, 12: къ жоурди-
мъ ꙗ мѣнѣлѣ мѣ сѣ ꙗтрарѣ ꙗ рѣпаѣсѣлѣ мѣѣ;
(G: сѣ вор ꙗтра).

lasare. AA, ps. LXXXVIII, 30: сѣ лѣ-
сарѣ фѣи лѣи лѣрѣ мѣ.

spurcare. AA, ps. LXXXVIII, 31: сѣ
дерѣптѣцилѣ мѣлѣ спѣркарѣ.

tienure. B, la marturi, dein Joan. nr.
52 (XV, 20): сѣ къвѣнѣтоул мѣѣ цинѣрѣ, ши
лѣ кодѣстрѣ вор цинѣ.

fure. D, gen. XXX, 32: саѣ сѣ нѣ фоу-

ре нѣгре лтре мѣй ши капре.

invençure. AA, ps. XVIII, 14: сз нѣ
мж лвз лкѣре, атоунче небиновать вою фи;
(V: де нѣм кор лкинче).

ferire. AA, ps. LXXXVIII, 31: ши пѣ-
ржнчителе мѣле нѣ фериере; (Kk: нѣ ле кор
пззи).

razire. AA, ps. CXXXI, 12: сз пззи-
ре фїи тзй лѣѣ мѣ; (G: сз кор пззи).

Nota 1. Custaremu (de mai susu), de la D,
gen. XVIII, 10, ar' poté físi 1-a pers. sing., deca u-
sulu constante dein acea epoca nu ar' lapedá pre m
dein 1-a pers. sing.

2. Tienure. (erasi de mai susu), dein B, s'ar'
poté luá si in locu de 3 pl. perf. indicativu, deca nu
ar' precede se.

3. De acea si in A, math. nr. 74: кз с з нѣ
кж лтоарсѣтз ши сз фици ка фечорїи, etc.
se pare a fi eroare de tipariu in locu de лтоарсѣ-
ретз.

4. Asia si in AA, ps. LVIII, 17: є сз нѣ сз-
тѣрар' кзрткиорз е in locu de сзтѣраре dein
acest'asi tempu.

5. Er' totu acolo ps. CV, 10: тѣарнжре
лрачїи мїи лнапой, е smentela tipografica in
locu de тѣарнжре.

6. Dela editiunea prima, in care produseму nu
mai unspre die ce citate cu 10 exemple, in cace a-
fiámu 36 exemple certe, si alte 2 mai certe, cu 44 de
citade, cu tote, cà tote exemplaria-le nostre suntu de-
fertuosa, si dein Praxiu inca nu potum aflá nere u-
nu exemplariu. Deunde, in cele pierdute inca potu se
se mai afle si alte exemple.

Inse si câte afiámu si produseму, suntu de in de-
stulu spre a adeverí fienti'a acestui tempu orecandu

in limb'a nostra, celu pucinu in Trni'a, si asemenea
ce este intre elu si intre ale latinilor in erim si ero,
carele amendoua, precumu intru insemnare-le-su mai
totu un'a, asia si in form'a dein afora numai in perso-
n'a 1 sing. se despartu; de unde pre dreptu se si po-
tu cosidera, ca la inceputu nu au fostu doua ci numai
unulu, singuru cu diferenti'a terminatiunei pentru
1 pers. sing. in o seau im, ce inse si aliurea avea
locu, precumu in faxo si faxim.

Identitatea acestor tempore, la romani si la latini, e demonstrata si prein acea cercutare, că intru ambe limbele acestu tempu' se formeza dupa acelasi modu: dela perfectulu indicativului, — in latin'a, formanduse cumu vediumu (in § precedentu), că se formeze prea-perfectulu, numai aici punendu ero seu erim in locu de eram, er' intru a'nostra re dupa a 3 pers. sing. pr. laudaverim, laudare.

Diferenția este numai, că latinii în a-ante de ro seau rim mai au unu ve seau e, care la noi lipsește, er' la eli v încă pote se lipsesca, că și în alte timpore, dicundo: laudariu, că și laudarunt, laudaram, etc.

În formarea timpului nostru mai e de însemnat, că a oscuru dein a 3 sing. a' perfectului de 1. conjugatiune, în formatiunea condițiunatului se muta în pronunția originaria cu a chiarn.

7, La celi vechi se mai afla forte desu inca doue forme auxiliare pentru timpul conditionat, formate dein vream si amvrutu cu infinitivul dupa seau ina-antea lor, pr. vream fi facutu seau fi vream facutu, si am vrutu fi facutu. Exemple.

а) АА, рс. СХХІІІ, 1-3: сѣ нѣ вѣрѣ фи дѡмнѣла ѿнтре нои.—кѣндѣ скѣласевѣрѣ ваменіи спре нои, амѣ вїи ѿгициневѣрѣ. С, VI dup. Rusal. Є ачеста нѣ ѿ сѣмежтѣ, кѣ де вѣрѣ фи ѿ сѣмежтѣ ачеста вѣндекатѣ, нѣ вѣрѣ фитзкѣтъ де ачеста євѣглитѣлъ, ници іѣдеи фѣрѣ вѣроадѣ фивѣрѣ. D, gen. ХХІХ, 22: ши тѣвтѣ вѣаре-

mai strinsu se tienu de form'a regularia in verbulu aducu; scriendu totu deuna ad'u seau celu pucinu ad' in legatura cu sufisa seau si forà ele, pre cându ai nostri pronuncia si scriu mai totu numai áda cu a oscuru in fine, inca sau aflatu unii gramatisti, cari nece nu visau, că asta forma dein urma e scalciata. Esemple dela celi vechi:

adu. A, marc. nr. 6: пасж де споуне пре-
сцилор. ши ѿдѣ де кѣрзціа та че зиче мѡуци;
luc. nr. 46: ѿдоу фіютѣѣ ꙗ коаче. D, gen.
XXVII, 4: ши ѿдѣ мїе, коум сѣ мѣнѣнкѣ;
7: ѿдѣ взнатѣ мїе; 9: ѿдѣ мїе. в. еѣѣ еѣ-
ни; 25: ѿдѣ драгѣ фію ласѣ мѣнѣѣнкѣ де ꙗ-
взнатѣ че ан принсѣ; etc.

ad'. D, gen. XXVII, 13: пасж ши ѿдѣ.
N, f. 136 v. вино ѳомо шиц ѿдѣ дѣѣетеле
талѣ; — шиц ѿдѣ мѣна та; etc.

Ci ѿдо Bb, p. 403, dela Joan. nr. 65:
ѿдо дѣѣетѣлѣ тѣѣ ꙗ коаче, — ши ѿдо мѣна
та; unde A are: ѿдѣ дѣѣетѣлѣ тѣѣ, — ши ѿ-
дѣ мѣна та, că si Kk in acel'asi locu; er' F,
la acestu locu are si ado si ad': ѿдо дѣѣ-
тѣлѣ ꙗкоаче, — ши ѿдѣ мѣна та.

Er' вино, că ado, inca numai in asta for-
ma se afla la celi vechi; ci vulgulu in Tni'a
pre alocuria dīce sī: винѣ, că дѣѣ.

Unu altu esemplu de acesta forma, dela u-
nu verbu astadi de totu uitatu, ocurre numai
in D, inse in multe locure: вѣ, dela vadu-e-
re lat. vado că фѣ dela facu lat. fac; —
precumu:

Exod. II, 8: зиче фѣта лѣи Фѣраѣнѣ ен:
13.

вз; (Kk: пасз). III, 16: вз дерептз ачкз, ши
адоунз. IV, 18, 19: зисе втро лзи: вз кз паче.
зисе ши аумноул лз мвучи л меѣань. пасз
ши вз парз лн египетз; 27: ши зисе аумноул
кзтрз Яронз, вз лнантк лз Мвучи лн пз-
стїе. VII, 15: вз ла фараонз мзне демжнцз.

Se dice, că acestu imperativu se ar' mai
audī si adi in muntii Trniei de catră Ungari'a.
— Er'

b) In cătu pentru form'a negativa, in a
2-a pers. pl. in reti, pr. nu ve intristareti,
nu ve témereti etc., ea mai ocurre si pană adi
in cartile baserecesci, de sī mai raru. Ea se
pote cosiderá, seau cá remasīti'a unui impera-
tivu anticatu, care in a 2-a pers. sing. se ter-
miná in re, cá in infinitivu, precumu si itali-
anii astadi dīcu: non ti scordar di me; de
unde apoi in pl. se adause silaba ti; — seau
cá remasītia dein imperfectulu cojuntivu, care-
le la latini suna in arem, erem, irem, pr.
laudaretis etc. Inse la vechii nostri asta for-
ma e mai costante de cătu in cartile baserece-
sci mai noue, pre candu astadi mai nemenea
nu o mai dīce nece scrie.

Deci totu vomu se citámu pucinele esem-
ple. AA, ps. LXXIV, 4, 5: нз рз дикареци
корнзлз. нечи лн жлцареци л соусл кврнзлз
квотрз. ши нз зичереци зезлзи неде(ре)пта-
те; unde G are: нз некз ниреци, нз лн жл-
цареци ши нз грзиреци; V: нз фачерец
стржмезтзцз, нз лн жлцарец корнзл, нз рз-
дикарецз, ши нз грзирец; ег' Kk: нз фа-
чец, нз лн жлцац, нз рз дикаци, ши нз грзич.

S, chrisost. f. 22 r. кятъ пре фїюла тзѸ
чель снѣтѸра нѣскѸта ал дара; Basil. f. 3 r.
ши дѣне кѸвѣнтѸ ѿн дѣшкисѸла рѸстѸлѸн нѸ-
стрѸ дѣ кемара дѸрѸль сѣнѸтѸлѸн дѸхъ.

V, ps. XVI, 11: ѡкїи сзи ѿн пѸсерѸ ан
плѣкарѸ пре пѣмѣнтѸ; XXXVI, 8: нѸ рѸхнї,
дѣ фачера виклѣшѸг.

X, fol. 3 r. dela prov. I, 2: акѸноащѣ-
ра ѿцѣлѣчїѸне ши дожанѸ, ша кѸцѣтара кѸ-
винтѣ дѣ минтѣ.

Аа, f. 19 v. дѣ оунїи ка ачѣщѸ тоци сѸ
нѸ кѸтѸжѣ а се кемарѸ прѣщци; f. 25 v. лисѣ
кадѣ кѸ мѸлт алѣ маи ѿн трѣкарѸ. кѸци ко-
кони аѸ оучисѸ; 44 v. ка сѸ фїѣ дѣ алѸ дара
дѣн дѣстѸл. Кк, act. V, 42: ши тоатѸ зїѡа ѿ-
бѣскрѣкѸ ши прѣн касѸ нѸ ѿчѣта а ѿвѸцѸрѸѸ; etc.

Nota 1. Dein acestea si alte multe exemple de-
in cartile vechie se adeveresce, cātu de comune va fi fostu
ore candu usulu formei intregе а' infinitivului, care a
cumu e asia raru. Cu tote astea, atari scurtari cauta
se le supunemu а' fi forte vechie, dupa ce nu numai äl-
te limbe noue romane ne arata atari urme, ci chiaru
si vechi'a latina, атātu in formele temporeloru compu-
sa, si in alte compusa, pr. ilicet, scilicet, vi-
delicet in locu de ire- scite- videre licet, — cātu
si dein imperativii tolororu patru conjugatiuni, cari nu-
su alta de cātu infinitivi scurtati forä RE, cumu ade-
veresce si pasivulu loru, in carele a remasu RE.

2. La celi vechi se pare а' fi fostu in usu si pos-
punerea sufisa -loru pronominali dupa infinitivi care а-
stadi nu mai esiste, pr. а' laudá-se in locu de: а' se
laudá.

АА, ps. CIII, 32: каѸтѸ спре пѣмѣнтѸ ши
фачѣла а трѣмѸра се. Р, fol. 30 v. nr. 203.
фѸрѸцирѸ цюдѣцѸлѸн ва скоатѣль; f. 111 v. цю-
дѣцѸл чел мирѣнѣскѸ ва чертѸль дѸпѸ вѸм лѸн.

3. Adaugemu aici. inca unu cuventu vechiu, nu pnpmai rar u forte, ci, care cá si v à numai intru unu monu-mentu ocurre, in B, cu forma de nume si cu insemnare verfbale: opt'u, ádeca, cumu dicemu acum'a: tre bue, cu conjunctivu dupa sene, precumu:

B, XIII dupa an non: **wптъ съ коуноа-шем перирѣ ноастрѣ.** — XI: **де атѣю wптъ из щим ачаста. кѣ кѣтѣ маи бѣнѣ доумнезѣ де non;** — totu acolo: **ѣкѣ мѣрѣшъ wптъ съ коуноаще-мѣ. коумѣ авѣцѣа лѣ домнезѣ. nou noumai а-жѣтѣ ноаѣ ачастѣ лѣме;** — si: **ши кѣнѣ вине вѣѣма, non wптъ из мѣримѣ ши из лѣсѣмѣ тотѣ;** — si erasi: **дерепѣ ачѣа опѣ съ гѣн-димѣ де чина лѣ доумнезѣ.** — XIII: **кѣ хѣ асѣ бѣнѣ. опѣ съ фѣе оуѣ доумнезѣ кѣ татѣлѣ;** — totu aci: **ачинчѣ опѣ из щимѣ. кѣ ѡаменѣн ѣеогѣцѣскѣ кѣ доаѣ фѣлѣри де лоуѣрѣри.**

Mai multu nu se afla. Er' originea acestuia se po-te trage, au dela oportet, aut dela opus est du-pa una pronuncia mai vechia: op'u'st, de unde ai no-stri se fia facutu opt'u; in totu casulu, si oportet si opus est totu deintru una redecina suntu.

XXXIV.

— participia; presente.

La acestea vomu se adaugemu aici ceva-si si despre formele participiali uitate au rarite, precumu:

a) Dein participiulu presente activu in nte, a' caruia pierde cu atáta greutate osem-te scrietoriulu romanu, dupa ce celu in toriu

in adevăru la celi vecchi se pare aŝi fostu participiu futuru, precumu vomu arată mai in diosu:

Dein cele in nte, astadi nu mai aflămu remase in usu de câtu aceste doua: fierbente, parente, inse si acestea, nu intru valorea loru originaria de participiu, ci unulu: parente cá sustantivu, cá si la latini *parens* in locu de *pariens*, er' celu alaltu: fierbente numai cá adiectivu impietritu, erasi cá si la latini *fervens*.

Ci nu au fostu ore participia in nte nece una data la romani in adevărat'a loru valoare participiale, si intru unu numeru de ajunsu? Urmele se paru a ne raspunde, cá asia. Noi mai aflăramu si unu alu treile exemplu, acumunitatu de totu: cunoscente, inse numai in pl. cunoscenti, intru insemnarea de cunoscutu-ti. Eca locure-le.

Dein Trnî'a, I, fol. 26 v. dein Job. XIX, 14: *сѣ сѣзрширѣ рѣделе мѣле, ши кѣношинцѣи мѣи мѣ оуи тарѣ пре мине.*

Dein Romanî'a, Aa, fol. 56 r. Превтѣла дѣла трѣче дѣнтрѣ коношинцѣи лѣи атралтѣ царѣ.

Dein Moldov'a, N, fol. 113 v. кѣндѣ фѣцирѣ тоци оучнѣи лѣи. ши дѣ фрика жидовилѣрѣ сѣ аскоунсѣрѣ, ши тоци кѣношинцѣи лоуи сѣжтоурѣ дѣпарте дѣ атѣлѣ. — si fol. 139 r. дѣ тоате парциле те ва коуприндѣ невоѣ ши греутате. дѣ кѣтрѣ дѣмнѣсѣ фрика — дѣ кѣтрѣ кѣношинцѣи тѣи рѣшине.

Inca si altu alu patru exemplu, amu poté dice, cá amu mai aflatu, deca form'a lui nu

ne ar' face încâtu-va se ne indoimu,—si acecest'a e cuventulu: кѡвѣицѣ, usitatu cá participiu seau adiectivu, nu cá sustantivu, si asia cu totulu respondiendu latinescului conveniens.

B, dom. XV dupa Ros. dela Math. nr 92 (XXII,39): аѣста е ѡтѣа ши маи маѣе порѣни-тѣ. а доа коуѣицѣ еи. Unde C, are: ꙗ ки-пѣлѣ еи, er' in A lipsesce foliulu. Grecesce ὁμοία, asemenea, conveniens.

Totu acolo, si in C, la 6 Ianuariu, dein Math. nr. 6 (III, 15): ласѣ акмѣ. аша амѣ коуѣицѣ ѡсте ноаѡ а ꙗплѣ тоатѣ дѣрѣпатѣ. Unde in A, erasi lipsesce foliulu. Grecesce πρέπον, cuvenientiosu, conveniens, decens. Cu tote cá in acestu locu dein urma s'ar' paré a fi sustantivu, ci locul de antaniu si testulu grecescu ne costringu a cugetá de participiu.

Ce se dicemu? usitata a fostu form'a sustantivale in нѣѣ si pentru participiu in genulu femininu? Au dora terminatiunea in нѣѣ e forma feminina a participa-loru in nte, formata dupa neutrulu plurale alu latiniloru in entia, sciutu fiendu, cátu de mare afinitate e intre aceste done forme nu numai la noi, ci si la latini. Judece cunoscutorii.

Noi adaugemu numai, cá insasi aflarea formei nominali in нѣѣѣ in limb'a nostra ne demustra, cá amu avutu atari participa orecaudu, celu pucinu de a 3-a conjugatiune. Cà-ce aceste nume numai de la atari participa potendu-se derivá, e invederatu si derept'a cugetare aduce cu sene, cá se presupunemu mai antaniu

formele originarie si apoi cele derivate chiar si dupa timpul esistentiei lor. Asia se pare ne indoitu a fi, că mai antaniu se fimu dîsu: credenti, cuvenienti, fienti, potenti, volienti etc., că se potemu dîce mai in urma adaugundu unu a: credentia, cuvenientia, fientia, potentia, volientia. Si deca amu avutu aceli plurali, au nu e de crediutu, că mai in a-ante vomu fi avutu si singulare, dîcundu: credente, cuveniente, fiente, potente, voliente, cumu dîcemu si panà astadi fierbente, parente?

XXXV.

— trecut ,

b) De participiulu trecut pasiv inca potemu dîce, că dela verbele de III conjugatiune unele forme mai originarie, mai corecte, le amu paresitu cu totulu, au le usitamu numai că adiective seau sustantive, — ci derivatele lor, ce se mai afla astadi, urmele in cartile betrane, si dialectulu moeso-romanu precum si alaturarea cu limbele romane, alesu cu cea latina, adeverescu, că de inceputu au fostu forme participiali.

De acesta sorte suntu participia-le vechite dela verbele: alegu, deregu, facu, intielegu, pungu, scriu, stringu, torcu, ungu; dela carile astadi dîcemu numai: alesu, deresu, facutu, intielesu, punsu, scrisu, strinsu, torsu, si unsu; er' de inceputu se au dîsu: aleptu, dereptu, faptu, intiele-

ptu, puntu, scriptu, strimtu, tortu, untu. Asia:

aleptu, lat. adlectus, seau electus, dîcu astadi moeso-romanii in locu de alu nostru alesu. Boiagi gramm. p. 212: Fabule, ica paramithe si istorii alepte; adeca alese.

dereptu, lat. directus, ital. dritto, franc. droit, astadi numai cá adiectivn intru intielesulu: justus -a -um, — inca-si scalciatu, unii scurtandu-lu in vorba si in scrisu: dreptu, cá italianii si francii, inse forà de esemplu in limb'a nostra, er' altii dupa unu iotacisinu nefundatu in structur'a limbei nostre pronunsiandu-lu direptu, ce se afla si la unii dein celi vechi; asia câtu pronunci'a adeverata a' acestui cuventu, compuselu si deriyatelu lui, remase numai in gur'a poporului in unele tîenute, — si in cartile betrane, cari mai totu dereptu au, cá si deregu, deresu, mai pucinu: direptu, diregu, diresu, forte araru dreptu etc. Insemnarea-i participiale ia remasu numai la moeso-romani in verbulu compositu a indrege, in locu de alu nostru a indereptá. Boiagi acolosi p. 221: care plinu de bucurie se veada frate-su tunusîtu si indreptu, si duce delu afla; — adeca indereptatu.

faptu, in nr. urmatoriu.

intieleptu, in locu de intielesu, dupa analogia catrà dereptu si deresu, asemenea urmeza se fia fostu usitatu mai antaniu cá participiu, cumu vediumu mai susu a fi fostu usitata si alta forma mai originaria: intiele-gutu, dein carea se formà intieleptu, la la-

**tini intellectus, cumu si derivatele loru: in-
 tieleptiune, a intieleptî, intieleptîa.
 Insemnarea ia fostu activa, cá intielegu-
 toriu, precumu dîcemu si: preceptu in
 locu de preceptoriu.**

puntu, lat. punctus, in locu de punsu
seau impunsu, precumu se cunosce dein de-
derivatulu punctura. Kk. Isaia XXIX, 5 p. 469:
шн ба фн ка о пѣнтѣрѣ ꙗаѣтѣ (lat. punctura,
grec. *σημμή*).

scriptu, lat. scriptus, in locu de scri-
su, precumu arata derivatele scriptura si
scripta, dein cari scriptura la celi vechi
nu ocurre numai intru intielesulu restrimtu de
acumu: S. Scriptura, ci intru totu inten-
sulu lui, pr. D, exod. XXXIX: фѣчеръ ши петѣ-
ла кѣнѣна сѣнѣтъ ден кѣрат доура, ши тѣаръ
ски пѣтъ рѣ антрѣжнѣ. Er' in B, dom. IV in pares.
in locu de scriptura are si scripta: зикъ кѣ
епѣкатѣ амѣрка пѣще сад карне. че ѣскрипта
сѣнѣтъ некѣирѣ ѣ лѣѣѣк ноаѣ алѣ хѣ нѣ афлѣ-
мѣ дела ель ѣпритѣ проуѣ фѣлю де коукате.

strimtu, lat. strictus, de unde moeso-romanii streptu. Leake la loc. cit. p. 399: De cara se bagi tru saci viptulu, se lu legi streptu cu funea. Noi dîcemu astadi strimtu numai in locu de angustu, nu si in locu de strinsu, macaru cã strimtu chiaru asia se deriva dela stringu, cã sî framtu dela frangu, ce-lu dîcemu. De si inse nu potemu documentã, cã cuventulu strimtu s'a usitatu candu-va cã participiu, ci dupa analogiele produse totu nu pote remanê indoiela; derivatele

strimtória, strimtura, a stramtorí etc. adeverescu, ne pare, destulu.

tortu, lat. tortus, in locu de torsu de acumu, se vede a se fí dísu mai antaniu, nu numai dein usuarea acestui cuventu cá sustantivu in ambe genure-le, pr: tortu (de línu), si torta (de vasu), ci si dein usulu celoru vechi, la cari celu pucinu in compositulu in tortu-a se mai afla. AA, ps. XVII, 29: ши кѢ ꙗторѣи ꙗтоарчетевери. Kk, deuteron. XXXII, 20: кѢ че нѢм ꙗторѣ акте; ps. LXXVII, 10: рѣдѣ ꙗтоартѣ ши амѣрѣтоаре; prov. II, 15: кѣрора кѣрѣрилес ꙗтоарте; IV, 28: ши ꙗтоарте сѣнтѣ чѣле дѣннастѣнга; etc.

untu, lat. unctus, in locu de unsu de acuma; dela care avemu nu numai numele sustantivu untu (oleum, et butyrum), ci si untura; cu tote cá si de la unsu dícemu unsura si unsória, cá si plansoria, scrisoria, strinsoria etc. dela plansu, scrisu, strinsu.

Dupa care nu e greu a judecá, ce se cuvene a tiené si de alalte verbe, ce dupa analogi'a limbei latine aru fí sesi aiba participiulu in tu in locu de su, macaru cánu avemu urme de atari forme, pr. despre dícu, ducu, cingu, lingu, ningu, pingu, vincu (vingu), tragu etc., dein cari tacumu atátu e neusitatu, cátu si cea mai mica scaimbare in usulu de adis'ar' páre cea mai reu suferita.

Nota 1. Deca dela intieieptu dícemu intieieptiune, analogi'a nu ne ar' contení se dícemu sí dela scriptu scriptiune, dela aleptu si prein urmare dela culeptu asemenea si aleptiune, culep-

tiune, asia și dereptiune etc. Care derivate, potă că usulu cu tempu le va intruducc și aprobă.

2. Strimtu dela stringu, că și fraintu la celi vechi de la frangu, semtiu, semiè, sumtu (pre alocuria in locu de suntu) se pronunția cu m̃t in locu de nt; care pronunția se pote paré cuiva neregularitate nesuferita. Inse acestu usu de a dice m̃t seau m̃pt in locu de nt, inca și la latini a fostu forte comune, de unde și aflămu in cele mai bune msa vechie latine și de aci in unele editiuni mai acurate: semtire, temp-tare etc. că emptus, promptus, sumptus, și altele.

Inca și noi nu de multu audīramu pre unu cardinale dela Roma pronunciandu in publicu: samptus in locu de sanctus.

De almentrea inca dela verbele terminate in ngu se ar' asteptă se formămu participiulu trecut in nptu: franptu, strinptu; de unde mutarea lui n in m in a-înte de p, fiindu numai eufonica, neregularitatea parută este mai regulată de catu formele: frantu, pun-tu, strintu, untu etc. in cari g seau p suntu lasate cu totulu a fora, — inse și in ast'a dupa vechiulu usu alu latiniloru, cari adese ori in asemeni casuri lapedau pre n ina-ante de c seau g; deunde diceau și scrieau: quintus și quinctus dela quinque, și in inscripțiuni defuntus (Orelli nr. 4360), și cinctum (acolos nr. 4505) etc. in locu de defunctus (dela defungor) și de cinctum (dela cingo).

XXXVI.

— faptu.

In câtu pentru participiulu faptu, care intru adensu l'amu amenatu aici spre alu tractă distinctu, usulu lui astadi inca e pierdutu cu totulu că participiu, inca și că sustantivu de genulu neutru, că alu latiniloru factum, — inse la celi vechi in cartile betrane aflămu u-

sitate forte atatu participiulu câtu si numele sustantivuu, ce amu atinsu.

a) *factu participiu*, lat. *factus - a - um*. AA, ps. IX, 4: кѣ фapтaи жoудeцѣ мїе; LXX, 18: чe фapтѣ мїaи мзрирe дoамнe чинe кaтинe; LXXXVIII, 12: тoатѣ лoумѣ ши кѣм-плитeлe ии тѣ aи фapтa. дoустрѣлa ши мapѣ тoу фapтѣлѣи; CVIII, 26: ши тѣ дoамнe фapтѣaи; etc.

B, dom. IV pares. dein 1 Tim. IV, 3: a-пзрѣ cѣ нoуcѣ ѱcoape ши cѣиe фepѣckѣ дe бѣкa-тe, чe дoумнeжeѣ aѣ фapтѣ дe мжѣкарe cѣ лѣoм кѣ мѣлцeмитѣ.

C, dom. Pasc. прe ии ши прe нoи aи пa-чe ии — фapтѣнѣѣ фeчopи; IV dupa Pasc. дe зикѣ кѣ чe aмa фapтa нoи etc.

D, ex. XXXII, 31: cиcѣ, ѡ, мapѣ пзкaтa aѣ фapтѣ aчecтa нзpoдѣ.

S, chrys. f. 21 v. чaлe вeдepoacѣ, ши чaлe нeвeдepoacѣ бѣнзтѣцa, кapїлe ѱн нoи cѣ фapтa.

V, ps. CXXV, 3: кaѣ мзрит aнѣл aѣ фa-чepѣ кѣ нoи, фapтѣнѣм вeceлинaѣнe.

F, rom. IX, 20: aѣ дoapѣ зичe, фapтѣл фзкѣтopѣлѣи, кѣчe мaи фзкѣт aшa?

b) *factu sustantivuu*, lat. *factum*. AA, ps. XXXVIII, 11: фapтѣлa мїeѣ лa тинe acтe.

D, ex. IV, 8: cѣ дepптa aчѣa нoв вѡрь крѣдe цїe, ничe кѣвѣнтѣлѣ тѣѣ нѣ вѡрa aскѣл-тa прe oун фapтѣ дe чyoдѣ, крѣдeвopѣ кѣ-вѣнтoул тѣѣ кѣ aлтѣ чyoдѣ.

F, 1 Ioan. III, 18: чe кѣ фapтѣлa ши кѣ aдeвзpѣлa.

ѣков нѣ пѣтеци мѣртѣрици ачаства; f. 34 г. de-
in rom. V, 14: карѣи наѣ грешит дѣпѣ кипѣл
грешѣлен лѣи адам, че сѣ зиче, кѣ пѣкат ф а п т;
totu acolo: кѣм ведем, кѣ чеи прѣнчи мичи сѣ-
ва (масару) кѣ наѣ фѣкѣт пѣкате ф а п т е, че ѣ-
кѣ мор.

Că sustantiv, f. 32 г. похѣта тотѣ пѣкат,
сѣ ва наѣ фѣи (масару пѣ аг' fі) дѣн воа нни-
мѣи, ши сѣва нѣ лаѣ ѣплѣ кѣ ф а п т ѣ л.
In rogatiunea de domenesca ser'a: тѣ еци родиторѣа
нострѣ, нѣрѣ нѣи ф а п т ѣ л мѣнилоѣ тале.

2. In loculu sustantivului vechiu faptu, astadi
dicem numai fapta in forma feminina, care inse la
celi vechi vene si in locu de factura in sensulu de
creatura, si mai alesu in N (cazani'a de Jusi) forte a-
desu precumu:

N, f. 45 г. дѣчи дѣ сѣ афлѣ ѣ ф а п т е аша;
f. 80 v. оунѣлаѣ черчи аколѣла афли. ѣ тот че-
рѣлаѣ, ѣ тот пѣмѣнтѣл, ѣ тоатѣ маѣа, ѣ тоа-
тѣ ф а п т е л е; 131 v. ѣкинѣчѣне дѣла тоатѣ
ф а п т е л е; f. 140 г. totu asia; f. 209 г. ѣкинѣтѣ
дѣла тоатѣ ф а п т е л е; etc.

XXXVII.

— participiulu trecutū cā sustantivū .

Si cā se mai continuāmu de participiulu
trecutū, mai adaugemu urmatorie-le oserbatiuni.

1. Cumu cā celi vechi erau dedati a usuā
acestu partecipii sī in acea structura sintac-
tica, care gramatecii o numescu casu absolu-
tu, seau precumu noi astadi usuāmu gerun-
diulu, de care sorte suntū urmatoria-le esemple.

C, dom, VII, dup. Ros. dein Math. nr. 33 (IX, 27 seq.): вѣнитѣль лѣи ꙗкоꙗ. ꙗпо(пѣ)-арже кѣтрѣнѣль ѡрѣи; — adeca venendu. seau dupa ce a venit u in casa.

Bb, p. 238, dein Joan. XI, 44: стрѣгѣ къ глаꙗ мѣре, лѣхаре вино афарѣ, ши еши мѡртѣл ꙗфѣшѣратѣи мѣинеле ши пѣчѡареле къ фа-ша; — adeca: infasioratu fiendu, unde N, f. 83 v. are: ши ꙗндѣтѣ еши мѡртѣль ꙗфѣшатѣ прѣсте мѣнѣ ши прѣсте пѣчѡаре. Etc.

2. Cumu cā aceliasī usitau acestu parti-cipiu, si celu activu in Oriu, intru ambe ge-nure-le cā sustantivu mai adesu si in mai multe vorbe de cātu noi. Asia

a) dein participiulu trecut u.

aa) in genulu barbatescu: adunatu, aju-natu, aparatu, apropiatu, aputitu, a-scultatu; coperitu, creditu, crescu-tu, cumplitu, cursu; datu, deschisu, despusu, disu; esitu; intratu; lumina-tu; nascutu; plecatu; remasu; saruta-tu, sciutu si nesciutu, spamentatu; temutu, tienutu; viptu; — in genulu fem. ascunsa, incepta, lasata, nascuta, pa-scuta, sciuta; impreuna cu plurale-le lor u.

Adunatu. AA, ps. LXXIX, 2: аѣꙗ на-тѣль тѣꙗ; adeca adunarea. B si C, XV dup. Ros. dela math. nr. 97 (XXII, 41): аѣꙗ-нѣтеле фѣрисенлѡр ꙗтрѣж Іѣ грѣи.

ajunatu. AA, ps. LXVIII, 13: копѣри къ ажꙗнатѣль соуфлетѣль мѣеꙗ; (Kk постѣ).

aparatu. AA, ps. CIII 8: ꙗе ꙗпѣратѣль тѣѡу фѣѣиворѣ; (Kk: чертарѣ).

апропiату. АА, рс. LXXXVII, 19: со-
цбаль ши апропiатсѣ; XXXVII, 11: апропi-
ацiїмїи де департе стѣтсѣрж; (Кк, апроапеле).

aputîn. C, dom. XIX dup. Ros. мѣрѣ
рѣ φи тотѣ аугъ оунѣ мѣрѣ φи апоуцитѣ; *aa*,
adeca amirosulu, dela verbulu aputîre: AA,
ps. CXIII, 14: насѣрѣ аѣ ши нѣу апоутѣ.

ascultatu. С, dom. curv. нѢ фѢаме де
пѣинѣ шн де апѣ, че фѢаме де аскѢлтатѢль
коубѣнтѢль и лѢ доумнѣзѢ.

сопериту. AA, рс. CIV, 39: тинсе норура
 4 коперитъ лорз; — pl. C, dom. brandiei, dein
 Math. nr. 17: 6 кендѣж постици нѣ фици ка
 акоперницѣи че се антримѣжж; (F: нѣ фирец
 ка чен флцарничн).

credenti. В, dom. totur. santiloru: пре фе-
чори прѣвѣнци ши пре кресѣциѣи сѣи. S, Ba-
sil. f. 4 v. сѣ афлѣмѣ сѣмерѣа кресѣцилорѣ
дерѣгѣторѣи; adeca credentiosi.

сгескутн. А, лус. нр. 8: Іс ажѣне ꙗце-
лепчѣнѣ ши крескоутѣль; Јоан. нр. 34: ꙗсѣ
крескѣт арѣ ꙗсѣ де елѣсѣ съ грѣсѣкѣ; адека
врѣстѣ; — ci statura, С, III дупа Ros. dein
Math. нр. 18 (VI, 27): чине де вон грижинѣсе
поатишь адаѣе крескѣтѣль лоуи оуѣ кѣтѣ;
XXXII, дуп. Ros. de la лус. нр. 94 (XIX, 3):
кѣ де крескѣтѣ ера микѣ, ши коурсе ꙗинте
(Zacheu).

супрлиту. АА, ps. CII, 9: н8 пѣнж ꙗ
к8 мплита мѣнїе. А, math. пр. 55: аша ва
фи ꙗк8 мплитоу л вѣк8 аби ачест8и; — pl. АА,
ps. XCVII, 5: вѣх8рж тоате к8 мплите ле пѣ-
мжнт8аби, adeca сфзршит, — марѣне; si e for-

te adeseu în AA, împreună cu a se cumplire
- a se сфърши.

cursu. C, XXIV dupa Ros. dela Inc. nr.
39 (VIII, 41): ши ачїа сгатоу коу рсѣла сз нцелѣи
єн; unde N, f. 338 r. аге коу рѣрк, ег F si
Kk кѣ рсѣра. Kk, levit. XV, 13, 15, 19.

datu. A, marg. nr. 2: дѣнѣ датоу лѣ
Іоанн; (F, принсоарѣ). B, XII dupa an. nou: де
↑ датоу лѣ доумнезѣѣ; — pl. Bb. p. 147:
аше хѣтѣиле ши дате ле лор. C, dom. XXVI
dup. Ros. кѣмѣ воу фаче ка дѣдѣ ши датѣ
лѣ домнѣміѣ сзлѣ пою пѣти. S, Chrys. f.
33 v. кѣ тѣтѣ датѣла чѣла єѣнѣ.

deschisu. S, Basil. f. 3 r. дѣне кѣвѣнтѣ
ѣн дѣшкисѣла рѣстѣлѣи нѣсѣрѣ дѣ кемара
дѣрѣла сѣнѣтѣлѣи дѣхѣ.

despuiu. AA, ps. CXXXV, 8: созрѣлѣ
↑ дѣспоусѣла зїѣи; (Kk: стѣпѣнїрк). A,
math. nr. 85: чїнеци дѣдѣ дѣспѣсоу лѣче
сѣа; (F: нѣтѣре); marg. nr. 3: кѣ дѣспоусѣ
лѣк, ши нѣ ка кѣртѣларїи. C, in titulu cartei:
спре тотѣ дѣспоусѣла мѣрїѣи лѣн; — ши спре
дѣспоусѣла домнїѣи лѣи; in 25 dec. dein
Math. nr. 3 (II, 6): кѣ немїкѣ еѣи ↑ дѣспоусѣ
лѣа Іоудеїларѣ; dom. IV dup. Ros. dein math.
nr. 25 (VIII, 9): кѣ амѣ іѣ ѣмѣ сѣнтѣ соуптѣ
дѣспоусѣ.

disu. B, dom. orbului: аша ши сѣнѣта
нѣтрѣ спре зисѣла лѣ хѣ нѣ врѣ сѣ кѣноаскѣ
сѣзїѣа ши фѣрѣ лѣкѣ са; — dein Jerem. III:
нѣ дѣ ↑ зисѣла домнѣлѣи.

esitu, lat. exitus. AA, ps. LXXIII,
6: ка дѣ шїтѣ спре асѣнѣ; (Kk: ішїри). B, dom.

III дур. Рос. съ не цие: аа пѣнк аа ішнѣ оу-
ла соуфлетѣаѣи ностѣ, С, дом. XII дур.
Рос. ка оуѣ помѣ присадитѣ аагж ішнѣ аа
апи. G, ps. CXIII, 1: ф ішнѣ аа інаіаор
апи ігупет. V, тои ааіа: ф ішнѣ аа аѣи
Ізраіа апи ігупетѣ.

intratu. AA, ps. CXX, 8: антрꙋ ан-
тратꙋла тꙋꙋ ши ширѣ та. G, loc. cit. шн-
тꙋла тꙋꙋ ши антратꙋла тꙋꙋ. V, totu m-
colo: атратꙋла тꙋꙋ ши шитꙋла тꙋꙋ. S, Chrys.
f. 3 v. блѣвити атратꙋла свѣциаѡра тꙋꙋ.

Иlluminati. AA, ps. LXXXIX, 8: 4 лог-
минат8л6 фкцн н тал.

назснбч. АА, рз. ХХІ, 21: ши дѣ ма-
ниаѣ кзинилоръ нѣскѣтѣла мѣѣ; (Г: оуни-
шорѣла мѣѣ).

plecatu. AA, ps. XXX, 9: кз кз8тау ф-
плекат8а4 мітоу; (F, Kk: смірінїа).

геташу. АЛ, рс. XX, 13: антрѸ рѸм а-
сѸа а тѸѸ гѸтѸши фѸца лорѸ; (V: рѸмѸшницѸ-
лѸ тѸлѸ).

salutatu, lat. salutus. A. inc. nr. 3:
 коуѣта коумѣ на фн сзроуѣтѣ аь ачѣта: —
 pl. salute. A, math. nr. 93: сзрѣтѣ аь
 а трѣѣ; marc. nr. 57: сзрѣтѣ аь трѣ-
 ѣ; (F: акинѣѣри зѣ акинѣѣни). Vodi si sa-
 lutatura § XL.

sciunt, si nesciunt. AA, ps. XXX, 14:
 фрикх щїоу цялорз мїен: (V, Kk: кѣносѣццлор).
 GG, fol. 63 v. атрѣи кнл процїи кашн щїоу-
 цїи. — AA, ps. XXIV, 7: нѣши ѣтѣа мїѣ
 нѣ помїни.

spamentatu. AA, ps. XXX, 29: 18 gu-

ши ѿнтрѣ. спзмжнтатѣль мѣѣ; (Kk: ѣ
жишѣ ѿтрѣ дѣзмѣтѣнрѣ мѣ).

temutu. AA, ps. XXXII, 19: адѣкѣ о-
кѣн домнѣлѣн спре темѣцѣн лоун; XXXIII,
9: кѣ нѣу е аѣсарѣ темѣцилорѣ дѣнса; (Kk:
че сѣ темѣ дѣ дѣнѣлѣ).

tienutu. AA, ps. XXX, 4: кѣ цѣнѣ-
тѣлѣ мѣѣ ши скѣпарѣ мѣѣ ѣцн тѣ; (V: цѣ-
нѣрѣ мѣ, Kk: ѿтѣрѣрѣ мѣ); LXVII, 38: ѣлѣ
дѣ вѣртоутѣ ши цѣнѣтѣлѣ шамѣнилорѣ сѣн;
LXXXV, 15: дѣ цѣнѣтѣлѣ тѣѣ фѣтѣлѣн
тѣѣ; — pl. AA, ps. XLVI, 8: кѣ алѣ лѣ дѣм-
нѣѣ цѣнѣтѣлѣ пѣмжнтѣлѣн.

virtu, lat. victus. AA, cant. 2, f. 293
v. мѣнжѣкѣ пѣмжнтѣлѣ ши вѣптѣрѣнѣн.
D, gen. XLV, 23: ѣѣче аѣнѣн, карѣлѣ грѣѣ,
пѣнѣн, ши вѣптѣ дѣѣѣ тѣтѣнѣѣѣ при калѣ.
S, Chrys. f. 3 r: ѣѣнѣ роадѣ вѣптѣрѣнлор пѣ-
мжнтѣлѣн ши тѣмнѣрѣ кѣ пѣѣ. Etc.

bb) in genulu femininu: ascunsa, ince-
puta, lasata, nascuta, pascuta, sciuta.

Ascunsa'a. C, dom. lasat. de carne: ши
аѣкѣнѣсѣ аѣнлорѣ а тоутѣрѣрѣ дѣскопѣрѣсѣлѣ лоу-
крѣлѣ лѣр ши коубѣнтѣлѣ а мѣжлѣкѣ.

inceputa. C, dom. II pares. кѣ дѣ ѿ-
чѣпѣтѣ вѣкѣлѣн, дѣ ѿпѣкатѣ ѿнтрѣ вѣдѣлѣ ѿн-
трѣпѣлѣ лѣ каннѣ.

lasata. B, dom. X dupa Ros. доунѣ
вѣл ши лѣсѣтѣ лѣн. Bb, p. 112 si la scara: дѣ-
мѣнѣкѣ лѣсѣтѣн дѣ сѣрѣнѣѣ.

nascuta. A, B et C, dela Joan. nr. 34
(IX, 1, 32): ѿѣл вѣѣѣ шмѣ шрѣл дѣ ѿнѣскѣ-
тѣ; — дѣ ѿ вѣкѣ нѣ ѣѣѣ доуѣнтѣ кѣ чѣнѣ дѣш.

кисе окїи вреѣлѣи де ꙗ нѣскѣтѣ. Вh, р. 413:
ла фрѣнтѣ члѣи вреѣ де ꙗ нѣскѣтѣ; р. 486
et 492 dein Joan. loc. cit. totu asia.

pascht'a. AA, ps. XCIX, 3: е non wame-
нїи лѣи ши ши пѣскѣите лѣи; lege: пѣ-
скѣтеи лѣи; cá V, si Kk: пѣшѣиен лѣи.

sciut'a si nesciut'a. B, dom. IV in pares.
dein 1 Tim. IV, 2: априши атрѣ шиѣта лѣр,
апѣрѣ сѣ нѣ се ꙗсоаре; dom. VII dura Ros.
ꙗчиши дон вреи лѣзмѣ пилѣа ачелѣр wameни
карен коуноскѣ вреитѣра ши нешиѣта лѣр.

cc) in numeris pl. de la n sean a:

Аrise. AA, ps. CII, 12: кѣта стаѣ рѣ-
хрителе де апоусе, дѣлѣагатаѣ де non; (V:
рѣхрителе де скѣпѣтате: Kk: апѣсѣри).

derępte. AA, ps. XVIII, 9: дѣрѣптеле
домнѣлѣи дѣрѣпте пѣсѣлѣскѣ инѣма.

inserpte. AA, ps. IX, 11: спѣнеци ꙗ-
лимки ꙗченѣтеле лоуи: (V: ꙗчѣпериле).

infricate. V, ps. CXLIV, 6: ши пѣта-
ра ꙗфрикатѣлѣр тале спѣневѣр.

manescite. Kk, ps. CVII, 2: дѣшѣпта-
мѣкоу ла мѣнекатѣ; CXVIII, 147: апѣкарѣ-
мѣ окїи мїен спре мѣнекатѣ; CXXXVIII, 8:
дем коу лѣа дрепиле мѣле ла мѣнекатѣ.

mirate. V, ps. XXV, 7: сѣ побѣстѣскѣ
тоате мирателе тале; XXXIX, 7: мѣлатѣ фе-
чеш тѣ доамне дѣмнѣзѣл мїеѣ мирателе та-
ле; (Kk: минѣниле).

resarite. AA, ps. LXVII, 34: че сѣи ꙗ-
черю черюлѣи ꙗрѣхритѣ; CII, 12: кѣтъ стаѣ
рѣхрителе де апоусе; etc.

scapatate. V, ps. CII, 12: прѣкѣт стаѣ

ДЕПАРТЕ РЪСЪРЪТЕЛЕ ДЕ СЪЗЪЗЪТАТЕ.

urдите. AA, ps. XVII, 17: СЪ ДЕСКОПЕРЪ ОУРЪЗЪТЕЛЕ А ТΟΥТЪРЪРА; (V: ТЕМЕЛЪНМЕ; Kk: ТЕМЕЛЕ).

dd) De asemenea sunt si substantivele terminate in etu, formate dein participiulu trecut a tote patru conjugatiunile, pr. ambletu de la amblatu, hócetu dela hócetu, gemetu, fremetu, înca si ometu, resufletu, temetu.

Ambletu, intru întelesulu cale. D, gen. XXXI, 23: АМБЛАТЬ ДЕ ШАПТА ВЛАЕ ГОНИ ПРЕ СЛА; ex. III, 18: ЛАСЪ МЪРЪМЕА ДЕРЕНТА АНЪА КАЛЕ АМБЛАТЬ ДЕ ТРИН ВЛАЕ АНЪСЪТЕ.

hócetu, cu o deschisu sub accentu. X, fol. 1 r. (Isrl. II, 12): АТОАЩЕЦЪХЪ СПРЕ МИНЕ ДИН ТОАТЪ ИНЕМА КОАСТЪРЪ, КЪ ПОСТА ШИ КЪ ПЛАНЪСЪ, ШИ КЪ БЪАЧЕТ; (Kk: ШИ КЪ ТЪНЪСЪИРЕ): f. 133 r. his: СЪСПИНЪ. БОАЧЕТЕ НЕСТАМЪНЪРАТЕ. P, f. 84 r. БОАЧЕТЕЛЕ МЪЕРЪИ ШИ ЦИПЕТЕЛЕ.

gemetu, lat. gemitus. D, gen. VI, 5: ЕД АМЪ АДЪИТЪ ЧЪМЪЕТОУА ФИЧОРИЛОРА ЛЪ. ИЗДРАПА. G, ps. CI, 6: ДЕ ГЛАСЪА ЧЪМЪАТЪАЛЪИ МЪЕЪ; 21: СЪ АДЪХЪ ЧЪМЪАТЪАЛЪ ПРИНШИЛОРА. I, f. 2 v. ЗИЧЕ ДЕ ГЛАСЪА ЧЪМЪАТЪАЛЪИ МЪЕЪ.

fremetu, lat. fremitus. X, fol. 83 v. his: МЪ КЪ ХРЪМЪАТЪ ШИ КЪ ГРОАХЪ. Rr. f. 63 v. ШИ АНЪА ТΟΥНЪ КОУ ГЛАСЪ ХРЪМЪАТЪ ДЕ АХЪ; unde x e in locu de ф, cá adese ori.

ómetu, dupa analogia formatu de la omu, atâtu cātu poporu. D, gen. XXI, 13: ФИЧОРЪЛА ФЪТЕ ЕН АНЪА ФАЧЕВОЮ ШАМЪЕТА, КЪ ТАСЕ СЪМЪИЩА ТА; 18: КЪ ФАЧЕВОЮ СЛА ШАМЪЕТА МАРЪ;

XXV, 23: оун шаметъ ба атрѣче пре алтѣла;
XXVIII, 3: коум шамет маре из фін; XLVI,
3: кѣ ан аколо маре шаметъ вою фаче пре тине;
ex. XXXII. 9: тине марж маре шамет те вою
фаче.

resufletu, dela resufletu, cá sufletu de-
la sufletu, in locu de resufletu, cá spiritus
la latini dela spiro-as in locu de spira-
tus. I, fol. 25 v. dein Job. XIX. 17: акѣ ши
мѣарѣ ма из агроѣче де рѣѣ флетѣла мѣѣ.
temetu. A, marc. nr. 21: ши се спѣмѣнта-
рѣ кѣ тѣмѣтѣ маре; 70: лѣѣле але оуѣ кѣ-
трѣмѣрѣ ши оуѣ тѣмѣтѣ. B, dom. I dura
an nou, dela luc. nr. 17 (V, 9): оуѣ тѣмѣ-
тѣла ѣ жоунсе елѣ. C, in pefat. марж пѣкѣтѣ-
шилор тѣмѣтѣ де ѣфрикошатѣла жоудѣѣ;
dom. lasat. de carne: кѣ фрикѣ ши коу тѣмѣтѣ.

Nota. Atare cosemnatiune anume se tiene de le-
xicografia, cá si cele ce voru urmá in §§ XXXVIII
—XL. Er siendu cá lexicografii nostri cu asemeni co-
lectioni nu s'au ocupatu, aici amu volitu numai a dá
una proba cá de gustatu, de acea nece nu ne amu dá-
to ostenela de a o dá completa.

XXXVIII.

— tate.

ee) La aceste potemu adauge si derivatele
dein acestu participiu, de care sunt terminati-
uniile in tate, tiune, si tura: deintre care,
alesu cele done mai dein urma, se afla la celi
vechi usitate intru unu numaru cu multu mai
insemnatu, de cáto la noi cesti de acuqiu, precu-

mu voru adevéri exemplele ce vomu citá. Cu toate astea, premitemu, —

1) Cumu cá terminatiunea in TATE si la celi vechi inca e mai rara de cátu cele alalte doue in tiune si tura, inca paná acumu nu aflámu mai multe de cátu urmatoriale: adevératate, desiértate, îndurátate, întregátate, meserátate, penátate, — lasandu afora cele derivate dein cuvente straine, si cele usitate paná astadi. Asia —

Adevératate, dela adevératu participiu dupa verbulu adevérezu — adevérare. S, Chrys. f. 25 v. кѢВѢНТѢЛѢ АДѢВЗРЖТЦѢЖИ ТАЛЕ; Basil. f. 16 v. кѢ армѢ ДЕ АДѢВЗРЖТАТЕ; f. 27 v. ꙗН кѢНОЩИНЦА АДѢВЗРЖТЦѢЖИ ТАЛЕ. V, ps. LXX, 22: ꙗ ВАЕ ДЕ ꙋЛОМ АДѢВЗРЖТАТѢ ТА; LXXXIV, 11: АДѢВЗРЖТАТѢ АИН ПЗМАНТЬ АД РЖЗРЖТ; etc.

desiértate, prescurtatu dela desiértatu. V, ps. XXV, 4: НАМ ШЕШѢТ КѢ АДѢНАРА ДЕШЕРТЦѢЖИ.

îndurátate, dela înduratu. S, Chrys. fol. 19 r. ПРИНѢ ꙗН АДѢРЖТЦИЛЕ А СИНГѢРЬ НЖКѢТѢЛѢ ТЖѢ ФІЮ; 30 r. ПРИНѢ ГХАРѢЛѢ ШИНѢ АДѢРЖТЦИЛЕ; Basil. f. 5 v. ПЕНТРѢ ꙗН АДѢРЖТЦИЛЕ А САНГѢР НЖКѢТѢЛѢ ТЖѢ ФІЮ. V, ps. XXXIX, 11: НѢ ДЕНЗРТА ꙗН АДѢРЖТЦИЛЕ ТАЛЕ ДЕ МИНЕ.

întregátate, dela întregatu. S, Basil. fol. 32 r. СЗЛЕ ДЗРѢЛСКѢ ꙗН ТРЕГЖТАТА КРЕДИНЦІИ. X, fol. 32 v. (dein prov. XI, 3): ꙗ ТРЕГЖТАТА ДИРЕНЦИЛОРѢ ВА АДѢРЕНТАЛЕ КАЛА; er' participiulu întregatu seau integratu

in X, fol. 5 r. ter (1 Joan. IV, 14): **ДРАГОСТА**
АТЕГРАТЪ АСТЕ АТРЪ НОН; V. **ШН ДРАГОСТА АЪН**
АТРЕГАТЪН АН НОН; si verbulu totu acolo f.
 6. r. ter: **ШАЧЕЛЪ ЧЕНЪ ФРИКЪ НЪСЪ АНТРЕГА-**
ЪН АНТРЪ ДРАГОСТЕ. Alatura latinesculu inte-
 gritas-te, cu carele alu nostru prea semena,
 de si alu latiniloru e dein adiectivulu integer,
 er' celu romanescu de la participiu, de unde
 avemu si intregatiune, precumu mai di-
 osu.

meseretate, dela **meseratu**, forte de-
 su la celi vechi, impreuna cu adiectivulu **me-**
seru, verbele **meserezu** si **meserescu**, **me-**
serere (misericordia si deregatoria), inca si
meserernicu. AA, ps. XXX, 13: **НЪ НЪТЪ ДЕ**
МЕСЕРЪТАТЕ ВЪТЪТЪ МЪ; (Kk: **СЪРЪЧІЕ**);
 XLIII, 25: **ОУНЦІ МЕСЕРІТАТЪ НОАСТЪ**; etc. B,
 dom. orbului: **АРОУАКЪ ПРЕ ИН МЕНІЕ САЪ МЕСЪ-**
РЪТАТЕ; IV dupa Ros. **НЪБА АБЪ НИНЪ Ѡ МЕ-**
СЕРІТАТЕ; X dupa an. **НОН**: **НЕВОНЛЕ МЕСЕРЪ-**
ТЪЦІЕН ТЪТЪРОРА; etc. C, dom. I dup. Ros. **СЪ-**
РЪЧІА ШН МЕСЕРЪТАТЕ СЪ НОУ Ѡ ПОУНЕМА АНАН-
ТЕ; XXVI dupa ros. **КЪ МЕСЕРЪТАТЪ АМЪ ПА-**
РЕЛЕСЕ А МОУАЦІ Ѡ РЪТЪТЕ АФИ; — **ДЪРЪ ФН МЕ-**
СЕРЕТАТЪ РЪТЪТЪ, КЪДЪСЕРЪ ТОУТЪРОРА **КАРІН**
СЪНТЪ АМЕСЕРЪТАТЕ РЪН А ФИ. si asin puijai
 de catu inca de 4 ori; etc. D, ex. XXV. 17:
ФЪ ШН СКАОУНЪЛЪ МЕСЕРЪТЪЦІЕН, АИН КЪРАТЪ
АОУРА; 19: **ДОН ХЪРЪВІМЪ СЪ ФІЕ АТЪРЪМЕ КА-**
ПЕТЕЛЕ СКАОУНЪЛЪН МЕСЕРЪТЪЦІЕН. Etc. etc.
 vedi si mai susu § II pag. 3. seq.

penatate, dela **penatu** alu verbului **pe-**
nezu - **penare**. AA, ps. LXVIII, 24: **АНЪТАРЕ А-**

ѡѣптѧ сѡфлетѡмъ мѣѡ ѡи пѣнѧтѧте; (V: ѡишелѧтѧте; Kk: тикѡлошире);—er' verbum AA, ps. XXXVII, 6: пѣнѧтан ѡи згрѧтѣимѧ пѣнѧ ꙗ коумплить. тоатѧ зи трѣста ꙗмблан; V: кинѡитѡмам; Kk тѧнѡитѡмам; adeca: penatezu—tare, care se pare a se trage de in lat. poena in sensulu celui francescu peine substantivu, si peiner verbu; dupa care penatate ar' ave asemenare cu celu latinu punitas-te, care inse nu e in usu de catu in compositulu im-punitas. Cuventulu serbescu la ps. LXVIII, 24 in psaltirea Coresiana страсть, та si in V, insemneza patema; in Dictionarium trilingue, dein, Moscova 1700 in 4-o, tom. II, fol. 120 r. col. I: страсть, πάθος, passio, affectio, motus et affectus; er' in testulu grecescu alu psalmulu LXVIII e τλαιπωρία, care respunde cuventulu nostru ticalosia. Dela penatur apoi se formă si verbulu penatezu—tare, alu carnia perfectu in I sing. se află in AA, ps. XXXVII mai susu.

Nota. Alte substantive terminate in tate, ce se afla in usu, suntu mni tote derivate dela adiective, pr. bunetate, rouitate, greutate, sanetate, mistieitate, de se si pronuncia cu Z in a-antea acelei terminatiuni, ca derivatele dein participulu trecutn, precumu aparo dein alaturarea cu cele asemeni latinescu: bunetate, greutate, sanetate cu bonitas, gravitas, sapitas—tate.

XXXIX.

— in tiune.

2) Er' forma derivata in tiune, la celi vecbi este un'a dein cele mai usitate, asia ca-

tu ne este cu nepotentia a cită totă esemplola
aflate in monumentele, ce avem de in perio-
dulu in a-ante de 1700; ci nerestringemu la
ornamentoriale.

Adeveritiune, albitiune, amestecatiune, a-
semenatiune, asupritiune. Cumenecatiune, cum-
plitiune, curatiune. Desaimatiune, denemica-
tiune, descumperatiune, desfetatiune, desmier-
datiune. Fericatiune, fetatiune. Impacatiune,
imputatiune, imputitiune, inganatiune, intrega-
tiune, intunecatiune. Lasatiune, luminatiune,
lunecatiune. Miratiune, molitiune, mortatiune.
Nespiricatiune. Orbitiune. Peritiune, pierdiati-
une, plenitiune, putreditiune. Rapitiune, rusi-
natiune. Sburdatiune, scambatiune, seceratiune,
semenatiune, setatiune. Unitiune, vende-
catiune; etc.

Dein cari noi inse pentru angustimea lo-
cuhii aducemu citate numai pentru ornamentoria-
le: —

Adeveritiune. Kk, Isa. XLVIII, 1: нѢ
кѢ АДѢБЕРИЧЮНЕ НИЧИ КѢ ДИРЕПТАТЕ. Dav. X,
24; XI, 2.

albitiune. Kk, levit. XIII, 4: нѢ СѦ
ПРЕМЕНИТ ДАЛЕИЧЮНЕ; 17: ПИПЗИРѢ ДАЛЕИ-
ЧЮНЕ.

asupritiune. C, III in pares. але троу-
пѢЛѢИ АСВПРИЧЮНИ.

cumenecatiune. S, Chrys. f. 20 v.
кѢ МЕНЕКЖЧЮНА СВѢТѢЛѢИ АХЪ, СѢ ФѢИ КѢ
ТОЦѢ КѢ ВОИ. Basil. f. 22 v. ѢНИЧЮНА КРЕДИ-
ЦЕЙ ШИ КѢ МЕНЕКЖЧЮНА СВѢТѢЛѢИ АХЪ; etc.

cumplitiune. N, fol. 274 r. вѢСНѢДѢ

ши ваменїи чен єѣни ши дїренци, кѣмплн-
чѣнѣ челора немнлостнени.

denemicatiune. V, ps. LXXXIX, 5:
денемикѣчюниле лѡр ани фивор; (grecesce:
ἐξουθενώματα; Kk: понослабїи!); dela a de-
nemicare, derivatu dein nemica, adeca alu
desprețuiire cá de nemica.

descumparatiune. B, joia inalt. dein
1 Tim. II, 5: ІС ХС, чини се дѣде дескѣмпѣ-
рѣчюнен дїрентѣ тоци; 6 aug. коумѣ татѣлѣ
аѣ тремекѣ пре фїѡл сѣѣ дїрентѣ дескѣмпѣ-
рѣчюнѣ ноастрѣ. D, ex. XXX, 12: тѡци
сѣшѣ дѣ дѡмнѣлѣни дескѣмпѣрѣчюнѣ сѣ-
флѣтѣлѣни сѣѣ; etc.

fetatiune. Kk, iudec. VI, 4: ши стрн-
кѣ фѣтѣчюнелѣ пѣмѣнтѣлѣни.

impacatiune. V, fol. 206 v. dela Luc.
I, 72: сѣ поменѣкѣѣ ѣпѣкѣчюна чѣ снѣтѣ а
са. Kk, 1 imperat. X, 8: жїртѣ дѣ ѣпѣкѣчю-
нѣ; Isa. IX, 5; 2 Cor. V, 18. De ce scriu dar'
cartularii nostri a impaciuї, candu vulgulu
dїce: s'au impacatu!

imputatiune. A, luc. nr. 3: сѣ ѣ ѣ-
пѣтѣчюнѣ мѣ дѣ ѣтрѣѣ ваменїи; (F: мнѣшѣ-
рѣтѣ; Kk: ѡкара). D, gen. XXX, 23: дѡмнѣ-
хѣѣ аѣ лѣатѣ дѣ пре мнѣ ѣпѣтѣчюнѣ; (Kk:
поносла!); ex. XVII, 7: пѣнтрѣѣ ѣмпѣтѣчюнѣ
фїн лѣ ісѣлѣ; dela a se imputá adeca a se
certá, cá totu acolo ex. XVII, 2: аколо наѣтѣ нѣ-
рѣѣѣлѣ апѣ дѣ еѣрѣ. ши сѣ ѣпѣтѣ кѣ Мѡу-
си. Kk, Sirachu XLII, 20: мѣлѣтѣ карѣ рѣѣн-
нѣѣѣ снѣѣ ѣпѣтѣчюнѣ.

imputitiune. C, XV dupa Ros. ѣпѣ-

ичичюнкѣ чѣла рѣша а пекателур. Сс, fol. 40: астежи болю ши маре марх машини апѣчичюнкѣ ши апѣцит. Кк, Jer. XXXVIII, 6: ꙗ гроупѣ нѣ бра апѣ, че нѣман апѣчичюнкѣ, ши бра атрѣ апѣчичюнкѣ.

intregatiune. Кк, Isa. I, 6: нѣ асте атрѣ ела атрегичюнкѣ; act. III, 16: ши крединца ча че е прмн ел аѣ дат аѣн атрегичюнкѣ ачаста; 2 Cor. XI, 3; 1 Tim. II, 9: кѣ атрегичюнкѣ минцим; 2 Tim. I, 7: totu asia.

intunecatiune. Bb, pag. 213: атѣ некичюнкѣ карк вѣцѣмѣ атрѣ сѣфлетѣл чѣлор вѣцѣмѣ.

lasatiune. A. math. nr. 78: карѣ де лѣсичюнкѣ; marc. 43: totu asia; luc. 4: атрѣ лѣсичюнкѣ пекателор лорѣ; 9: totu asia. — pl. A, math. nr. 108: атрѣ лѣсичюнкѣ пекателур; etc.

luminatiune. S, Greg. f. 30 v. кѣцѣ спре аѣ миничюнкѣ пѣрчадеца. рѣгацнѣчн спре аѣ миничюнкѣ, etc. V, ps. XLIII, 3: аѣ миничюнка фацие тале; etc.

miratiune. Bb, p. 412: марх ела кѣ прмнѣ де мнрѣчюнкѣ ши некрединца.

molitiune. Кк, deuteron. XXVIII, 56: пентрѣ цингѣшѣ, ши молничюнкѣ; Ezech. XVII, 4, 9.

mortatiune. Кк, lev. V, 2: сѣфлетѣл ачѣла карѣ сѣ ба атинѣ де тотѣ трѣпѣл некѣрат, аѣ мортѣчюнкѣ, аѣ прмнѣ де хѣарѣ некѣратѣ, аѣ ден мортѣчюнкѣ оурѣчюнкѣлорѣ etc. Ci O, pag. 212: чѣла че ба мѣнка карѣ мортѣчюнкѣ, саѣ де фѣарѣ сѣлѣатѣкѣ.

arbitiune. С, dom. VI dup. Pases: а-
тоунче шкндирх ель де ш ренчюнен. Bb, p. 9:
аѣнѣрекѣла ш ренчюнен де нечѣе; p. 195, 496; etc.
recitiune. Bb, p. 96: вѣзънд мѣмчине
нѣчилор, ши перичюнк сѣ; 576: чине акмѣ
ден чен крединчюш нѣш ва рѣде де неѣмѣа аче-
стора, ши нѣва планѣ де перичюнк лѣр. Kk,
1. Cor. V, 5: спре перичюнк трѣпѣлѣи.

plenitiune. D, ex. XXII, 29: аплѣрѣ
та ши лѣкржмилѣ тале сѣ нѣ лѣш а трѣче пѣн-
нѣчюнк.

putreditiune. Bb, pag. 9: ачѣа вор
сѣлѣжипѣ трѣзѣчюнен тале; Kk, Job. II, 9: ши
тѣ сннѣрѣ а нѣ трѣзѣчюнк нѣермилор шѣзи;
XVII, 14: сорѣ пѣ трѣзѣчюнк; Sapient. XIV,
8: прѣ пѣ трѣзѣчюнк а мѣзѣлѣ сѣ нѣми.

garitiune. A, inc. nr. 60: лѣзѣнѣрѣлѣ
пѣнѣрѣ пѣнѣ асѣ де рѣпѣчюне: — pl. С, а
2-a p̃i de Pusc̃i: аѣѣндаѣи а рѣпѣчюни; etc.

rusinatiune. S, Chrys. f. 18 r. фѣрѣ
аѣрѣри, фѣрѣ рѣшинѣчюни; f. 28 r. totu asia.

shurdatiune. O, p. 194: де фѣрика кѣи-
ва сѣлѣ де зѣлѣрѣдѣчюни.

seceratiune. A, math. nr. 54: ѣ сѣчѣ-
рѣчюнк сѣрѣшѣтоул вѣкѣлѣи асѣ.

setatiune. Kk, XXXII, 10: атрѣ сѣ-
тѣчюнк арѣрѣи; prov. IX, 12: а пѣмѣнтѣ а-
трѣ сѣтѣчюни.

unitiune. I, fol. 11 v. сѣнѣта Троѣцѣ
а трѣ оуничюне де пѣнѣ. S, la proscot. f. 7
r. вѣсѣнтѣи ѣничюна сѣнѣтелѣрѣ тале; Chrys.
f. 2 r. ши а тѣтѣрѣра ѣничюне. BB, f. 21
v. сѣ аѣюнѣем а трѣ оуничюна крединѣи.

vendecatiune. X, fol. 5 v. bis, dela prov. XIV, 32: **ВИНДЕКЪЧЮНЕ** **ВАСЛАВЪ** **НИ-**
МА СЪМУЖТОАРЪ; f. 6 r. de acoloși XV, 4: **ВИН-**
ДЕКЪЧЮНА **АНМЕИ**, **ЛЕМНА** **ДЕ** **ВІАЦЪ**.

Nota. Unu usu atâtu de lăfîtu la celi vechi cu terminatiunea in tiune. pote fi de argumentu: indestalita in cuntria celoru, ce inca totu se mai infiora, candu o vedu restituita in scrierile celoru mai noi, cu toate că acumu numerulu acestor'a se pare a se fi tare impucinat, de comu eră pre la inceputulu edarei organului, si sperămu că in urma va încetă cu totulu.

XL.

— in tura, si orin - oria.

3) Si in urma încātu pentru cele terminate in tura seau sura, usulu acestei forme e inca si mai intensu de cătu aceloru de mai dein susu. De acea noi ne vomu restringe aici a însemnă unu mare numeru de exemple, inseforă citate dein causa prea invederata, — despartiendule dupa cumu se termineza in tura au sura.

a) in tura. Adapostitura, adausetura, adeveratura, adeveritura, adormitura, afundatura, ajutatura, alergatura, aparatatura, arătatura, armatura, ascultatura, asiediatura, asupritura. Batutura, batujocuritura. Cadiitura, calcatura, chiamatura, contenitura, cugetatura, cunoscutura, cursura. Dereptatura, descoperitura, descumparatura, deslegatura, desmaniatura, despuetura, detunatura. Ferocatura, fericitura. Impacatura, imparechiatura, impetritura, implutura, inchia-

gătura, incinsetura, indemnatura, indereptatura, indulcitura, induratura, insocitura, intielegatura si neintielegatura, intorsura, intrebatura, intregatura, invertosiatura, invincutura. Lucratura, luminatura, luptatura. Manganiatura, mestecatura. Nascutura, necatura, nodatura. Orbitura. Pastura, preceptura, pierdiatura, portatura, preveghiatura, puntura. Rapeditura, rapitura, ratecitura, rescumparatura, resfaciatura. Santitura, sarutatura, scaimbatura, scaldatura, sciutura si nesciutura, scriptura, scolatura, semnatura, semtitura, spurcatura, statutura, strimtura. Temutura, tienutura, tornatura. Ucisetura, udatura, urditura. Vediutura si novediutura, vetematura; etc.

b) in *SURA*. Cursura, intorsura, prensura, storsura, strinsura, unsura; etc.

Câte se afla intrate de in aceste in dictionaria-le noastre? Mai insemnăm inca, că cele astadi usitate le amu trecut, er' cari de in cele mai de in susu se aru paré astadi usitate, noi le amu infirat numai pentru insemnarile lor, in care occuru la vechii scrietori er' la noi nu le mai au.

E de insemnatu mai in colo, că dela participia-le in *SU*, in trei forme se facu sustantivele in *URA*, — au numai adangundu acesta terminatiune in fine, că in esemplele adusa, cari inse suntu mai rare, — au intrepunendu silab'a *ur*, pr. alesatura dela alesu, — au formandule de la altu participiu acumu uitatu seau obsoletu, pr. intielegatura delaintielegutu. Asia câtu verbele, ce astadi au unu

participiu, ore-cându se paru a fi avutu trei: in su, sutu, diutu au gutu; de unde de esemplu aflămu: intielesutura si intielegutura, si altele.

Asia: Adausu, adausutura, Alesu alesutura, Arsu ardiutura seau arsutura, — Cuprensutura, deprensutura, intorsutura, remasutura, ucisutura, etc.

La acestea, că nu cumu-va se fimu judecati, cumu-că numai de capulu nostru vremu a scrie atari sustantive cu ut, unde astadi dîcemă $\pi\tau$, vomu aduce doua esemple, ce voru se arate afora de indoiela, că ce pronunціamu noi adi cu $\pi\tau$ in atari cuvente, betranii nostri le pronunціau si le scrieau cu ut, că in participiulu de unde-su formate, er' scaimbarea pronunціei a venitu dein asemenatiunea cu participia-le de I. conjugatiune.

Asia astadi dîcemu: $\alpha\mu\pi\lambda\epsilon\tau\theta\rho\zeta$ (mai adeveratu $\sigma\upsilon\mu\pi\lambda\epsilon\tau\theta\rho\zeta$), macaru că participiulu e $\alpha\mu\pi\lambda\epsilon\tau$. Ci betranii dîceau $\alpha\mu\pi\lambda\theta\tau\theta\rho\zeta$.

Liturgi'a de Jasi (S), Chrysost. fol. 24 v. $\alpha\epsilon\ \pi\sigma\upsilon\alpha\tau\theta\rho\zeta\ \alpha\ \alpha\chi\theta\lambda\theta\iota\ \sigma\beta\eta\tau\epsilon$, $\alpha\epsilon\ \alpha\mu\pi\lambda\epsilon\tau\iota\alpha\ \tau\epsilon\rho\iota\alpha\delta\iota\ \alpha\mu\pi\lambda\theta\tau\theta\rho\zeta$. V, ps. XXIII, 1: $\alpha\ \delta\omicron\mu\pi\theta\lambda\theta\iota\ \alpha\sigma\tau\epsilon\ \pi\lambda\alpha\mu\eta\tau\theta\lambda$, $\psi\iota\ \alpha\mu\pi\lambda\theta\tau\theta\rho\alpha\ \lambda\theta\iota$. X, fol. 102 r. bis: $\psi\alpha\ \nu\epsilon\delta\alpha\alpha\delta\epsilon\ \alpha\pi\lambda\theta\tau\theta\rho\zeta$; f. 105 v. $\alpha\epsilon\ \phi\epsilon\gamma\alpha\delta\alpha\ \alpha\pi\lambda\theta\tau\theta\rho\zeta\ \psi\iota\ \alpha\epsilon\ \alpha\tau\chi\iota\ \nu\theta\iota\alpha\delta\epsilon$. Dein cari locure ne-se pare, că totu asia au dîsu si dela batutu batutura, dela cadiutu cadiutura etc., si că prein urma-re si noi amu poté dîce si scrie totu asemenea pre urm'a lor.

Asia mai in colo, mai susu vediumu (§

XXVIII, p. 158 seq.), că celi vechi dela verbulu intielegu formau perfectulu indicativu: intielegui, nu numai intielesi, si de aci participiulu: intielegutu, care-lu usuau si că sustantivu in amendoua genure-le: intielegutu si intieleguta, pentru cari amu citatu exemple la loculu aratatu; ce-ne nu vede dar' că **АЩЕЛЕГЪТЪ** e dela intielegutu, că sciutura dela sciutu.

Er' sciutura, dela sciutu. D, gen. II, 9: **ПОМОУАЩІИ БИЕЛШИ ШИРЮЛОУИ**; 17: **ЗІКНДА, МЪНЖНКА ДЕ ТУТЪ ПОМОУА РАЮЛШИ, ЧЕ ДЕ АПОМОУАЩІИ ОУРІИ БИЕЛОУИ ШИРЪЛШИ ТЪ СЪ НЪ МЪНЖНЧА**. B, la scara: **НЕЩИОУТЪ РА НЪНЕ ВА МЪНТЪ**.

b) Dein participiulu activu in oriu, —

1) In genulu barbatescu: Cantatoriu, casatoriu, datoriu, deetoriu, despunetoriu, faptoriu, luptatoriu, oratoriu, ospetatoriu, serbatoriu, stergutoriu.

Cantatoriu, in locu de cocosiu. A, math. nr. 109: **КЪ АНТЕ ПЪНЖ КЪНТЪТОРЮА НОУ ВА ФН КЪНТАТЬ ДЕ ТРЕИ УРН ТЕ БЕРЯ ЛЕПДА ДЕ МНЕ**.

casatoriu, in locu de casnicu. B, et C, dom. XIII dupa Ros. dein Math. nr. 87: **УМЪ НЕЩИНЕ ЕРА КЪСЪТОРЮ**. F, si Kk, math. XX, 1: **УМЪЛШИ КЪСЪТОРЮ**; XXI, 33; **ЕРА ОУНЪ УМЪ КЪСЪТОРЮ**.

datoriu, in locu de дѣлѣторю. F, Jac. I, in sumariu: **КЪ ЕЛЪ АИ ДАТОРА А ТОТЪ БИЕЛЕ**. X, fol. 128 v. **КЪ ТЪ ЕЩА ДЪТОРЮА ПІЕЦІИ**.

deetoriu, in locu de даторіе. Rr, f. 40 r. bis: дѣдерж ши ачестора дѣкторюл ши трекоум; — pl. Rr, f. 35 r. чед чи вор врк сз тимпине дѣтоареле дела дѣхѣреле хитлане. Si aliurea, de câtu scriendu даторю сѣ датоаре.

despunetoriu. A, math. nr. 57: доузи Ірѡдѣ ал патроул деспѣнеторю; (F: тетрарха, in margine: ал патрѣ кирѣиторю де лѣме; Kk: ал патрѣлк кирѣиторю, asia sî Nn si Oo).

faptoriu. Mai susu (§ XXXVI, c) pag. 206, c) ; si inca X, f. 91 v. нѣ слѣжирѣ фаптен де дмнѣзѣ кѣретѣрециѣ де кѣт фѣпторюлѣи; f. 124 r. мѣнтѣиторю ши тот фѣпторю.

luptatoriu, in locu de вѣжмаш. C, 1 sept. ачеста асте вѣжмашѣ ши лоуптѣторю. S, proscm. f. 11 v. пре тот пѣжмашѣл ши лѣптѣторюлѣ; etc.

oratoriu, lat. orator. F, act. XXIV, 1: кѣ екѣрѣниѣ, ши кѣ оун оурѣторю анѣметѣрѣлие; unde la cuventulu оурѣторю in margine scrie: кареле е грѣитор сѣѣ прокатѣрѣ; (Kk: оун меѣер де граю!).

ospetatoriu. B, dom. VIII dupa an. nou, si C, XXV dupa Ros. dela Luca nr. 53: ши дѣмѣнѣца ши. скоасе дои арѣинци, дѣде оуспѣтѣторюлѣи. ши зисе лѣи; (F: газдеи! Kk, X, 35: газдѣи!).

serbatoriu. AA, ps. XLI, 5: соунѣтѣлѣ сѣрѣтѣторюлѣи; (V: де прѣзѣнѣиторю, Kk: че прѣзѣнѣаще).

stergutoriu. Kk, Joan. XIII, 4: лѣлѣа ѣѣргѣторюлѣ; 5: а ѣѣрѣе кѣ ѣѣргѣторюлѣ; (F, in 4: ѣѣргѣторюлѣ; 5: ѣѣргѣтоаре).

2) In genulu femininu. Ajutória, ascunsória, cursória, intensória, mulgutória, pusória, reposatória, scolatória, strinsória, taliatória, venatória.

Ajutória. AA, ps. LXXXVIII, 42: тоур-
натаи ажѣтоарѣ арма лѣи.

ascunsória. Kk, Isusu Navi VIII, 9: аѣ
мерѣ ла аскѣнсоаре.

cursória. Kk, lev. XV, 2: кѣрсоарѣ
лѣи некѣратѣ ва фи; 3: ден кѣрсоарѣ, — прен
кѣрсоаре, — хилеле кѣрсорїи, — прен кѣр-
соарѣ лѣи; (in v. 2: кѣрсѣрѣ, ai nostri:
кѣрѣере, er' celi vechi кѣрѣре si кѣрс, pr.
mai susu).

intensória. Kk, exod. XXXV, 10: ако-
перемѣнтѣриле ши лтинсориле.

mulgutoria. AA, ps. LXXVII, 76: ши
дела моулѣтоаре лѣѡ елѣ; (V, si Kk: фѣ-
тѣтоаре).

pusória, X, fol. 105 v. ѡмплѣтѣрѣ ши
де лѣи пѣсоаре.

reposatória. A. marc. nr. 64: оунде лѣ-
сте рѣпосѣтоарѣ, (F si Kk: сѣлѡшѣл). De al-
mentrea verbulu repausa-re seau reposa-
re, la celi mai vechi e singuru usitatu, cá si
repausu, in locu de одиѣнѣ si одиѣнире la
cesti mai noi.

scolatória. A, luc. nr. 8: адекѣ хѣче
чѣста ла кѣхѣтѣрѣ ши ла скоулѣтоаре а моул-
ци; (F: скѣларѣ).

strinsória. C, dom. XV dupa Ros. чи-
не аре стрѣнсоаре ши лѣѣѣе пѣцинѣ. Kk,
act. XI, 19: дѣчи чѣл че сѣѣ рѣинпит де спре

стрѣнсоарѣ че саѣ фѣкѣт.

taliatória. AA, ps. LXXIII, 6: кѣ тѣи-
тоарѣ ши кѣ чоканѣль спарьерѣ.

venatória. B, dom. I dupa an. nou, si C,
dom. XVIII dupa Ros. dela Luc. nr. 17: хнѣ
кѣтрѣ Симона. пѣзаци атрѣ адѣнкѣ. ши ароун-
каци мрѣжа воатрѣ ѱ вѣнѣтоаре; (F: ѱ вѣ-
ната; Kk, luc. V, 4: спре вѣнѣтѣ).

La acestu participiu mai avem de a in-
semná:

aa) cumu că formarea lui asemeni templari
pate, că si formarea substantiveloru in sura,
seau tura (mai susu b); de unde dicemu, nu nu-
mai кѣзѣторю, ѱцелегѣторю, in locu de cadu-
toriu, intielegutoriu, ci si апринѣзѣторю,
рѣмѣиторю, сѣргѣторю etc., de care nu mai a-
vem a ne ocupá aici;

bb) cumu că adeverat'a valoare a' acestui par-
ticipiu de inceputu, că si la latini, a fostu de
tempulu futuru, de care aflámu urme si la
celi vechi ai nostri; dein cari fia-ne destulu a
citá urmatoria-le.

datoriu. D, ex. XII, 22: ши кѣнѣ вѣ-
ци атрѣ ѱн пѣмѣнтѣлѣ че пѣте дѣтѣторю
(daturus) воаѣ дѣмѣнтѣлѣ.

facutoriu. D, ex. XIV, 13: стацѣ, ши
вѣдѣцѣ лѣкроурилѣ мари але дѣмѣнтѣлѣ карѣлѣ
фѣкѣторю (facturus) ѱн сиѣа дѣ аѣтѣси.

mergutoriu. F (si Kk), luc. X, 1: три-
мисѣ пре еи кѣте дои ѱнантѣ фѣцѣи лѣи ѱ-
тот ѣрѣшѣ ши локѣ оунѣ ера ел мергѣто-
торю (iturus).

nascutoriu. G, ps. XXI, 32: вѣнѣвоѣ

ши боръ вѣсти дѣрптата лѣи: шаменилоръ нѣ-
скѣтори (nascituris) карѣ фѣкѣ домнѣла.

statatoriu. G, ps. CIV, 10: (ѹрѣмѣн-
тѣла), карелѣл ѣтѣри лѣи Іаковѣ стѣтѣторю
(staturum). Foră gemenatiune: Kk, ebrei XIII,
14: нѣ авѣмѣ личи четатѣ стѣтѣоре.

venitoriu. F, luc. VII, 19: тѣ ѣши а-
чѣла ѣѣ ѣра вениторю (venturus)? Si asia mai
adesu venitoriu-a la celi vechi, de câtu
кѣнторю-ре.

Er' in câtu pentru afinitatea terminatiunei
participiului nostru in oriu cu form'a latina
orius-a si or-ris, nu avemu de a despută
aici, ci destulu este a o fi atensu.

Cu aceste terminămu formele gramatece,
de si aru mai fi multe de amentitu, ci crede-
mu, că amu pertractatu tote cele mai esentiali.

Remane se tractămu de formele ortogra-
fice in partea urmatoria.

Nota 1. Afora de terminatiunile nominali in ta-
te, tiune, tura seau sura, la celi vechi se afla
unu numeru mare de nume sustantive si adiective intru
alte terminatiuni, in cari astadi nu se mai audu. Asia
suntu terminatiunile: ariu, ecu-a, ela, elu, eti-
u-a, entia, іа, ime, mentu, osu-a, precumu,
dein cele terminate:

in іа: Ajutatoria, ajutoria, blandia, batujocuria,
fericia, fetia, flamendia, limpedia, macelaria, matoria,
multia, ospetaria, santia, sierbia, etc.

in ime: Greime, invertosime, reime, tarime etc.

in mentu: Descroperimentu, largamentu, lega-
mentu, stricamentu etc.

P A R T E A II.

P R I N C I P I A D E S C R I P T U R A .

XLI.

Opiniuni despre limb'a romanesca.

INCEPUNDU una noua serie dein aceste Principia, ne semtîmu indetorati mai antaniu a aruncá in apoi una cautatura cu ochiu rapede spre cele tractate panà aci, si apoi a ne defige in a-ante cea ce ne mai remane a lucrá spre scopulu nostru.

Doua erau obiectele, ce ne defipsemu: limb'a romanesca, si scriptur'a cu litere latine, — obiecte forà indoiela de celu mai mare interesu pentru romani, despre amendoua atâta diversitate fiendu si in pareri: cà ce sorte de limba se fia limb'a romanesca, — si in planuri: cà cumu ar' vení se se scria.

Strainii, cá strainii, cari nece credeau a fí lucru meritoriu de a se aduncá in secretele limbei romanesci, mare parte suntu de parere, cà spre a restorná intrebatiunea de antaniu e destulu de una parte numai a numerá sum'a cuvintelor, câte le erau bene-reu cunoscute de in limb'a nostra, er' de alt'a a alaturá unele forme ale ei cu ale altoru limbe, dupa cumu le veniea a mâna.

Si nu e mirare.

Limb'a unui popor, saracu, mai multu supusu cá liberu, nu se pareá a meritá una mai strinsa cosideratiune, de cátu insusi poporul, ce o vorbia. Eli, cá buni matematici, sî apretiuindu numai presente-le, adunau câte-va dieci au sute de cuvente bune-rele, cumu le dá mân'a, le clasificau, care-si dupa cáta cunoscencia filologica avea, sî in urma numerau quote-le. Eli dîceau, de esemplu; in limb'a romanesca se afla $\frac{3}{5}$ (mai multu de diumetate) cuvente latinesci, ceva mai multu de $\frac{1}{5}$ slovenesci, si ceva mai pucinu de $\frac{1}{5}$ dein alte limbe; afora de acea, intru in sa suntu unele forme si alte asemenari cu limb'a slovenesca, nemtiesca, etc. etc., asia dara; limb'a romanesca e una amestecatura dein limb'a latina, slovenesca, nemtiesca, unguresca, turcesca, grecesca, cu unu cuventu una adeverata remasítia dela turnulu babilonului. Q. E. D.

Românii intre anecdotele loru popularie au un'a si de spre inceputulu sî impartírea limbaneloru; dupa carea se dîce, cá D. dieu, cându a impartítu limbele la tote poporale, numai Sasiloru, pentru cá venise mai tardíu de toti, n'a avutu ce limba se le dè, si de acea le a dîsu: se stroncanesca sî eli cum' oru poté. — Ci, dupa judecat'a strainiloru, buni calculatori, rei filologi, — nu sasiloru, ci româniloru le are fí cadiutu sortea se stroncanesca.

Intrebatiunea de prima dara, si cea mai naturale, pentru români se infaciosieza uumai de cátu acea: cá ore limb'a romanesca in adeveru asia se fia, cumu o descriu strainii — olla potrida, —

si că totu, ce au aruncatu eli intru in sa, e adexera-
tu esentiale tienendu-se de limb'a nostra, si
nu mai bene unele dein acelea voru fi numai
gunoia, ce se lipescu de tote limbele in gur'a
poporului ne-literatu ?

Fostu-au, si cari nu au vrutu se scia ne-
mica de elementu latinu in limb'a romanesca,
ci mai bene alergau prein tote tiererele: prein
Dani'a, Norveghii'a si D. dieu mai scie pre un-
de, cautandu prein tote gunoia-le nemtiesci
vre-una asemenare, macaru numai câtu se or-
besci unu siorece, intre cuvente romanesci, si
gotice — scandinavice, islandice, litvanice, ger-
mane, celtice, etc. — Altii totu prea asemene
carare, si dupa acel'asi metodu, au calatoritu
pre in tote ânghietia-le slavice, cu asemene re-
sultatu. — In tempore-le nostre, representan-
tele parerei celei de antaniu fû repausatulu C.
Schuller *), care-le inse indîlele mai dein
urma sia revocatu-o **), — er' ale aceleia alal-
te D. Fr. Miklosich ***).

*) J. C. Schuller, *Argumentorum pro Latinitate
linguae Valachicae s. Rumunae epicrisis*, 8-o Ci-
binii, 1831. — *Entwicklung der wichtigsten Grund-
sätze für die Erforschung der rumunischen oder wa-
lachischen Sprache*, in *Archiv des Vereins für sie-
benb. Landeskunde*, 1. Bd. 1 Heft, pag. 67 — 108.

**) *Transilvania*, 1862 nr. 8 pag. 99.

***) Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente in
Rumunischen*, 4-o Wien 1861. La care adauge: W.
Schmidt, *Die slav. Elem. in der rom. Sprache*,
8-o Wien. 1866; si: E. R. Rösler, *Die grie-
chischen u. türkischen Bestandtheile im Romäni-
schen*, 8-o Wien, 1865.

Celi mai buni disera: că limb'a ne e romana, ci horribiliter corupta, foră de a ne spune, că ore alte limbe romane nu cumu-va-su si mai horribiliter corupte.

Er' celi ce volîra a tiené si aici mediu-lu beatu, au dîsu: că limb'a ne e slavona-latina.

Tempulu dar' eră venit, că intru acestu tempu de desceptare universale sî românii se se descepte, sî cu mai multa atentiune se cercete, ce e adevèru si falsu in judecat'a strainiloru.

Firesce, că apoi si aici aflăm partite. Mai antaniu, mai toti se pareau a adoptá statu-quo de acum alu limbei cu totu bunulu si reulu ei, — numai cătu unii volieau a demustrá, cumu că totu, ce se afla astadi in limb'a romanesca e dein elementu latinu. Eli, cesti dein urma, devenira adevèrati antipodi ai strainiloru antilatinisti, cari nu voru se recunosca nemica latinescu in limb'a romanesca, si mai bucuros deriveza ochiulu nostru dela oco *) slovenescu, de cătu dela ochio italianiloru si oculus latiniloru; — extrema se tangunt; er' candu venira la derivarea etimologica dein limb'a latina au cele cumnate, se fecera de risulu lumei literate si alu strainiloru chiaru si celoru mai moderati, cari le replicara, că românii nu au destula cunoscentia de principia-le filologice, seau că le lipsesce semtiulu istorico-morale. Asertele lor, derivandu slav'a mai bene dela salvu alu latiniloru, de cătu se recunosca, că e curatu slovenescu славя, — sî că

* Schuller, Epicrisis p. 34 not. 61.

împăratii Romanilor au vorbitu chiaru românescă către legiunile romane, se parura în ochii învețiaților Europei că una batalia de jocu de tota istori'a și filologi'a clasică.

Acestu risu, cu care sî cuprensa filologi'a romanilor pre la începutu secului nostru (le retăcemu numele deîn respectulu altoru merite mari literaria), deveni epidemicu, până și între ai noștri și se estense preste tote ostenelele filologice ale celor mai tardîi, foră de alegere între omu și omu, între opiniune și opiniune, numai deca cene-va eră apartoriu elementului latinu. Sî nu e de multu, de canduse audîra cuvente condemnatoria foră alegere de pre catedr'a și deîn gur'a unui multu pretinutu barbatu romanu, carele mai de curundu si-a castigatu și alte merite literaria și dreptu la recunoscenti'a bietului romanu în provinciile vecine, — cuvente, ce facura străinilor bucuria și fure cuprense cu aplausu.

Românii, dei voru urma suatulu, ce le dă, că se se nevoliescă numai a documentă cu faptele (de arme?), că-su romani, er' de la cercarea asupr'a originei și limbei românesce se încete, nu au de cătu sesi puna manu-le în sen, și sesi încredea străinilor grigea de a cercetă, care deîn cele patru venture ne a suflatu și ne a adusu pre pământulu Daciei, — va se dîca: se lasămu laptele pre sufletulu vitieiului.

Atare suatu ne aduse a mente, ce audisemu în a-ante cu vre-uni 30 de ani în București deîn gur'a unui francesu, dîcundu: Cătu de fericiți suntu românii, că nu au de cătu se tra-

duca pre clasicii francesi in romanesce, si nu-
mai de câtu voru se aiba una literatura clasi-
ca, à très bon marché. — Multiemimu.

Nota 1. Credemu, că vomu face lucru placutu a-
daugundu aici opiniunile despre limb'a romanesca ale
unoru straini eruditi dein celi mai moderati, pr. Luciu
dalmatinulu, Del-chiaro italu, Pray unguru, si
Fotinu greculu; pre cestu dein urma inse numai in
versiune propria.

a) J. Luciu, de regno Dalmatiae et Croatiae, lib.
VI, cap. V. De Vlahis; (la Schwandtner, Scriptores re-
rum hung. fol. Vieunae 1748 tom. III, pag. 459 seq.).

„Valachi — hodierni, quicunque lingua Valachica
utuntur, se ipsos non dicunt Vlahos aut Valachos, sed
Rumenos, et a Romanis ortos gloriantur, Romana-
que lingua loqui profitentur; quod, sicut sermo ipsorum
comprobat, ita mores quoque eorundem, Italici quam
Slavis similiores, convincunt, ut relati auctores refe-
runt, et qui cum eisdem versati sunt testantur. Ex
quorum progenie se ortum Ioannicius Rex Bulga-
riae et Blachiae, ad Innocentium III. scribens,
professus est; Ioannes quoque Hunniades inter Va-
lachos Transilvaniae natus se ex Coruina Romana
familia ortum ducere gloriabatur.

„Pro dictorum vero corroboratione, ponenda sunt
aliqua verba Valachica, quae Romanum retinent idio-
ma, a Fratre Francisco Soimirovich, Bulgaro,
Archiepiscopo Achridano, tradita: qui, cum multo tem-
pore inter Valachos versatus, regiones eorundem plu-
ries peragrauerit, et Bulgaricam, Latinam, Italicam, Va-
lachicam, et Turcicam calleat linguas, de vocabulis,
moribus, locorumque situ accurata distinctione disserit:

Valachice	Albu	Latine	Album
	Albulu		Albus
	Apa		Aqua
	Argent		Argentum
	Auru		Aurum
	Arma		Arma

Valach.	Ansulu (sic) *)	Lat.	Angelus
	Ape (?)		Apes
	Buno		Bonus
	Buna		Bona
	Barba		Barba
	Barbosul		Barbatus
	Bou		Bouis
	Batezat		Baptizatus
	Cadul (sic) **)		Caballus
	Casa		Domus
	Camassa		Camisa (sic)
	Caemp		Campus
	Caemplung		Campus longus
	Campana (?)		Campana
	Capul		Caput
	Caglia		Callis', via
	Cagliator		Viator
	Caine		Canis
	Ciara		Cera
	Carta		Charta
	Cielul		Coelum
	Cruce		Crux
	Domnul		Princeps, Dominus
	Domna		Domina
	Domnia		Dominium
	Domneste		Dominicus
	Domnata		Dominatio tua
	Dutor (sic)		Debitor
	Erba		Herba
	Frat (sic)		Frater
	Fratia (sic)		Fraternitas
	Freul		Frenum
	Fur		Fur
	Furat		Furari
	Gaina		Gallina
	Gramatich		Discipulus

*) Lege: Angelu.

**) Lege: Calul.

Valach.	Luna	Lat.	Luna
	Lung		Longus
	Lume		Lumen
	Luminare		Candela, Lumen
	Luminosus (sic)		Splendidus, Illustris
	Maire (sic)		Maior
	Munte		Mont
	Muntani		Montani
	Nic (sic) *)		Nix
	Ninge		Ningit
	Nigro		Niger
	Ploua		Pluvia
	Paste		Pascha
	Pament		Paccimentum, terra
	Rossu		Rubens
	Rivol		Riuulus, flumen
	Rumaneste		Romane
	Stella (sic)		Stella
	Soere (sic)		Sol
	Lun		Dies Lunae
	Marc (sic)		Martis
	Miercur		Mercurii
	Gioi		Iouis
	Vinere		Veneris
	Sambata		Sabbati

Nedeglia Slauonicum vocabulum, Dies Dominicus.

Valachice

Bine venit domnata.
 Bine am gasit pre domne
 vestre.
 Su noi sentem Rumeni.
 Noi sentem de sange Ru-
 mana.
 Ne te teme.
 Rumi tot suentia acolo.
 Pune solich in capul.
 Rumen Munten.

Latine

Bene ueniat dominatio tua.
 Bene inuenta dominatio ve-
 stra.
 Etiam nos sumus Romani.
 Nos sumus de sanguine Ro-
 mano.
 Ne timeas.
 Romae omnia sancta ibi.
 Pone biretum in capite.
 Romanus Montanus,

*) Lege: Nie.

Ex Wolfgango Lazio .

Stis Romane?

Scis Romane?

Suffla .

Suffla .

Ex Joanne Lasicio .

Occide .

Occide .

La carii mai oserbàmu: a) Cumu cà Luciu a sri-su istori'a sa pre la a. 1666; b) Ce citeza din W. Lazio, nu amu aflatu inca in cartea sa Reipublicae Romanae, fol. Francof. 1598, macaru cà pre Români in mai multe locure-i numesce Romanorum reliquiae, pr. pag. 923. 924, er' la p. 926 apriatu scrie: „His connumeratur quinta natio Valachorum, qui Romanam veterem, sed corruptam etiamnum linguam tenent; c) Er' ce citeza dein J. Laziciu, se afla in cartea lui De ingressu Polonorum in Valachiam, la Pistoriu in Corpus polonicae historiae tomu III pag. 72, unde scrie: Tollitur clamor Turcice, Gaur, gaur, uur, uur. Valachicè autem: Ocide, ocide, hoc est, Occide Ethnicum.

b) A. Del-Chiario, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, 4-o Venezia 1718, la pag. 235 seqq.

„Dopo di aver terminata questa mia Storia mi vedo in impegno di mantener quanto nel principio di essa — promisi, per appagar la virtuosa curiosità di chi legge, sul proposito della Valaca favella, la quale in molti Vocaboli ho una gran correlazione colla lingua Latina, conforme ce ne vien dato qualche saggio da Giovanni Lucio nel suo Libro intitolato: De regno Dalmatiae: Io però, non senza mio stupore, osservo esservi franischiate non solo alcune parole Italiane; ma ezandio per la pratica da me acquistata in sei Anni, nel Linguaggio Valaco, trovo che ne' Verbi (spezialmente ne' preteriti perfecti) vi apparisce la maniera totalmente Italiana, e che affatto si scosta dal Latino; cioè a dire, che ne' suddetti preteriti ser-

vonsi, come noi Italiani, del Verbo Ausiliare Avere, ed eccone alcuni esempj.

Ce ai scris? Che cosa hai scritto?

N'ai facuto bine. Non hai fatto bene.

Adam Parinte al nostro a peccatuif. Adamo Padre nostro ha peccato.

Christòs a pazzit pentru peccàtele noàstre.

Christo ha patito per li peccati nostri, ecc.

„E moltissimi altri di simil sorta, che a bello studio tralascio per non recar tedio a chi legge; anzi affin di maggiormente provare ciò che scrissi da principio sul proposito della Valaca Lingua, che è mescolata con molte altre, ecco in un breve discorso un misto di quattro Linguaggj, cioè Greco, Latino, Illirico, ed Italiano.

Tots Occenici au lasciàt singur pe Dascal al lor. (cioè).

Tutti i Discepoli han lasciato solo il Maestro loro.

„Ecco qui ancora il principio del Pater noster in lingua Valaca.

Tato al nostro, care jes in Cerul, sfinezàscase numele al teo.

Padre nostro, il quale sei ne' Cieli, santifichi si il nome tuo, ecc.

„I numeri dall' uno sino al dieci si prononzian da' Valachi nella maniera seguente. Un, doi, trei, patro, cince, sciasse, siàpte, opt, nòo, dzece“.

Dela p. 237 panà la p. 240, adauge un Breve Alfabeto di alcune parole Valache, le quali hanno corrispondenza colla lingua Latina, ed Italiana, pr. Acro, Agro etc. Dein care noi, pentru prescurtare, lasamu mai tota splicatiunea italo-latina.

„Acro, argint, aurn, abà (albàgio), appa, adap-pàt, an, addeveràt, addeverinza, agiùn, amaracciùne. Bruma, battut, beutùra, bine, bòo (bos, bue), bun, berbècci. Camàscia, caplòn (cappone), càsciul, cal, calatòre, casa, cuina (cucina), cap, cumpero. Datuòr, datoria, denainte, denderèt (di dietro), dinzi, dègete,

dreptate, dumnedzèu, dzioa. Fier, fùlger, faclia, (fi-
accòla), fapture (fattura), formuòs, forèstra, fericit,
fruunte, forte-bine, (così nel Francese fort-bien).
Genucchi (ginocchia) gras, gaina, gustare, grosàvo
(grossolano, sporco), grèò (grave), grèul (grano), Jesci
a fora (exi foras, Esci fuori), inceputura, incèpe a
manca, incalecàt, inghiazàt, inghizzit. Lacrime (lacry-
mae, lagrime), lumina (luna, sic), luminàra (lume,
candela), locul, lumìnòs, limba, limbùt (linguaggiuto).
Mere (le mella frutta), mière, muna (mano), moàrte,
miràre, māsā (mensa), mucci (moccj), mucid, mumma.
Nas, nebbun, nefericit, nustìò (nescio, non sò), negro.
Ozzèl (acciajo), ozzèt, ozzézzit. Pace, percèpo (perci-
pio), puòrta, place, poèr (pelo), père (pera frutta),
puòmè, palàtor (sic, palatium), pescàr, peste, pueine
(pane), parintè, pling (plango). Remascizze, remanèz
sènatauòssi, respùns, ris, roi (ros), riòs (rognoso).
Strigòica, striga (grida), spàima, spaga (sic, spada),
sabbia (sciabla), statatnòre, scamn, sced (sede, siedì),
sterge. Taci, tacùt, tàine, tatul miou, tzara (terra,
cioè villaggio), trombizza. Vai de mine, vie (vinea,
vigna), voja (voluntà), voinza, vin, vitric (viticus,
padrigno). Uscia inchisa (uscio chiuso), unire, uom in-
zellept“.

c) G. Pray. Disertatiunea VII, § III — VII, in
cartea sa sub titlu: Dissertationes historico-criticae in
annales veteres Hunnorum etc. fol. Vindobonae, 1775.

„ §. III. Tertium caput ad Valachos attinebat.
Hos ego Coloniarum, quas Romani in Daciam dedu-
xere, reliquias esse omnino persuasum habeo“. §
VII., Hinc ipsi se patrio idiomate Rumuny, et Ru-
meny dicunt, hoc est Romanos, manifeste indicio,
sua se incunabula a Romanis repetere, quod popolare
dictum: Noi suntem de sange Rumana*), id
est: Nos sumus ex sanguine Romano, neque
multum ab italico abhorret, firmare videtur. Non id
mea sententia, de nihilo est; quod Valachi, et Molda-

*) Luatu dein I. Luciu mai susu pag. 238.

vi, nam utrosque hoc loco perinde habeo, multa etiam hodie retinent, quae magis Romanam, quam Italicam linguam sapiunt, tametsi et Itali haud pauca a Gothis, Vandalis, et Longobardis, Valachi autem, ut infra dicam, a Graecis, Polonis, et Hungaris, forte etiam a veteribus Dacis exotica adoptarint. Addo ad fulciendam conjecturam, nec enim aliud quidquid id est, esse cupio, breve Valachicae et Italicae linguae vocabularium, ut ipse Lector, quid utrinque, si Latinam et Italicam tantillum norit, discriminis intersit, per se se intelligat“; pag. 133 et 158.

Dupa care pre pag. 159—161 adauge integru vocabulariulu lui Del-chiaro de mai' susu, forà scaimbare, si cu tote smentele-le lui Del-Chiaro, afora de ale sale in cascîul, si nustiò. Si apoi pag. 164 adauge:

„Cl. Schlözerus (hist. septemtr. p. 252) gentis Grammaticam, tum supra dimidiam linguae partem, ex vocibus exoticis, quae probabiliter veterum Bulgarorum fuerint, conflata existimat. Oportet eruditissimum virum male a quibusdam edoctum fuisse; alioquin ex vocabulario, quod depromsi, aliud prorsus efficitur, ac ipsam quoque internam linguae structuram Antonius del Chiaro proxime ad italicam accedere observavit (l. c. p. 235). Verum quidem est; alienis vocibus quoque permistam esse; in primis ex lingua Bulgarica, non illa vetere, sed hodierna, quae Illyricum redolet, tum Graecanica: hujus multa in dignitate palatinalium (talìa sunt Logotet, Spatar, Dascolo, Basileu etc.); illius in re sacra occurrunt“. Unde in not'a *) adauge: „Habeo praeterea certis auctoribus, Nobiles magis Latino, quam vulgum, ore loqui“. Si apoi continua:

„Longe magis a vero aberrant, qui Valachicam linguam ex Slavica fere dimidia sui parte coagmentatam rentur; ut ut dubium non sit, eos, qui in Moldavia proximi ad Polonos, Russosque, tum in Valachia Rasciis finitimi degunt, haud pauca ex utraque lingua

adoptasse. Error forte isthinc irrepserit, quod Valachi officia Divina, et Missas lingua fere Illyrica olim celebrabant. Sed haec ad Sacerdotes, qui plerumque ex Bulgaria, unde religionis etiam Graecanicae initia probabiliter repetenda sunt, primum acciti fuere, non item ad totam gentem attinent“. Si apoi dupa altele: „ Ut nihil de pagis oppidisque dicam, quorum pleraque originem Romanam referunt, et siqui sunt, ut omnino sunt, quibus Hungarica, aut Slavica nomina indita sint, haec quoque ad Romanum morem detorta videas, quod mappam Constantini Cantuzeni *) paulo curiosius lustranti obvium est. Ab his ad Transilvaniae Valachos, tum qui in finitimis huic provinciis Bihariensi, Aradiensi, et Banatu Temesiensi degunt, quod illorum, de quibus nobis sermo fuit, Coloniae sunt, iudicium valet.

d) D. Fotinu, in Istoria Daciei vechie, 8-o Viena 1818, tom. I pag. 307 seq., inse ndmai in traducțiune de noi.

„Daco-romanii, se pare, că de candu si-au pierdut vechi'a lor disciplina, siau coruptu si limb'a prein amestecarea si comunicatiunea cu alte genti. cu toate astea pană astadi se pastreza unele remasîtie si urme de datenele Romane, si de vechi'a lor limba, carile arata atătu originea lor, cătu si stricatiunea, carea au luatu de la Slaveni, ale carora adoptase limb'a, ne avendu litere-le lor proprie. asemenea si dela Itali, si mai alesu dela Genuesi, cari catră seclulu XII siedeau in Achilia, adeca Chilia, dela cari luara multe cuvinte, aflandu multa asemenare intre limb'a sa cu a' acelor Itali, cu cari Vlachie si mai alesu Moldovenii, aveau mare comerciul că vecini, asia cătu limb'a Vlacho-moldovena se pare a fi filia mai multu a' celei Italiane de cătu a' Latinei. cu toate că intru ast'a se imparechieza istoricii, si unii, cari o dîcu a se trage dein cea Latina, aducu intru marturia coloniile Romane asediate in Dacia, si că Vlachie si Moldavii totu de a-un'a s'au nu-

* Intielege map'a Romauciei, ce se afla la Del - Chiaro in cartea mai susu amentita.

mitu Romani, er' nece una data Itali, si multîmea de cuvinte Latine, ce sîmîna cu cele Vlachice si difera rescu de cele Italiane. De esemplu.

Latin.	Vlach.	Italice.
incipio	incepu	commincio.
albus	albu	bianco.
dominus	domnu	signore.
mensa	masa	tabula (sic).
verbum	vorba	parola.
caput	capu	testa.
venatio	venatu	caccia.

„Er' altii contradîcundu, cã dein cea Italica, adu-
cu la midilocu verbele auxiliaria, pr. am, ai, are,
articlulu numelui, si intru asemenea cuvinte Italice,
precumu :

Vlach.	Ital.	Latine.
Schiopu	zoppo	claudus.
Ceru (sic) *)	cercu	quaero.

„Inse parerea acestor'a se restorna prein respu-
sulu, cumu ca verbele auxiliaria nu suntu in adeveru
Italice, si cã Vlachii cu Moldovenii punu articlulu du-
pa nume, pr. omu-l, lemnu-l, focu-l. er' deca si cosu-
na unele cuvinte cu ale celei Italice, pote cã asta pro-
vene dein afacerile Genuesiloru cu Vlaco-moldavii,
candu' acelia domnieau pre marea negra.

„Panã adi inse se pastreza in limb'a Vlachiloru
de acumu cuvinte dela vechii Daci, pr. stegiar, pa-
dure, dumbrava, chelesteu, carare, grae-
scu, privescu, nemerescu, si alte prea multe, mai
alesu inse se afla in limb'a Moldovenesca, dein cari
multe Vlachii nu le intielegu.

„Si cu tote cã acesta limba e saraca si neregula-
ta, si pentru multe cuvinte straine, ce pre incetu le
au bagatu intru insa, adeca Ilirice, Turcesci, Grecesci si

*) Lege: cercu, cã la Cantemiru.

alte, ajunsse mai se fia neplacuta si gretiosa, totu nu e necapace de indereptare si infromosiare, deca ce-ne-va dein bunii patrioti se ar' nevoli se o reguleze, se o inavutiesca si se o inderepteze suplenindu defectele ei, celu pucinu ajutandose cu cuvente Italice si Latine, cu cari are mare asemenare. Si atunci, forà indoiela, si ea va se fia un'a dein cele mai fromose limbe, fiendu cà nu e aspra, cà cele alalte derivate dein cea Slovesca, pr. cea Rusesca, Serbesca, Dalmatina, Bulgaresca si altele, care tote se si scriu totu cu acelesi elemente de litere."

2. Dein parerile aduse, se pote cunosce, nu numai diversitatea opiniuniloru si la celi mai moderati straini, ci si erori-le, in cari forà volia, dein caus'a necunoscerei deplene a limbei nostre, au cadutu, si cari ale indereptà aici nu ne lierta loculu, — numai la parerea celui mai dein urma, carele de si grecu, inse cu judecata derepta in mare parte s'a descoperitu despre limb'a romanescă, avemu a insemnà prescurtu: cumu cà, de si in fundamentu nu se pote negà, cumu cà in limb'a romana voru fi remasu remasitie si dein limb'a dacica, cumu au remasu si dein alte limbe, cu cari romanii au venitu in contactu, dar' panà acumu nu s'a potutu demustrà cu certitudine nece macaru despre unu cuventu dein limb'a romanescă, cà ar' fi de origine dacica, er' cuventele, ce le citeza Fotinu, cà aru fi dacice, mare parte suntu de alta origine cunoscuta, asia afora de cele slovenesci: dumberava si privescu, carare franc. carrière, si padure, in latinitatea de midilocu padule in locu de palude, suntu de origine latina; er' chelesteu, care si astadi se aude in principatele romane in locu de lacu, nu este altu, de càtu celu ungurescu: halastó lacu de pesci. — Ci Fotinu aste tote le a scrisu dupa D. Cantemir in descrierea Moldavei P. III cap. IV, in Büschings Magazin, tom. IV, pag. 116 seq.

3. Opiniunile strainiloru impreuna cu argumentele lor, despre români si limb'a romanescă, mai pre largu, de si nu cu tota nepartialitatea, vedi la C. Schul-

Ier, in *Zur Frage über den Ursprung der Rumänen u. ihrer Sprache*, 8-o Hermannst. 1855.

XLII.

— despre modulu scrierei .

Aceiasi imparechiare aflămu si pentru scrisoria. Unii volieau a consantî statu-lu quo alu ei, cá si alu limbei, — cumu au apucatu. Altii numai atât'a culpa scriptur'a slovenesca, in câtu e mai coltiurosa, si nu asia nete-da, rotunda si elegante cá cea latina de acum'a. Cesti dein urma incepura a face, cumu facura si Rusii sub Petru celu mare, — nete-diendu, rotundiendu, limandu sî scaimbandu pre biete az-buchi dupa modelulu latinu, până nu le mai cunosceai, si vrendu ale face sloveno-latine, nu mai remasera nece slovene nece latine. Neindoitu acestu statu alu scriptur-ei erá celu mai acomodu si mai consecente cu statulu quo alu limbei, adeca: Scriptur'a, cá si limb'a, slavo-latina, cu care idea noi nece una data nu ne amu involîtu, de candu amu pasîtu pre campulu publicitatei.

Dereptu, cá suntu cari díceau, cumu cá acest'a o facu numai de nevolia, sî asta forma a scrierei voru se fia numai cá una trecutória de la slovenismu curatu la latinismu curatu; eli aru cutezá si mai in colo, ci se temu; — exemple-le sparia.

Partea cea mai mica a romanimei, e unita-romana, si acesteia-i placu mai multu scriptur'a si limb'a — latina. Cea alalta parte, mai

mare, greco-slava, se temea, că nu cumu - va cu literele latine se intre si relegeiunea catolica-latina. Celi mai culti precepeau neindoitu, că atare conclusiune seau temere e nefundata. Eli scieau, că mai tota Europ'a scrie cu litere latine, ne-scotiendu a fora nece pre germani, că-ce si alfabetulu acestor'a e latinu, numai schimositu, că una caricatura monastica dein evulu mediu, de care toti altii se mira, cumu acesti omeni atâtu de culti potu se mai afle gustu la litere cu forma asia cornurata si bizara; — de acea inse nu tota Europa e catolica, inca si multe natiuni, cari fiendu catolice se sierbeau cu literele latine, se taliara de catra baserec'a catolica latina, ci nu se lapedara de scrisori'a latina. Noi nu vomu se citămu pre germani, de cari atensem, ci citămu numai pre Angli, Olandi, Suedi, Norvegi, si Unguri, cari cea mai mare parte sunt calvini si luterani, — ci totu scriu si astadi cu litere latine.

Toti acestia, panà si Ungurii orientali, sunt de alta vitie, nu romana, — numai românulu, carele porta acestu nume, carele se lauda cu originetate romana, si are necontradîsu celu pucinu de diumetate elementulu latinu in limba-si, — numai elu dein tote popore-le romanice mai scrie cu аз — эки!

Inse si cari volîra, si incepura a scrie cu litere latine, se te apere D. dieu, in câte modure faceau, si facu acést'a, — mai toti, cari cumu erau dedati cu vre-una limba straina de mici.

Unii scrieau dupa ortografia nemțiesca, pr. Molnár, Marki *) etc. — alții dupa cea italiana, pr. Budaî, Körösi, alții chiaru si dupa cea unguresca, alți mestecatu, — inse totu cu litere latine.

Celoru ce știu latinesce, unitiloru, le mai placu asi formá una ortografia mai aproape de cea latina seau italiana, cá cele ce stau mai aproape de limb'a romanescă in câtu e romana. Eli, mai multu seau mai pucinu, toti suntu etimologisti: fundându-si ortografi'a pre etimologia si gramateca, pr. Clainu, Sincai, P. Maioru etc; de cari mai in diosu.

Noi inca ne semțiramu in cșscientia indecorati a urmá cestoru dein urma, candu incepuramu a publicá Organulu, de si cu pierdere semțita, — sî de atunci pană astadi.

Dupa atâte varietati si atari cercustări, nece cá poteamu așteptá, de câtu pierdere si multa contradictiune. Noi scieamu de la inceputu, cá scriendu cu litere latine vomu aflá in contra-ne pre toti, cari aparau statulu quo alu limbei pre in urmare si alu scrierei, — pre toti câti credeau, cumu cá acumu destulu au pasitu in ante, deca au lapedatu unele cornurature dein z-buchile mosiloru nostri, — si câti numai volieau se mai invetie de nou a cetí, dupa ce au trecut prestu 40 — 50 de ani.

Noi scieamu, cá nu vomu placé nece uno-r'a, cari au vre-una sistema propria seau favo-

*) Gramatec'a rom. germana alui Marki, tiparita in Cernauti, ne a peritu in 1849 de acea nui potemu dá titlulu intregu,

rita pentru ortografia, cu care a' noastră nu se va fi aflându conforma.

Inse ce eră de facutu? pre toti, si tote sistemele, nu eră cu potenția a urmă. Noi alesemu un'a, ce dupa studia îndelungate asupr'a limbei romane in tote dialectele ei si tote monumentele mai vechie ale aceleiasi, câte ne le potum procură cu multa nevolia si spese notabili, ne-se parū a avé fundamentu intru ale toturorū acelor'a, cari nu adoptara sisteme ne-romane, alegundu deintru inse-le totu ce ne-se parea mai aproape consemtiendu cu convictiunile nostre. Ci atestamu cu sinceritate, că convictiunilorū acestor'a nu urmaramu cu esactitate, mai bene voliendu a sacrifică unele deintru inse, numai pentru că asia mai multu se ne potemu apropiă unii de altii.

Si dein asta unica cauza, nece credeamu de lipsa, se ne dămu numai de câtu la începutu tote parerile la lumina, nevrendu prein acést'a a veni in contradictiune manifesta in unele puncte între convictiunile ce avemu in la-intru-ne, si între sistem'a adoptata. Noi eramu de parere, că mai antaniu avemu de a pune unu fundamentu, alesu dein florea sistemelorū panà acumu cunoscute, si numai apoi pre incetu a ne descoperi sî ideele ici-colea contrarie au diverse, si pre urm'a loru a face scaimbarile necesarie.

Nota 1. Dela a. 1848, candu se publicà acestu § in Organu, in cove multa scaimbare se fece si in asta parte, de acea si multe, ce atunci le scrisesemu in presente, le scaimbaramu si noi in trecut. Spre cunoscerea diferentiei între atunci si acumu, ajunge a

oserbá, cà la a. 1848 nu se aflá altu diurnalu romanescu scrisu cu litere latine de câtu Organulu, sí acumu nece unulu nu se mai afla de câtu cu litere latine .

2. Gazet'a Trniei impreuna cu foli'a pentru mente, fù apoi cea de antaniu dupa Organu, care incepù a publicá articli cu litere latine, dela noi in 1852 despre calatori'a nostra in Itali'a, de candu a si adoptatu ortografi'a nostra, dupa care apoi au urmatu Telegrafulu, Amiculu scolei, Sionulu, sí in catuva Concordi'a si Albin'a, afora de alte diurnale nepolitice, si opere literaria.

3. De originea alfabetului slovenescu, si de tempulu introducerei lui in usulu limbei romanesci, amu disputatu mai pre largu, in disertatiunea *De re literaria Valachorum* (in *Annales gymnasii gr. c. Blasiu*. 1858), § II: *Scripturae genus valachicae-romanae antiquissimum* (p. 6 — 9); er' in *Analecte* (*Notiti'a literaria* p. XV seq.) numai amu atensu. Noi vomu avé ocasiune mai in diosu de a tractá mai in adensu de acestu obiectu.

XLIII.

Retrospectu, si prospectu.

Inse cá se fimu deplenu intielesi, candu ne vomu esplicá cu tota nemarginirea, — nepotendu pretende, cá se ne-se creda cá la una autoritate forà argumente, — ne semtîramu oblegati in a-antea lectoriloru nostri a intrá intru insusi laintrulu limbei romanesci, si a scote pre urmele monumenteloru istorice si cercetariloru analitice comparative, ce semtîmu mai antaniu despre insasi limb'a, apoi despre scriptur'a ei, dandu a presupune, cà sistem'a ortografica inca nu va fi arbitraria, nece impromutata de la alte popora, ci originaria, fundata pre natur'a si geniulu limbei romanesci.

Deci întrebatiunea mai de antaniu, ce ne propusesemu a deslegá, cu alte cuvinte erá: Cà limb'a romanescă ore este ea una limbă stricată dein latină, dein a careia fragmente adăugundu-se elemente straine se fia formată acesta limbă,— au cà ea e una limbă formată a fora de marginile Daciei, intrată aici cu coloniile, si patemindu scaimbări, pierderi, impromutari dela popore-le învecinate si însocite, cumu se templa cu tote limbele în lume? Noi ne dechiaráramu pentru cea mai dein urma parte a întrebarei; cercáramu a adevérí dein diferențiile, ce se afla între latin'a clasică si a noastră română, după monumente vechie, cum cà aste diferenție se aflau chiaru si la vechii Romani în latin'a cea mai veche, încă în a-antea celei mai nouă clasice, cà la noi românii; crediendu, cà așa ne va fí liertatu a conchide: cumu cà dein diferențiile, ce astăzi se afla între limb'a latină clasică mai nouă si între a' noastră, nu se pote prejudecá în cuntr'a limbei romanesci, cà si cumu atari diferenție aru fí numai corupțiuni dein latin'a mai nouă, seau si însasi ar' fí coruptă dein aceeași, cumu voru multi chiaru si dein celi mai moderati eruditi străini, ale caror'a opiniuni le produsemu mai susu.

Noi pre scurtu, înse pre câtu credemu, de în destulu amu adevéritu asertulu nostru, cu argumente neframte, trasă dein monumente autentice a fora de îndoielă, dein cari citáramu exemple spre acestu scopu în adevérul cu multu mai pucine, de câtu erau în despusulu nostru, — si de carile încă vomu mai avé oca-

siune de a citá si mai incolo.

Ci nu amu vrutu se trecemu cu vederea nece acea întrebatiune: Că limb'a romanesca ore nu a patîtu, pre pamentulu Daciei, in decursulu atâtoru secle, scaimbări in materia si forma, nu numai dein contactulu cu strainii impromutandu-ne de la eli au conformandu-ne dupa eli, ci si de noi inși-ne scaimbându si preuitandu? Dă, noi si aici ne dechiarăm a-fermandu, si dein acesta cauza ne amu luat uresolutiunea de a arată, cu ajutoriulu monumetelu celoru mai vechie romanesce, scaimbăril seau uitarile de forme gramatece mai corecte si mai regulate in secle-le cele mai aproape de noi, trecundu pre in tota partea elementaria a gramatecei, citandu esemple nenumerate dein acele monumete, asia cât u se convingemu, de se ar' poté, si pre celi mai cerbicosi aparatori ai statulu quo.

Propusulu ne erá mai in colo, de a arată asemeni scaimbări facute si in partea materiale, inca si in cea ortografica; — ci cercustările ne împiedecara a ne impleni propusulu, nu numai in anulu antaniu alu Organulu, cumu ne plansemu atunci, ci si in decursulu anululu doi-le, — si de atunci in coce pană in dîu'a de astadi. Dè cerulu, că celu pucinu acum u se ne potemu terminá, ce amu inceputu acusi 20 de ani!

Dereptu, că nu volîmu se preocupăm u judecat'a in a-ante de complenirea lucrarei, inse noue, cari avemu in presentia, ceea ce pentru lectorii nostri e numai in venitoriu si ascuns u

loru până la publicare, ci deschisii în a-antea ochiloru nostri, credemu, că ne va fi liertatu a indigită tendenti'a si consecenti'a ei.

Acést'a eră se aratămu, ce si mai in a-ante atensesemu cu unele ocațiuni: Că deca in decursulu numai a 125 de ani, dela a. 1575, candu a esîtu cea mai vechia carte romanesca, ce o avemu a mâna, pană la a. 1700, in care ne amu pusu terminulu, atatu in Analecte cătu si in studiulu acestoru Principia, atăt'a ne fû pierderea atātu in forme cătu si in materia, căta amu infaciosiatu si vomu infaciosiă lectoriloru nostri, dein elementulu latinu, — căta va fi cautatu a fi pierderea limbei romanesce dein acel'asi elementu mai in a-ante, se nu dîcemu in 1300 de ani dela Aurelianu pană la a. 1575, ci numai in aceli mai 1000 de ani dela incetarea limbei latine, că limba diploma-teca, in imperiulu romanu orientale-bizantinu, incepundu de la decretulu lui Phoc'a imperatulu dein a. 602, pană la 1575!

Si in urma: Deca potemu demonstră atātu de invederatu pierderile nostre mai in dîlele strabuniloru nostri celoru mai de aproape,— deca potemu arată, cari au fostu cauzele principali ale subintrarei elementulu slovenescu in limb'a romanesca, si foră de a fi noi de unu sange cuschiaii,—sî deca potemu adeveri, că si cele alalte elemente ne-romane suntu numai asia dicundu impromutate de la popore vecine, ce nu pretendu a fi de unu sange cu noi; ne-se pare, că atunci calcululu arithmeticu alu strai-niloru neamici mai susu atensu despre elemen-

tele si fisiognomi'a limbei romanesci se va scaimbá cu totulu alimentrea, si asia cá elementulu strainu, carele cá topscicu ambła paralisandu prein organismulu limbei, se va recuno-sce de ingredientie, ce potu se afecteze intre-gatatea ei, ci nu sei scaimbe si natur'a ei de-in romana in slovena au in ori-care alta. De aci nece remediulu nu mai pote stá la indoiela: unu purgativu bunu, cu dieta.

Nota 1. Despre romanitatea seau latinitatea limbei romane, amu tractatu destintu intru una disertatiune latina: *De latinitate linguae Válachicae*, publicata in *Annali-le gimnasiali* dein a. 1855, care impreuna cu alt'a *De nomine gentili Valachorum*, si una parte dein a treia: *De reliteraria Valachorum*, de ne va fi pre in potentia, le vomu ale-turá la finea acestei carti, pentru omogeneitatea argumentului, si pentru cá aceste disertatiuni nu au cadiutu de ajunsu in mân'a publicului romanu.

2. Erorea cea mai neliertata, ce au comisu si comitu panà astadi, eruditii straini in dejudecarea limbei romanesci, e cá eli, cea mai mare parte, nu lieau in cosideratiune de cátu materi'a seau mass'a presente a'aceleia, er' de form'a ei si alesu de formele gramatece de acumu, si dein tempore-letrecute, de dein coce si de dein colo de Dunare, cu totulu—si uita, macarucá prea bene pote fia-ce-ne precepe, cá materi'a si cuvente-le mai curundu se potu scaimbá de cátu form'a si formele limbei, pentru cá a scaimbá form'a si formele vre-unei limbe dupa form'a si formele alteia, atât'a inse-mneza, cátu asi parasí limb'a propriá si a adoptá pre cea straina, er' asimilarea materiale-lui strainu dupa form'a si formele propriei limbe nu insemneza asi scaimbá limb'a ci numai a o schimosí, precum se templá cu limbele orientali: cea persana si turcesca, cari suntu plene de cuvente arabesci introdusa prein relegiunea Islamulni, inse de cari scrietorii celi mai buni se retie-nu cá de focu,—si dein cele occidentali cu cea anglica-

na, carea-si pierdù mai tote formele originarie — germane, impreuna cu cea mai mare parte a materiale-lui germanu, si in loculu acesteia se implù de cuvente esotice, mai alesu francesci, italianesci etc., asia câtu de ai stá se o judeci dupa materia, er' nu dupa form'a ce ia mai remasu, cu dreptu cuventu s'ar' poté numerá intre limbele romane,—cea ce inse nemenea nu o face, singuru dein caus'a formei ei.

De unde si despre limb'a nostra amu dfsu in disertatiunea citata: cumu cá ce se tiene de form'a limbei romanesci, numai acel'a pote se o nege a fi romana, carele nu o cunoste; er' câti au luitu in dreapta cosideratiune form'a limbei romanesci, de si prea pucini suntu panà acum'a, nu se au indoitu a o numerá in clasa limbeloru romane, pr. Kopitar *), Diez **), etc.

XLIV.

Scopulu Organului.

Si in urma, cá se venimu si la organ'ulu de publicitate, ce ne amu fostu alesu, se ne fia depositoryulu cercetariloru nostre literarie, — scopulu lui nu a remasu necunoscutu in a-antea lumei romane literarie, de si viati'a lui fù mai scurta dupa tristele evenemente, ce l'au precurmatu, de câtu selu pota si ajunge, precumu

*) B. Kopitar's kleinere Schriften, tom. I, p. 320 : „Sie kann und muss also unter die lateinischen Töchttersprachen gezählt werden.“

**) Frid. Diez, in operele sale gramatece. si in Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen, 8-o Bonn 1853, in pref. p. VII: „Der walachischen in der fremde erzogenen mit den übrigen nicht aufgewachsenen tochter der römischen mutter, etc.

ne propusesem și sperasem. Noi ne încercăram, cu faci'a aprensă a cercetarilor filologice istorico-analitice, a reversă una mai mare lumina asupr'a unoru parti ale limbei românesce, ce ne se păreau nu destul de luminate, unele de cu totul păsitate. Și cu tote, că cîmprensulu lui nu a fostu restrinsu numai la cercetari filologice, scöplu inse totu ia fostu curatu literariu.

Obiectulu dar' mai de aproape, la care ne concentrăramu tote poterile, a fostu acésta dulce limba, careia se închinara parentii nostri că unui idolu viu și însufletitoriu, singurulu tesauru, ce ne a remasu dela eli ereditate neinstrainata și ne-comune cu alții, și care că unu firu roșiu singuru e în stare de a ne conduce prein tote labirintele întunecate ale istoriei acestui popor anticu.

Noi, cari crescăram și amu îmbetrănit în brăcia-le filologiei limbelor, de carea nu ne a fostu rusîne, și de în carea supsemu cele mai dulci bucurie ale anemei, nu poteam foră pecatu neglege singura acesta ereditate părentesca, ce o avemu de la celi ce după D. diu ne dădera și viați'a. Lenga acestea una predilectiune catră limb'a noastră și catră studiulu ei, ce o semăram în noi, încă nu ne-s'ar' poté pre dereptate impută de pecatu politicu.

Tote limbele sunt resufletulu mentei omânesce, de acea noi pre tote le stimămu, și pre nece un'a nu urîmu. Tote, vii au morte, au dereptulu de a fi cercetate, studiate și dejudecate. Cu câtu mai vertosu dar' cele, ce facu

viati'a unoru popora mari, — mari nu intru intielesu politicu, ci mari pentru intenderea geografica, precumu e a natiunei romanesci prein atâte provincie dela 31-o până 55-o alu lungîmei, si dela 38-o până la 49-o alu latîmei septemtrionali, si in cari stă tota istori'a unoru popora, ce dupa fortunele vietiei lor si-au pierdutu memori'a aniloru antani, cumu-si pierde omulu, venendu la anii preceperei, tota aducerea a mente de anii infasiariei lui.

Una limba, numerata intre limbele mai no-ue, pentru că e mediu-loculu cumenecatiunei unui poporu estensu, — ci carea cautata mai de aproape arata tote semnele de carunte betranetie, a o studiá, nu numai analitice si comparative, ci si pre urmele inca neastupate ale istoriei, e de unu interesu, ce apromite cele mai desfetatoria rezultate pentru totu filologulu, — candu filologu e, si cauta se fia, totu omulu literatu, deca nu in respectulu altoru limbe, dar' celu pucinu in respectulu limbei sale, precumu logicu cauta se fia totu omulu, care-le vrè se fia dreptu cugetatoriu.

Indulciti de rezultatele aflate panà atunci, tota nevolienti'a ne amu pusu, si de atunci in coce, spre a adurmca venandu prein tote anghiure-le si cotiturele, panà unde nu vomu mai aflá urma. Asta facundu credeamu, că nu vomu incurre nece una imputatiune de la nece unulu, carele scie a pretiui inca si ostenele-le forà resultatu; si asia crediendu nu ne amu in-sielatu.

Aste rezultate inse, ce aflaramu, cadeau-se

se remânia numai teoretice, au după lipse, fiindu că limb'a ne e încă via, ale pune și în aplecare, dându ore-cumu unu impulsu spre una mai rapede a sangelui circular, care invie și însanetotieza, deca nu si inteneresce?

Noi ne decisemu pre partea cea dein urma, nu numai ci ne semtieamu ore-si cumu îndetoriti, precumu si îndereptatiti, a ajută prein aceea folia publica la însasi îndereptarea, învătirea și cultur'a limbii romanesce: reinvindu dein uitare cuventele, formele, semnarile romanesce uitate, paresite au mai raru usitate, înse genuine și mai corecte, de câtu cele usitate, — precumu și reducundu ortografi'a acelor'a și a' altor'a, cea mai buna și mai regulata după legile gramătecel romanesce analitice-comparative, și după date adevărite cumu s'au pronunțiatu și scrisu la celi vechi mai bene.

În care intentiune eramu de parere, că vomu fi îndereptati și justificați în ochii toturor, cari știu, cumu că nu e cu potentia a scrie după pronunț'a toturor'a, nu numai dein caus'a varietatei în pronunțare prein atâte provincie romane, ci și pentru că încă nu avem unu dialectu defiptu recunoscutu de tota romaniinea; cumu au italii, francii, germanii pre lenga tota varietatea dialectelor locale ale acestor limbe.

Întru ast'a un'a înse ne amu camu aflatu înșielati, facundu-ne-se imputari nemeritate chiar și dein partea unui colaboratoriu al Organului, după ce se departă dela noi. Ci acumu fă-i tițer'n'a usiora!

De variațiunea limbei romanesce, de care amentirăm, marturia ne este form'a limbei, cumu se afla astadi nu numai la noi, asia numitii ungureni, ci si chiaru la fratii nostri de presté munti, cu întreaga diversitatea între munteni si moldoveni, — cari cu totii, de si se paru a recunoscé in principiu supremati'a formei limbei nostre celei dein cartile baserecesce, ci in fapta nu o urmeza, si in parte bene facu, fiindu că nu e destulu de corecta. Ci, ore bene facu, că fia-care-le dein provincie-le romane va se urmeze dialectulu particulariu alu loru: moldovenii moldovenindu, muntenii muntenindu, si ungurenii ungurindu, intru atâtă, câtu de nece una particularitate a' idiotismului loru, cumu e iotacismulu moldoveniloru etc., că de nescari reliquie sacre, se paru a nu se poté desparti?

Noi nu amu volitu, spunendu cea adeverata, nece a scrie ungurenesc, nece moldo-muntenesc, dupa formele si cuventele limbei, pre câtu adeca ne eră cu potentia, — ci, chiaru de acea, adoptamu totu, ce ne se pareă regulatu, ori in ce provincia romanesca se fimu aflatu, că e usitatu, si in ori ce carte buna vechia romanesca.

De aci noi nu poteamu usuă, nece in organu, nece in ori care altu opu de ale nostre, cuvente esotice: turcesce, rusesce, au neo-grecesce, usitate tramontaniloru nostri, ci none, ungureniloru, ne-intieleso, — si dein aceeasi cauza nece de cele unguresce, nemtiesce, usitate la noi preste totu au in parte, ci ne-intieleso celoru alalti romani, nu numai pentru că nusu ro-

manesci, ci si pentru că nusu întielesese toturor'a.

Dein cele slovenesci, unele se afla numai in cartile baserecesce, asia câtu poporul nece le întielege, nece nu le a folositu nece una data, — ci cu carile numai unii dascaluti ne au impaliatu, seau logofetielii si gramaticii diavneloru, episcopieloru si monasteria-loru, seau dein lipse, nesciendu-se esprime curundu si bene romanesce, seau dein placere si dein ostentarea cunoscentiei loru in acea limba, ce pre atunci se credea santa. Alti termini trecura si in viati'a poporului romanescu, una oria cu atâta potere, câtu pre incetu scosera pre celi genuni romanesci de totu a fora.

Cu cesti dein urpa e mai cu a-nevôlia a tractă si a veni la capetâniu, — cându despre celi alalti de mai susu, cumu că nu se potu lua in cosideratiune, numai unu cuventu este si pote fi intre toti literatii romani, câti inca nu s'au cufundatu in mustulu statu-lui quo.

Noi inca amu urmatu asemenea si in Organu si aliuria dupa poteri. Nu ne amu sierbitu, in totu ce amu publicatu, cu nece unu cuventu slovenescu, pentru care ayeamu a mână cuvente genuine romanesce, — si numai acolo si de acelea usitaramu, de carile inca seau nece de cumu, seau in cercustarile date, ne eră cu nepotentia a ne departă.

Ceea ce urmaramu, si in respectulu celoru alalte cuvente si forme esotice, nu numai de elementu cu totul eterogeniu, ci si dein limbe-le de almentre romane, deca unii termini nu erau curati de elementu romanu.

E de sciutu, că si limbele neo-romane: italic'a, franc'a, si spanic'a, inca-su forte multe cuvinte esotice, pr. gothice, arabice, celtice etc., cari inse in aceste limbe fiindu fipsate, nu se mai potu esterminá; de aceea inse, io totu nu credu, că meriteza a fi intruduse si in limb'a noastră, unde panà acumu nu au mai fostu.

Deca alti scrietori romani nu oserbeza a-cesta regula, pote eli o facu, pentru că credu, cum că totu ce se afla in acele limbe romane e romanu, si nemica esoticu, si intru atât'a aru fi escusati.

Ci io nu am volitu a avé lipsa de atare escusatiune.

Nota. Ce am scrisa despre scopulu Organului in 1848 la acesta locu, amu retienutu si acumu, inse cu scaimbarile cerute dupa trecutulu atâtoru ani dela publicarea antania, si pentru că se tiene de testulu acestoru principia, si erasi pentru că cuprende unele idee, ce ne condusera nu numai in lustrarile acelei folie, ci si in tote cele alalte opure ale noastre, că adeverate principia de filologi'a limbai noastre. Aceensi vomu se se intielega si de spre celi alalti §§ XLV — XLIX, cari mai suntu inderetru dein celi scrisi in a. 1848.

XLV.

Dialectulu baserecescu, si latinisarea.

Deci ne avendu noi, cumu am disu, unu dialectu recunoscutu de toti, afora de celu baserecescu recunoscutu panà in a-ante de câteva decenia er' de atunci in coce nu, — pre câtu potemu se ne bucuràmu, că mi avemu, pentru că ne ar' legá prea strinsu in formele lui ce-

le adoptate si unde sunt smentite si corupte, preatatu ne se parà si noue a ne fi liertatu; se ne folosimu cu unu dereptu comune tofororu, si prein urmare a nu urmà dein punctu in punctu nece unpi dialectu, ori nou ori vechiu, ori de in coge se fia, ori dein colo de Carpati seau de Dunare. Si acést'a credeamu a poté face si dîce, mai alesu dupa ce ne convinsemu, cà dein dialectele vie au morte, nece unulu nu meriteza a fi adoptatu si urmatu intru tote, si mai pucinu de tote celu baserecescu.

Meritulu acestui nu e form'a limbei, precum in urma mai ca toti ne convinsemu, ci acelu stilu chiaru si luminos, celu aflamu in cartile baserecesci acumu usitate, carele e loru propriu si nece de câtu nu purcede dein stilulu testului grecescu au slovenescu, de pre care sunt traduse, cà-ci stilu mai greu de câtu celu grecescu nece pote se mai fia, de si e naturale limbei grecesci antice, er' in traducitione, de ar' fi urmatu dein cuventu in cuventu, cumu s'a templat cu versiunea slovenesca, ar' fi si mai greu, mai intunecat si mai neintiesu, fiendu cà nu e naturale limbei romanesci, pre cumu se va fi convinsu, ori ce ne va fi ayutu patientia de a se ocupà cu ore-care dein acele doua testure, — ci e intregu meritul traductoriloru romani dein seculu trecutu pre la inceputu; ceea ce ne ar' fi prea usioru a demustrà.

Er' in câtu pentru meritulu limbei, in cuvente, forme, semnari, si ortografia, cumu cà alu dialectului baserecescu (cumu se pare

alu Romaniei mică) e mai pucinau de câtu alu ori-carui altu dialectu vechiu scrisu, si alesu de catu alu celui Transilvanu si Bucurescianu, se va poté convinge ori ce-ne va fi avutu ocasiune de a studiá limb'a romanescă in cartile betrane.

De meritulu dialectului baserecescu e, că a stersu dein usu si dein viati'a poporului, si a scosu dein basereca, numai de câtu dupa in trarea limbei române intru in sa, una multime de cuvente, forme gramatece, sintactice, ortografice, insemnari ale cuventelor remase, si frasi, de celu mai mare pretiu, precari le a suplenitu cu altele mai negenuine, mai rele, si mai schimosite.

Si chiaru aceste cuvente, forme, etc. pierdute, uitate, sterse, scoase au rarite dein usu lu limbei romanesci, prein intruducerea si nusuarea dialectului baserecescu, erau in propusulu nostru: ale culege dein monumentele mai vechie de câtu usu lu dialectului baserecescu, si a le recomandă cu totu de a densulu publiculu romanescu prein organulu nostru de publicitate, inse in a-ante mergundu cu esemplu, precumu se cuvenia, nu numai dein cosetenti'a principia-loru nostre, ci si dein convictiunea, cumu că asia se cuvene se faca totu literatoriu lu romanu, care-si cunoște limb'a, inse cantandu la interitatiunea, ce o ar' poté escită poterea tiranica a' usulu de acum'a (si volet usus!) numai cum grano salis.

Ci se venimu in urma se atengemu si de cuventele latino-romane, dupa ce multi ne

imputau la început, că latinisămu.

Mai antaniu, noi insine cu dorore o spusemu curatu, că asta nu se templa de cătu foră deplena voli'a nostra; si că cu multu mai bucurosi amu fi fostu, se nu fimu coastrinsi a recurre la alte fântane de cătu numai cele curate romanesce. Inse sortea ne-impacata a timpurilor si impregiurariloru, ce apasă cu mână de fieru natiunea nostra, o struncină si dein partea limbei. Nu, că-si candu noi nu amu fi cu coscienti'a si mânu-le curate in acestu punctu; caute ce-ne-va numai in pregiuru la esemplete vechie si noua, si-si va află deslegarea, pentru ce noi amu venitu la atât'a, cătu astadi cauta se francimu, au se italianimu, au se latinisămu. De s'aru fi smentitu romanii totu deun'a de stratinismii serbesce, neo-grecesci, turcesce etc., cumu se smentescu unii si pană astadi de tota innoitur'a in limba si alesu de latinismi, — si cumu nu se smentescu de francismi, serbismi, turcismi etc., o! atunci limb'a romanesca nu veniea la sapa de lemnu, cumu a venitu pană mai de-una-di, calea inca ne eră mai neteda, si nu aveamu nevolia de a recurre la latinismi.

Cu tote astea, atunci si acumu, noi nu latinisămu, de cătu unde nu ne este cu potentia a ne responde cugetele cu spresiuni numai usitate romanesce. La atari templari, cari pentru viati'a domesteca, familiaria si sociale potu se fia maț pucine, inse pentru lucrarile literarie, politice etc. suntu cu multu mai adese, dereptu marturimu, că mai volîmu a latinisă, de cătu a sloveni, greci, turci etc., inca chiaru si

si de câtu a italianí, si francí; insemnându in-se, că nu numai si intru acestea facemu alegere, preferindu adeca cele cu forme mai analoge formelor romanesci, ci si romanindu-le du-pa câtu suferu impregiurarile; si acést'a facemu nu numai cu cele latine, ci si cu alté ori-cari luate dein limbele romane, in câtu suntu romane, er' nu gothice-longobardice etc. si câte alte straine, ce in ochii nostri cu nemica nu suntu mai bune de câtu cele serbesci, turces-ci, neo-grecesci, unguresci, nemtiesci, pentru că nu totu ce se afla in limbele romane p de ele-mentulu latinu, precumu tota lumea scie, si noi mai susu amu atensu.

Aste puncte suntu, credemu noi, atâtu de chiara, câtu numai orbulu, si ce-ne nu vrè se vedea, nu le vede. Dupa aste principia dar' si noi volîmu a fî dejudecati, candu ne voru jude-că, că-ce nu scriemu sia ori sia, ci intru una lim-ba, ce multor'a le-se pare uona. De ora ce cre-demu, că a venit tempulu, că se nu mai am-blâmu pre done cali, ci se aplecâmu in practica, ce recunoscemu de adeveru in teoria, almentrea suntemu au faciari, au fricosi, au ceva mai reu.

Adeverului e destulu, că una data se fia re-cunoscutu, si apoi nu mai remane locu contra-lu-crarei; — si carele cu totu privilegiu dîce, că e romanu, nu schiau, si că limb'a romanescă e ro-mana, nu slovenescă, er' candu scrie, scrie ro-mano-slovenesce, cu fapt'a se dementiesce pre sene-si, si arata, că nece elu nu e romanu, ne-ce limb'a romana, ci schiau seau celu muku schiau-romanu.

Nota 1. Ne aducem aminte cu multa parere de rau, că amu pierdutu corespondentiele de pre la anii 1847—8, candu se publicau Organulu si aceste Principia intru insu, căta nevolia amu dusu dein partea unor romani pentru limb'a acelei folie, cătu furamու chiaru si acusatı la guberniulu tierrei. Actele acestui procesu curiosa inca le mai avem a mână, scapate că prein minune dein manu-le furiei revolutiunarie, — inse nu scapara alte documente de la mână amice, cari cu tota buna volienti'a loru ne scrieau corespondentie, unele de căte 4 folie in 4-o desu scrise, nomai si numai infruntatorie, că de ce scriemu asia romanesce? de ce latinisamu? etc. că omenii, nere nu potu cetı, nere cari cetescu, nu potu se intielega, si alte căte tote. Că-ce de ne aru fi rmasu cesteia dein urma, mai că nu ne amu poté conteni, că macaru acum'a se publicamu una partecea deintru inse cu reserbatiunea ceruta, că se se convingă publiculu de astadi, căte avumu de a suferi in aceli doi ani de necadiu, nu numai dein partea inıtuiciloru, ci si dein a' amipiloru nostri, si cătu de nefundate erau acusele unor'a si altor'a. Ce-ne mai are vre una folitia dein diurnalulu nostru de atunci, alaturandu limb'a si stilulu organului nostru cu ale diurnaleloru de acum'a, se va miră, nu ęe indoiu, cumu se fia fostu si cu potentia a redică atari acuse, convingunduse, că limb'a si stilulu nostru de atunci a, e astadi limb'a si stilulu tuturor diurnaleloru romanesce de dein coce de Carpati.

Celea de procesu, ce ne au rmasu, fiindu curatu personali, nu voru poté vedé nece una data lumin'a.

2. Mai contradictoria si ridicula e pusetiunea acelorı literati, de se mai afla si astadi de aceia, cari nu se sfiescu a spune verde in publicu, că ęli nu numai nu suntu filologi, ci le e chiaru si ore-care gretia de filologia, — si totu prenu pen'a a mână se scria. Pentru că de si nu se pote cere, că fia-care scrietoriu se fia filologu de autaniulu rangı, inse pre dreptu se pote cere de la fia-carele, că celtı pucinu atata cunoscentia filologica a limbei sale se aiba, cătu se nu

facea innoituri gramatice și ortografice, foră nece un fundamentu, și de acești deîn urma totu mai suntu până în minutulu de facia.

XLVI.

Latinismu.

Ci nece noi nu totu de a-un'a latinisămu, candu se pare cui-va, nece totu, ce se pare, e latinismu.

Prein latinismi suntu a se întielege acele cuvente, forme și semnari, adoptate și aflându în latin'a clasica, alu caror'a numeru pentru noi țești mai tardii e certu și desiftu, și a foră de carele totu, ce se afla în limbele romane mai noue de elementu latinu, pote se fia și se se numesca romanu, ci nu si latinu intru sensulu clasicu. Sî că deîn mai multe se atingemu un'a: În limbele romane, că si intru a nostra, se afla multe cuvente curatu latine dupa materia, și forma, ci cu semnari, cari în latin'a clasica nu se afla, asemenea și compuse și derivate, ale caror'a elemente se afla în cea latina, ci ele nu; de unde atari cuvente în semnarile și compusa-le seau derivatele lorufiresce, că nu se potu numi latine, de aceea în se totu nu suntu straine, ci romane; fiendu că de si pote că s'au adausu seau formatu mai tardiu, au deîn ore-care causa au remasu ne-amentite la clasicii latini, celu pucinu elementulu loru e romanu.

Fiendu înse limb'a latina și mai vechia și mai desvoltata de cătu cele alalte limbe romane, și preponderanti'a ei fiendu atât de ma-

re, câtu ea nu numai a stersu toté dialectele vechie italice, ale Osciloru, Umbriloru, Etrusciloru etc., ci si in formarea cestoru mai noue dein provinciele imperiului romanu avù cea mai insemnata influentia; asia nu e mirare, cà si in limbele noue romane numai aceea se pote cosiderá de elementu romanu, ce macaru in parte, deca nu intregu, se afla in limb'a latina.

Deci, nemenea potendu negá, cumu cà si in limb'a romanesca se afla elemente destule latine, dein capulu locului se pote presupune, precumu s'a sí adevéritu, cumu cà si intru a' nostra vorn se fia cuvente multe numai dupa elementu latine, er' dupa insemnari, compuse-tiune seau derivatiune numai romane, dein carile unele se afla si astadi in usu, altele inse s'au uitatu, si se afla numai in cartile betrane.

Apoi deca altoru popore de limba romana, le a fostu liertatu, dupa impregiurari asi formá noue cumpusa sí derivate dein elementulu latinu, nu numai in tempore-le mai vechia ci si in cele mai noua, poté-va díce ce-ne-va, cà nu mai noue, romaniloru, nu ne a fostu liertatu a ne formá asemeni cuvente, ce suntu conforme geniului limbei romane, de si nu se afla in latin'a seau in alta limba romana? Seau deca acestu dereptu nu ne-se pote denegá, cuvente-le asia formate potu-se numí numai de câtu latine, pentru cà suntu cá ale latiniloru se-au sémena cu cele latine?

Noi recunoscemu cu tota libertate, cà nu numai ne amu sierbitu cu acelu dereptu, cu carele si alti multi se sierbira in a-ante de noi,

— ci oserbămău și acea, ce unor'a până aci remasese necunoscută, că multe cuvinte, ce amău adoptatu în scrierile noastre, simple seău compusa și derivate, nu le amău luatū de în limb'a latină, unde încă se afla, ci de adereptulū de în usulū mai vechiū alū limbei romănesci, și de acea nece nu latinisămău făcūndū acēst'a, nece candū latinisămău, nu facemū foră dereptū, causa și fundamentū.

De esemplū cuvintele: Dorore, frupture, Iucore, meserere și meseratate, scutu, ventre; — iă (ilia) și aúa (uva); — a descende, destinge, dură, incende, tupsacă (toxicare) etc. nu le amău luatū dela latini, ci asiă le amău aflatū la celi betrani.

Rogămū dara pre toti, cari știu și cari nu știu latinesce, se nu ne judece numai de cătū după aparenție: că latinisămū; repetiendū și aici, că cu care dereptū alții francescu și italianescu, și noi putemū latinisă, pote că încă cu ceva mai multū dereptū, la totū casulū înse cu mai mare dereptū, de cătū celi ce în a-ante de noi ruseău, serbeău, greceău și turceău, și si astadi mai facū asiă.

Ci noi de buna volia ne amău restrinșū între marginile cuvenientiei și strictei necesetati.

XLVII.

Causele schimosirei mai tardie.

Si ce pote fi caus'a, că romanulū, de candū e romănu și nu Romanu, întrū atâte modure

siau schimositi celu pucinu (deca nu corcitu) limb'a grecindu, serbindu, ungurindu, si in urma rusindu si turcindu-o?

Noi nu o vomu spune pre facia, cà de se ne ce precepe si forà spusulu nostru; — ci numai vomu percurre rapedè diversele fasi, ce a patîtu limb'a romanescă in decursulu a' mai multe secle mai dein urma; cari voru adeveri si mai chiaru de câtu ori ce altu argumentu, cumu cà schimosirea limbei romanesci nu purcede dein amestecarea mai multoru elemente straine de la inceputu, ci dela alipirea lor mai tardîu si pre incetu, dupa ce limb'a eră formata.

Dupa stingerea elementului latinu in imperiulu romanu orientale, ce devenise grecu-bizantin, romanulu de preste Dunare, incuscrinduse cu bulgaro-serbulu, s'a bulgaro-serbitu, de nu pre seresi, dar' celu pucinu limb'asi. Si asta incuscrire, nu numai cà s'a latîtu si intensu apoi si dein coce de Dunare, ci s'a intaritu intru atât'a, câtu si in provincie-le mai curate romanesce nu s'a potutu lapedă de dens'a de câtu pre la inceputulu secului XVIII, pre cându celi dein cele alte provincie iau întrecutu cu 50 de ani mai in a-ante. Ci funinginea limbei serbu-bulgaresce se cunoște si pană astadi pre faci'a limbei romanesci. Nece e mirare, candu inca totu o vedemu incalciata-imbracata totu cumu a fostu dor' de 1000 de ani in coce, — de si s'a parutu unor'a, cà scaimbandui portulu vechiu slovenescu cu portulu nou rusescu, acumu e fromosa sîi siede bene! Ci nu desperă.

mu. Impulsulu, de a si inceputu mai totu de a una de dein coce, totu nu a remasu nesemtitu la confratii nostri, unde e dupa dreptu*).

Dupace apoi tier'a romanesca deveni se fia si se se numesca Ungro-Vlachia, romanii si celi de preste Carpati, ca si desti de dein coce, incepura, a faga du i, taga du i, ta ma du i, a dice: гѣндѣ, нѣмѣ, витѣхѣ, стражѣ, сѣлашѣ, фѣртишѣ, жѣшѣ, прѣтѣшѣ, хѣклѣ, ca si хѣтаѣнѣ, хѣклѣнѣ, вѣклѣнѣ, si alte multe, cate tote, ce au mai intratu in santele baserece si in santele carti. La noi firetce, ca se landu si mai multe de acesta sorte, ci form'a limbei dein dialectulu basereceson nevenindu de la noi, ele au remasu afora.

Inca si in literatur'a mai noua mai aflam unele, cari nu au intratu in limb'a baserecesca, — si inca la scrietorii mai de frunte dein celi de preste munti.

Ce e хѣклѣнѣ a ungro-vlachiloru nostri? Ardelenii-ungureni dicu pre multe locure: гѣшѣ seau гѣшѣ dela ung. bőség, — ci хѣшѣ, хѣлѣнѣ, хѣклѣнѣ suntu ale fratiloru de lenga Dumbovitia.

D. lui Cantemiru**) si dupa densulu lui Potino (vedi mai susu §. XLI not. 2) se pare, ca хѣлѣнѣ (ung. halastó=lacu de pesci) ar' fi cu-

*) Ce ann scriu asia in a. 1848 in liniile rarite, s'a implenitu, cu multa multiemire a nostra.

**) Beschreibung der Moldau, P. III, cap. IV, in Büsching's Magazin, tom. IV pag. 117.

ventu dacescu, ci nu e mirare, candu si кзрѣ-
рѣ o pune intre cuvente straine.

Va intrebă ce-ne-va aici: Camu au dîsu
dar' romanii romănescce mai antaniu seau
mai demultu, in a-ante de a dice фзрѣдѣш etc.?
— Unele, precumu le dîcu si adi, de si mai
raru, pr. a vendecă, cu getă, in locu de a ta-
maduî, gandi; altele, camu pre cumu ur-
meza.

In cartile moldovenesci, in locu de faga-
duescu, ung. fogadni, se scrie juruescu,
seau dupa pronuci'a lor: giuruescu, cu
derivatele lui; N, fol. 184 v. ащента феричита
цюрѣнре; 181 v. ахѣла свѣнтѣ, пре чела че
ваѣ цюрѣнтѣ пхринтеле мѣѣ сѣ вѣла да; etc.
P, f. 74 v. де ва цюрѣн кзрѣдѣла кѣ цюрѣ-
мзнтѣ мѣерѣен сале; 112 v. аѣпж мѣлте лнн-
коте ши цѣрѣнцѣ, чен ва фи цѣрѣнтѣ; etc.
de unde credemu, că la romăni, mai de multu
a jură a semnatu si a fagaduî.

In locu de a tagaduî, ung. tagadni, ve-
chii pană de curandu, chiaru si in dialectulu
baserecescu, diceau: a se la pedă. — Ci si a
negă se pare a fi fostu ore-candu usitatu, pre
cumu se cunosce dein cuventulu: nega, care
si astadi e usitatu, si insemneza omu, care
tote le face in contra, că in provarbiu: nega
sui in telega: — ba io nu m'oi sui, că de
m'oi si sui, c'un picior' m'oi terei.

In locu de нѣм, ung. nem, pote că vor fi
dîsu limba, glota, că in dialectulu basere-
cescu une oria, seau o metu că in D (mai susu, §
XXXVII, p. 214), seau gente că la moeso-romani.

În locu de **вѣтѣзъ**, ung. *vitéz*, ce voru fi dîsu, e mai a-nevolia de aflatu, dupa ce si lătim cu alte si alte cuvente esprimu acêsta idea, pr. *vir fortissimus, bellicosus, strenuus miles etc.*; ai nostri pote, cã iau dîsu tare-le, *vertutiosu*, au camu asemenea.

În locu de **сѣраѣзъ**, ung. *sztrázsa*, au dîsu preveghiu, si paza; care cuventu dein urma e contractu dein **наѣзъ**, lapedandu preve dein miediu-locu cã si alurea, er' **наѣзъ**, almentrea la celi vechi scutu, e neindoitu luatu dela Itali, la cari se afla pavesse, care in vocabulario della Crusca se esplica: *Arme defensiva, che s'imbraccia, come scudo etc.*; de unde si francii mai de multu dîceau: *pavois* intru intielesulu de: *sorte de grand bouclier*, cumu scrie dictiunariulu academiei francesci.

În locu de **сѣлашъ**, ung. *szállás*, ore cându la Bucuresci s'a dîsu **оѣзъ** lat. *hospitium*, pr. se afla in Kk (bibli'a de Bucuresci dein a. 1688) in epistol'a catra Filem. v. 21 (pag. 902): **ѡи ѡпрѣѣзъ ѡмѣ гѣтѣѡи ѡи оѣзъѣ**; si cã se nu se prepuna co-ne-va, cã aci ar' fi vorba de ospetiulu mancarei si benturei, ci chiaru de **сѣлашъ**, marturia ne este Noulu Test. tiparitu la Smirn'a in a. 1838: „dupa celu mai alesu modelu de prea sântî'a loru Episcopiloru principatului Romaniei“, cumu scrie la titlu, care-le la loculu citatu p. 287 are: „**ѡи ѡпрѣѣзъ гѣтѣѡи** mi mîe wi **гѣѣѣ**“ (ung. *gazda*); er' in testulu grecescu stã: *ξενίαν* dela *ξένος* lat. *hospes*, romanescce *ospe*; de unde *ξενία*, lat. *hospitium*, romanescce *ospetiu*, cã versiu-

nea de Bucuresci. Cuventulu ospetiu dar' respunde si conviviu-lui si hospitii-lui, adeverentia de ospetaletea vechiloru romani ca- tră ospetii sei, de unde si ungurulu a luat a dîce: jól laktam, si lakadalom, in locu de bene m'am ospetatu, si de ospetiu de nunta.

In locu de фѣртишар (in P. numai фѣртѣ-шар), dein acatiatur'a silabei шар, ung. ság, se vede numai de cătu, că romanii mai antaniu au disu фѣртѣ lat. furtum, dein care apoi au formatu фѣртиш, că крѣчиш, морѣиш, si in urma фѣртишар, seau de a-dereptulu acatiandu acea silaba de in aplecatiunea de a ungurí, cum se templă si cu фѣцарник, статорник, даторник, амарник etc., adaugundu de prisosu termina- tiunea slovenesca adiectivale ник, candu eră destulu a dîce, cumu s'a disu mai antaniu: фѣ- царю, стѣторю seau статорю, дѣторю seau да- торю, амар.

Nota 1. Cu acestu § s'au intreruptu Principia- le in a. 1848, 10 martiu dein Organu, si mai multu nu s'au continuatu pană acum'a.

2. De starea natiunei si limbei romanesci, vedi ce scrie metropolitulu Theodosiu in epistol'a dedi- catoria (sic) catră Sierbanu Voda (GG), de carea a- niu amentitu si in Analecte p. XXIII nr. XIV, unde inderepta: 1680 in locu de 1688: „ДЕН НЕЛВЦЪ- ТЪРЪ, ШИ ДЕ НЕЛЦЕЛЪЦЕРЪ ЛИМЕИ, — КАРЕ НОВА ЖАЛНИК, ШИ ПЛЪНСЪРОС ЛЪКРЪ ЛСТЕ ЛНТРАТЪТА МИКШОРАРЕ, ШИ КЪЛАКРЕ РОДЪЛЪИ НОСТРЪ ЧЕСТЪИ РЪМЪНЕСК, КАРЕЛЕ УДАТЪ, ШИ ЕЛ НЪМЪРА ЛН- ТРЕ ПЪТЪКРНИЧЛЕ НЪМЪРИ, ШИ ЛТРЕ ТАРИН УА- МЕНИ СЪ НЪМЪРА, ГАРЪ АКЪМ АТЪТА ДЕ СЪПЪС, ШИ

ДЕ ШКЪРЪТЪ МЪТЕ, КЪТЪ НИЧЕ АБЪЦЪТЪРЪ, НИЧЕ ШІ-
НИЦЪ, НИЧЕ АРМЪ, НИЧЕ ЛЕЦІ, НИЧЕ НИЧЕ ШІ Ш-
КИЧАЮ АТЪРЪ ТОТЪ РОДЪЛ, КЪ СЪ ПОМЕНЪЩЕ АСТЪЗИ
РЪМЪН, НЪ МЪТЕ. ЧЕ КА НЕЩЕ НЕМЪРНИЧИ, ШІ
ШРЕН АНТЪРЪН ШКОР АБЪРТИНДЪСЕ, ШІ АФЪШЪРЖН-
ДЪСЕ: ДЕЛА СТРЕИНИ ШІ ДЕЛА БАРВАРИ, ДОА-
РЪ ШІ ДЕЛА ВРЪЖМАШІИ РОДЪЛБИ НОТЪРЪ, ЧЕ Р
ШІ СЪ АПРЪМЪТЪКЪЖ, ШІ ДЕКАРТЕ, ШІ ДЕ
ЛИМЕЖ, ШІ ДЕ АБЪЦЪТЪРЪ. ШІ ГРЪ, ШІ ДЪРОА-
СЪ АНТЪМПЛАРЕ.

Elu marturesce mai in colo, cã pre atunci (la a.
1680) edandu acea Liturgia slavo-romanescã „АѲТЪР-
ГІА ТОАТЪ А О ПРЕПЪНЕ ПРЕ ЛИМЕА НОАСТРЪ,
ШІ А О МЪТА, НИЧЕ АМ ВРЪТ, НИЧЕ АМ КЪТЕЖАТ:
(АРЕПТЪ МЪРТЪРИСЕКЪ) ПЕНТЪРЪ МЪТЕ АЛТЕ ПРИЧИ-
НИ ЧЕ МАЪ АПИС, СЪВАН КЪ ШІ ПЕНТЪРЪ СКЪР-
ТЪ ЛИМЕА НОАСТРЪ ЧЕ МЪТЕ, ШАМ ФЪКЪТ, ШІ
ПЕНТЪРЪ ЛИСА ДЪСКЪЛІНЛАРЪ (КЪМ АМ ЖИС) ЧЕ НЪ
СЪНТЪ АНТЪРЪ ТИКЪЛОСЪ РОДЪЛ НОТЪРЪ“ etc.

Ci zelulu acestui mare arhieru, de origine trnu,
in decursulu lungi sale pastoriri, nu s'a asediatu,
panã ce in tipografi'a cea noua dein Bucuresci s'au ti-
paritu una multîme de carti baserecesci, in editiuni
splendide, nu numai romanesci, ci si grecesci si arabesci.

Pre urm'a acestuia cu totu zelulu urmã succeso-
riulu seu Anthimu Iberianulu, si (mai tardîu e-
piscopii Remnicului Damaschinu (pre la a. 1730),
Cesariu si Philaretu, cari au tradusu si tiparitu
tote cartile baserecesci in dialectulu basereces-
cu, scotiendu preintr'insele nu numai limb'a slovenes-
ca dein baserece-le romanesci, ci si dialectulu celu mai
vechiu romanescu usitatu panã atunci in toate trele pro-
vincie-le: Trni'a, Moldov'a si Romania.

Vedi ce scrie de cesteã dein urma R. Temp'e in
prefatiune la Gramatec'a sa (8-o Sabiniu 1797).

XLVIII.

Stilu - lu.

Mai remane se graimu, de stilu, si de ortografia.

Ci stilulu, precumu dor' nemenea nu se indoiesce, nece are lipsa de demonstratiune, — nu e totu un'a cu limb'a au cu form'a limbei. Tota limb'a regulata, seau celu pucinu credinta de atare, pote se aiba numai una forma; — ci stilulu varieza, dupa cumu varieza omulu, pre cumu sa disu la francesi: *le style c'est l'homme*.

Si cu tote astea, vediendu ce-ne-va, că noi scriendu amu datu alta forma limbei, potea se ne judece de in caus'a formei noue: că stilulu nu ne ar' fi bunu.

Dereptu, că noi nu pretendemu, că amu scrie in stilulu celu mai fromosu, cumu se dice, de ne a si fostu tota nevolienti'a de a ajunge, cătu se pote, mai aproape de unu stilu chiaru, netedu si firescu. Ci asta nu e pusa deplenu in voli'a nostra, dein piedece dein la-intru si dein afora.

De cauzele dein afora a diversitatei stilului in organu, nu mai avemu a ne cuprende acumu, candu elu a incetatu de multu; numai ce adaugemu, că atare diversetate e mai multu castigu, de cătu pierdere. Una limba, in care nu s'au facutu incercari si probe de totu genulu de stilu, nu pote se ajunga la acea usieretate a stilului, care se cere de la scrietoriu, că-ce ori si cumu, variandu obiectulu, va caută se varieze si stilulu, precumu cauta se varie-

ze si dupa argumentu si dupa scopulu scrierei, inca si dupa diversitatea culturai, pusetiunei si starei politice, baserecesci, si literarie ale vre-unui poporu, seau unei anumite clasi de omeni pentru carea se scrie.

Er' dein cauzele de in la-intru, afora de cultur'a intelectuale a scrietoriului, cea mai primaria e talentulu naturale alu autoriului, care in adeveru inca are lipsa de multu ajutoriu si de mare diligentia, inse forà de elu tota nevolienti'a omului remane desiarta si forà fruptu.

De acea, de si une oria fromoseti'a stilului a fostu rezultatulu unei astringeri erculice, de care istori'a ne arata esemple, ce ne rapescu in admiratiune, precumu se scie de multi clasici greci si latini, cu Platone, Demosthene si Cicerone in frunte, — dar' si aici conditiunea principale fù divinulu loru talentu, de care nu toti au parte, câti imbraciosieza cararea spinosa a literaturai.

De acea, nece de person'a nostra nu mai adaugemu, nece vomu se ne escusàm, de câtu cà nevolienti'a nu ne a lipsitu, er' talentulu e partea numai aceluia, caruia ilu dà, celu ce imparte donure-le sale, cui vrè si câtu voliesce.

Nota. Acestu § impreuna cu celu urmatoriu, a fostu scrisu inca totu in a. 1848, ci dupa cercustari-le de atunci remasera netiparite si s'au pastratu intru unu portu-foliu, dein care veni si in mânu-le generariului rusescu Gasfordu, candu impreuna cu altii cadini si io in prensoria la Remnicu in Romania, dein 6 panà in 25 mart. 1849. Generariu-lu lasà a ise traduce dein romanesce, si-si luà ocazione de ar' a disputà despre limb'a si originea natiunei romane, impreuna cu alte.

XLIX.

Ortografi'a : — Accente.

Er' câtu pentru Ortografia, obiectu care si astadi inca e de mare importantia, cugutulu ne erà, a tractà mai antaniu prescurtu de modulu, ce amu fostu adoptatu in Organu, scriendulu cu litere latine, si apoi de intrega sistem'a ortografica, ce ne-se parea noue mai fundata si mai conforma naturei limbei romanesce.

Dein cele, ce preparasemu pentru ortografi'a organului, remanendu-ne numai pucine anotatiuni, nece nu vomu se ne mai ocupàmu acumu de nou si pre largu, ci numai pucine vomu atinge dein cele remasa, in câtu au valoare si despre ortografi'a nostra preste totu.

Dein capulu locului doue ne au fostu normativele principali, ce amu urmatu inca in a-ante de inceperea Organului: Principiulu etimologicu, si adoptarea accenteloru in locu de semne fonetice; la cari se mai pota adauge, cá cosecentie acestor'a: u finale pretotendenea, aforà de unele prepusetiuni, pr. in, sub, si in person'a 1-a sing. a imperfecteloru, plusquam perfecteloru, si alu tempului conditiunatu, pr. eram, laudasem, furem; — si negativulu reduplicareii cosunatorie-loru, afora de compusetiunea cu in urmandu unu verbu cu n la inceputu, pr. in-notu, in-noescu etc.

Aceste patru puncte au lipsa de demonstratiune, pentru cà chiaru intr'insele se inverte

gardin'a Ortografiei romane-latine, si tota differenti'a pareriloru de la acelea se deriva si depende.

Demustrandule panà la convictiunea altor'a, si castigandu-se, de s'ar' poté, consensulu totoror'a in aste patru puncte, armoni'a seau cumui dîcu, unificarea ortografiei, ar' fî complenita. Lasandu dein acesteã principulu etimologicu pre numerulu urmatoriu, fiendu cà are lipsa de una mai intensa pertractatiune, trecemu la cele alalte, si mai antaniu la cele ce scrisesemu inca in a. 1848.

I. Ortografi'a de noi adoptata, in locul semneloru de in alte sisteme ortografice, pr. cedilele sub c, d, t, s, semilunele de asupr'a vocaliloru etc., a luat numai semnele accentelor, — inse cu intentiune, de a nu usua nece pre acesteã prea desu, ci numai in casure de lipsa, celu multu candu si candu pentru usioritatea lecturei.

Dein lipsa, candu forà aratarea tonului, cuventarea ar' remané oscura au cu anevolia de intielesu; de exemplu, candu nu s'ar' poté scî dein contestu, deca a e a se pronunciã chiaru ori oscuru (a, z seau x), pr. mana, mânia; — mészura seau mesúra — láuda, laudà, laudá etc.

Pentru usioratate, candu regulele accentuatiunei si ale gramatecei sunt de ajunsu spre a cunosce si forà accentu adeverat'a pronuncia a vre-unui cuventu, inse nu asia usioru, cà deca va fî semnatu si cu accentu, pr. voliu laudá, unde si de va lipsí accentulu in laudá, totu.

se scie, că e de a se dice laudă, pentru că auxiliariulu voliu cere dupa sens infinitiv, de aceea se pote scrie si voliu lauda; mai usioru inse e, deca se va serie cu accentu, că nu cumu va se se alunece ce-ne-va in lectura si se dica: voliu lauda.

De aceea usulu accentelor in sistem'a nostra, e dupla: tonica, dupa natur'a accentuarei, si eufonica pentru ajutorarea lecturii dein lipsa au spre mai mare comoditate in locu de alte semne.

Semnele accentelor suntu trei: acutul, celu greu, si cercuflesu; cari sian luatu inceputulu, cumu se scie, de la greci, au trecut si la latini, inse foră de a se sierbi cu ele de câtu in rare casure, ne avendu lipsa de ele că grecii, si dela acestia in limbele neo-romane, la cari la tote suntu in usu, de si numai mai raru, si nu strinsu dupa valoarea tonica, ci in unele limbe si in unele casure numai că semne eufonice.

Insemnarea primitiva a accentelor era mai multu musicale; asia câtu accentele la greci erau că una scara, pre care se atată inaltirea tonure-loru dela una linia de mai diosu până la alt'a mai susu. La eli accentulu greu semnă gradulu mai de diosu alu scarei, celu acutu pre celu mai de susu, că si celu cercuflesu numai cu aceea diferentia, că cestu dein urma semnă de una data si lungimea vocalei pre carea era pusu.

Noi inca amu aflatu asemenea graduatiune a tonure-loru in limb'a romanescă, in câtu pentru

accentulu greú si acutu; er' pentru cercúflesu nu, dein cauza, cá la noi lungirea seau scurtarea vocalilor nu e esentiale in pronunciare, ci lasata in voli'a cuventatorului. Numai inal-tierea seau descenderea silabeloru e unu ce a-tátu de necesarin, cátu tota pronunci'a contra-ria reguleloru accentuarei nostre e nesuferita orechie-loru romane, si numai de cátu demu-stra pre strainulu.

Unde suntu a se pune accentele, si cari accente, amu tractatu in Elementele de limb'a romana mai pre largu in §§ XXXVI, XLI si XLIV, la cari provocámu, cá se nu fimu nevolíti a mai repeti si aici, ce amu scrisu acolo. Aici vomu seatingemu numai pre scurtu, unele ce mai insepnasemu in a. 1848 pentru §-lu de facia.

Preste totu, noi semnámu totu de a-un'a silab'a dein urma, terminata intru una vocale tonica: a, z, e, i, o, u, cu unu accentu: a-cutu, seau greú.

1) Cu acutu: pre a chiaru totu de a-un'a, nu numai in infinitivi, ci si in alte tempore ale verbeloru, pr. a laudá scurtatu dein laudá-re, elu laudá scurtatu dein elu laudáa; — asia si in infinitivii celoru alalte doue cojugatiuni: II si a IV, pr. a vedé, a fugí, in locu de a vedére, a fugire, de cátu cá in IV. cojugatiune in silabele z^h, u^h, u^h, cari suntu formate dein câte doi i contrasi intru unulu, scriemu dein acea cauza cu cercúflesu, pr. a audí in locu de a audiíre; a semtí, a esí etc. in locu de semtiíre, esiíre. — Asia si in derivatele si compuse-le lor, pr. voliu lau-

đá, laudá-volin, nu laudá, etc. Er' in infinitivii de III., fiindu că vocalea ultima nu e tonica, de acea remane ne-semnata cu accentu, pr. a face.

2) Cu greu semnâmu: pre a oscuru (ɣ), pr. elu laudà; si dupa analogia, si in cele alalte trei cojugatiuni de același tempu si de aceeasi persona, pr. elu vediù, facù, veni; inse dein causele aratate mai susu erasi si aici: elu audî, semtî, esî, — si fece etc. — Spre destinctiune semnâmu si 1 pers. pl. dein presente si perfectulu cojugatiunei I, pr. laudâmu, spre a o destinge de aceeași persona in imperfectu, pr. laudâmu.

Totu asia semnâmu si pre e pronunțiatu latu, mai că diftongulu ea, in casure-le urmatoria:

a) in verbele dau, stau, lie u, be u, pers. 3 sing. dein presentele indicativului, au cojugativului, pr. bè in locu de beve, dè, stè, liè, fiindu că mai demultu, si pre alocuria inca si adi, se mai dicea si se dîce, reu-bene: dee, stee, liee, de unde se nascù form'a diftongale in è.

b) in numele feminine scurtate dein ela, pr. catiè, siè, stè, etc., dela catiela, sie-la, stela; asia si niè, care e scurtatu dein neve.

3) Cu cercuflesu, in casure-le urmatoria:

a) pre a, candu are de a suná că ɤ, de si nu strinsu totu de un'a, ci mai numai unde ar' fi indoiela, pr. mân a, că se nu dîci: manɤ.

b) pre i, candu e contrasu de in doi i, pr.

a u d i etc. cá mai susu dupa d, t, s; asia si in dî, dîcu; si aliurea, in finea seau in miediu-loculu cuventelor.

Er' in câtu pentru cele alalte silabe, regul'a nostra generale fiendu pentru limb'a romanesca cá si pentru cea latina, cumu cá accentulu cea mai mare parte stà pre silab'a penultima,—nu semnàmu penultim'a, de catu in casu de indoiela, pr. îndurâte, cá se nu dîci îndúra-te, laudàmu, etc. — Totu asia si antepenultim'a, numai spre destintiune, pr. mészura (verbu), cá se nu-lu confundi cu mészura (nume).

Pre acesta urma si in monosilabe, unde amu lasatu in voli'a scrietoriului, cá in casu de indoiela, se noteze cu accentu pre un'a au pre alta, au si pre amendone pr. dá, dà, cá, cà; vá (adeca vrè), và (mergi) etc.

La care mai adaugemu, cá diftongii, nece in finea cuventelor nu i-amu accentuatu, pr. veniea, mea etc.

Atât'a aveamu se anotàmu pentru accente la a. 1848, de câtu cá si aici iamu datu una noua si mai completa redactiune.

Nota 1. Concordi'a, numai de câtu dela inceputu se destinse de catrà cele doua diurnale Trne, ce adoptasera sistem'a accentuarei acesteia, prein unu nou metodu, chiaru contrariu sistemei nostre, punendu à unde noi punemu á, si á unde punemu à; er' î dupa d, t, s, pr. dî, tî, sî, in acésta sistema, nu semneza cá intru a' nostra doi i, ci numai unulu, er' i singuru face câtu la noi doi. Macaru cá, in câtu pentru î, chiaru si dein sistem'a ortografiei latine pote se scia ori-ce-ne, cá semneza, nu unu i, ci doi, pr. in versulu lui Ovidiu: Dî maris et coeli;—in locu de dii. In limb'a

romanesca inca di, scrisu dupa sistem'a nostra, e în locu de dii facutu dein die, cá la latini, precumu amu citatu dein A. Gelliu si Charisiu mai susu § XII p. 44 not. ****).

De almentrea si latini pronunciau pre di si ti cá **зи, чи**, numai mai urmandu alta vocale, er' nu in a-ante de cosunatoria. De di ne e marturia Priscianu I cap. VI, 31, scriendu despre z: unde saepe describentes Latini hanc (z) exprimunt sono, ut mer idies, hodie; er' de ti e sciutu dein scola. Acumu, dupa di, ti, si ori urmeza alta vocale, ori altu i, totu un'a este, si deca contragi doi i intru unulu cá la latini, pr. df dein dii in locu de die, de sene urmeza, cá di are se sune cá zi, nu cá di.

Deca aste ratiuni nu voru fi in stare se convinga pre contrari, ne dămu legati, si nu mai disputămu.

Dar' nece nu precepu, cá ce ratiuni au potutu-o mîsică se scaimbe norm'a accentuarei nostre, dupa ce eră recepta de tote foliele, ce se publicau atunci in Trni'a: Gazeta, Telegrafu, Amiculu poporului, si dupa ce publiculu Concordiei e totu acelfasi cu alu celorl amentite; celu pucinu in asta parte, ea nu respunse numirei sale, discordandu er' nu concordandu cu cele alalte sorori gazete dein patria.

Una singura ratiune ar' fi, cá si in ortografi'a cirilica a finale se semneza cu accentu greu, — inse eră de a se cosideră, ca bazea accentuarei cirilice e prosodi'a limbei grecesci, carea nece cu cea latina nu cosună intru tote, cu atātu mai pucinu cu cea romanesca, si cá accentele greco-ciriliane suntu numai semne tonice. si nu au influentia in scaimbarea vocalisationei cá in limb'a romanesca, ce nu numai noi amu aratatu in operele nostre gramatere-ortografice, ci si sistem'a Concordiei se pare a recunosce.

2. De ortografia amu tractatu mai insperie nu numai in Extractulu nostru dein a, 1841, ce s'a tiparitu si in Foli'a pen'ru mente dein acelu anu, si de atunci mare parte si in Abecedaria-le nostre, in Elemente de limb'a rom. dein 1854, part. I, B (nr. XXXVII

—XLIV, pag. 81 — 94), in Compendiu de gram. romana, partea II (§ 89 — 101, p. 78 — 90), ci si in conferintele filologice dein Sabiniu in a. 1860 (protocollulu in Actele Asociat. trne, II p. 178 seqq.), in discursulu mieu dein 29 iul. 1862 (Act. Assoc. II, p. 98 seqq.), in unele corespondentie publicate in Gazeta si Concordia, precumu si intru una disertatiune scrisa pentru adunarea generale a' Asociatiunei dein a. 1865, ce inse nu s'a rostitu nece s'a publicatu.

L.

U finale. Reduplicatiune.

II. In câtu pentru u finale, întregu au diuimetate, nu credu, a fi de lipsa de una desbatere lunga, dupa ce fia-carni gramatecu, inca si celui mai pucinu strabatutoriu, si de aci ori ce-ne-si cunosce câtu de pucinu elementele gramatecei romanesci, nu pote fi necunoscutu, că între u finale si i finale esisto una atare corelatiune in limb'a romanescă, câtu celu ce lapeda pre u finale, cauta se lapede si pre i dein fine, deca vrè se fia cosecente.

De almentrea se insiela reu, cari credu că u finale, candu se pronuncia mai scurtu, nu se aude de locu; er' deca se pronuncia câtu de pucinu, nu mai este cuventu de alu poté lapedă dein scrisoria,—de câtu pote dein economia, care cauza inse nu pote nece una data se între in calculii gramaticali, ci celu multu in celi finantiali, la gazetari etc.

III. Er' in câtu pentru reduplicatiunea unoru cosunatorie, ce unor'a se pare de asia mare importantia, câtu o facu si unde nece gramatec'a nece etimologi'a nu o suferă,

necumu se o cere, pr. cându unii scriu seau naltu seau innaltu, amendone smentite, u-n'a scriendu cu unu i mai pucinu, alt'a cu u-na n mai multu, de câtu se cade.

Aparatorii reduplicatiunei aducu done argumente in favorea sa: usulu limbei latine, si usulu limbei italiene. Pentru ce nu si usulu limbei romanesce?

Ci noi nu aflăm argumente-le produsa de ajunsu, — ci deincuntra, avem chiaru dein asta parte argumente ponderosa in cuntr'a reduplicatiunei, precumu:

a) Că limb'a romanescă in vorbire nu suferă atari reduplicatiuni, precumu totu romanul cu ceva atentiune pote se fia oserbatu; asia câtu usulu limbei nostre e in cuntr'a reduplicatiunei, nu numai celu de acumu, ci si celu mai vechiu, precumu arata ortografi'a nu numai a' dialectului baserecescu, ci si alu totoror cartiloru betrane scrise seau tiparite. Care usu cu atât'a mai multu meriteza a fi luat in consideratiune, cu câtu e mai constante si universale in romanimea totoror temporeloru si totoror locureloru, asia câtu nereduplicarea cosunatoriilor e caracteristica limbei romanesce, că si toturor limbiloru neo-latine, afora de cea italiana. Er' a introduce ceva in limb'a romanescă, ce nu numai e in cuntr'a usului universale alu ei, ci e si in cuntr'a insusi caracteriului limbei, nu sciu cu ce cuventu ar' poté ce-ne-va cuteză, ci io nu me potiu involi la asemenea innoire, si nu me voliu involi nece una data.

2) Că chiaru si limb'a latina, la carea o-
resi cumu provoca patronii reduplicatiune, nu
are reduplicatiune de câtu numai in unele co-
sunatorie, cele mai multe in l si s, er' intru altele
seau pucine si forte pucine, seau nece un'a.
Inse cauzele, cari faceau de lipsa reduplica-
tiunea la latini, celu pucinu pentru l si s, ne
suntu cunoscute, si de volîmu a imită pre la-
tini in reduplicatiune, cosecenti'a ar' cere, că
soi imităm si in cauzele, dein cari ne e cu-
noscutu că faceau reduplicatiune.

Cauzele insesi erau, —

a) pentru L, că latinii pronunciau in do-
ua modure acesta cosunatoria, mai că doue co-
sonatorie destinte, care destintiune, dupa mar-
ginirea alfabetului lor, nu o potura, au nu volîra,
a o desemná de câtu prein reduplicatiune, asia
cátu unu L semná una cosunatoria, si LL alt'a.
Marturia despre acést'a ne este insasi limb'a ro-
manesca, carea in cuventele latine de acesta
sorte a tienutu panà astadi acea destintiune, a-
sia câtu pre L simplu la miediu-locu, si urman-
du vocale, tocu de un'a-lu pronunціăm că R, er'
L numai unde in asemenea pusetiune la latini se
scrie cu LL. Asia dîcem par u palus, per u
pilum, sare sal si salit, sore sol etc.; dein
cuntra: cal u caballus, cale callis, vale val-
lis, mole mollis, fole follis etc. Numai la
începutulu cuventelor tienemu pre L simplu,
pr. limba, lingua, si urmandu alta cosunato-
ria, pr. caldu, albu, calidus si caldus, al-
bus etc., dein cari esemple se pote conchi-
de, că si in aste casure se pronunціá LL, de si

scrieau numai cu unu L. Alte casure, ce se a-
ru vedé contrarie acestei teorie, suntu numai
la parere, pr. staulu cu L, de si latinii inca-lu
scriu cu unulu: stabulum, de ora ce form'a
mai comune in asemeni terminatiuni la latini
erá forà u dupa b, c, p, t, pr. stablum, ge-
nuculum, manipulus, vetulus, de unde ai nostri
au disu: staulu mutandu pre B in V, genu-
cliu, manupliu, vetliu, cari in urma se
straformara in genuchiu, manuchiu, vechiu, nu
numai la noi ci si la italieni etc.

b) Er' in câtu pentru s, latinii vechi si ai-
ci aveau doue cosunatorie destinte, dein cari
un'a se semnâ cu s simplu, si se pronunçiá cá
la noi si la greci, pr. sol sore, casa casa,
μέσος etc., er' cea alalta cu ss, si se pronun-
çiá cá z grecescu, pr. massa cá μάζα. De
unde Priscianu I cap. VI nr. 31: saepe pro z
eam (s) solemus geminatum ponere, ut pa-
trisso pro πατρίσω, pitisso pro πῑτρίσω, mas-
sa pro μάζα. Chiaru dein cuntra de cumu astadi
pronuncia italianii si francesii atâtu in limb'a lo-
ru câtu sî in cea latina, dîcundu z unde e scrisu
unu s, er' s numai unde se scrie gemenatu ss.

Aici dar' e casulu pentru ai nostri, deca
voru se imiteze pre latini, se scria pre L cu
LL, er' pre R cu L, precumu unii au sî cer-
catu a face; asemenea si cu s si z; — si atunci
nu ne opunemu.

In urma insemnâmu: cá reduplicatiunea
cosunatorie-loru la latini, inca a fostu una in-
noitura superflua si forà necesetate, precumu
ne adeveresce Festu sub cuventulu: solita u-

rilia si aliurea *). De aceea in documentele latine cele mai vechie nece una urma de reduplicatiune nu se afla, pr. in *Senatus-Consultu de Bachanalibus* dein anulu Romei DLXVIII (a. 186 in a-ante de Chr.), ce se afla in museulu dein Viena, unde se scrie numai esent, necesus, adesent, adiese, velet, iousiset, fecisse, compromesise, dedise, arfuisse, esetis etc., in locu de: essent, necessum, adesent, vellet, etc. **).

3) Că nece una limba neo-latina, afora de italian'a, nu suferi reduplicatiune. Asia:

a) de limb'a franceze e lucru cunoscutu, că reduplicatiunea, ce se vede in scrisu, nu e si in vorbire; cî reduplicatiunea dein scrisu e numai una cosecentia a' sistemiei ortografice adoptate de francesi dein tempore antice si inve-

*) Quod si a sollo et tauris earum hostiarum ductum est nomen, antiquae consuetudinis per unum r. enunciari, non est mirum, quia nulla tunc geminabatur litera in scribendo; quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur, ut pote graecus graeco more usus, quod illi aequae scribentes ac legentes duplicabant mutas; etc. edit. Egger, Paris. 1838. p. 166. Totu asia sub cuventele; polet, porigam, torum, pagg. 80: Porigam, dixisse antiqui videntur, pro porrigam, propter morem non ingeminandarum litterarum; — 245. 274, etc. dein cari locure se cunosce, că si pag. 42 e a se scrie: Mutas litteras et semivocales non solebant antiqui duplicare scribendo aut legendo.

** Vedi T. Mommsen *Corpus Inscript.* tom. I pag. 43 nr 196, care cîteza si scrietorii, la cari se mai afla acelu monumentu.

terate atât de tare, cât numai pucine reforme se potura introduce în seclul trecut. De unde deîn sistem'a franceze ortografica nu se pote luá argumentu pentru a introduce reduplicatiunea si la noi, de nu cunu va preîn urmare volîmu a introduce si cele alalte greutati ale sistemiei francesci, care nu se pare a fi dupa intentiunea publicului, ci deîn cuntra usiorarea pre cât se pote mai mare în ortografia. Asemenea si —

b) de limb'a ispanica e lucru cunoscutu, că academi'a de Madritu, reformandu ortografi'a ispanica a casatu reduplicatiunea de cu totulu, că contraria genului limbei ispanice.

4) În catu în urma pentru limb'a italiana, nu e de a se negá, cumcă ea redupleca si în vorbire forte multe cosunatorie, inca si în casure, unde limb'a latina clasica nu are reduplicatiune, pr. ebbe (habuit), legge (lex si legit), veggo seau veggio (video), etc, Causele acestei innoiture suntu doue; un'a esterna: comerciulu, ce-lu avura multu cu popora de limb'a germana, pr. Gothi, Longobardi etc.; alt'a interna: tendenti'a de a dá limbei italiene una virtute mai barbatesca, cei lipsea deîn caus'a, că lapedandu italianii cosunatoriile deîn terminatiunile numeloru si verbeloru, pr. s si m alu numeloru deîn declinatiunea latina, s, r si nt deîn cojugatiune, limb'a deveniea prea mole de în caus'a multîmei vocaliloru si impucinarei cosunatoriiloru; de unde spre a împiedecá în câtu-va acestu reu, nu numai retienura reduplicatiunile de în miediu-

locu ale latiniloru mai tardîi, ci mai introduse-ra si altele, dupa esemplulu coabitatoriloru sei de alta limba. De unde se intielege dein des-tulu, că reduplicatiunea italiana nu e unu su-perfluu, seau numai pre chartia că la francesi, ci e una necesetate reale pentru vigorea limbei in viatia, si de acea si in scrisu.

Inse in limb'a romanescă, aceste cause lip-sescu cu totulu. Ea nu a luat reduplicatiunea dein miediu-locu, că italianii, de si a fostu im-pregiurata de limbe reduplicatorie, cumu sun-tu cea sasescă, si ungurescă. Nece sia pierdu-tu vertutea barbatescă, lapedandu cosunatorie-le terminative ale latiniloru, că italianii; — ci scurtandu pre i si u finali, intru atat'a cătu strainiloru se paru a fi lapedate cu totulu, a a-fflatu una cale de miediu-locu ingeniosa de mi-nune: si de a lapedă cosunatorie-le finali lati-ne, si erasi de a nusi efemină limb'a prein a-tare lapedatiune.

Aceste ne suntu argumente-le in cuntr'a re-duplicatiunei, de carea mai pre scurtu tracta-semu si in Elemente de limb'a rom. §. XXXIV sub 4 (gemenarea).

Nota 1. Reduplicatiune de cosunatorie la celi vechi nu amu afflatu de cătu la pucini si in pucine cu-vente, pr. in verbulu a curro alesu in imperfectu, in reu-a etc. asia in D, gen. XIX, 9 (vedi mai susu § XXIX not. 6), si in unele carti de Moldova. Se pote, că si latinii, si dupa eli romanii, inca voru fi avutu erasi doi r, că grecii, unulu mai aspru si al-tulu mai mole.

2. Despre L si r in limbele italice, scrie si Grotefend in Rudimenta linguae Umbricae

(part. II, pag. 17): „Apud Umbros — R finalis, pro Tuscorum L et Romanorum S, adeo in usu fuit, ut Tiberis in Italia pariter fere, ac Tigris ac Indus fluvii in Asia, literarum L et R sonos secrevisse videri possit“; — si citeza pre Terentiu Scauru, care pag. 2252 (ed. Putsch) scrie: quod qui R exprimere non possunt, aut L dicunt aut S.

3. Tote diurnalele politice literarie dein Trni'a si Ungari'a au adoptatu pre u finale, cá regula generale, cu pucine exceptiuni, precnpi si noue ne-s'a templatu candu si candu in scrierile nostre, inca si in multe publicatiuni dein Romani'a. Albi'a (sic) itea urmà asemenea panà la nr. XL, er', de aci in coce de una data lapedà pre u finale, (mai antaniu) dein cause nearatate, pote cá numai economice (pr. apoi s'a dechiaratu).

LI.

Principiulu Etimologicu.

Venimu la cestiunea pentru ortografia dein cele mai vitali, care alesu in tempore-le mai de curundu s'a discutat cu multa vivacitate: la Principiulu etimologicu.

Elu e adoptatu acumu mai de toti scrietorii si mai de intregu publiculu romanu, mai multu seau mai pucinu, pre facia seau pre tacute; remane numai cá se se recunosca si publicè, — seau se se delature cu totulu.

Multi deintre impumnatorii acestui principiu, luandu-se la strinsa cercetare, numai cu vorb'a striga in cuntra-i, er' in fapta-lu urmeza cá si celi alalti, numai erasi cu diferenti'a de plus si minus.

In opusetiune cu acestu principiu s'a pusu Principiulu foneticu, asia câtu aceste do-

ua principia astadi de celi mai multi se cosidera, cá antipodi, cá foculu si ap'a, cari nu se potu impacá nece una data.

Acestia presupunu, cá dupa principiu-lu etimologicu nu se scrie romanesce precumu se vorbesce, ci dupa regule gramatece si lexicografice, ce de si suntu seau potu fi adeverate, inse este cu nepotentia a le invetiá, deca nu scie ce-ne-va si ceva latinesce.

Dein cuntra dupa principiu-lu foneticu dîcu aceliasi, cumu cá, nú numai se scrie precumu se vorbesce, ci si dupa unele regule atátu de usiore, cátu ori ce-ne pote invetiá in scurtu tempu a scrie, si mai forà nece una ostenela.

Pentru aparatorii fonetismului e destulu, deca literele suntu latinesci, cá se se pota numi ortografia latina, er' deca regulele scrierei suntu dupa natur'a limbei romanesce, au nu, nu multu se ingrigescu.

Ci se luàmú lucrulu mai de a prope.

A scrie cu litere latine, astadi e dorierea toturoru romaniloru, antaniu pentru cá suntemu romani de vitie latina, si totu de una data pentru cá limb'a ne e romana erasi de origine latina, si apoi pentru cá tote cele alalte natiuni dein Europ'a, cáte suntu de aceeasi vitie romana-latina, scriu cu litere latine, numai noi romanii panà eri-alalta eri nu; la cari, inse in loculu mai de pre urma, se pote adauge si acea cosideratiune, cá mai tote natiunalitatile Europei scriu astadi cu litere latine, au formate dein cele latine, au celu pu-

cinu netedite dupa form'a literelor latine, chiaru si cele ce nu-su de vitie romana-latina, precumu ungurii, germanii cu tote subdivisiunile: angli, dani, holandi, si suedi, inca si una parte mare a natiuniloru slavice, pr. polonii si boemii, chiaru si rusii si serbii modernisandu-si alfabetulu cirilianu dupa form'a literelor latine. Numai turcii, grecii, — si romani, mai erau, cari scriu cu altu soliu de litere, nu latine.

Lungu tempu se sparieau ai nostri, ca adoptandu literele latine, in urma voru fi strimtorati, se adopteze si relegiunea romana-latina. De care fantoma inse pare ca acum'a s'au camu scapatu, — si in adeveru, ca era tempulu, ca se scape de ea, seau mai bene dicundu, se o delunge dela sene; si se nu se mai faca de risu, temendu-se de, ce nu aveau a se teme, deca cautau pucinelu cu ochii in pregiuru prein Europa largă, unde poteau vede multe natiunalitati, seau mare parte de in unele de intru inse, carile mai in a-ante fusese catolice, latini cumu le dica grecii si unii romani, er' in urma se lapedara de catolicismu, dar' nu si de literele latine, cari nu ajuta nemica catolicismului, precumu nece strica nemica altoru confesiuni.

Pana ce scrieamu cu litere ciriliane, limba romanesca era ca acoperita suptu ele, asa catu in afora nu avea facia de limba romana-latina, — ci de limba slavica, macaru ca e de recunoscutu, cumu ca in catu pentru principiu foneticu, si pentru usioretatea ortografiei, mai alesu dupa ce o simplificara lapedandu una su-

ma de litere superflue dein alfabetnlu cirilo-romanu, nu se putea aflá alfabetu mai aptu si mai comodu de câtu acestu alfabetu asia reformatu.

Inse acumu, dupa ce incepumu a scrie cu litere latine, velulu, ce acoperiea faci'a limbei romanesci, cadiu de una data de pre ea, precumu cade velulu mireseloru orientali in dîua nuntei dein a-antea ochiloru barbatiloru loru. Si vai de, vâi de ele, de limb'a romanescă si de mirese, deca lapedandu velulu, ce le acopereau faci'a, se infaciosieza in a-ante, cu una forma urita, au celu pucinu ridicula. Pentru ele, atunci mai bene erá, se remania, totu cu velulu pre facia,—că se nu o mai vedea nemenea, si se scape de risu.

Limb'a romanescă inca, desbracanduse de vechiulu vestimentu slavicu, si voliendu a se presentá in a-antea publiculu Europeanu, are antani'a detorentia de a se presentá intru unu costumu, celu pucinu croitu dupa natur'a si form'a ei cea naturale.

Natur'a limbei romanesci e romana-latina, ea e limb'a unei natiuni romane-latine, si sora dulce cu alte limbe Europene romane latine.

De acea si costumulu ei nu pote se fia de catu romanu-latinu,—si croitu dupa costumulu limbeloru romane.

Ortografistii suntu croitorii acelu costumu;—si noi inca ne numeránu intre acestia.

Noi nu amu fostu multiemiti cu costumele, ce le croira altii panà acum'a si acum'a.

De aceea, crediendu, că suntemu în stare, de a creă unu costumu nou, mai cuvenientiosu, ne amu apucatu.

Noi amu adoptatu spre acestu scopu principiulu etimologicu că principiu primariu, înse cu totu respectulu ce se cuvene si principiului foneticu că unui principiu secundariu.

Nota 1. Noi si mai în a-ante ne amu aparatu acesta norma, în scrisu mai de multe ori, în gramatecele noastre, cuventarile publice, si disertatiunile, au corespundentiele diurnalistice, ce le amu scrisu acumu de 30 de ani în coco, — er' cu cuventulu în siedentie-le Comisiunei filologice romane dein Sabinu la a. 1860, precumu-si voru aduce a mente inca si astadi, celi ce au luat parte la aceea fiindu că toti mai suntu în viația, afora de A. Muresianu. În acele siedentie pre largu am aratatu, ce este principiulu etimologicu, necesitatea lui pentru ortografi'a romanesca, înse si modcrativnea, ce suntemu detori a oserbă în aplecarea lui, alesu în cercustarile limbei de facia si cu respectu la fonetismu. Er' principiulu foneticu în form'a, în carea s'a prezentatu Comisiunei, si în sistem'a recomandata aceleiasi, l'am combatutu nu numai cu vorb'a, ci si întruna disertatiune scrisa si tiparita în limb'a germana, si lecta în presenti'a Comisiunei, carea înse numai în pucine mânu a ajunsu.

2. Titlulu acestei brosiure ($1\frac{1}{2}$ în fol.) e: Begründung zum Entwurfe einer erneuerten romanischen Orthographie. Nebst Anmerkungen von einem Romanen. În care numai oserbatiunile suntu ale mele, er' proiectulu (Entwurf) si demonstrarea (Begründung) suntu ale autoriului anonimu. Lenga acelu planu, eră adausa si una mustra de scriere dupa acelu planu, de care si acumu dîcu, ce scrisi acolo la § 6: Ein Blick auf die Beilage dieses Entwurfes wird genügen, um, wie beim Anblick des Medusenkopfes, einem jedem Romanen das Blut in den Adern ers-

tarren zu machen. — Acumu mai adaugu: Că de cătu una atare ortografia, mai bene literele ciriliane

LII,

Necesitatea lui.

Principiulu etimologicu are de fundamentu etimologi'a seau form'a originaria a cuventului, care si etimu (ἔτυμον) se numesce.

A scrie dupa acestu principiu insemneza, a oserbă in scriere form'a originaria a cuventeloru; — presupune dar' cunoscerea acelei forme, si preste totu cunoscenti'a limbei, nu numai de in partea gramateca si sintactica, cu formele si legile ei, ci si dein partea lexicale; la care se cere studiu si exercitiu, cá la tote scientiele si artile, pentru care se si invetia in scolele publice si private.

Scrierea dar' dupa acestu principiu, deca vomu se scriemu nu ori si cumu, ci bene si corecte, romanesce, e impreunata cu ori-cari greutati, de cari in adeveru fia-care omu ar' dorí se fia scapatu, cá in ori ce altu obiectu, inse de cari nu totu de un'a e cu potentia a scapá, de cătu dupa sudore multa si batere de capu.

Detori'a ortografistului inse este, de a impuciná aceste greutati, aratandu unele regule, cari are se le urmeze scrietoriulu, deca va se scria, cumu amu dîsu, bene si corecte.

Greutatile ortografice, pentru scrierea romanesca cu litere latine, suntu de done specie; un'a e dein partea alfabetului latinu, carele nu are atâte litere, câte ne suntu de lipsa, spre a

semnă fie-care sunetu articulat alu limbei noastre: vocale, au cosunante, cu una litera destinta; — alt'a e dein partea usului limbei romanesce, carele nu este pretotendenea si intru toate acel'asi, ci cu multa diferentia.

Dein partea alfabetului latinu, ne lipsescu litere pentru vocalile: *z* si *æ*, — inca si pentru *ŧ* si *oa* pronunciate nu că diftongi ci că vocali simple; — er' deintre cosunanti celu pucinu pentru *ч, ц, ѱ, ж, ш*, că se nu mai amentimu si de alte cosunatorie, ce se mai audu pre unele locure, ci in ortografi'a baserecesca nu au intratu, pr. pentru cele ce italianii le semneza cu *chi, gli, gni*, er' ungurii cu *ty, gy, ny*, si suutu forte usitate in unele parti ale Trniei si mai in tota Ungari'a.

Er' dein partea usului limbei, greutatile ne venu de acolo, că nu numai unele vocali si cosunanti nu se pronuncia pre totendenea intru una forma, ci si in formele gramatecali se oserbeza una mare variatiune, asia cătu usulu limbei insusi varieza si nu este unulu si acel'asi. Dein care cauza, variandu usulu limbei, nu poate se nu resulteze si in scriere ore-care varietate.

De acca spre unificarea ortografiei romane, afora de suplenirea literelor, ce ne lipsescu, in ore-care modu, mai antaniu e de lipsa unificarea limbei, carea nu se pote face, de cătu prein stabilirea formelor mai corecte gramatece si lesicali, si adoptarea acestoru forme de tota romanimea scrietoria.

In regularea formelor gramaticali si lesicali inse mediu-loculu principale e insasi eti-

mologi'a; — si asia in acestu respectu e demonstrata si necesitatea principiului etimologicu, de la carea nece aparatoriî fonetismului nu se potu subtrage.

Er' in câtu pentru greutatea, ce purcede de in defectulu literelor pentru unele vocali si consonanti mai esentiali, de sene urmeza, că deca etimologi'a se pote aplecă, că in mediu-locu si spre suplenirea acestui defectu, e mai ratiunale, că in locu de doua, mai bene se adoptămu unu principiu, care se ne sierbesca si in suplenirea literelor lipsitorie, si in regularea formelor gramatecali si lesicali.

De acea obiectiunea fonetistilor de sene cade, că si candu etimologistii nu ar' oserbá usulu limbei, ci numai fonetistii. Dein cuntra —

Etimologistii oserbeza usulu limbei mai multu de câtu fonetistii, — usulu limbei regulatu, prein care divergentiele locali in vorbire si pronunciare se delátura, er' unificatiunea limbei se efectuesce, si preintru in sa si unificatiunea ortografiei.

Unitate in limba, — unitate in ortografia, — doue puncte atátu de strinsu legate intre sene, câtu un'a fora de alt'a nu se pote castigá, — de acea si necesarie in a-ante de tote, — se potu realisá numai prein adoptarea principiului etimologicu.

Er' prein aplecarea cosecente a principiului foneticu numai se sanctioneza varietatea, differenti'a in limba, si discordi'a in ortografia.

Nota 1. Etimulu semneza si semnificatiunea

originaria a cuventului, de care inse aici nu avem de a vorbi.

2. Varietatile, in formele gramaticale si in pronunsiare, mai mari formeza deintru una limba mai multe, cari, deca acele varietati sunt mari, inse forà de a impiederà intielegerea intre omeni dein diverse locure, se numescu dialecte, pr. erau la greci patru mai principali: attica, dorica, ionica si aeolica, dupa patru rami mai mari ai vitiei grecesci, cari le vorbeau si le aveau proprie, inse asa càtu unul pre altulu intielegea vorbindu. Atari dialecte si la noi sunt doua: moeso-romanu, si daco-romanu. Cele alalte variatiuni nu meriteza a constitui alte dialecte mai multe, ci se cuvene a le regulà prein ajutoriulu institutiunei gramaticale si scientifice, spre a consolidà si introduce una limba romanesca, moesica aut dacica, un'a si nedivisibile, care se cuvene se fia tient'a a totu romanulu, carele-si voliesce cultur'a limbei sale.

3. Principiulu etimologicu, se afla oserbatu, nu numai la cele alalte limbe seau dialecte neo-romane, pr. in cea franceza, italiana etc., ci si la tote popora-le mai culte, cari s'au ocupatu cu regularea si cultur'a limbelor sale, inca chiaru si la orientali. Cu tote cà aplecarea lui nu se afla in tote limbela cu tota rigorea, ci la cele mai multe cu ore-care moderatiune. Chiaru si in limb'a latina aflamu pre unii atátu de rigurosi etimologisti, càtu scrieau *sylva* cu *y*, pentru cà le-se pareà a se derivà de la *ῥύλη* grecescu, si *hyems*, pentru cà *ῥω* la greci insemneza ploua, etc.

LIII.

Fonetisti.

Inse se cercetamu, deca in adeveru se mai afla astadi si fonetisti, seau urmatori principiulu foneticu, in fapta nu numai cu gur'a.

Celi mai pronunciatu pentru acestu principiu, suntu astadi literatii nostri dein Bucovin'a,

cari cu repausatii A. P. si A. D. in frunte s'au luptatu dein tote poterile pentru recunoscerea acestui principiu.

Repausatulu A. P., carele in anii 1847—8, fusese cá colaboratoriu lenga redactiunea Organului, pre atunci fũ de una parere in respectulu ortografiei cu redactoriulu primariu si autoriulu acestoru principia.

Acea sistema fũ recunoscuta si oserbata de insu, sũ dupa trecerea sa in Bucovin'a, de cátu cá inca pre la a. 1849, incepũ a adoptá pre y, dupa norm'a polonesiloru. Mai apriatu inse sia descoperitu acestea, in Gramateka limbei romanesci, compusa de Vasyliu Ioanoviciu (8-o Viena 1851), unde la pag. 212 seqq. se afla unu: „Adáus. (De D. Arune Pumnul, Profesoriu). Binescriinti'a limbei romanesci cu litere romane. In care adausu regulele ortografice, chiaru si despre x si x (forá ae), suntu dupa Estractulu nostru despre ortografia dein a. 1841, nu se vede nece unu semnu la vocali au cosunanti afora de i si ű, si cá lasa pre u finale afora de diftongu, si apleca pre y in silabele ai, ci, ti, ki, kt, ri, rt, scriendu-le: dy, sy, ty, cy, cye, gy si gye (pag. 221 nr. 13).

Inse, mi-se pare, de pre la a. 1860, er'a lapedatu pre y, a inceputu a pune cedile la d, t, s, unde suntu a se pronuncia ȝ, ȝ, w, si in locu de x a pune pre ae formatu intru unu corpu, si in locu de x unu i cu cercuflesu de a supr'a, pr. î.

Aceesi sistema e oserbata si de repaus.

A. D., in foi'a societatei, in care se nevoliesce asi apará sistem'a fonetismului.

Intru altele atátu A. P., cátu si A. D., urmeza sistem'a celoru mai in a-ante de sene, — a' etimologistiloru.

Adeveru este, cá a pune a e in locu de z sí î in locu de x pretotendenea, asia si a lasá afora u finale, si pre i dupa d, t, s si in locu-i a pune cedile, e in cuntr'a etimologiei; — de acea in-se aceste semne nu se potu díce a fí pusa dupa principiulu fonetismului, ci numai cá nescari smentele etimologice, seau aplecare rea a principiului etimologicu, pentru cá —

a) a e in locu de z, luatu dela J. Molnar (in Gramm. pag. 4), unde e pusu in locu de x, pr. маѣна ma e na, nu e una litera ci doue, si dupa espres'a dechiarare a autoriului planului de ortografia de la Comisiunea dein Sabiniu dein 1860, nr. 4, ar' fí se respundia atátu etimologiei, cátu si foneticei.

Inse si atuncia amu respunsu, cá asta combinatiune nece etimologiei nece foneticei nu corespunde, de ora ce etimologi'a in totu casulu numai una litera pote se cera, si asia au numai a, au numai e, dupa cumu z au dein a, au dein e, se trage, er' nu doue litere pentru unu sunetu; mai pucinu inca, candu z nece dein a nece dein e nu se trage etimologicè, ci dein alte vocale, pr. in рѣтѣна dein o: rotundus; er' foneticei nu corespunde, pentru cá a e are altu sunetu, nu z, precumu orice-ne scie.

Deci a e, e una combinatiune, nu numai fonetica, ci si etimologica, inse in

ambe respectele smentita.

b) *î* în locu de *ж*, înca e numai una combinațiune etimologica, smentita, er' nu fonetica, fie-care sciendu, că *i* nu suna cá *ж*, ori sei puni punctu, ori caciula în capu, ci încatu-va respunde etimologiei, pentru multe cuvinte romanesce, cari se pronuncia cu *ж* în locu de *i* etimologicu, pr. prepusetiunea în, *сжн* lat. sinus, *стжнр*, *стржнр*; *ржд*, *ржѣ*, lat. stinguo, stringo, rideo, rivus etc., inse nu totu de a un'a, pr. în *мжнж*, *лжнж*, lat. manus, lana etc.; de aceea e combinațiune smentita; se pote, că unii adoptandu pre *î* în locu de *ж*, le-s'a parutu, că *î* semena si cu *п*.

c) *d*, *t*, *s*, cu cedile, suntu combinațiuni luate dein ortografi'a lui P. Maioru, carea e etimologica, precumu e lucru sciutu, er' nu fonetica.

Celu pucinu, în câtu pentru *d* cu cedila, în locu de *ж*, nu mai pote încapé nece una îndoiela, că e combinațiune etimologica, nu fonetica; de ora ce dupa fonetismu se cadea a o scrie cu *z*, care se afla în alfabetulu latinu, celu pucinu cu atât'a dereptu, cu câtu se afla *y*. De aceea, domnii Bucovineni scriendu *Dum ned en* cu *d* cedilatu, er' nu *dum ne zeu* cu *z* (vedi Raeportul Comitetului Sotietatii pre a. 1865, pag. 13, lin. 16), ori ce voru dice, scriu dupa principiulu etimologicu, er' nu foneticu. — Si în urma —

d) lapedandu pre *u* finale, de si se paru a urmă fonetismului, forte se însiela, de ore ce, cumu amu ȍserbatu si mai susu (în § L), *u*

finale, de si se pronuncia forte scurtu, totu se pronuncia câtu de pucinu, er' pronunsiandu-se, lucra in cuntr'a fonetismului toti, celi ce nu scriu totu ce se pronuncia cu gur'a.

Dar' nece nu e cu potentia a pronunsiá vre una cõsunatoria fora vocale dupa ea, cu atâtu mai pucinu doue. De aci si celi vechi ai nostri au retienutu pre u in atari casure, cá se semneze pre u finale, altii scriu apriatu u, cu semnu seau forà semnu de scurtare. De acea si Italianii, vorbindu latinesce, totu de un'a adaugu dupa cuventele terminate in cosunante unu u forte scurtu, care se pare une oria cá unu x forte scurtu, pr. Dominus-u vobiscum-u.

De acea si francesii adaugu in fine in atari casure pre e mutu, care suna cá unu x scurtu; asia si altii.

Dein cari tote conchidemu in urma: Cumu cá principiulu foneticu nu se oserbeza in fapta nece dein partea acelor'a, cari-lu apara cu gur'a.

Nota. Celi dein Bucovin'a se paru intru asta un'a, cá si intru alte multe, a urmá esemplulu confratiloru dein Principate, unde inca e latita atare ortografia. Noue inse ne-s'a parutu totu de a-un'a, cumu cá celi dein Romania, candu incepura a scrie cu litere, mare parte n'au cugetatu nece la principiulu etimologicu, nece la celu foneticu, ci aveau de cugetu numai de a introduce de una camu data scrisori'a latina in locul celei cirilice, si ai usiorá legerea si scrierea, pre câtu se potea mai multu, pentru cá se atraga mai multi lectori si sei castige pentru acea scriere, — er' nu si de a formá una sistema ortografica stabile, ceea ce la inceputu nece orá cu potentia. Proba invederata

de acést'a e fundarea societatei noue dein Bucuresci, carea de aci in a-ante are de a formá si stábilí una atare sistema.

LIV.

Sistem'a: Molnariana.

Se vedemu inse si alte sisteme de ortografia, dein câte s'au publicatú panà acumu, ci nù tote, parte pentru cà nu le avemu tote a mana, seau cà nu tote avura unn efectu notabile, seau cà unele inca suntu in mânu-le toturoru, parte pentru cà nu amu avutu locu pentru tote, ci de in ele amu alesu cele mai notabili, seau mai rari, seau mai vulgate, de cari suntu: Sistem'a Clain—Sincaiana, Sîncaiana, Molnariana, Budaiana, Kőrösiana, si Maioriana in operele, cari mai susu (§ XLII) numai le amu atensu.

Dein acestea un'a, cea Molnariana, e dupa principiulu foneticu intru atât'a, cà in scriere nu lià a mente nemica la etimologia seau originea cuventelor; — er' cele alalte cinci suntu dupa principiulu etimologicu, mai largu seau mai strinsu aplecatu.

I. Sistem'a Molnariana, pre cumu se afla in Gramatec'a sa romana-germana, tiparita in Viena la 1788, si asia cu optu ani mai tardîu, de câtu cea Clain-Sincaiana, nu se pare a fí fostu formata cu scopu, de a se intruduce in locul sistemii ciriliane, ci numai pentru usiorarea nemtiloru de a invetiá limb'a romanesca; de acea si sistem'a e croita dupa sistem'a nem.

tiesca intru tote in câtu se putea aplecă; de unde pre ȝ-lu scrie cu s, pre κ cu k, pre c cu ss, pre ȳ cu z, pre ȳ cu tsch, pre w cu sch, pre ȳ cu dsch, si pre cele alalte asemenea; de acea si pre ж nepotendu almentrea l'a scrisu cu sch cá pre w; er' candu veni la vocali, in loculu lui ȳ si ж neaflandu litere corespunditorie latine, le semnă: pre ȳ cu é, er' pre ж cu a e tragundu linia asupr'a cestoru doua, pr. маѣна ma e na. De u finale dar' se intielege, că nece pote fi vorba. Probe de scriere, nu aflu de lipsa, a adauge.

Autoriulu inse nece nu avu de cugetu a se ocupa cu etimologia in gramatec'a sa, si ast'a numai dein scopulu ce si l'a propusu in scrierea ei, precumu insusi recunosce in prefatiune, unde scrie: că ia cautatu a se conteni de tote cercetarile istorice etimologice mai profunde, pentru că erau eschise dupa planulu seu; — si că acestea i-se parura a se tiené mai multu de una gramateca mai estensa erudita, de câtu de una încercare a unei introduceri populari, alu careia totu meritulu stă in depleneta-tea si adeverulu reguleloru, si in scurtimea propunerei — *).

De almentrea autoriulu recunosce totu acolo meritulu gramatecei Clain - Sincaiane de in a. 1780, pre care o numesce unu opu pre-

*) Aller historischen tieferen. etymologischen Untersuchungen, musste er sich enthalten. — Diese schienen ihm vielmehr in eine ausführliche, gelehrte Sprachlehre zu gehören.

țiosu, *) și care se pare a fi luata de fundamentu gramatecei sale. Er' cumu ca gramatec'a Clain-Sincaiana e fundata pre principiulu etimologicu se va vedé mai in diosu.

Nota 1. G. Sincai, in prefatiune la Gramatec'a sa dein 1805 scrie: Post octennium, anno videlicet 1788, eandem nostram Grammaticam recensens, atque locupletans Cl. D. Joannes Molnár de Müllersheim linguis germanica et valachica edidit.

2. J. Molnár, fratele Tunsului, de carele vedi P. Maior in istori'a baserecei romaniloru (p. 113), si doctoriu de ochi, a scrisu si a datu mai multe carti romanesci, dein cari-mi-su cunoscutu: una Retorica, si Istori'a universale de Millot tom. I, amendoué tiparite la Bud'a. Vedi si R. Tempé in prefat. la Gramatec'a sa (8-o Sabiniu. 1797) pag. V.

LV.

— Clainiana.

II. Intre sistemele etimologice meriteza locul de antaniu, si dupa antanietatea tempului, precumu si dupa renumele autoriului —

A). Sistem'a Clainiana, urmata de Sam. Clain, alias Micu, de Sadu; cu tote că nu potemu astadi sci, de ca cea aflanda in Elementele de limb'a romana **) date de acest'a im-

*) Ausser die Elementa lingua Daco-romanae, diese in der That schätzbare Arbeit der Herrn P. Klein und Schinkai.

**) Elementa linguae Daco-Romanae, sive Valachicae, composita ab Sam. Klein de Szad Ord. S. Basilii M. etc. locupletata vero et in hunc ordinem redacta a G. G. Sinkai ejusdem Ordinis AA. LL. Phil. et SS. Th. D. 8-o Vindobonae 1780.

preuna cu G. Sincal, e' in adeveru a' lui S. Clain au dora a' lui G. Sincal, dupa ce alte carti de rogatiune, edate de S. Clain la Vien'a si Sabinu, nu-ne mai suntu a mâna, că se le pote-mu alaturá.

Gramatec'a acesta cuprende numai de cá-tu la inceputu ortografi'a sub titlu: Pars pri-ma de orthographia, in trei capete (dela p. I panà la p. 9). In capu I, § 1—3 tracteza de litere si pronunciarea lor, si mai antaniu, —

a) despre A, cu seau forá accentu, cumu cá cu accentu acutu, seau duplicatu, suna cá in limb'a latina, pr. cáp, nás, cápra a; — forá accentu cá z in АСМННЗ; de la care regula se trage afora, A in a-ante de mb, mp si n simplu, seau semnatu cu cercuflesu *), candu se pronuncia mai mole si cá pre nasu, pr. in tram-bitia, camp, pane, târg; de cátu cá ast'a nu se oserbeza in cuventele straine, si in lán-ce, Antonie etc. — De à (cu accentu greu) nu insemneza nemica in aceste regule, inse cumu-cá vrè se sune cá z, arata esemplele, ce ocur-xu, pr. la perfectulu cõjugatiunei I (pag. 38): ell laudà.

b) despre E: cumn cá se pronuncia cá la la-tini,—de cátu in a-ante de mb, mp, si n sim-plu, unde se pronuncia cá A in asemenea casu, pr.

*) „Aa. Accentu acuto' notatum, aut duplicatum, sonat sicut in lingua Latina. — Absque ullo ac-centu positum pronunciatu sicut Litera Rutenica z. — Ab his regulis excipe A ante MB, MP et N simplex positum, aut accentu circumflexo no-tatum“.

fen, coperement; — afora de acea in a-ante de n simplu, urmandu altu e seau i in silab'a urmatoria, suna cá i, pr. cuvente, dente, denti; — er' candu dupa e in silab'a urmatoria urmeza altu e seau a, suna cá ea, pr. lege, merge; de cátu cá, unde e in a-ante de n simplu e semnatu cu doua puncte, suna cá la latini, pr. v^ēnen, Auss^ēntie.

c) despre I: cumu cá suna cá la latini, de cátu in a-ante de mb, mp, si n simplu la inceputulu cuventului, unde suna cá a si e in asemene casu, pr. i^mp^er^at.

d) despre O: cumu cá suna cá la latini, de cátu in a-ante de mb, mp si n simplu, unde suna cá u, pr. bombác, compar, monte; afora de numele propria, pr. Antonie; — er' candu dupa silab'a cu o, urmeza alt'a cu a seau e, suna cá oa, pr. porta, sorte.

e) despre U: cumu cá suna cá la latini, de cátu cá dupa vocale in finea cuventului suna numai de diuimate, pr. reu, di^eu, — er' intre doue vocali nu se pronuncia, pr. oue, boui, laudauam, cantáui. — Atát'a despre vocali, er' despre cosunanti: —

aa) despre b, f, m, n, p, r, z, si v, cumu cá se pronuncia cá la latini, er' x, y, si k nu se scriu de cátu in cuvente straine si proprie, unde suna cá la latini. Er' despre cele alalte consonanti, si adeca:

bb) despre C: cumu cá se pronuncia cá la Italiani, pr. cruce, cine; cár, corn, culme, fác; — de cátu cá in a-ante de h seau t, suna cá χ grecescu, — si cá p latinu, pr. Chri-

stòs, lácte cá lapte; er' cu coda cá la francesi, pr. fa^çie, gla^çie.

cc) despre D: cumu cá suna cá la latini, de cátu in a-ante de i, unde suna ca ζ grecescu si latinu, pr. dieu díce.

dd) despre G: cumu cá suna cá la Italiani, pr. fuge, geme, legi; fuga, fag; — de cátu cá in a-ante de n suna cá m, pr. pugn, gnell, cá pumn, mnell.

ee) despre H: cumu cá in cele latine nu se pronuncia, er' in cele straine cá χ grecescu, pr. hom, hora, hoste; — haina.

ff) despre L: cumu cá la inceputu, dupa seau in a-ante de cosunante, seau reduplcatu, suna cá l simplu latinu, pr. lárg, flore, selbátec, välle, cavall; — er' in mediu-locu între doue vocali si in finea cuventelorn, de e simplu, suna cá r latinu, pr. mol'a, angel; afora de supine si articli, unde suna cá l, pr. umilit, tata'l, delá; — si in urma, deca dupa L urmeza i, er' in a-antei precede seau urmeza álta vocale seau distongu, suna ca j latinu, pr. muliere, filiu, eli, cá mujere, fi-ju, ej. Unde oserbeza, cá in cátu pentru l, candu are se sune cá r, se cade totu de un'a a-lu semná cu spiritu aspru, si cá asta regula a datu-o, pentru cá cuventele mai usioru se se deduca dein cele latine.

gg) despre Q cu U dupa sene totu de un'a: cumu cá se pronuncia cá k, pr. quand, qual'e, cá kand, care.

hh) despre S: cumu cá simplu in a-ante de i, suna cá la nemti sch si la franci ch, pr.

si, resina, rusine; er' duplecatu cá s latinu, pr. folossitore; — si cá sc in a-ante de i suna cá st nemtiescu, pr. crescere, scientia, — de almentrea cá la latini.

ii) despre T: cumu cá in a-ante de i suna cá z italicu, pr. tiene, tie, toti; afora de numele propria, si de silab'a sti, unde suna cá la latini, pr. Constantin, esti.

In capu II si III tracteza pre scurtu de diftongi si de apostrofe, de cari nu aflămu de lipsa de a oserbá ceva.

Er' in câtu pentru regulele de mai susu, lectorii voru fí oserbatu, cá in multe se unescu cu ale sistemei nostre, altele suntu mai strinsu etimologice de câtu ale nostre, si numai lapedarea lui u finale ne-se pare a nu fí fundata pre principiu etimologicu ci dupa celu foneticu.

Noi, in cele ce ne abatemu de la acesta sisteme, unele le facemu, pentru cá de una camu data nu amu vrutu a fí prea rigurosi, cá se nu spariămu si mai tare pre fonetisti, ci le amu lasatu decisiunei venitoriului, precumu este et cá pt, gn cá mn etc., er' intru altele, pentru cá suntu in cuntr'a convictiunei nostre, ce o amu castigatu in urm'a studia-loru nostre filologice-istorice, pr. e reduplicarea cosunantiloru, de care amu dîsu mai susu (§ L), on in locu de un, de care erasi mai susu (§ IX, pag. 27 si in not'a sub linia ****) etc.

Nota 1. Sam. Clain nascutu in a. 1745, mori in Bud'a cá revisoriu la tipografi'a universitatei la a. 1806, dupa care urmă G. Sincai si P. Maioru. Elu

scrisese si unu dictiunariu romanescu, dein carele se afla mai multe fragmente in bibliotec'a dein Blasiu in a-ante de revolutiune, ci in a. 1849 au peritu cu alte multe, ci acolosi se afla inca si astadi mai multe msa, pr. unu fragmentu dein Belisariu, mai multi tomi dein istori'a baserecesca dupa Fleury, originalulu Bibliei si alu Teologiei morali, omelie de ale santiloru parenti etc. tote romanesce.

2. Opere-le lui latine editate si renumite suntu: *De matrimonio juxta disciplinam graecae orientalis ecclesiae*, 8-o Vindobonae 1781, si: *De jejuniis, graecae or. ecclesiae*, 8-o totu acolo 1782, carea se afla si in Ms. in bibliotec'a dein Blasiu, si s'a tradusu romanesce de unu anonimu si tiparitu la Bud'a in a. 1828; vedi H. Popu de tipografie pag. 94 si 95 impreuna cu not'a subliniare a).

3. Tiparite romanesce suntu: *Bibli'a*, in fol. Blasiu 1795, *Theologi'a morale*, 4-o totu acolo, si *Invetieture la morti*, 4-o totu acolo in a. 1784. — De altele, vedi G. Sinkai in *Orodias* p. 207 seqq.

4. Unu nepotu alu Epului J. Clain (si alu lui S. Clain), anume Efraim Clain, a facutu si una fundatiune pentru doi teneri dein famili'a sa seau dein Blasiu. Vedi si P. Maioru la loc. cit. pag. 105 in not'a de sub liuia. — Nu dela acest'a ne-se pare a fi: *Specimen enucleationis Grammaticae hungaricae etc. ab Ephraimo Klein Rectore scholae A. C. Cassoviensis*, editio altera, 8-o Posenii et Cassoviae, 1792.

LVI.

— Sincaiana.

B). G. Sincai, la a. 1805, si asia inca in via-ti'a lui Sam. Clain, a edatu a dou'a ora la Bud'a Gramatec'a comune sub titlu: *Elementa linguae daco-rom. sive valachicae, emendata, facilitata et in meliorem ordinem re-*

dacta, înse forà a mai adauge numele lui S. Clain, ci numai; per G. Sincai de Eadem.

În acesta gramateca, carea în ordenarea materiei mai totu un'a e cu editiunea antania, autoriulu a facutu multe scaimbari în ortografia, forà de a se lapedá de principiulu etimologicu; de acea si regulele ortografice în partea I ortografica suntu si mai pucine si mai scurte, de câtu în cea de antaniu. Asia —

a) în § 4, tractându despre vocali, oserbéza:

1. că e, i, o, u si y suna că în limb'a latina;

2. că a, semnatu cu accentulu acutu suna erasi ca a latiniloru, ci forà nece unu accentu că x cirilianu, er' cu accentu cercuflesu, pre cumu si ê si î, că x romanescu *); adaugundu nota bene: cumu ca Rm. Clain si Cl. Molnar voru a se scrie x cu ae, ci ore pre dreptu lasa în judecat'a lectoriului, pentru că în tote cuvenetele, în cari voru a se pune ae în locu de x, se departa de la radecin'a latina **).

3. é cu accentu acutu, seau diftongulu ea, că e ungurescu forà accentu, seau că e în penultim'a infinitiviloru latini de a III. Cojugatiune (pr. în facere).

*) „á accentu acuto notatum pariter ut a latinum; —ast absque ullo accentu positum ut x cyrilianum; á vero accentu circumflexo, item é et î, ut x yalachicum“.

**) „Nota bene. Rdmus Klein, et Cl. Molnár litteram x cupiunt exprimi per ae, num justum habeant. Lector dijudicet; quia in omnibus vocibus, in quibus ae adhibitum volunt, recedunt a radice latina“.

b) in § 5 despre cosunanti, scrie, cumu ea :

1) b, d, f, h, k, l, m, n, p, r, x, z, v, se pronuncia cá la latini;

2) c, si g, cá la Italiani;

3) c cu coda, cá z simplu la aceliasi.

4) qu, numai in pronume si adverbia, cák;

5) s (rotundu) cá la latini, ci lungu in mediu locu seu sh la inceputu seu in fine cá sch nemtiescu;

6) t cá la latini, ci in a-ante de i cá tz ungurescu, afora de candu in a-ante de ti e pusu unu sh seu s lungu.

7) in urma j, cá la francesi. — Forà e-
simple.

c) er' in Capu III § 1, despre accente in specie, scrie: cumu cá acutu se pune de asupr'a lui á si é, si de asupr'a lui í, candu e a se prolungi penultim'a; — cercuflesu de asupr'a lui â, ê, ì; — er' greu de asupr'a lui à, ì, î, ù, candu venu a se prolungi in finea verbeloru, pr. in mancà, áuzì, facù.

Dein care oserbatiune mai dein urma se cunosce, cá a cu accentu greu si aici e in locu de z; — er' dein cele alalte esemple dein gramateca, cumu cá u finale inca e lasatu a fora.

Cari tote adeverescu, cumu cá asta sistema, de si e mai simpla de câtu cea mai dein susu, dela principiulu etimologicu totusi nu s'a abatutu; er' introducerea lui s lungu in locu de w, care si J. Bobu in dictiunariu-si a oserbatu, seu sh (dupa modulu anglisescu), cari si alti mai noi l' adoptase, nu se potu dice a fi nece

dupa principiulu foneticu, ci numai dupa arbitriu.

In urma spre a cunosce nu numai modulu scrierei, ci si diferenti'a intre amendoué aceste sisteme (sub A si B), ne luàm uolia a adauge unu estrasu dein dialogii acestoru doue gramatece, cari intru ambele suntu totu aceliasi dupa testu, si numai in scriere varieza.

Clainu

Scii Domniea taa Romanesce?

Sciu, quaci? sau dora ái ávere ceva de á mi poruncire?

Nu sent dedát á poruncire unui hom de homenie, quum est Domniea taa, pentru ácea nuti poruncesc, ci te rog.

Hom bon! cu cuvintele áceste me rusini; plăcati ámi poruncire.

Audi Domniea taa! áici siede Esselëntiea Saa N?

Aici; dár nu e á casa.

Quand l'ási putere gassire á casa?

Astára lá septe hore anche á fi á casa; dár mái bene ár fácere, de ái veni mane deminea.

Sincái.

Shtii Domniea taá Románéste?

Shtiu, quaci? sáu dora ái ávere ceva de á mi porunci?

Nu sênt dedát á porunci unui om de omenie, quum esti Domniea taá, pentru ácea nuti poruncesc, ci te rog.

Om bun! cu cuvintele ácestea me rusini; plăcati ámi porunci.

Auzi Domniea taá! áici siéde Excellentiea Saa N?

Áici; dár nu e á casa.

Quând l'ási puté gassir á casa?

Astára lá sépte oare ánche á fi á casa; dár mái bine ái face, de ái veni mâne demineatia

tia lá oct, qua átunci n'á fì cuprens.	lá optu, qua átunci n'á fì cuprins.
---	--

Asiá voi fácere: re- mani sanatòs.	Asiá voi fáce: remâ- ni sânatòs.
---------------------------------------	-------------------------------------

Sierbul Domnieei tále.	Sierbul Domniei tále.
------------------------	-----------------------

Nota 1. G. Sincai a moritu in 2 nov. 1816 la Com. Vass in Szinnye lenga Casiovi'a, comitatulu Abauj in Ungari'a. Vedi Concordia nr. 51 — 524 de 8 jul. n. 1866 pag. 226. — Biografi'a sa scrisa de senesi latinesce intru una Elegia, ce o amu publicatu in Acte si fragmente pag. 273—7, si unu comentariu lungu, se afla in Lad. Nagy Orodias (8-o M. Varadini 1804) pag. 189—221, dein care se vede, cà s'a nascutu in 23 febr. 1754: „Natus autem sum stilo vetere 28 Februarii, Anno 1754“.

2. Fiendu inca derectoriu scoleloru normali dein Blasiu, dedese: Prima principia latinae Gramatices, — adjectá Valachica lingua, 8-o Blasiu 1783, ce-i dîceamu Principie, dein care si io am invetiatu (in 1814—5). Testulu romanescu, tiparitu alaturea cu celu latinu, e scrisu cu litere latine cursive dupa ortografi'a sa cea mai tardia cu pucina diferentia. De esemplu, dein: „Cap I. Indreptáre catra Grámáteicá lateinésca. § 1. Despre firea, si partile Grámmáteicei Lateinesci.

„Grámmáteicá Lateinésca e favatiatura de á vorbi, cetei, si scrie bine Latinésce.

„Partile Grámmáteicei Lateinéscai sînt cinci:

„1. Orthoepiá e învatiatura de á spune fiescequárea littera dupa sunetulu sau.

„2. Prosodiá e învatiatura de á dá fiescequarei syl-láve ácelási ton, quáre ise cuvine.

„3. Orthographiá e învatiatura de á scrie fara de smintele.

„4. Etymologiá e învatiatura de a plecá bine cuvintele. Etc.

3. Totu in acelu annu a datu a fora si unu Catechismu, inse cu slove, care si panà acómu a remasu in scole; precumu si una Arithmetica totu aseme-

nea. — A becedariale lui nu le amu vediutu, celu pucinu nu sub numele lui. De care tote mai pre larga insusi scrie in biografi'a sa in notele 19—23 (Orod. p. 212 seq.).

4. Despre istori'a daco-romana, scrisa de sene, scrie totu acolo not. 25 (l. c. p. 216), că pre atuncia custă dein trei volumi forte mari de mai multe sute de cole: „ut hactenus vero a me ea est condita, tria iam vastissima, aliquot centenas philiras complexa, explet in folio volumina“, Intielege elu pre cea romanesca, edita sub titlu: Cronic'a romaniloru, — au pre alt'a, scrisa latinesce? — De aceste trei volumi se pare a scrie si J. Chr. Engel in istori'a Valachiei si Moldovei, tom. I pag. 67 nr. LIV: cum că Societatea pentru limb'a unguresca avea in posesiunea sa trei volumi numai de date de rebus Valachorum ordinate chronologicè si adunate de in diversi autori de G. Sincai, si că elu le vediu in M. Osiorheliu pre la finea lui Maiu 1800. Ce s'a alesu dein acestu msu? Totu Engel acolosi scrie, că G. Sincai pre atunci se nevolia asi publică acesta colectiune.

5. Ortografi'a tramisa la J. Lipszky, de care amentesce auriulu in prefatiune la gramatec'a sa dein a. 1805, se află in a-ante de revolutiune in bibliotec'a Seminariului de aici, ci acumu nu se mai afla acqlo, nece la mene.

LVII.

— Kôrösiana.

C). Totu in a. 1805, publică Sam. Kôrösi, fostulu profesoriu in colegia-le reformate dein Clusiu si M. Osiorheliu, in limb'a latina: Orthographia latino-valachico (8-o Claudiopoli, typis coll. Reformatorum 1805), foră nume, inse adaugundu in fine si una novela sub titlu: Luntre a de Ante a intorsa dōpa Ges-

ner in Roma niepr' in S. Ch. adeca Săm. Chri-
sianu; scrisa dupa acea Ortografia.

In ortografia sub I tractandu despre voca-
li in §§ 1—7, scrie cumu că —

1) tote vocalile notate cu cercuflesu suna
că x, seau că in Hm! si Hrr!

2) a, foră accentu că z,—de cătu la ince-
putulu cuventului, unde suna că a;—er' cu greu
si acutu, că ah nemtiescu.

3) e, foră accentu: in a-ante de n, ur-
mandu silab'a e seau i, că i;—dupa b, m, p, r,
s, t, v, z, si une ori dupa f, precumu si in die,
tie, că z, afora de pronumele te, si ultim'a
polisilabeloru;—in a-ante de x urmandu cosu-
nante se sorbe de totu, er' urmandu vocale,
că e: —er' la inceputulu cuventeloru că ie seau
je latinescu.

cu accentu gren, că eh nemtiescu,—de cătu că
in a-ante de m si n simplu, si in a-ante de x
la inceputulu cuventului eă i, ci urmandu e se-
au i dupa m si n, că eh.

cu acutu, că eă seau já cá la latini, ci du-
pa ç caudatu, m, p, r, s, v, z, precumu si in
diésce, tiésce, rrésce, cá á.

4) i in a-ante de alta vocale in finea cu-
ventului, cá j cosunante, de nu e notata cu
accentu greu seau acutu.

dupa r in silab'a antania, si dupa ç cauda-
tu, d, rr, t, z, si in tote penultimele dela ver-
bele in iesco (unde E este foră accentu) ur-
mandu cosunante, suna cá î; de almentrea cá
la latini.

5) o foră accentu, in a-ante de gn si m,

n simplu, precumu si in finea cuventelor, cá u latineccu; — in se la inceputu si in mediu-locu aliurea, cá o latinescu.

cu accentu greu, la inceputu si midiu-locu, cá u latinescu; — in fine, cá au seau á ú:—er' in a-ante de gn, m, si n simplu, cá la latini.

cu acutu, cá o a la latini.

6) u, cá la latini; — de cátu cá intre doue vocali, de nu va fí accentuatu, si in verbele u aporesco, u ollo, si dupa q se tace cu totulu; er' in fine se pronuncia numai candu se pronuncia si o finale.

7) y numai in cuvente de origine grecesca, si suna cá i, pr. typu cá tipu.

In § 8 despre diftongi, scrie, cá au si e au suna cá o; e á cá já; e i cá i; e o cá io; si i o cá iu.

Er' in §§ 9 si 10, tractandu despre cosunanti, mai antaniu in § 9 propune una tabela de pronunsierea totoror cosunantiloru latine dupa pronunsierea latina si unguresca, unde b, f, h, k, m, n, p, ph, g, r, v, z, se dñcu a suná cá la latini si unguri; er' pentru cele alalte insemna, cá —

a) c, in a-ante de cosunanti, in fine, si in a-ante de a, o, u, y, suna cá c latinu si k ungurescu; — in s ce, s ci, cá t; — in a-ante de t, cá p; — ch une oria cá h; er' ç caudatu cá tz ungurescu.

b) d, in a-ante de i cu unu puntu, cá z, de almentrea cá la latini.

c) g, in a-ante de e si i, cá zs ung., — gn, cá mo; de almentrea cá g.

d) l, cá l; in se lli, cá j latinu seau lly un-

gurescu; inse in liçia, liepore, linu, liubescö, liuerto, cá j latinu.

e) s, cá s latinu; ci 's, cá s ungurescu.

f) t, in a-ante de i cu unu punctu, cá tz ungurescu; — th in cele grecesci cá fth; — de almentrea cá la latini.

g) in urma j, cá zs seau 's ungurescu.

La cari in nota adauge: se nu se paria cui-va minune, deca ð in a-ante de i, are se sune cá z; cá-ce asia sună si la celi vechi scrietori latini, pr. zabolus in locu de diabolus la Lactant. zeta, zetarius in locu de diaeta, diaetarius la Lamprid.; la cari s'ar' poté adauge si Zeus deus (v. Dieus ? dominus diei-lucis, Di-espiter).

Apoi in § 10 tracteza despre variatiunea cosunatoriilor dupa pronunciarea diversa a dialectelor; — adeca, cumu se pröntuncia unele cosunanti pre alocuria in Tni'a, de carea autoriulu in not'a 1 (p.9) dice, cá de acea mai alesu a tractatu, pentru cá alti scrietori pană atunci nu au atensu nemica; adauge in not'a 2: cá accentele potu se lipsesca pentru ai nostri, inse nu pentru straini pentru mai-mare evidentia despre radecin'a latina a limbei nostre *).

Dein cari se cunoste, cá principiulu acestei sisteme e celu etimologicu, aplecatu si mai strinsu de câtu in sistem'a Clainiana, mai alesu in o finale in locu de u; care inse nu o face de câtu numai in person'a 1-a singulara a

*) „Ob maiorem evidentiam latinae radices linguae nostrae“.

verbeloru in indic. presente, pr. volio, si in nomin. sing. pr. Maio etc.; er' aliurea n finale nu e adoptatu.

Cá proba de asta ortografia pote se sierbesca prefatiunea la Luntre: —

„Romane! Vediend quôt de chiár, inált, si sulléget extralucésce acest Nome, dòpa ce l'am desbraccát d'in flócce le lui Cyrilla, si l'am imbraccát in vestmente romanèsci; indégna te a pòrtà acest Nome spre addeveratà tà láuda: deprende te a òrmà pássi ei acellui popor, in quôt te lássa a tá le împregiorstari, quäre p'rin fácte le sá le neadjuns miráte, 'au implut Lume a co acest in vécc nepresussit laúdát Nome: deprende te ti a questigà no nomái scutu l Carne ei: ci si pre a anim'ei páscere, de no mái mult in quálete nomái o parttícëlla a viuaci' ei intórce: d' in quäre ti uá adjunge, de no mai mult o 'óra, quà se cetèsci si Charticicà acéstà: iár no quà un judecatorio, ce mái virtuos qua un bene vollitorio a Romani lor. Valetto: In Clus. Ann. 1805. dí a 26. a lui Máio“.

Nota. Alte notitie despre viati'a si operele acestui barbatu nu avem, de cátu ce insusi scrie la not'a a treia p. 9: „Hac proxime pertractata Orthographia elaboratum Lexicon Valachico Latino Hungaricum, paratamque Grammaticam habeo, haec quoque sum luci publicae editurus, si sensero Lectores his meis priinitis favorem non denégaturos“. Ci ástea nu s'au publicatu. Una parte dein acelu Dirtinnariu se aflá ore-candu la protopopulu de in M. Osiorheliu, si l'am vediutu. Alte scrieri ale lui dupa morte -i se paru a fi fostu vendute de piperiu.

LVIII.

— Budaiana.

D). J. Budai, alias Deleanu, fostulu consiliariu in Lemberg, si frate a repausatului secretariu guberniale din Tn'a A. Budai, care inca pre la a. 1805 avea parata una Gramateca romanesca si unu Dictiunariu romanescu-latinu, precumu vomu vedé mai diosu, tramese lui P. Maior unu extractu de ortografia dein capu II alu gramatecei, care-lu avemu a mâna, si asia incepe: — „Excerptum ex capite secundo operis mei sub titulo: Fundamenta grammatices linguae Romanicae seu ita dictae valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accomodata.

„aciàsta gramáteca este gáta, si acúm de trii anni astiépta typáriulu. dupa prefátia in quáre hámo aratátu, que leimba romanésca réu se dice latenesce gravendo, lingua valachica cei quánta sé se numésca romaenica si románi romaeni, inquáto pentru osebeireá dela alti vlachi cùm si pentru osebeirea lor dela adeveratii románi quáre hávu fóstu domnitorii lumei: si alte mái multe pentru leimba romanésca; — intrando la temèyurile gramatecii, lá capulu de antèyo hámo talmacitu slovele ylliricesci, cu quárele hávu traveitu románii pene acúm si hámu allaturátu pronunția lor cu slóvve latenesci. iára la al II. Cápú hámu introdusu urmatóreá orthografeia. quáre feíndoque, hámo chotareitu sé ô supùno crytecii

Pre santiiei tále, — ô scrivo tóta cu letere latenesci si in leimba romanésca dúpa, orthografeia asiezáta: —

Urmeza estractulu, care incepe cu § 3, scriendu: —

„Ceste mái súso aratáte létere, maqnarque sê hávu premeitu de quátra románi, sí sê obicinuvésco pène ástadi, tótusi mái multi barbati inveçati a nemului acéstui, mái vertóso cèli de súpto imperatiia austrii, de multo acúm hávu inceputu á trebuveinçáre, si hávu chota-reitu á intrudúcere letere latenesci; inse puçeino fórte spòriu hávu facùtu feindoque unii sê hávu suelleitu (=silitu) á trebuveinçare slovvele acèste cu orthografeia ungurésca, altii cu totul alta orthografeia feirei leimbei romanesci cu totulu improtevvitóre hávu statorniceitu. unul nùmai sê hávu aflátu quáro hávu aratátu drépta caráre spre adeveráta orthografeia romanésca cu slovve latenesci, adeque precuv. Parentele Klein in gramáteea Daco-romana, ce se hávu typareitu la vienna. dár acéstu barbátu inveçátu, vrednicu de mái buna sòrte, cupreinsu feiendo cu multe alte faptorii pentru benele némului, n' hávu putùtu atunci dóra sê conversiésca tóte regulele ce suentu spre intemeyáre depleinei orthografeiei. urmàndo prinçipiiilor' acéstui barbátu, si mai que sê pote dice incepetoriului carturareiiei romanesci, hávu socoteitu authoriul sê asiéze ô depleina orthografeia romanésca, pentru celi quáro hár' volire sê scriva leimba romanésca cu létere latenesci: — adaugundu, cumu cà: „authoriulu este intru

sene incredençátu, que déque háre leimaba romané-sca sêse scriva cuslovve latenesci, òri cu aciá-sta orthografeia, òri cu neice unâ alta se vá poteá scrivere depleino. Alfabetul' este precum urmézza“. Etc.

De acì autoriulu incede asi desfasiorá teori'a sistemei sale, care precumu de in testulu de mai susu si de in marturi'a propria se cunosce, urmeza principiului etimologicu si Clainianu. In urm'a caror'a, dupa 7 cole in folio, asia conchide.

„Mái multe hási havvere eo áhici de a pomeni dára nu hamo vrutu se te asuprêscu; si neci aceste nù hási fei scrisu déque nu mai feire invitatú, scrivendomi cu lettere latenêsci si aratanduti dorença, que háru feire bene sê ne lovvimu la orthografeia, adeque sê tienemu una. vrêndo á implenire acestu scoposu patriotecêscu, nù mi hámu pregetátu ostendela, deháti arata in ce stà Theoreia orthografeii méle“.

Si apoi trecundu la critisarea ortografiei Maioriane, ce o vomu aclude in § urmatorin, inchide cu suscriptiunea: Jo an u B u d a i m p r. c o n s.

Noi credemu, cà dupa prob'a de mai susu, si dupa cunoscerea sistemei Clainiane si Budaiane, cu cari forte semena si in pucine diferesce, nu mai este de lipsa a mai estrage si teori'a acestei ortografii, care se duce si mai departe in aplecarea principiului etimologicu, de câtu ale predecesoriloru sei, de almentrea contemporani.

Nota. Nece de fate-le acestui barbatu nu avemu mai multa cunoscentia, de câtu amu atensu. De dictiunariulu lui amentesce G. Sincai in prefatiunea gramatecei sale dein 1805, unde scrie: „Magnificus, et Cl. D. Joannes Budai, alias Deleán, Consiliarius fori nobilium de regno Galliciae composuit Dictionarium Valachicum, Latinum etc., sed ad quem perfectionis gradum deduxerit, necdum mihi constat”. — Avuse de cugetu a edá si unu diurnalu romanescu in Lembergú, alu caruia prospectu, ce-lu avusem, perì cu alte scripte in 1849, ci nu se pare a se fì realizatu; prospectulu erá in 4-o, cu litere ciriliane, cu datulu Lvov, ni-se pare dein 1821.

LIX.

— Maioriana.

E). In urma venimu la sistem'a asediata de P. Maioru, care a desfasioratu-o in Orthographia romana, *) tiparita si separata si lenga Dictiunariulu de Buda. Ea, presupunendu-o inca multor'a a fì cunoscuta, se va pertractá aici numai in puntele principali, er' in cele speciali se amena la insasi cartea, carea si de almentrea inca nu e rara.

In capu I § 3, numai de câtu tractandu despre alfabetulu latinu, scote pre k, x, si y, asia câtu la romani remanu numai 20 litere latine, intre cari si H, Q, si Z.

in § 4 scrie, cà pronunci'a acestor'a la romani, e totu cá la latini; — de câtu in j, care

*) Orth. rom. sive valachica, una cum clavi, qua penetralia originationis vocum reserantur; 8-o Budac, 1825.

se pronuncia cá π ; — cá h nu se usiteza de cátu dupa c si g; cá romanii nu au z si de acea s'ar' poté scote, cá si q, ci remanu numai pentru aratarea inceputului unor cuvente romanesce *).

in § 6 scrie, cá fia-care vocale, candu se pronuncia cá π , se semneza de asupr'a cu cercuflesu; er' candu suna cá π , cu semnu apostrofului, pr. mân i, vên tu, începere, gût u, — ara'mu, me', sa'ni'tate, po'strare. Inse la § 9 dîce, cá nu va usuá cercuflesulu in locu de semnu lui π .

Intru cele alalte ajunge a insemná dupa estrasulu (dela pag. 103), cumu cá: ç caudatu suna cá celu francescu; — ce, ci, si ge, gi, cá la Itali; — d, s, t, cu cedila de desuptu cá z latinu, s ungur, si z germanu; — é, si ó, cá la latini ea si oa; — e cu punctu de asupr'a cá i; — n cu cercuflesu ispanicu, cá gn italicu; — si que, qui, cá ce, ci.

Cari tote arata, cá si acesta sistema, cá si cele alalte de panà aci, afora de a' lui Molnár, e strinsu etimologica.

Numai in cátu pentru u finale, dechiarandu-lu de otiosu si in dialogulu seu neusuan-du-lu, se abatù dela acelu principiu, de si recunosce cá la moeso-romani se pronuncia si adi intregu; cu tote astea lasa in voli'a scrietoriului selu scia au se nulu scia, inse scrien-

*) ad manifestandam originationem vocum, aut proximam conjunctionem valachicae linguae cum Latina et Itala.

du-lu se-lu semneze cu semnul scurtarei. Ve-di cap V, (pag. 51 seq.)

Probe de acesta ortografia nu potemu dá, dein lips'a semneloru, adoptate in acesta siste-ma, pr. apostrofii de asupr'a vocaliloru pentru **z**, si codele de supu **d**, **t**, **s** pentru **z**, **y**, **w**.

Nota 1. J. Budai la loc. cit. scrie de asta orto-grafia urmatoria-le. „Semi feia dar' slobodo a fácere nesce observatii supra orthografeii Pr. Santiei tále, senguro intrune punturi; queci intru altele lesne ne vom poté neravvire,

a) mi se páre pre indreznéça apuráre, de a fácere dein **q** **u**, un **u**. seau **c** inainte de **e** si **i**. adeque **cs**. quaci aciasta háru feire improteivva pronunçiei lui dela ve-clii románi obicinuvite; cu atáta mái vertoso, cu quá-to de alta parte vedo que acelasi **qu**. ilu trebuvençezzi la alte cuvvente quási **eo**, adéque, in locu de **k**. — in urma neci vedo vre ó pricina, dupa ce noi cuvven-tele acestu, acelu etc. le potemu asiá cum suéntu firesce ale scrivere fara neci ó indovéla: — si dupa alte pucine: —

„assidere vei vedé dein orthografeia mea que sém-nele puse de desuptul mái a tote consonante remánu fara trebuvença; si núma quáto, hurriçesco scri-sóre, dar' este si un lucrú necunoscutu la álte némuri — iar' de voia intra cu ispiteireá, este mái gréva in sene de quáto a mea — intru altele nu vedo nemica improtevvitoriu — si ne vom lovvi la scri-sóre, déque vei mutá acele duáo punturi á orthogra-feii: — Si in urma:

„me rogo se primesci acéste cu acelu duchu ro-manescu, quáre ne insufletiesce pra amendoí, senguro spre benele de obatia — si se nu te opréscá neci ó unu felliu de sívella a fáce maquaro ce felliu de cri-teca asúpra orthografeii méle, feiando, que adevverul' este quási aurul', quáre núma dupa multa cernere si spalláre se lamurésce.

Joanne Budai mpr. cons.

2. Dein fate-le autoriului, nu avem de a însemna, de câtu că a moritu în Bud'a la a. 1821, că revisoriu la tipografi'a universitatei de acolo. Opere-le lui suntu cunoscute, câte suntu tiparite. Dein cele remasa netiparite, noi cdaramu unele fragmente dein istori'a baserecei romanilor în Acte si fragmente (pag. 129—137, si 145—186). Vede si not'a nostra totu acolo pag. 189. — Altu fragmentu dein gramatic'a lui vomu selu publicamu în foli'a nostra pentru filologia si istoria.

3. Dupa acesta sistema e scrisa si ortografi'a repausatului Episcopu J. Alexi, în gramatic'a sa scrisa fiindu înca în seminariulu clericalu dein Viena, si tiparita acolo si la a. 1826.

4. Mai amentinu pre scurtu si ortografiile repausatului Episcopu J. Bobu dein Dictionariulu seu (doi tomi, 8-o maj. Clusiu 1822), a' repausatului N. Manu dein Orthoepia sa (8-o Sabiniu 1826), si a' D-lui D. Bocriu în Planulu seu (8-o totu acolo 1841), carile înca tote suntu etimologice.

5. Ortografi'a D-lui T. Laurianu în Tentamen criticum (8-o Viena 1840) înca e etimologica, înse aici nu o potemu lua la distinta pertractatiune, fiindu că e formata pentru una limba romanesca ideala, si de acea nece însusi autoriulu nu o usiteza pentru cea reala, de câtu în melle, telle, selle, cari-si în contr'a etimologiei.

LX.

— Moeso-romane.

III. În urmă, dupa ce în tempore-le mai noua chiaru si moeso-romanii nostri s'au saturatu de scriptur'a grecesca, si au recunoscutu necesitatea de a scrie si eli cu litere latine, vomu se atingemu si sistemele scrierei lor cu acea, în catu ne suntu cunoscute.

Cunoscute ne suntu inse doue, un'a a' lui Rosa, alta a' lui M. Boiagi, de cari amendoi amu amentitu mai susu (§ XIX. pag. 89).

A) Sistem'a ortografica a' lui C. Rosa nu ne e cunoscuta, de catu dein vocabulariulu amentitu (la loc. cit.) si dein recensiuinea lui B. Kopitar (totu acolo), fiendu ca cartea recensita nu ne a fostu nece una data a mana.

Dupa acea recensiuine, —

a) Alfabetulu Rosaianu sta de in 24 litere latine; adeca anumerandu si pre j si v ca litere destinte, si lapedandu pre k, — a' caror'a pronunciare preste totu e ca la latini, chiaru si in c dupa pronuncia germana, afora de j ca la francesi; er' in specie, —

b) Dein caus'a dialecteloru romanesci si a' pronunciarei proprie, se oserbeza, ca —

1) â, ê, î, ô, û, cu cercuflesu, tote suna ca x;

2) à, è, ì, ò, ù, cu greu, tote erasi ca z.

3) er' care dein acestea si unde suntu a se pune, are se arate etimologi'a, pr. in *panis* cu â, pentru ca latinesce se scrie *panis* cu a, er' in *respondere* cu è, pentru ca latinesce e *respondeo* cu e.

4) c, in a-ante de a, o, u, ca k; er' in a-ante de e, i ca ce, ci la itali, de catu ca la moeso-romani adese ori se pronuncia ca tz.

5) c, in finea cuventeloru nu se dice (pr. fac, dic ?).

6) c, la moeso-romani, ca tz (in a-ante de e, i ?).

7) ch in a-ante de e si i, ca k.

8) 'd seau d' mai alesu in a-ante de i, ca dj.

9) 'e, ca i, seau je, ja.

- 10) g, in a-ante de a, o, u si de cosunante, cá g; er' in a-ante de e, i, cá la itali.
- 11) gh, in a-ante de e si i, cá g italianesce.
- 12) h, cá ch (la croati).
- 13) j, cá j francescu.
- 14) l in a-ante de i, cá gli italianescu.
- 15) o cu tonu, cá o a, pr. morte, cá moarte (in doue silabe).
- 16) qu, in a-ante de a, o, u, cá k, pr. quàn - do cá κηδο.
- 17) qu, in a-ante de e, i, cá ce, ci italicu; er' la moeso-romani cá tz.
- 18) s, cá ss.
- 19) 's seu s', cá sch nemtiescu.
- 20) sce, sci, cá ψ.
- 21) 't seu t' cá tz, in cuventele, cari in cea latina se scriu cu t, pr. 'tene déla teneo.
- 22) u, intre doue vocali, nu se pronuncia, pr. viue, cá vie.
- 23) z, cá la latini, ci la moeso-romani adese ori cá ds.
- 24) k nu e de lipsa.
- 25) moeso - romanii scriendu cu litere greci scriu γινου, γιάσπς, γλου, er' noi vinu, viaspe, viu, pentru că se deriva dela vinum, vespa, vivus.

Autoriulu pentru deprenderi adange 8 folie de sententie, naratiuni, anecdote si fabule, cu analise etimologica de desuptu; — dein cari inse noi, ne avendu cartea, nu potemu adauge aici nemica.

B). Er' sisem'a lui M. Boiagi astadi e mai cunoscuta, dupa ce gramatec'a lui s'a mai ti-

paritu si a don'a ora la Bucuresci in 1863; de-
in care estragemu prescurtn, cumu ca —

a) Alfabetulu acestuia stà asemenea, cá a-
lui C. Rosa, numai dein 24 litere latine, la-
pedandu inse pre qu, si adaugundu pre j si v
cu pronunci'a cá la latini; — er' in specie —

b) vocalile; a, e, i, o, u, y, se punu a se
pronunsiá cá la greci, *α, ε, ι, ο, υ, ν*; — er' co-
sunantile: b, c (in a-ante de a, o, u), d, f, g, h,
k, l, m, n, p, r, s, t, v, cá la greci: *μπ, κ, ντ,*
φ, γκ, χ, ξ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, β; — inse cu va-
riatiunile urmatorie: —

1) á cu cercuflesu cá *z*, pr. farinâ, lanâ, manâ.

2) ç cu coda cá *z* nemtiescu, pr. faça, cu-
çutu.

3) cs cá tsch, pr. csocu (ciocanu), aricsu,
tucsine (tetiune).

4) ea, cá ea intru un'a, pr. mea, mulcimea,
semnarea.

5) gj, cá di (ungur. gy), pr. gjine, gjone
(talpa), gjela (mancare).

6) j, cá la germani, pr. japa (épa), jermu
(vierme), jite (vitie de vinia).

7) j cu cercuflesu, cá gi italicu, pr. jocu,
judicu, juru; — une ori cá j francescu, pr. in
jale (la noi jele), jeru (la noi jaru).

8) lj cá gl italicu, pr. ljinu, fracilje (la noi
fracia), ljepure.

9) nj, cá gn italicu, pr. njelu (la noi mielu),
lunjina, calcanju.

10) oa, cá oa intru un'a, pr. oala, moarte, roata.

11) sh, cá sch nemtiescu, pr. shapte, she-
du, beshica.

12) th, cá θ grecescu, pr. theatru, thronu, Thoma, Sith.

13) z, une oria cá dz ungurescu, pr. zinzia (la noi gingeia), zua (dîua), zinere (ginere); — er' de alte ori cá z, pr. zahare, zizane, zefyr.

Proba de scriere vedi in gramatec'a lui (la pag. 145 seqq), in Elementele nostre de limb'a rom. (pag. 200 nr. 90), in compendiu de gramm. limbei rom. editiunea III (pag. 110 seq) si ed. IV (p. 118—9).

Nota. Rapeda idea de gramateca macedonorumanesca compusa de J. C. Masimu 8-o Bucuresci 1862, romanesce si grecesce,—nu scimu, deca reprezenteza in adeveru limb'a moeso-romanesca, cumu se vorbesce acolo, au cá e acomodata dupa cea dein Romani'a si coresa dupa principia literaria. De aceea nece potemu oserbá alia, de cátu cá ortografi'a acestei gramatece e prea aproape de a nostra.

LXI.

Opiniune despre acestea.

In aceste nou e sisteme ortografice, deintre cari numai dou e suntu dechiarate pentru principiulu foneticu, er' cele alalte sieptè tote pentru celu etimologicu, suntu unele puncte, cu cari si noi suntemu involiti, parte adoptandu-le numai de cátu, parte inse mai amenandu-le pentru necesitatea impregiurariloru, parte inca si numai aprobandu-le, macaru cá nece le amu adoptatu acumu, nece le amu pusu in prospectu de ale adoptá. Inse suntu altele, cari nu numai in

sistemele asia numite fonetice, ci si in cele pronunciate etimologice, nu le potemu aprobá, de cari numai de câtu. Er' de cele alalte cu oca siune mai in diosu.

Cele ce nu aprobâmu, unele se tienu de accente si de alte semne adoptate in diversele sisteme, altele de incesi literele si usulu lor. Deci —

a) in câtu pentru accente si alte semne, nu ne potemu involîre, —

1) cu accentulu cercuflesu asupr'a lui ê, ô, û, cá se semneze pre z, cá in sistem'a Rosa, Maiora, nu numai pentru cá e deprisosu, ci in ô si û forte raru, si se pote supleni prein regule si esemple.

In câtu pentru â sîî, si noi suntemu involîti, inse mai multu spre suplenirea vre- unei litere ce lipsesce, pr. in câtu in locu de cantu, si dîn locu de dii; er' aliurea mai multu dein respectulu usului, ce l'amu apucatu, de câtu dein convictiune, cându noi astadi, de ne ar' mai fî in putere, accentului cercuflesu amu dá singura valorea de a semnâ casurele atense: ci preste ast'a amu trecutu.

2) nece cu accentulu acutu in á, de alu pune asia desu, cá in sistem'a Clain, Sincai, Kőrösi, Budai, fiendu cá afora de ultim'a si antepenultim'a e de prisosu, destule fiendu spre acea regulele prosodice.

3) nece cu accentulu greu dea supr'a toturor vocaliloru: à, è, ì, ò, ù, spre a semnâ pre z, cá in sistem'a Rosa, pentru cá atunci si-ar' pierde cu totulu natur'a accentului.

4) nece cu apostrofulu de asupr'a totoro-
ru vocaliloru, cá in sistem'a Maioru, pentru
causele aduse de J. Budai in recensiuinea sa
(mai susu § XLIX not. 1).

5) nece cu unu punctu de a supr'a lui e,
se sune cá i, cá in sistem'a Maioru, pentru cá
e de prisosu, regulele fonetice fiendu de ajunsu.

6) nece cu doua puncte de asupr'a lui ë,
pentru cá sei remania sunetulu e, cá in sistem'a
Clainu, dein aceeași causa.

7) nece cu circumflexu deasupr'a lui j, spre a
semná ж, cá in sistem'a Boiagi, fiendu de pri-
sosu, cumu arata cele alalte sisteme.

8) nece cu spiritulu aspru dupa L, pentru
că se sune R, cá in sistem'a Clainu, nefiendu
destula causa, precumu amu aratatu mai susu
(§ L sub III).

9) nece cu apostrofu seau spiritulu mole in a-
ante seau dupa d, t, s, pentru cá se sune x, y, w,
că in sistem'a Rosa, pentru cá suntu de ajun-
su regulele etimologice.

10) nece cu codele sub acelesi spre acel'asi
scopu, cá in sistem'a Maioru, si mai alesu candu
se lapeda i etimologicu dupa ele, cá la celi de
preste munti; pre cumu nece cu cedil'a sub c,
că la franci, dein acelesi cause.

11) nece cu lini'a orizontale de asupr'a lui
n, spre a semná pre gn italo-francescu (ny ung.),
că la ispani, in sistem'a Maioru, fiendu cá nu
are fundamentu in etimologia.

12) nece cu lini'a perpendiculara de asu-
pr'a lui é, cá in sistem'a Molna'r, spre a sem-
ná pre z. — Er' —

b) în cătu pentru litere și usulu lor, nu ne involîmu, —

1) nu cu a e cu linia au fora linia de asupr'a, că în sistem'a Molnár, Bucovinena, că se sunne *ɤ*, seau *ɤ*, de în cauzele aratate mai susu (§ LIII, LIV).

2) nece cu au în locu de o, în sistem'a Kőrösi, pentru că nu amu poté destinge între au că au, și între au că o, de almentrea și latinii scrieau cu o în locu de au, pr. coda în locu de cauda *), plostrum, Clodius, Plotius etc. în locu de plaustrum, Claudius, Plantius, care arata că nece eli nu erau constanti unde se se scria au, și unde o, de acea nece noi nu avem necesetate de atare combinațiune.

3) nece cu cs, în locu de ɥ, în sistem'a Boiagi, pentru că nu e nece etimologica nece fonetica.

4) nece cu dh, în sistem'a Sincai, în a-ante de i, că se remania ɥ, că-ce nu are fundamentu nece etimologicu nece foneticu.

5) nece cu ei, în sistem'a Budai și Bobu, în locu de i, după d, t, că se nu se dîca ɤ, ɥ, dein aceeași caua.

6) nece cu gj. în locu de gy ungurescu, în sistem'a Boiagi, că-ci e în cuntr'a etimologiei, și e una pronuncia corupta în locu de bi

7) nece cu h, în sistem'a Clainu și Budai, și unde nu se pronuncia, pentru că nece latinii

*) Varro la Nonniu Marcellu: sed ut canis sine coda; etc.

nu o scrieau toti, nece italii de astadi nu o scriu nece o pronuncia.

8) nece cu k, care, afora de în sistem'a Molnár, nu e usitatu nece la celi ce nu l'au scosu dein alfabetu.

9) nece cu lj si nj, in sistem'a Boiagi, in locu de ly si ny ungurescu, dein caus'a adusa la gj, de câtu stramutandu pre j in i.

10) nece cu o finale in locu de u, in sistem'a Körösi si Budai, pentru că nu are fundamentu in natur'a limbei romanesci; vedi mai susu (§ IX p. 29). De acea —

11) nece cu on in locu de un, in aceleasi sisteme si la Clainu, dein cauzele aratate totu acolo (pag. 28).

12) nece cu qu, in sistemele Clain, Sincai, Körösi, Budai, Maioru, că-ce nece latinii vechii nu o usitara strinsu, ci acumu qu, acumu cu, pr. cum si quum, qui si cui, sequor si secutus, inca si secundus si secundum nu e alta de câtu participiulu vechiu dela secor in locu de sequor; sequundus-m in locu de sequendus; vedi si Elem. de limb. rom. (pag. 81 not.).

13) nece cu sh (combinatiune anglica) in locu de w, in sistem'a Sinkai si Boiagi, ne fiendu nece etimologica nece fonetica.

14) nece cu ss, in sistem'a Clainu, si Molnar, in locu de c cirilianu, fiendu destulu unulu, precum nu ne amu involitu nece cu LL, nece cu ori care reduplicatiune a cosunantiloru (§ L sub III).

15) nece cu th, in sistem'a Sincai si Bobu,

în locu de *τ* în a-ante de *i*, dein caus'a adu-
sa la *dh*.

16) nece cu *u* peritoriu între doue vocali,
că în sistem'a Clainu si Budai, de si e etimo-
logicu, fiindu că nu e necesariu.

17) nece cu *v*, asemenea peritoriu între do-
ue vocali, că în sistem'a Budaiana, dein aceeași
causa.

18) nece cu *v* reduplectatu, în aceeași sis-
tema, spre a-lu destinge de *v* simplu de mai
susu (nr. 17), că-ce nu e etimologicu, si deca-
la itali se afla în usu, acolo se si pronuncia
în adeveru reduplectatu, pr. în *ovvero* dein
aut *vero* latinu, er' la noi nu.

19) nece cu *x*, că-ci cuventele romanesce de
origiine latina au lapedatu pre *c* dein *x*, că si
italii, pr. lasu lat. *laxo*, *disi*, *dusi*, intje-
lesi lat. *dixi*, *duxi*, *intellexi* etc.; seau l'au
mutatu în alta cosunante: în *p*, pr. în *fripsi*,
copsi, *copsa*, *tupsecăre* lat. *frixi*, *co-*
xi, *coxa*, *toxicare*; seau în *n*, pr. în *insu*,
insorare, lat. *ixi* în locu de *ipse* *), *uxo-*
rari.

20) nece în urma cu *y*, — nece în locu de
j, că în sistem'a Budai, pentru că e în cuntr'a e-
timologiei, — nece că *i* aspru (de natur'a lui *a*,
o, *u*) în sistem'a *A*. Pumnulu (mai susu § LIII
la inceputu), fiindu că nece e etimologicu, ne-

*) Suetonius in Octavio (Augusto) c. LXXXVIII:
Legato eum consulari successorem dedisse, ut ru-
di et indocto, cujus manu *ixi* pro *ipsi* scriptum
animadvertit.

ce foneticu, nece necesariu, si mirosa a polecismu .

Nota 1. De u finale si de reduplecarea cosunantiloru, in câtu teori'a nostra e contraria unoru sisteme de mai susu, ne amu data ratiunile mai susu (§ L sub II, III), si aici nu le mai repetîmu .

2. Inse reduplecarea vocalei a in finea numeloru feminine terminate in a cu articlu in sing. pr. domnaa in locu de domna - a seau domn'a, in sistem'a Clainiana, se ar' poté suferi, — precumu si in 3 pers. sing. a imperf. indic. de I conjugatiune, pr. laudaa in locu de laudaa la Clainu; fiendu amendoue combinatiuni etimologice acurate; inse apostrofulu nostru la nume, si accentulu acutu in verbe, suplenescu pre amendoue atâtu etimologice câtu si fonetice .

3. De suferitu inca suntu, si une oria chiaru si noi amu usitatu é si ó pentru a semnâ pre vocalile diftongali ea si oa, candu cere etimologi'a, pr. érba séca, nópte órba. Inca —

a) Chiaru si combinatiunea gn, in sistem'a Clainu, in locu de mn, fiendu etimologica, de si nu se pote demuștrâ a fi mai originaria de câtu mn; ci dein cuntra, agnus la latini, si ἀγνός la greci, se ar' paré a demuștrâ, cà mn e mai originariu de câtu gn; de aceea noi nu o amu adoptatu .

b) Asia si et in locu de pt, numai câtu atunci in cosecentia ar' fi se adoptâmu si gt in locu de pt, pr. coctn de la cocu; sugtu, intielegtutu de la sugu si intielegutu; seau deca asta de in urma nu ne ar' placé, ar' fi se mutâmu pre gt mai antaniu in ct, care inca nu ne vene bene; de acea amu lasatu de una camu data, se scriemu: coptu si suptu .

4. De nesuferitu inse suntu semnele cele alalte de asupr'a seau dedesuptulu vocaliloru si cosunantiloru, nu numai in sistem'a Bucovinena si a' proiectului prezentatu Comisiunei filologice, ci si in sistem'a Maioriana si a' celoru de in principatele romane. Antaniu pentru cà suntu superflue, care causa de sene ar' fi des-tula pentru condemnarea loru, — ci apoi inca suntu si neromane .

De acea si vedem pre tote limbele romanè cele alalte, scutite de atari tiape si carlige, ce deformeza faci'a limbei romanesci, cumu defigureza semnele de versatu form'a faciei omenesci.

Italii nu au nece unu semnu de acelea. Francii numai una coditia sub c. Ispanii si Portugalii numai una liniora camu stramba de asupr'a lui n; — inse si acesteia in cuvente atâtu de pucine, câtu se pierdu in cea alalta masa a'limbei, macaru cà sciutu este, cà si ortografiatii acestoru limbe au intempinatu destple greutate in formarea ortografiilor lor, inse eli avura acelu bunu gustu de a le superá in ori ce altu modu, numai nu cu deformarea a tota scrisori'a.

Singuri literatii nostri avura acea mania, de a se intrece unii cu altii intru asta barbaria desgustatoria, carea nu o mai aflâmu de câtu la poporale slavice, nece macaru la angli, germani si unguri.

Literatorii nostri, cari urmeza si apara atari schimositure, nu au luat amente, câtu de urita e una asemenea scrisoria pentru limb'a romanescă, in câtu nece strainii nu potu se-si formeze dupa dens'a una idea favorabile despre limb'a nostra, judecandue dupa form'a dein aforasubtu asta infaciosiare, seau cà voru presupune, cumu cà limb'a ne e atâtu de corupta, câtu nece se pote scrie cu litere latine, seau cà literatii romani suntu omeni forà gustu, deca nu ignoranti.

Dereptu cà acesta deformatiune si-are inceputulu de la unu mare romanu (P. Maioru), ale caruia lucrari literarie au datu unu impulsu atâtu de potente a tota misicarea intelectuale si literaria in tota romanimea, si autoritatea lui orbi pre cea mai mare parte a romanilor, in câtu pucini au cutezat a se departá dela acelu usu alu semneloru eterogenie.

Inse se cuvenia a nu-si uitá, cà acestei autoritati, ori câtu de mari, stà contra nu numai cosideratiunea de mai susu, si interesulu, ce avemu selu portâmu catrâ limb'a nostra, ci si autoritatea altoru doi romani nemoritori in ochii romanilor (Clainu si Sin-

tai), cari nu au facutu acestu pecatu in cun(t'a limbei romanescei.

LXII.

Ce ar' mai fi de adoptatu .

Dupa aceste pareri despre sistemele de pănă acum'a, si dupa teori'a noastră, ce o atinsemu si mai susu (§ XLIX, L, LI), er' mai pre largu o amu tractatu in partea I. a Elementelor nostre de limb'a romana, — ne rămâne numai a mai adauge, despre unele combinatiuni, ce cu totu dreptulu se receru a se introduce in ortografi'a romana, atātu pre basea etimologiei, câtu si a usului limbei intru una parte a romanimei. Acestea suntu —

a) CL cu i in urma, in locu de kñ, in loculu caruia itali scriu chi si dupa eli ai nostri, si noi dupa acestia de nevolia, nu numai pentru etimologi'a cuventelor, ci si pentru că moeso-romanii inca si pană astadi asia pronuncia, pr. ocliu, vecliu, ureclia etc. in locu de ale nostre ochiu, vechiu, urechia.

b) GL cu i in urma, că in CLI, in locu de rñ, in loculu caruia italii erasi scriu ghi, si asia ai nostri si noi dein aseniene cauza, er' moeso-romanii gli, pr. gliacia, unglia, vegliu etc. in locu de ale nostre ghiacia, unghia, veghiu.

c) L cu i in urma, care in sistem'a Boiagi se scrie cu lj, in locu de ñ, in loculu caruia italii scriu gli, er' ai nostri i, totu dein aceeași cauza, candu moeso-romanii dîcu li, pr. liau, liepure, liertu, — filiu, mulie-

re, — cali, moli, vali; — ljinu; in locu de ale nostre iau, iepure, iertu, — fiu, muie-re, — căi si căi, moi, vâi, — iŋu.

d) NI, care in sistem'a Boiagi se scrie cu nj, in locu de ŋ, in loculu caruia italii scriu gn, er' ai nostri celi mai noi erasi numai i; candu intru asta parte, nu numai moeso-romani pronuncia ni, pr. antaniu, calcaniu etc. in locu de ale nostre ѦНТѦЮ, КѦЛѦКѦЮ; ci si betranii nostri asia pronunciau si scriau, pr. ѦНТѦЗНЮ, КѦЛѦКѦЗНЮ, ПѦНЮ ПѦННѦ, ВИННѦ, РѦМѦННѦ-ЕНѦ, etc. precum amu adeveritu mai susu (§ XXV, p. 143—147) cu multe citate, la cari mai adaugemii:

ѦИННѦЕНѦ. D, exod. XV, 26: ШИ ВЕН ФН ѦИННѦЕНѦ ТОАТЕ ТОКМѦЛЕЛЕ ЛѦИ.

ѦЗ ВИНЕ, in locu de ѦЗ КИНЕ. B, VIII dom. dupa pasce in ТѦЗКѦ: ЧИНЕ ВА ФН ѦѦТОѦ ШѦТѦ ѦЗ ВН ѦЕ КѦТѦРѦ МИНЕ ШИ ѦЗ КѦ; unde in testulu evangeliului stă: ѦЗ ВИНЕ.

Nota 1. Dupa CL, GL, si L moliatu, i diu metatitu ce urmeza si molia pre Ț in tote trele combinatiunile, e mai multu numai foneticu, er' nu etimologicu, precumu arata etimologi'a limbei latine, pr. oc'lus, ve't'lus, oric'la, glac'ies, ung'la, vig'lo, — levo, lepus; de aca si Clainu se pare a fi lasatu a fora pre i in atari casure. Inse comparatiunea cu limb'a italiana demustra dein destulu, că si acolo i e forte vechiu. Intru altele dein contra i e etimologicu, pr. in Iertu lat. liberto, filiu, muliere lat. filius, mulier.

2. Lj si nj, dein sistem'a Boiagi, se potu retiené stramutandu pre j in i, pr. ljinu in linu, antaju in antaniu.

3. Unde concurre doi i, suntu a se contrage in-

tru unul si aici sub cercuflesu, pr. ljinu in lfnu, — afora de pluralii masculini articulati, pr. o meni i fiendu că e in locu de omeni-li.

4. Rl, unde r se molia, in multe cuvente si la noi inca se mai aude, pr. sariu, sarí lat. salio—is, ci si sai u sai; mai multu inse, au i se lapeda au vocalea, pr. se-lu dora seu selu doia; se-i para seu sei paia; asia si perindu seu peindu, peritoriu si pieitoriu, cá venindu si venitoriu seu viindu si viitoriu. Vedi mai pre largu in Elem. de l. r. § XXV p. 53.

LXIII.

Oserbatiuni pentru etimologisti etc.

Cu tote astea, in a-ante de a conchide a-acesta lunga discusiune despre principiulu ortograficu, mai avemu de a ne dechiará in doue directiuni atátu in respectulu principiului etimologicu, câtu si foneticu, si adeca —

a) Cá etimologistii in aplecarea principiului seu se se feresca a abusá, trecundu preste marginile reali ale limbei romanesci in regiuni ideali, prein care limb'a romanescă in sa-si inceta a mai fi reale, ci devene numai una fictiune, si imaginaria cu ortografia cu totu.

b) Cá fonetistii in aplecarea principiului lor se se feresca a dá ocaziune de scisiuni in limb'a romanescă, si a pune in periclu unitatea limbei, fiendu că forá unitatea limbei e desierta chiaru si unitatea in ortografia.

Pentru etimologisti e necesetate principale, cá se nu pierda dein a-antea ochiloru, —

1) Cumu că limb'a romanescă, de e si soru au filia limbei latine, si soru dulce cu cele

alalte limbe seau dialecte neo-romane seau neolatine, chiaru de acea nu e identica si totu un'a cu acelea, ci distinta si diversa, avendu-si caracteriulu seu si formele speciali, ce de si semena cu ale sororiloru sale, dar' au si proprietatea loru particularia.

2) Cumu cà, de si etimologismulu e antaniulu factoriu alu limbei, prein carele s'au costittutu formele originarie, dar' fonetismulu este alu doilea, pentru cà prein elu s'au costittutu particularitatile, cari destingu limb'a romanesca de catrà sororile ei, si amendoua au formatu usulu vorbirei in limb'a romanesca, er' nu unulu seau altulu singuru.

3) Cumu cà de acea, nu numai etimologi'a, ci si fonetic'a limbei romanesce, au dereptu de a fi apretinite in stabilirea formeloru limbei gramatecali si ortografice.

4) Cumu cà usulu vorbirei, carele s'a nascutu dupa influenti'a impregiurariloru, sub cari s'a aflatu natiunea, nu se pote nece ignorá, nece restringe numai la unu periodu seau una provincia, fiendu cà dein atare restringere s'ar' nasce numai unu idiotismu alu limbei periodicu seau locale, — ci se intende si cuprende tote perioadele si tienutele, unde s'a graitu si scrisu candu-va romanesce.

5) Cumu cà a etimologistulu este, de a cercetá, aflá, culege si esaminá intregu usulu acest'a, dupa datele istorice, si dupa principiulu etimologicu, cu reflesiune nu numai la etimologia cá genu, ci si la fonetica cá specie seau ultima diferentia.

Nota 1. De usulu vorbirei (usus loquendi) multe s'au disputatu, si multi l'au apliceat la principiu, nu numai pentru vorbire ci si pentru scriere, dupa regula juris: consuetudo est altera lex; de unde inca Horatiu a disu (art. poet 70—2): —

Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque
quae nunc sunt in honore vocabula, si vales usus,
quem penes arbitrium est, et jus et norma loquendi.

De unde si Quintilianu atâtea are despre acestu obiectu: „Consuetudo (est) certissima loquendi magistra, utendumque plane sermone, ut numo, cui publica forma est (I, capu VI, 3) etc. Inse si: 'Est sua loquentibus observatio, sua scribentibus; sit Vetera (vocabula) maiestas quedam, et, ut sic dixerim, religio commendat (acol. 1); er' nr. 39: Verba a vetustate repetita non solum magnos assertores habent, sed etiam afferunt orationi maiestatem aliquam, non sine delectatione; nam et auctoritatem antiquitatis habent, et quia intermissa sunt, gratiam novitati similem parant. — Dein asta parte dar' nece dupa judecat'a lui Quintilianu nu avem nece una piedeca.

2. Inca si una ochire preste istori'a literaria a altoru popora ne arata, că suntemu prea scrupulosi, se nu dîcu prea preocupati, deca numai la usulu presentelui, carele inca acusi va fi trecut, er' nu si la usulu trecutului, vârm se avemu reflexiune. In limbele fipsate, de exemplu, cumu sunt cele mai culte dein Europ'a, italica, francesca, anglica etc., nemenea nu mai intreba dupa usus loquendi de astadi, ci usus loquendi de astadi are se se inderepteze dupa usus-loquendi celu trecut. In limbele clasice, inca au destinsu intre epocile clasice si neclasice, si toti scrietorii celi mai tardii au fostu nevoiti a se conforma, celu puci nu in scrisu, nu dupa usus-loquendi presente alu lor, ci dupa celu trecut alu epocii clasice. De acea inse, si usulu loquendi dein perioadele neclasice inca se tiene de intregulu usulu limbei grece seau latine.

3. In câtu pentru alta parere a' lui Quintilianu, to-

cu acela, capu VII, 30, 31: Ego, nisi quod consuetudo obtinuerit, sic scribendum quidque iudico, quomodo sonat. Hic enim usus est literarum, ut custodiant voces, et velut depositum reddant legentibus; itaque id exprimere debent, quod dictori sonus; — poate se aiba locu numai in acele limbe, in cari pentru fiare sunetu articulatu se afla anumita litera, care inse, precumu se scie, in alfabetulu latinu nu are locu, vrendu a scrie romanesce. De almentrea Quintiliano si aci dà volia a se abate de la acesta regula, deca invetiulu alto-cumu prescrie, si éراسi aliurea recunoscce, cà unde alfabetulu nu le ajungea, si latini scrieau cumu poteau, pr. I, capu IV, 78: At grammatici saltem omnes in hanc descendunt rerum tenuitatem: desintne aliquae nobis necessariae literae? non quum graeca scribimus, tum enim ab iisdem duas mutamus, sed proprie in latinis, ut in his; seruus et vulgus, aelicum digamma desideratur; et medius est quidam in et i literae sonus, non enim sic optimum dicimus, ut optimum, et in her e neque e plane neque i auditur; si in nr. 10: atque etiam in ipsis vocalibus grammatici est videre, an aliquas pro consonantibus usus acceperit, quia iam sicut tam scribitur, et vos ut eos. — Va se dica, cà le lipseau literae pentru doue vocali si doue cosonanti, cari le scrieau cu alte litere. Ceea ce si noi suntemu nevoliti a face.

LXIV.

Usulu vorbirei.

Deci noi de si suntemu declarati aparatori ai principiului etimologicu, dupa întielesulu si reserbatiunile ce iam datu, au numai nu suntemu contrarii usului vorbirei, intru totu intensulu lui, ci chiaru si in fapta inca dela inceputulu publicarei acestoru principia, amu demonstratu, ne-se pare, dein destulu, si in aceste

principia si in cele alalte scrieri ale nostre de acéstasi natura, precumu in Elementele de limb'a romana si in Analectele dein celi mai vechi scrietori romani, cumu cà suntemu cu totulu pre ntru usulu vorbirei romanescu, urmandu, cercandu-lu, culegundulu si esaminaudu-lu, dein tote monumentele istorice despre limb'a romanescă, dupa tote dialectele ei ce ne suntu cunoscute, si dupa principia-le, ce le amu propusu aici si dein poteri ne amu nevolîtu ale demonstrá de adeverate, certe, si singure de a se oserbá atátu in respectulu limbei câtu si alu scripturei.

Inse se ar' poté si intreabá: care este usulu de astadi? si ce-ne-lu oserbeza? Dupa Quintilianu usulu vorbirei depende dela consensulu invetiatiiloru *) „er' nu de la multîme **). Er' la noi unde este consensulu eruditiloru? Au nu fia-care scrietoriu scrie, dupa cumu-i place; lapeda seau introduce cuventele, carei placu, unii latinesci, altii francesci au italianesci, altii inca si barbare crediendu cà suntu clasice pr. orgoliu, menitu? Asemenea si in forme, in declinatiune si cojugatiune, in vocali si cosunanti, chiaru si in sintase si constructiune, etc., dupa cumu a invetiatu a casa au in scola,

*) Instit. Orat. I. capu VI, 45: Ego consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum; sicutvivendi consensum bonorum.

** Quae si ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit praeceptum, non orationi modo, sed (quod maius est) vitae; acolosi nr. 44.

una limba au alt'a, mai esacte au mai pre de asupr'a, inse fia-care se tiene strinsu de pare-rea sa, — asia câtu chiaru acea, ce cere Quintilianu si intielege prein usulu vorbirei, ne lipse-sce — consensus eruditorum.

Inca nece celi de una provincia nu se u-nescu toti intru un'a, cu atátu mai pucinu ce-li dein tienute diverse, ci fia-care urmeza dia-lectulu patriei sale, de carele e convinsu că e celu mai bunu, fia si celu mai reu, inse cu mo-dificatiuni dupa ideele fia-carni scrietoriu. Intru un'a singuru ne involîmu cu totii: Cumu că fia-carele deintre noi, judecându despre sene-si crede, că scrie mai bene de câtu toti,—si că toti celi alalti scriu mai reu de câtu sene insu-si.

Asia si dupa asemeni impregiurari ne voru liertá, sperámu, si noue, că se ne urmámu idee-le nostre, convictiunile, parerile, bune-rele, a-deverate-false, cumu voru fí, — forá de a ur-má usulu vorbirei presente, carele intru intielesulu, ce i-lu Quintilianu, si dupa condi-tiunea, ce i-o pune, la noi nece nu se afla.

Ci dupa unu studiu intensu asupr'a limbei in decursulu a' mai multoru dieci de ani, ascul-tandu pre toti, celi vii si celi morti, cu câti ne amu potutu aduná, in patri'a nostra si afo-ra, ne amu formatu si noi unu usu propriu de limba, celu urmámu, si avemu totu dreptu-lu de alu urmá, că si orí cene altulu pre alu seu.

Nota 1. Ceea, cei dicemu noi dupa terminologi'a usi-tata usulu vorbirei, in câtu pentru scrietori mai dreptu s'ar' numí usulu scrierei, dupa ce, cumu vediumu, si Quintilianu destinge între oserbarea vorbi-

toriului si a' scrietoriului (mai sus § LXIII not. 1).

2. Inse chiaru si candu consensulu între scrietorii nostri ar' fi mai mare, precumu nu e, inca nu ar' fi destula cauza de a respectá ori ce usu alu vorbirei, chiaru si candu ar' fi fundatu pre usu multîmei, precumu adeveratu oserbeza Quintiliano la altu locu citatu, pentru că ar' fi periculosu pentru limba a dá deplena potere vulgului ne-literatu a decide in materi'a limbei, precumu e de periculosu pentru usu vietiei a concede multimei rudi deplena volia de a decide in materi'a comportarei civili si a cuvenientiei.

LXV.

Fipsarea limbei.

Libertatea, de a poté vorbí si a scrie fiecare cumu-i place si cumu-i-se pare mai folosu si mai bene, este una prerogativa atâtu de pretiosa, câtu si ori-care alta libertate, pentru omu.

Inse libertatea inca-si are necuvenientiele sale, si de acea omenii de multu, de candu au intratu in societate, s'au desbracatu de una parte a' acestei prerogative si o au sacrificatu pre altariulu comune spre emolumentulu societatei. De acea astadi nemenea nu mai are libertate deplena.

Libertatea nerestrensa pote se devieze, si se duca seau la imparechiare seau la tiranismu, amendoue cosecentie urtiose si periculose, cari nece una data nu au lipsitu, unde libertatei s'a lasatu cale deschisa de a alergá in patruo vrè, forà frenu si capestru.

De acea numi place chiaru nece de liber-

tatea mea, cându potiu se abusezu cu ea, si cându nu aflu nece una regula desfipta, carea se fiiu detoriu a o urmă, — nu numai in via-tia, ci si in literatura.

Si deca, cumu am disu, m'am sierbitu si io cu libertatea mea in scrierile mele, am facutu-o adevveratu cu totu dereptulu cá si altii, de acea inse nece de libertatea mea, nece de a altor'a, literatur'a romana. nu va avé de ase bucurare.

E tempulu venitu, cá se ne fipsàmu limb'a, cumu o au fipsata si alte natiuni civilisate, cá se nu mai avemu acea libertate desfrenata, de a scrie care cumu-i place, ci fii-care si toti unulu cá altulu dupa una norma fipsa si certa.

Va se dica a venitu tempulu se ne unificàmu limb'a, sei stabilimu formele si sei purificàmu materiale-le, dela care nemenui se nu fii liertatu a se abate dupa capulu si placulu seu.

Inse greutatea cea maimare, nu va fi intru acea, cá invetiatiu romaniloru nu voru veni la consensu, cumu cere Quintilianu, pentru cá amu avutu esemple vie, cumu cá romanulu totu pote se venia la cointielesu de si cu multa anevolia, inca chiaru sî in obiecte de mai atâta importantia, cumu este unificarea limbei si a scripturei. Ci greutatea cea mai mare de câtu tote va fi: de a aflá vre-una autoritate atâtu de mare, catu se pota impune totororu cartulariloru nostri strinsa obligatiune de a urmă intru tote sistem'a. limbei si ortografieistabilinde, forà de a murmurá si de a

strigă în contr'a tiraniei. Ce, dè D. dieu se nu se temple.

Nota 1. Comisiunea filologica adunata în Sabinu la a. 1860, cu scopu de a stabili una ortografia celu pucinu pentru Tni'a, de si s'a dechiaratu apriatu: Cumu că ea nu se sente competente de a decide în modu oblegatoriu, seau în defigerea definitiva a unei ortografii cu litere, seau în ori cari alte parti de gramateca, dein cauza mai vertosu ca-ci ca membrii conchiamati suntu numai una fractiune a' barbarilor de litere ai natiunei nostre *); si sia descoperitu dorirca, că, spre impacarea seau delaturarea diversitateri opiniuniloru prein vre una autoritate recunoscuta, se se formeze una societate literaria, a careia chianare se fia nu numai cultur'a preste totu a limbei romane, ci si specialmente elaborarea unui dictionariu etimologicu **); — totu se au aflatu între eruditii nostri, cari au strigatu, că Comisiunea n'a avutu dreptu nece a decide, cə a decisu în modu provisoriu. Er' dupa ce s'a infientiatu una societate literaria în Tni'a pentru literatur'a romana si acest'a s'a dechiaratu, că accepteza ortografi'a acceptata de acea comisiune ***), n'au lipsitu, cari se strige, că atare decisiune e tirania, care în republic'a literaria nu se pote suferi.

Decide-va Societatea literaria dein Bucuresci cu mai multu succesu si cu mai mare autoritate, remane venitoriului se respundia.

2. Delaturarea usulu presente, si fipsarea limbei si ortografiei la natiunile mai culte ale Europei, ori si cătu au reclamatu si acolo unii de în cartularii lor nu forà cause ponderose, avura arelu resultatu nepretiuitu, că nu numai limb'a s'a aparatu în cuntr'a necurmatelor variatiuni, ce le aduce cu sene usulu presente alu vorbirei, mai alesu de în partea

*) Actele Asoc. Trne t. II p. 181. — **) acolosi p. 195. ***) totu acolo p. 9.

multimei neliterate, ci contribue nemesuratu multu la latîrea cunoscentiei limbei proprie. Dupa ce italianulu, de exemplu, venetianu nu mai scrie in dialectulu gondolieriloru, nece francesulu in jargonu-lu parisianu, etc., ci dupa dictionariulu de Crusca si alu academiei fundate de Richelieu, — de atunci totu italianulu, francesulu, ispanulu, portugalulu, anglesulu si chiaru si germanulu, carele vrè se liè pen'a a mâna, mai antaniu e nevolîtu sesi invetie gramatec'a si totu dictionariulu limbei, cu tote formele gramatere si ortografice, cu tote regulele, exceptiunile, si variatiunile. Dela care indetorire morale, seau chiaru fisica, nemene nu e scutitu, care vrè se fia aplecatu in vre unu officiu publicu, seau se edè vre-una ridia de scrisoria câtu de mica, macaru numai câtu unu biletu seau a fisiu.

3. Deca stà omulu a cosiderá greutatile, ce custa unui francesu, si mai alesu unui anglesu, intru invetiarea ortografielor sale, cari-le tote-su etimologice seau celu pucinu cu pretensiune etimologica, forà de a avé altu miediulocu, de câtu usulu receptu si dictionariulu, — atunci dificultatile pentru ortografi'a etimologica romanesca disparu cá umbr'a, mai alesu dupa ce intru a' nostra, totu ce e mai greu, se pote enumerá, er' ortografistii altoru natiuni nece de enumerare nu s'au ingrigitu, — relegandu la dictionariu, — pentru cá de exemplu, nemtiulu se invetie a cunosce, cá unde se scria *f*, unde *pf*, seau doi *f* (*ff*), seau *v*, si pentru ce se scria *für* si nu *vühr*, *vier* si nu *fih*r, *Vater* si nu *Fater* etc. Si cu tote astea francesii, angliei, nemtii etc. suntu cele mai culte natiuni ale Europei, au celi mai multi literati barbati si mulieri, si cea mai intensa si mai pretiosa literatura. — Er' noi? Quousque tandem!

LXVI.

Regule etimologice.

In fipsarea limbei si scripturei romanesci, venu de a se considerá atátu materi'a câtu si form'a limbei.

Materi'a seau materialu-lu este de a se culege dein tote dialectele romanesci, dein tote tienutele unde se vorbesce seau s'a vorbitu romanescu, si dein tote monumentele, in cari ne a reimasu depusu acestu materialu; — mai in colo e de a se cernu si alege, ce e romanu si neromanu; si a se determiná, ce e de tienu de in materialu-lu ne-romanu; — si astea dupa principia critice basate pre istori'a limb'ei romanesci, pre afinitatea cu limb'a latina vechia si cu limb'ele neo-latine, si pre comparatiunea materiale-lui romanu intre sene si cu alu celoru alalte limbe cumnate. De care aici nu avemu de a ne ocupá mai in colò.

Er' form'a limb'ei este a se determiná si defige, totu dupa asemene base istorica-comparativa:

a) cari suntu sunetele limb'ei romanesci, originarie si derivate, in genere; si in specia, pentru fia-care cuventu.

b) cari suntu formele gramatece originarie a le limb'ei, si cari derivate seau scambiate dein influenti'a fonetismului desvoltatu in limb'a romanesca.

In amendoua puntele formali usulu etimologiei e atátu de importante, câtu important'i'a ei nu se pote negá nece chiaru de contrarii principiului etimologicu.

Noi amu tractatu mai de totu despre amendoua puntele acestea in operele nostre gramatece, afora de sunetele originarie in fia-care cuventu, fiendu cá a tractá despre fia-care cuventu in parte e negotiulu dictionariulu etimo-

logicu, ce rămâne a se elaboră de aci în a-
ante .

Dupa principiulu etimologicu, ce l'amu a-
doptatu, suntu a se oserba urmatorie-le regule
ortografice:

1) fia-care sunetu se scrie cu liter'a latina,
originaria seau etimologica.

2) între mai multe forme fonetice seau
gramatece se alege ceea, ce e mai aproape de
form'a originaria.

3) unde nu ajuta form'a gramaticale, cau-
ta se recuramu la dictiunariulu etimologicu.

Nota. La latini aflămu, că unii deintre scrietor-
rii, ce s'au ocupatu cu studiulu limbei latine, intru a-
plăcarea etimologiei s'au dusu si mai departe, de cu-
mu se cadea, cercetandu adese ori originatiunea
cuventelor chiaru si simple dein altele si mai simple
dupa suposetioni atâtu de curiose, câtu în urma tota
operatiunea deveni frivola si în discreditu, pr. pituita
dela petit vitam *) si alte derivatiuni ridicole, de
cari suntu pleni etimologistii latini, cu Varrone în frun-
te. De care se ne pazesca D.dieu micaru, că si noi
amu auditu de unele că acestea în limb'a românești,
mai alesu dela cei ce voru se derive tote cuventele,
si cele straine, dein limb'a latina; de cari suntu si
CAASZ dela salve, MISPUZ dela merces etc.

LXVII.

Alfabetulu.

Dupa acestea, si dupa ce în operele nos-
tre gramatece amu tractatu atâtu despre fone-

*) L. Aelius la Quintilianu loc. cit. I. capu VI, 37.

tismulu, câtu si despre formele gramaticali ale limbei romanesci, la cari inviãmu, nu ne mai remãne de câtu a aratã si scãimbarile unor sunete articulate, cari se audu astadi in usulu vorbirei, si cari intru fipsarea limbei si a' scripturei au se cada cu totulu si se se reduca la sunetele originaria.

Alfabetulu nostru e cunoscutu: XXI litere latine: A, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z; de cele alalte nu avemu lipsa.

Acestorã respundu XXI sunete originaria: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, V.

Ne lipsescu dar' alte VIII litere pentru atãtesi sunete derivate: Z, X, Y, W, vocali, si: Y, U, V, W.

La care se potu adauge si alte IV cosunanti moliate, pentru cari nece in alfabetulu ciriljanu nu se afla litere corespundietorie, pr. R, T, L, N dupa alfabetulu slovenescu, seau gy, ty, ly, ny dupa ortografi'a unguresca.

Inca si Z dein limb'a romanescã, e mai multu derivata de câtu originaria.

Aceste sunete derivate, dupa principiulu etimologicu, suntu a se reduce la sunetele originaria si a se scrie cu literele corespundietorie sunetelor originaria.

Necessitas frangit legem. Un'a dein doue: au se scriemu, ce ne lipsesce in alfabetulu latinu, cu literele etimologice, au cu alte litere. Pentru scrierea cu cele etimologice ne

indemna una ratiune: afinitatea derivatelor cu originaria-le; — er' pentru a le scrie cu altele (ne-etimologice), nu aflăm nece macaru una ratiune.

Nota 1. Care e natur'a unor vocali si cosunanti, si ce scambii se nascu dein contactulu unor'a cu altele, nu avemu lipsa se mai aratăm si aici, dupa ce atâtea si asia pre largu amu tractatu in operele indicate.

2. A se ocupá cu atari ntinutie, cumu sunt literale, se pote paré unor'a lucru prea de diosu, inse, dupa ce atâtea amu citatu dein Quintilianu, asculta, ce mai scrie acestu auctoriu de bonu gustu, si despre atari ntinutie. „Nequis igitur tamquam parva fastidiat grammatices elementa: non quia magnae sit operae, consonantes a vocalibus discernere, ipsasque eas in semivocalium numerum mutarumque partiri; sed quia interiora veluti sacri hujus adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acutere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit“ (Instit. orat. lib. I cap. IV, 6).

3. Aici e locul se atengemu ceva si despre originea si intruducerea Alfabetului slovenescu, cu carele inca si panà astadi ne mai sierbimu in cartile baseresci. Parerile suntu imparechiate.

In catu pentru originei, unii credu, că alfabetulu slovenescu e inventiunea lui Cirilu si Metodiū apostolii Bulgariloru si alteru sloveni dein secl. IX; ci altii cu noi de impreuna suntu de parere, că acesti apostoli nu au inventatu ore-care forma noua de litere, ci numai au acomodatu form'a litereloru grecesci, ce erá usitata pre atunci si carea si astadi se vede in nsa-le numerosa grecesci scrisa pre atunci, si au adausu cele, cei lipseat, pentru graiulu bulgaro-serbescu.

Er' in catu pentru intruducerea lui la romani, erasi suntu done pareri. Dupa un'a, — romanii impreunanduse cu bulgaro-slavi. nu numai stau usitatu a mai

scrie cu literele latine, ci chiaru si a mai scrie romanesce, si asa de una data au adoptatu ; mai alesu dupa infientiarea imperiului romano-bulgard cu finea seclului XII, nu numai scrierea ci si limba slovenesca in basereca si in divanu ; dein cari numai tempore-le nostre si cele mai de aproape au potutu se le scotia. De asta parere senu si noi, cumu ne amu dechiaratu mai pre largu in disertatiunea latina dein a. 1858 in Analile gimnasiali.

Dupa alta parere inse, romanii, cu tote fatalitatele ce au patitu de la venirea lor in Daci'a, aru fi scrisu totu numai cu litere latine pana catra a. 1432 dupa inceputulu sinodului Florentinu, candu metropolitulu de atunci Theoctistu ar' fi induplecatu pre Alesandru celu bunu principele Moldavei, ca se proscia nu numai scrierea cu litere latine, ci si tote cartile romanesce scrise cu litere latine, dein ur'a si greti'a catra latini ; de unde ar' fi urmatu arderea tuturor cartiloru romanesce scrise cu litere latine !

Mare si nereparabile dauna ! de s'ar' fi templatu asia. Ci avemu mare temetu, ca acestu autodafe n'a fostu nere macaru pre chartia, ci numai in imaginatiunea inventuriloru acestei fabule.

Fabula-i dicemu, pentru ca toti Cronicarii celi mai vechi, pr. Urechia, Mironu Costinu etc. nu sciu nere amentescu nemica de atare edictu si autodafe, — afora de D. Cantemiru, care nu citeza apriatu funtan'a istorica, de in carea ar' fi scosa acesta scire.

Acest'a se demustra si dein Chrisovele principiloru Moldovei in a-ante de Alesandru bunulu, scrise nu numai cu slove ci chiaru si in limb'a slovenesca, cari si astadi se mai afla.

Mai pre largu despre acestea vedi in disert. nostra mai susu atensa.

LXVIII. ♀

— Vocali.

Se luamu inse si aici pre scurtu atatu vo-

calile câtu si cosonanti-le, cá se nu ne aflăm, cá desputandu asia pre largu despre principia, de aplecarea principiului adoptatu in sistem'a nostra, — ne amu ulitatu.

A. Vocali. Premitemu, cumu cá regula generale este:

a) cá vocalile a, e, i, o, y, se le scriemu mai totu de un'a cu a, e, i, o, u, fiendu cá mai totu de un'a suntu originarie.

b) cá vocalile z, x, k, w, se se scria mai totu de un'a cu à, é, ó, fiendu cá mai totu de un'a dein acestea se deriva, si adeca z dein a seau e, x dein e seau i; k dein é accentuatu urmandu aseau e, w dein o accentuatu asemenea.

Inse si aste regule, cá tote, au esceptiuni, le loru, pr. de exemplu a in фА́тз, МА́тз, СА́рз, БА́рз, БА́зз, etc. de si mai tota romanimea le pronuncia cu a, nu e originariu, ci derivatu dein e, precumu se pote cunosce dein cele alalte forme ale acelor'asi cuvante, unde e a ramasu nestramutatu, pr. фѢ́те, мѢ́те, вѢ́ри, вѢ́жи, pentru cá СА́рз in dialectulu baserencescu inca se scrie cu k si in multe parti totu se mai pronuncia asia: сѢ́рз.

Causele scainbarei originarie-loru in derivate suntu done: accentulu, si eufonia.

Dein caus'a accentului,

1) mutăm pre a in z, de câte ori e foră accentu, seau cu accentu greu, va se dîca, candu inaltiarea tonului atātu e de pucina, câtu mai nu se sente, pr. laudu, laudi, lauda, cu a pentru accentulu acutu, cu care se pronuncia, ci laudăm, laudà, cu z pen-

tru-cà a in silab'a antania se pronuncia forà accentu, er' in a dou'a cu accentu greu seau mai forà accentu.

Numai la inceputulu cuventelor, de nu suntu alte cause scaimbatorie, remane a cá a, pr. a r a t i in amendoue silabele, a r à m u numai in silab'a prima.

2) mutàmu pre *ε* in *κ*, si pre *ο* in *ω*, de câte ori au si accentu, si unu *κ* seau *ε* in silab'a urmatoria, pr. c r e d a, c r e d e in silabele antanie, o r b a, o r b e in acelesi silabe.

Numai câtu asta regula nu se oserba in tote provincie si in tote cuventele. Asia celi dein Romania nu scaimba pre *ε* in *κ* urmandu silaba cu *ε*, ci pronuncia, de exemplu, c r e d e, in amendoue silabele cu *ε*. Asia pre aliurea dîcu: c o t e, d e s c o p e r e etc. cu *ο*, nu cu *ω*.

Une ori inse *κ* se pronuncia numai cá a, in locu de a se pronuncia cá *κ* seau celu multu cá ia, pr. moeso-românii si alti multi: *ωαπτε*, *ωαρη* etc. in locu de *ωκπτε*, *ωκρη*; — asia si *φαρτ*, *μαρτ*, *βαρτ* in locu de *φκρτ*, *μκρτ*, *κκρτ*.

Dein caus'a eufoniei, —

1) mutàmu pre a si *ε*, mai raru pre *i* si *υ*, in *κ*, in a-ante de m seau n, nu numai urmandu alta cosunatoria, ci si vocale de si mai raru, pr. *κμελκ*, *κντκνικ* in locu de ambliu, antaniu; *κκνκ*, *κκντκ*, in locu de vena, ventu; *κν* in locu de in; *φκντκνκ* in locu de funtana.

Asta regula inse pate multe esceptiuni, nu numai pentru cà celi vechi nu oserbà acea regula asia strinsu cá noi astadi, ci si pentru

că acelu π asia stramutatu dein a seau ϵ in i , erasi la celi vechi e mai raru de cătu la noi; de unde la acelia aflându π nte si π im π in locu de inte, inim π ; kene, kene, k π bente etc. in locu de ale nostre: kine, kine, k π binte, precumu se va vede in formele ortografice mai diosu (§ LXXII).

2) mutămu pre ϵ in π . de câte ori urmeza dupa cosunanti-le aspre: π , π , π , π , π , si in silab'a urmatoria urmeza vocale aspra: α , π , α , π , pr. betrănu, peru, mesura, vedu, fetu; er' deca precede seau urmeza ϵ seau i , ϵ remane nemutatu, pr. in peri, pierdu, miere, micdiu; vedi, vede; feti, fete.

Cu tote că in acesta parte se afla câte una esceptiune; precumu si dupa alte cosunanti mai moli, cumu-su d si t , in pronuncia ϵ se muta in π , pr. in prepusetiunea de pre multe locure, si in deretu pretotendenea, asia si in tetiune, vetemare (lat. victimare).

Inse cacofonia, nu eufonia, se pote numi daten'a de a pronuncia pre ϵ că π si pre i că π dupa cosunanti-le sineratorie: c , π , π , π , pr. $\pi\delta\pi$, $\pi\pi$; $\pi\pi\pi$, $\pi\pi\pi$; $\pi\pi$, $\pi\pi$, $\pi\pi\pi$; $\pi\pi\pi$, $\pi\pi$, inca si $\pi\pi$ in locu de tie si tienia.

3) mutămu pre ϵ si i in π seau π dupa ρ la inceputulu cuventeloru, pr. $\rho\pi$, $\rho\pi$; $\rho\pi\pi\pi\pi$; $\rho\pi$, $\rho\pi$ etc.; de cătu că dicemu $\rho\pi$ seau $\rho\pi$, mocanii chiaru $\rho\pi$; $\rho\pi$, ci intru altele cu π : $\rho\pi$, $\rho\pi\pi\pi$, $\rho\pi\pi\pi$.

4) mutămu pre π si π in ϵ seau i , dupa α seau i ; pr. $\pi\pi$ in locu de $\pi\pi$ (talia), $\pi\pi$ in locu de $\pi\pi$ (talià), $\pi\pi\pi\pi$ in locu de $\pi\pi$.

ⲭⲛⲁⲩ (italiându); asia si ⲭⲓⲛ in locu de via; (de la viu), venia (de la veniu), viŋia (lat. vinea); ⲓⲛ in locu de iis, si că camesia mulieresca (lat. vestis linea), si că ⲙⲁⲩⲩⲛ (lat. ilia).

Care regula nu suferă nece una esceptiune; — candu dein cuntra, regul'a paralela, de a mută pre ⲛ si ⲭ in o seau ⲩ, dupa o seau u, se șerbeza la celi vec̃i si in dialectulu baserecescu, ci in usulu vulgariu pre pucine locure, pr. ⲕⲩⲩ si ⲕⲩⲩⲛⲁⲩ in locu de ⲕⲩⲩ, ⲕⲩⲩⲛⲁⲩ; ⲙⲟⲕⲟ, ⲛⲟⲕⲟ, ⲙⲟⲕⲟ, ⲛⲟⲕⲟ, ⲛⲟⲕⲟ in locu de ⲙⲟⲕⲩ, ⲛⲟⲕⲩ, ⲙⲟⲕⲩ, ⲛⲟⲕⲩ, ⲛⲟⲕⲩ.

In aceste casure rectificatiunea dupa etimologia nu numai e liertata, ci chiaru si necesaria. Intru altele inse, cari suntu mai pucine, numai acolò, unde seau analogia cere, pr. in o foră accentu, stramutatu in u: potemu, dormi etc. in locu de ⲛⲟⲩⲙⲁ' ⲙⲟⲩⲙⲏ; — seau vreuna regula gramaticale, pr. la creme in locu de lacremi, — seau necesetate absoluta, pr. in locusta, rotundu in locu de ⲕⲕⲩⲩⲩⲩ, ⲙⲟⲩⲩⲩ; — seau usulu, câtu de micu si restrinsu se fia, pr. a fora in locu de ⲁⲙⲁⲩⲩ, fiendu că moeso-romanii asia pronuncia.

Nota 1. De acea noi scriemu fôme, macaru că etimologia arata la latini a: fames: amŋario, desi la latini se dîce igniarius; pentru că usulu e constante de ase pronunçiă cu o si a.

2. Inse altariu, nu numai pentru că latinii dîcu altare, ci si pentru că si la celi vec̃i se scrie cu a, si in usulu vulgare inca asia amu auditu pronunçiandu-se; er' pronunçiarea cu o este de la traducatorii nostri slovenisti.

3. Esempile de usu mai corectu ale vocaliloru vedi in § LXX seqq.

LXIX.

Cosunanti.

B. **Cosunanti.** Si aici premitem a-
semeni regule generali, că si pentru vocali, —

a) cá cosunatorie-le: κ , κ , Δ , Φ , Γ , Λ , M ,
 η , ν , ρ , ς , τ , se le scriem cu litere latine
corespondietorie; b, c, d, f, g, l, m, n, p,
r, s, t.

b) cá cosunatorie-le derivate: ψ , χ , φ , μ ,
 γ , se le scriem cu cele originarie: c, d, g,
s, t, la unele ne adaugundu nemica, pr. in
c si g, destulu fiendu vocalea e seau i între-
ga, ce urmeza, spre a desemná scainbarea o-
riginariu-lui κ în ψ , si Γ in φ , er' dupa cele
alalte adaugundu unu i scurtu, pr. in d, s,
t, cu i scurtu, di, si, ti.

c) cá cosunatoriile moliate: $\gamma\lambda$, $\tau\lambda$, $\lambda\lambda$, $\nu\lambda$,
se le reducem la cele originarie b, cl, l, m,
p, adaugundu dupa ele asemenea unu i scur-
tu; bi, cli, li, mi, pi.

Afora de indoiela e, că si aste regule au
se patia unele exceptiuni, numai dein caus'a
usului generale; pr. de exemplu ψ in $\psi\epsilon\lambda\epsilon\gamma\epsilon\gamma\eta$
cu t, fiendu că se deriva dela $\psi\epsilon\lambda\epsilon\gamma\epsilon\tau'$,
— φ , in $\delta\mu\epsilon\varphi\eta$ cu d, fiendu că se deriva
dela $\delta\mu\epsilon\Delta$, — χ in $\kappa\omicron\tau\epsilon\chi$ cu z, fiendu că se
deriva dela lat. baptizo, grec. $\beta\alpha\pi\tau\iota\zeta\omega$ etc.

Er' in câtu pentru χ , care mai totu de
nu'a e de origine grecesca, in cele grecesci
cu ch, cá latini; pr. Christosu, charu,
chora: —

ж cu j, pr. jocu, juru; — ci cu di in жос', мижлок', cari nu-su alta de câtu de or, sum la latini, si миж'лок', precumu diceniu in media-di, media-nopte etc.

Nota 1. De alte scaimbari ale cosunatoŕie-loru, amu tractatu mai susu in mai multe locure; precumu despre et mutatu in pt (§ LXI not. 3), cli pronunĉiatu cá chi (§ LXII a) etc.

2. Liter'a c, in a-ante de e, i, inca nu are pronunĉia constante la romani; moeso romanii o pronunĉia numai cá z italienescu - neamtiescu, si la noi inca forte adesu mai alesu in terminationile cia si ciu, pĉ. ncia, faĉia, gliacia, — braciu, laciú, lĉciu, sociu etc. De aceea noi nu amu aflatu causa de ale serie cu ti, ci amu retienutu pre ci etimologicu.

3. Se notámu ceva si despre scrierea cuventului СКИМК', care noi de atâte ori l'amu scrisu scaimbu, cátu ne aflámu îndetorati, ai aratá si caus'a acestei scrieri. Oserbámu inse mai antaniu, cá in limb'a romanesca, dupa una datena ce o aflámu si in unele limbe de origine seau afinitate celtica, strapunemu pre i, dein terminationea bia seau biu, in a-ante de b, pr. айз in locu de abia lat. habeat, sgaiha in locu de sgabia lat. scabies; roihu in locu de robu lat. robins (vedi Forcellini s. v.); inca si coifu cá francesii coiffe, de si astadi nu o pronunĉia cumu o scriu etc.

De aci se cunoşte, cá si СКИМК' alu nostru se deriva dein s prepusetiune in locu de a latiniloru ex, si cambiu in latinitatea de mediu-locu cambium, er' strapunendu pre i in a-ante de b, ese scaimbu, care mai antaniu s'a pronunĉiatu CKZIME' si apoi Z s'a elisu remanendu CK'IME, inse forá de a mutá pre CK in шT pentru Z celu elisu. Italii inca dicu scam-bio, scambiare etc.

LXX.

Forme. B. Ortografice.

La acestea vomu se adaugemu aici si formele ortografice, promise maisusu (§ XXI), câte adeca aflaramu in monumentele mai vechie panà la a. 1700 mai etimologice, prein urmare si mai regulate si mai corecte, de câtu cele usitate astadi; pentru cá lectorii nostri si dein asta parte se se convinga pre de plenu, cà noi in sistem'a nostra nu amu urmatu dupa arbitriu, ci radimati pre date istorice de cea mai strinsa autenticitate.

II. Forme ortografice, — cu a.

Una parte mare dein formele ortografice s'au atensu între cele gramatece, fiindu de ambele nature, precumu —

1) deintre vocali —

a) cu a in locu de z, mai alesu in genetivii sing. si numerii plurali de la semeninele terminate in e, deca penultim'a are a, pr. карцн, парцн etc. (mai susu § XXII, 2), in locu de кзрци, пзрци, cumu se pronuncia astadi, la cari mai adaugemu aceste citate.

Карцн. N, f. 65 г. карциле сз борд деш-
киде; V. ши сз ле расж дин карциле цуде-
цоуади сж8; 134 г. dein Ioan XX, 30: че н8
сжмт скрисе атрачкста карци; 329 v. dela Лу-
са пр. 83: а8 карциле л8и Моуси; 330 г. кз н8-
меле ачелора сжмт скрисе а карциле вїецїи; том.
II f. 58 г. тримисерж атратж лоум'е карци к8

мзніе. ши кѢ кѢрциле тримисерѢ ши домни
рѣи претоутиндера.

парци. АА, ps. CV, 27: ши спарсе еи
Ѣ парци; CVI, 3: ши де Ѣ парци адѢнѢ еи.
N, fol. 117 г. саѢѢм ча ди де парциле аскѢ-
цитѢ; 139 г. ши де тоате парциле те ва коу-
принде неѢое ши греутате; 250 v. са f. 117 г.
bis. P, fol. 69 v. кѢнда вор фи тотѢ рунѢи ка а-
лацѢ, амѢндоѢ парциле.

Asia si in terminatiunile аѢѢ сеаи аѢѢ in
locu de зѢѢи сеаи зѢѢ, рѢ. адѢнаѢ etc. totu а-
colo (р. 122); la cari адауге:

америнцарен. С, dom. XVIII dupa Ros. ши
кѢ фѢамскѢѢ доумнеѢеаѢка америнцарен лоуи
фѢптѢриле тоатеи слоѢеѢка.

кѢмѢндари. АА, ps. CV, 28: ши мѢн-
карѢ кѢмѢндариле морцилора; (V: жѢртѢеле;
Кк: жѢртѢеле).

мѢнкари. Аа, fol. 30 г. де тоате мѢѢ-
кариле сѢ мѢнанѢе.

ѢнѢлцарѢи. Сс, fol. 20 v. празникѢѢ аѢ
нѢлцарѢи кѢѢѢи.

лѢарен. Ее, р. 660: оѢрѢѢѢ лѢарен да-
рѢѢѢи.

пѢерѢарен. С, dom. curv. сѢ фѢѢ пѢерѢа-
рен деѢтоинникѢ.

винѢекарен. С, dom. XXIV dupa Ros.
споунѢѢѢ винѢекарен; (pag. 123 scrie: вин-
Ѣекарен).

Si in alte terminatiuni forѢ R, totu acolo,
presum:

каѢи, in locu de кѢѢѢи. N, fol. 57 г. кѢн-

доуи ламижлокоула кален афлж оун копач фроу-
моса.

касен, cá si in dialectulu baserecescu, in
loculu caruia se aude in vulgu sî kзѣи seu
chiaru kзѣ; celi vechi mai desu касеи. А,
math. nr. 35: атрѣнда акаж сзрѣтаци (sa-
lutate) ши зичеци паче касеи ачѣѣа. С, dom.
XXVIII dupa Ros. аѣ нѣ фоуи тремеса ноу-
ман кзтрѣ шиле пѣрѣѣте касеи аѣ изранла.
unde oserbeza genetivulu dupa participiu fora
articlu relativu: але, cá sî aliurea, pr. А, В, С,
dela Ioan. nr. 27; рзѣри де а згзѣла лѣи коу-
рѣвор апе вѣи, in locu de : де анз вѣе, cá si in
С, dom. Ros. ши рзѣри кѣрсѣ а аѣзѣтѣри и
апе вѣи (aquae vivae); etc. Asia si касе in
locu de кзси. Аа, f. 148 г. дмнезѣѣѣи касе.
Ff, f. 10 v. прин касе, si: прин тоате каселе.

пачеи, in locu de пзѣи. С, dom. V pa-
ges. ка се не арате ши ноаѣ калѣ нзѣцимеи,
ши а пачеи чѣа адеверита; dom. Pasceloru: ан
пачеи фѣпѣнѣѣ фѣчори. 13 nov. апреоунѣ-
рѣи ши пачеи. N, fol. 93 г. аѣратѣла п-
чеи. Bb, p. 404: кѣ дарѣ пачеи.

палме, in locu de пѣлми. N, f. 261 г. ши
кѣ кѣ де хѣра фѣрѣ пѣтрѣѣе палмеле ши
талпеле свѣнѣѣи сале. Аа, fol. 70 г. сѣ бат а
палме. Ее, p. 499: а плесни а палме; 500:
сѣ батѣ а палме.

салче, in locu de сѣлчи. АА, рв. CXXXVI,
2: а салче пре мижлокѣ де а спзнзѣрѣма ѡр-
ганеле ноаѣтре.

b) Cu a in locu de e, seu а, pr. вѣацен,
кѣаме, etc.

вѣмцеи in locu de вѣцин. А, пр. 35:
 † дѣлаца вѣмцеи † еж.

кѣме in locu de каме. Р, fol. 43 v.
 сѣ нѣ сѣ кѣме дѣтѣм че нѣмаи дѣи павѣлѣ.
 Ее, р. 190: сѣ кѣме пре ачѣла тѣтѣ дѣ-
 вѣрѣ; 307: дѣвникъ ва сѣ се кѣме искоди-
 торю; 441: сѣл кѣме дѣ п, ши дѣ трѣмѣри;
 si asia pretotendenea in Pravila.

Asia si in substantivele verbali, derivato
 dela infinitivii de I conjugatiune, deca in a-an-
 te de a re precede unu i, unde astadi mai to-
 ti pronuncia si scriu іѣре, пр. апроиѣре, жѣн-
 гіѣре, превегѣре in locu de: апроиіѣре etc.
 precum:

апроиѣре. Ее, pag. 744: о апроиі-
 ѣре а ѣнѣи лѣкрѣ; 772: †трѣапроиіѣрѣ лѣи.

жѣнгѣре. Уу, fol. 28 v. кѣ жѣнгѣ-
 арѣ † сѣс; 53 г. дѣ ва фи фостѣ ст. агнецѣ
 калѣ ши ла жѣнгѣре лѣа фи †торѣ кѣ
 фаца †сѣс.

превѣгѣре. I, fol. 10 г. кѣ рѣгѣ-
 чѣне ши кѣ превегѣре; v. не доженѣще пре
 превегѣре. Ее, pag. 417: грижѣ ши пре-
 вѣгѣре дѣ истѣриѣ спѣнѣи.

Inca si chiaе. О, pag. 38: дѣ сѣптѣ
 кѣа дѣлѣи сѣзнѣтъ.

Christiani. О, pag. 36: не кемѣм
 христіѣни.

vestiariu, вѣстѣарю in locu de вѣ-
 стѣарю, dein aceeaşi causa. Вв, р. 485: кѣ-
 стѣарѣл чѣл дѣнкѣ. Ее, in pref. А.
 Ерпулѣ fol. 5 г. ка ѣи вѣстѣарю дѣ ѡще
 кѣсѣриѣи; pag. 281: вѣстѣарю дѣ ѣзнѣтѣи;

781: страни вистіарю пентрѣ тині. Yy, fol. 74 v. сѣ ле да архієреѣла ачиста тоате вистіарюлѣи; si: атѣнче нѣле даи вистіарюлѣи.

Asia si in pl. Ee, p. 782: адекж пѣгнїи ши недрепциіи аѣнж аѣѣіе ши фак ки-стїаре пентрѣ чен дрепци.

c) cu z (dein a), in locu de e, nu numai in genet. sing. fem. xi in locu de ei, de care am citatu unele exemple mai susu (pag. 131 not. 2), ci si in pl. neut. pr. in фрѣнѣ in locu de фрѣне. AA, cant. IV fol. 301 v. дешкиѣ фрѣнѣле сале ка мѣкарѣ мѣсерѣлѣи фрѣнѣ; lat. froena.

La exemplele de mai susu in xi adauge:

адоази. Ee, pag. 699: сѣ а елѣвенїа адожи кѣнѣнїи дела архієреѣла локѣлѣи. Dein contra cu e: D, gen. VII, 11: ан а шаптѣспрѣѣче си лѣнїен а доае.

Іѣѣзи. D, gen. XXXVIII, 12: мѣарѣ іоудѣи; 24: спѣсерѣ іудѣи. Rr, f. 50: каса іоудѣи.

лѣкѣи. Ff, fol. 3 r. еѣлїа сфнѣтѣлѣи лѣкѣи. Ee, p. 743: ал тренлѣ стлѣп де еѣлїе ал лѣкѣи.

ноази. Ee, p. 553: але вѣкїи ши але ноази лѣи.

Inse cu e C, XIV dupa Ros. а вѣкїи шї а нонен лѣѣе аѣлѣѣца; etc.

цѣрѣи. Ff, in pref. pag. 2: ка фи де фолос маре вѣсѣречий цѣрѣи ноастре рѣмѣнѣи; 2 v. а цѣрѣи чен рѣле ѡкрѣи. Ee, p. 402:

пре епископѣи църки Ардѣбѣлѣи де ꙗ царѣ
оуниѣрѣскѣ.

вѣдѣѣи. Ее, р. 703: деи маѣи: сора
вѣдѣѣи.

d) Cu z (dein a) in locu de o, in sufis-
lu relativu, pr. N, partea II, fol. 35 v. кѣрѣ-
цѣа трѣпѣлѣи вострѣ нѣж спѣрѣкарѣи. Ее,
pag. 14: стрѣкѣ ачаѣа ши нѣж сѣфѣри; 527:
кѣ еѣ зичѣ нѣж стрѣкѣ чѣ мѣ невоескѣ сѣ о ꙗ-
тѣрѣскѣ; 693: лѣжнѣдѣж ꙗ кѣзѣшѣи; 761: дѣ-
чѣа кѣносѣкѣнѣдѣж чѣа чѣ о кѣзѣтѣ. Уу, fol.
75 г. дѣчѣа патѣіарѣхѣа сѣд мѣтропѣлитѣа
дѣла антѣмѣи сѣтема сѣд гѣжмѣ, ши цѣи нѣдѣж
кѣ амѣндѣоѣж мѣнилѣ ꙗкѣнѣнѣжѣа.

LXXI.

— Cu e.

e) Cu e in plur. fem., in locu de i, cѣ маѣ
susu (pag. 126 sub 5): la cѣti маѣ adange:

funtane. X, 70 г. dein Isaia XII, v. 3.
черпицѣа кѣ кофѣа апѣ ꙗ весѣлѣи дѣн фѣнтѣнѣлѣ
чѣлѣ де спѣсенѣи.

lasciemo. Ее, pag. 62: фѣрѣ нѣман сѣ
сѣ роѣѣ лѣи лѣмѣнѣѣ кѣ лѣкрѣмѣ; etc. Сс,
fol. 22 г. кѣдѣлисѣ ꙗѣи сѣ алѣрѣѣ кѣ лѣкрѣ-
мѣ; 40 v. нѣчѣ лѣкрѣмѣлѣ вѣдѣ.

lumine. Ff, fol. 25 v. ꙗдамѣтѣнѣи
стинѣа лѣмѣнѣлѣ ꙗ капѣишѣлѣ лѣꙗ нѣопѣтѣ.

lune. X, fol. 50 v. dela Exod. XII, v.
2: лѣна ачаѣа, вѣж ꙗчѣпѣтѣрѣж лѣнѣлѣꙗꙗ, ꙗтѣ
вѣ фѣи вѣж.

radecine. X, fol. 36 v. dela prov. XII,

v. 13: рѣдѣчннеле крѣдинчюшилора ꙗ тѣрїи;
— asia si Kk la a: el'asi locu.

sagete. Ee, in pref. A. Epul'ri fol. 2
г. ка шя сѣцѣтеле копилѣрешн; pag. 595:
нѣе маи лѣсѣ анѣмаи рѣдика сѣцѣтеле рѣ-
тѣцїи.

taliature. X, fol. 1 v. bis, dela Isaiia
XXVIII, v. 21: ка антѣрѣ мѣнтеле тѣетѣ рѣ-
лѣрѣ скѣлѣсѣка дѣнѣлѣ.

f) Cu e, in plur. neutr. in locu de 8ри, cǎ
mai susu (pag. 128, b), la cari mai adauge:

facia, in locu de лацѣри. X, fol. 20 г.
dein prov. ка пѣсѣрѣла дѣ лацѣ.

temelia. Ee, p. 281: блѣтемѣлаз лѣрѣ
дѣрѣдѣчннѣсѣ шн темѣтеле.

visa, in locu de висѣри. D, gen. XXXVI,
19: така юѣ винѣ вѣсѣжторюль дѣ висѣ; XL, 5:
вѣсѣрѣ гѣрѣ амѣндѣи висѣ. Asia si —

genunchia, in locu de genunchi. Ee,
p. 446: метанїи кѣ цѣнѣкеле ла пѣмантѣ;
454 de 2 ori; 468; 694. Ff, f. 102 г. плѣ-
кѣндѣсѣ ꙗ цѣнѣке ꙗнаинтѣ лѣи.

îmbracamente (сѣиин). Ff, f. 12 г. кѣ-
сѣтѣра шн ꙗсѣрѣкѣминтѣтеле; sї: дѣ кѣсѣтѣрѣ
шн дѣ ꙗсѣрѣкѣминтѣтеле тѣрѣпѣлѣи; (mai su-
su p. 122).

milia, in locu de мїи. Bb, p. 498: кѣ
чинчи пѣїни мнчи, чинчи мїе дѣ нѣроадѣ;
545: кѣ ģ пѣїни, чинчи мїе дѣ нѣроадѣ сѣ-
тѣрѣ; (mai susu p. 132, not. 4).

La cari se pote adauge si form'a plurale
in re a neutreloru in locu de ri. Exemple vo-
nu se aducemu numi dein doue carti de cea

mai mare autoritate între romani: Pravila cea mare (Ee), si Cluciulu (Ff).

ceriure. Ee, pag. 3 si 7: арзтзторюлз де черюре мареле Василие; 23: сѣѣ погоратз де ꙗ черюре; 26: фнѣурз легате ши ла черюре; etc. Cc, fol. 26 г. Татзлз нострѣ че еши ꙗ черюре.

јосуре. Ee, p. 490: жокѣре де нащере.

јосуре. Ee, p. 27: ꙗ богате локѣре оунде нѣ се афлж архіереѣ; si: сокотитори де локѣре се кіамж. Ff, f. 3 v. сз нѣ спѣрче локѣреле ачѣсте сфнѣте.

јосуре. Ee, p. 127: сз фачемз лѣкрѣре еѣне. Ff, f. 23 v, вѣноміе аѣ зис кз нѣман крединца сынѣсрж фзрз де лѣкрѣре еѣне поате спзси пре ѡм; si: крединца фзрз де лѣкрѣре еѣне тасте моартз.

4) Cu e in locu de и, in participiu activu, cá mai susu (p. 115) in exemplele tienietoriu, venietoriu. La cari mai adauge:

despunetoriu. A, math. nr. 57: аоузи Іродз ал патроул деспѣнеторю. N. fol. 37 г. тасте апаратз ши деспѣеторю. Rg, f. 28 г. ꙗ припратѣл деспѣетоарен но астрѣ; etc.

sciетoriu. AA, ps. IX, 10: кз нам лзсать щіеторин ноумеле тзѣ.

vietoriu. AA, ps. CIII, 19; еродіен віетоаре; CXXII, 1: кзтрж тине рздикаи окіи міиен віетѣрюль ꙗ черю.

h) Cu e in genet. sing. fem. in locu de и, cá mai susu (p. 124, b), precumu:

минѣн. Bb, pag. 127: кѣрзциторюл минѣн.

тѣи; сѧ si totu acolo: сздиторюа ꙗтрѣци-
мени ши ꙗцѣлепцїи; etc.

нѣнтен. А, лис. нг. 18: аѣ доарѣ пота
фѣчорїи нѣнте ии. Аа, f. 88 v. де чертарѣ
нѣнтен; сї: де рѣденїиле нѣнтен; etc. Ее,
р. 491, si 496: ла ꙗпреѣнарѣ нѣнтен; de un-
de si in plur. нѣнте, ни нѣнци. Ее, р. 490:
сз нѣ дрангѣмскѣ ла нѣнте.

i) Cu e mai așănu in Ее si Ff. scrisu si
razimulu sufisa-loru relative, care la alti scrie-
tori vechi si noi se scrie cu ꙗ, er' la unii mai
pucini betrani nu se scrie de locu. Asia —

єа in locu de ꙗа. Сс, fol. 10. v. єа прин-
се дѣа єзгѣ пре динсѣа ꙗ темницѣ; 17 v. тарѣ
кѣче ера фѣарте фрѣмос єа ꙗдрѣи мѣтарѣ лѣи
пентефри. Ее, р. 21: тар патріархѣа Фѣтїе єа
ꙗдрѣптѣ; 393: Мареле Григорїе Бгослов, кареле
цинѣсе скаѣнѣа Цнѣградѣа, дѣчїа де невои
ши де зѣхѣре єа лѣзѣ; 28 г. тарѣ ла моарѣтѣ лѣи
єа пѣне моцнана.

єши in locu de ꙗши. Ее, р. 385: атѣнче
трѣпѣреле ачѣле мѣлте єш ꙗ чинеш сѣфлетѣа.

єи in locu de ꙗи. Сс, fol. 20 v. тарѣ ко-
рѣїарїѣ ии знѣрѣ; 21 г. ши ачїаш ии пѣрѣ рѣѣ.

Dein contra foră razimu, afora de celea mai
susu (р. 134, b): и in locu de ꙗи. Сс, f. 10 г.
ши и траг де граѣ; 42 г. кѣ пѣнѣа алект и ꙗерѣ-
кѣмѣ.

а in locu de ꙗа. Ее, р. 431: ши ачѣла а' ва
прїими.

ш in locu de ꙗшї. Ее, р. 55: каре преотѣ
ш' ва лѣса слѣжеа правилѣи сале.

k) Foră e în unele timpuri, pr. сѣѣр, ако-
анер etc. de cari mai susu (p. 147 not. 4).

Dein cuntra cu e în alte timpuri, în cari
astadi nu se mai aude, pr. în optativulu
sing. аре în locu de celu modernu ар' că si în
plurale, de care numai citezu exemple, că се
forte multe au ocursu în cele de până aci du-
pa ocaziuni, pr. аре чѣре în locu de ар' чѣре, că
în N. T. (F) Mattheu VII, 9: чине асте дентрѣ
вои ѡм, дела кареле аре чѣре фечорѣл лѣи
пѣине, аѣ данка лѣи пѣатрѣ. ши де аре чѣре
пѣѣе аѣ шѣрпен ва да лѣи? În loculu carnia
un.1 dein celi vechi scriu арѣ în locu de аре,
mutandu pre e dupa р în з, seau dupa cumu
scrieau atunci în ж.

l) Cu ѣ seau а dein e, în locu de а, pr.
чѣрѣ, сѣменѣ, că si în dialectulu baserecescu
сѣрѣ în locu de сарѣ, si pre multe locure nu
numai сѣрѣ, ci si вѣрѣ în locu de вѣрѣ.

c era, substantiv, lat. cera. AA, ps. LXVII,
3: коумѣ топѣѣе чѣра де фаца фокѣлоун;
XCVI, 5: кодрѣи ка чѣра топирѣе. С, dom.
XXXI dup. Ros. соуфлетѣлѣ фѣѣѣ кѣрѣи омѣ
саѣ е ка чѣра. G, ps. LXVII, 3: кѣмѣ сѣ топѣ-
ѣе чѣра. Ее, р. 133: лѣмѣнѣри де чѣрѣ; 315:
чѣла чѣ парѣ чѣрѣ; 428: чине фѣрѣ чѣрѣ
саѣ оунѣ де лѣмѣнѣ; 441: чине ва фѣра чѣрѣ.

c era, verbu. Ее, р. 191: асте волникѣ
сѣш чѣрѣ лѣкрѣриле лѣи; 275: наѣ ниче о кое
сѣ чѣрѣ де а моѣенирѣ фратѣлѣи лѣрѣ; 437:
кѣвѣнѣ кѣ сѣмѣ де сѣфлетѣе лѣрѣ дела дѣн-
сѣлѣ ва сѣ се чѣрѣ.

c erga. Kk, prov. XVII, 17: чѣркѣ сѣр-

паре; Іоан VII, 18: чела че грѣаше деаа ела
мзрирѣ лѣи чѣркѣ.

luciferu. F, apoc. XXII, 16: сѣѣаа лѣ-
миноаѣ ши лѣчафѣрѣлѣ.

semena. C, IV in pages. арѣ ши сѣмѣ-
нѣ кѣ невоинѣ ши кѣ локрѣме. Ff, f. 65 v.
кѣнда сѣмѣнѣ ѡаре чине вражѣ ѡтре прѣ-
тини.

Nota, la e). Adese ori se afla la celi vechi chia-
ru si in plur. fem. de a III. declinatione (in E) exem-
ple de e in locu de i, pr. рѣгѣчюнеае Ff, f. 3. r. bis, 4
r., 5 v., 25 v. etc. рѣгѣчюнеаѡр totu acolo f 3 r. bis;
репѣжѣнеае 21 v., минѣнеае 24 r.; дѣзмѣрѣдѣчю-
неае 62 r.; дѣшѣртѣчюнеае 76 r. si 77 v. etc., caru
precum se pote precepe, nu se potu numera intre erate.
Er' пѣаеае in plur. dela пѣае, se afla numai in asta
forma in A, B si C.

LXXI.

— CU EN: ENE, ENTE.

m) Cu en, ene, ente, enци, in locu de
cele moderne ин, инѣ, интѣ, инци; deintre ca-
ri unele suntu si gramatece, altele numai eti-
mologice. Asia;

aa) cu ene in locu de инѣ: —

bene. B, dom. XV dup. an, nou: дѣ-
репта ела бенѣ вѣрю, D, ex. XXXIV, 7: пѣнѣ
ѡтро мѣе бенѣ фѣкѣторю. Kk, Tob. III, 12: сѣ
рѣгѣ ѡпре фѣрѣстрѣ ши зѣнѣ бенѣ кѣвѣнтѣтѣ еши.

ce-ne. AA, ps. LXXXIX, 13: чѣне
ѡѣе цинѣрѣ мѣнѣи тѣае. D, gen. XXXII, 19:
сѣнѣм чѣне ѡѣе нѣмѣе; XL, 38: ѡн чѣне

арж фи ах'оул аамнгалди. Кк, 1 imper.
XXVIII, 13: спснне пре чене ан влзгт. —
De aci: —

— с е н о в а . Р, fol. 178 v. Аѣш аѣѣ
ЧЕНЕВА ОЗ ѢЧИГЖ ПРЕ КЪТАРЕЛЕ. Вв, pag. 549:
ШН СЪ ВА КРЪДЕ ЧЕНЕВА АША ДЕ ХС.

me-ne. AA, ps. XVII, 51: ПЛЕКЪ ѿ-
МЕНИ СОУПТА МЕНЕ; XXXVII, 1: НЕЧЕ КЪ МЪ-
НІА ТА ПЕДЕПСИ МЕНЕ. N, fol. 6 r. ДОАМНЕ КЪ-
РЖЦѢЩЕМЪ МЕНЕ ПЪКЪТОСОУ; V. totu asia, si
de ci in colo in tota cartea. O, pag. 35:
АХЪЛА ЛЪИ ДМЪЗЪ СПРЕ МЕНЕ; 39: ПЕТРЪЧЕЦ
АТРЪ МЕНЕ ШИ ЁЪ АТРЪ ВОИ; etc.

te-ne. D, gen. XVIII, 25: ачаѣта де-
парте са фїе де тене. Kk, ps. LXX, 1: спре-
тене доамне нежеждѣю.

vene, num. A, marg. nr. 7: СЛЖЕНТЪЛА
 ДЪ ВЕНЕ. G, ps. XX, 13: ТРЪ ВЕНЕЛЕ ТАЛЕ;
 in margine: ДЪ КОДРЕЛЕ ТАЛЕ. N, f. 47 v.
 СЛЗЕЗНОГ ДЪ ВЕНЕ; etc. СІ ВЖНЕ, vedi mai
 susu (p. 132, not. 5).

vene, verb. 3 sing. perf. Rr, fol. 82
v. ꙗꝛ ѿѡнѣоуа ши фжкѣторюа де вѣацѣ ахъ сѣ
сѣи де оунде ши bene (venit).

bb) Cu **нѣ** и **нѣнѣ**, afora de neutre, in locu de **нѣ** и **нѣнѣ**: —

dente, pl. denti. Kk, genes. XLIX, 12:
 МАИ АЛБИ ДЕНЦІИ ЛЪИ ДЕ КЪТ ЛАПТЕЛЕ.

fierbente, pl. fierbenti. Rr, fol. 91 г.ши
лсз рѣгз кѣ лакрзмн фїербенци. — De aci: —

— φΙΕΡΚΕΥΤΕΛΩ, G, ps. VII, 14; si Kk, deut. XXVIII, 22.

— **хїерентѣлѣ**. N, fol. 325 г. bis, O, pag. 181.

mente, num. AA, ps. XXXI, 11: ка
калѣла ши ка мѣшкоуль че наѣ менте;
XXXVII, 5: фѣрѣ ментѣ мѣ; etc. C, dom.
curv. dela Luc. пр. 79: ѣлѣла вине аменте.
N, fol. 10 v. саженичюна челѣрѣ кѣ менте проун-
часкѣ; 12 г. кѣи фѣкоу кѣ менте слокодѣ;
etc. O, pag. 78: цинѣ менте; 108: де нѣ ва
цинѣ менте; etc. Bb, pag. 435: чей кѣ мѣн-
те пѣцинѣ; etc. De aci si:

— **аменте**. N, fol. 11. г. ниче де амѣлѣ
лѣшѣ адѣкѣ аменте; 20 г. etc. O, pag. 78, 86
etc. P, fol. 35 v. Bb, p. 14, 405 etc. Kk,
gen. XI, 15. шимѣ воу адѣче аменте; XXIV,
6: а аменте атрѣ тине; deuter. XI, 15:
а те аменте пре тине.

mente, verb. mentitur. N, fol. 344 г.
(proprie 345 г.): кѣ нѣ атрѣбѣ кѣ адѣвѣрат
де вѣлаца де вѣчѣ, че (-ci) менте. De aci:

— **mentīmu**. F, 1 joh. 1, 6: менцимѣ.

— **mentīti**. Kk, colos. III, 9: нѣ менциц.

— **mentīra**. AA, ps. LXXVII, 40:
менцирѣ лоуи; LXXX, 13. Rr, f. 79 г.

— **mentī—voliu**. AA, ps. LXXXVIII, 35:
менцивоу.

— **mentī—veti**. Kk, Is. Nav. XXIV, 28:
вѣц менци.

— **mentītu**. Kk, Is. Nav. VII, 11: аѣ
менцит.

— **mentiuna**. N, f. 155 v. менчюниле.
O, p. 207. P, f. 4 v. кѣ менчѣниле.

— **mentiunosu**. F, 1 joh. IV, 20:

МЕНЧИНОСЬ; v, 10: МЕНЧЮНОСѦ. N, f. 103 v. Kk, 3 imper. XXII, 22: МЕНЧИНОСѦ.

— mentionosa. O, pag. 203: МЕНЧЮНОСѦ. Kk, ex. XX, 15: МЕНЧИНОСѦ.

— mentiunosi. F, 1 joh. IV, 1: МЕНЧЮНОШИ. P, f. 40 r. МЕНЧЮНОШЬ. Rr, f. 76 v. МЕНЧЮНОШИ.

— nementiunosu. P, tit. I, 2: ЧѢ НЕМЕНЧЮНОС.

cc) cu inte, neutrale in voc. sing. si nom. pl. in locu de inte: —

cu vente. F, 2 petr. II, 3: КЪ КЪВЕНТЕ АМЪЦИТОДРЕ. G, ps. XVI, 5: ПЕНТЪДЪ КЪВЕНТЕЛЕ КЪДЛОРА ТАЛЕ; XLIX, 17: АИ ЛЕНДЪАТ КЪВЕНТЕЛЕ МЪЛЕ; etc. N, fol. 53 v. 67 v. ИИ НЪ АЦЕЛЕЦЪ КЪВЕНТЕЛЕ; etc. O, pag. 38: 85: КЪВЕНТЕЛЕ ДЕСПЪТОРЮЛДИ etc. Bb, pag. 18: ЧѢ ЧЕ СЕ КЪТРЕМЪРЪ ДѢ КЪВЕНТЕЛЕ МЪЛЕ; 405: КЪ АЧЪСТЕ КЪВЕНТЕ: etc. Kk, gen. IV, 23: БЪГАЦ А ОУРЕКИ КЪВЕНТЕЛЕ МЪЛЕ; XXVII, 42: КЪВЕНТЕЛЕ ЛДИ ІѡФ; XLIV, 6: ДЪПЪ КЪВЕНТЕЛЕ АЧЪСТА; 7: КЪВЕНТЕЛЕ АЧЪСТЪ; etc. Ci cu x in Epilogu.

imbracamente, pl. dela imbracamentu (mai susu p. 122). N, fol. 225 r. ДЕКЪТ АБЪРЪКЪМЕНТЕЛЕ: сѣ: ДѢ АБЪРЪКЪМЕНТЕ ЧЕ БЪ ГРИЖИЦИ. (Kk, gen. XLI, 14; si num. XXXI, 20: АБЪРЪКЪМЕНТЪ).

incalciaamente, pl. dela incalciaamentu (p. 122). N, f. 9 v. А КЪАЦЪМЕНТЕ АПИЧОДРЕ; 20 v. КЪ А КЪАЦЪМЕНТЕ; etc. Rr, fol. 26. v. ЧЕН ДИСЕ ДОМНЪА ДЪЛАТЪГЪЦ КЪРЪЛЕЛЕ А КЪАЦЕМЕНТЕЛОР ТАЛЕ.

juramente. N, f. 378 v. нѣ корѣ фологи
ѣѣрѣментеле. Bb, pag. 437: елѣтѣме ши
жѣрѣментѣ стрѣмѣ — Ci cu x mai susu (p.
130 not. 1), si Kk, num. V, 20: ши ка жѣра
преѣтѣла мѣарѣ ꙗ жѣрѣментеле елѣтемѣ-
лѣи ачѣстѣа.

mormente, voc. sing. F, 1 Cor, XV, 55;
оунѣ цѣе морменте акѣл тѣѣ.

— mormente, plur. AA, ps. LXVII, 7:
ши аша че мѣнѣа че вѣа ꙗ морменте. F, math.
VIII, 28: ѣшинѣа дѣнтрѣ морменте; XXVII,
52: ши морментеле сѣ дѣшкисѣрѣ; 53: ши
ѣшинѣа дѣ ꙗ морменте; etc. Bb. pag. 450:
дѣшкисѣ морментеле; 498: морментеле сѣ
дѣшкисѣ; etc. Kk. math. XXVII, 53: ѣшинѣа
дѣн морменте. Inse cu x mai susu (p. 130
not. 1); si Ee, pag. 212: саѣ сѣ сапе мор-
менте.

pamente, voc. sing. Bb, p. 467: ꙗ амен-
те черѣ, сокотѣѣе пѣменте.

— pamentescu. Bb, p. 145: дѣ ꙗцѣлѣѣере
трѣпѣскѣ пѣментѣскѣ; etc.

rogamente, pl. dela rogamentu. Ff.
fol. 88 r. ши аѣ акѣлатат дѣмѣнеѣѣ рѣгѣмѣи-
тѣлаꙗлѣи дѣдѣ. — (N, fol. 114 r. si v. пѣци-
нѣ рѣгѣментѣ); — pl. Ff. fol. 7 r. кѣ рѣгѣмѣи-
ментеле лор; 13 r. рѣгѣмѣинтеле лѣи.

vestimente. D, gen. XXXVIII, 14: ле-
пѣдѣнѣа ѣос вѣшментеле дѣ жалѣ. F, арос.
III, 4: карѣе нѣ шаѣ спѣрѣкат вѣшментеле
саѣ; 5: карѣе ка ꙗренѣе ꙗрѣзѣкасѣѣа ꙗ вѣшмен-
те алѣе; IV 4: ꙗрѣзѣкѣци ꙗ вѣшментѣ алѣе. G,
ps. XXI, 19: ꙗпѣрѣцѣрѣ вѣшментеле мѣле шѣе;

CXXXII, 2: спре марциниле вешментелор лѣи, N, fol. 73 r. кѣ скимбарѣ фѣцен ши вешментелор сале; 91 v. апѣли поусхрѣ вешментеле сале пре мжшкѣ; si: оунѣи ацериѣ вешментеле сале; etc. O, pag. 95: сѣ кор вѣрса пре вешментеле прѣвѣлѣи. Bb, pag. 427: вешментеле лѣи фѣрѣ алѣи; 433; etc. Rr. de 14 ori, una data si cu ж fol. 179 v. ши ле ва да вешмѣнте пѣрѣтѣи.

Inca Rr. are de 3 ori si in sing. cu e, pr. fol. 90 v. шѣи дѣде ен вешментѣ (sic) п., фрикат; — 91 r. че пѣрѣ ачѣла вешментѣ сѣ пѣрѣкѣ пѣш хѣ; — 99 v. чѣл вешментѣ непѣтрѣа аа дѣрѣпѣцѣи. Dein cari in cele 2 dein urma ш e scrisu de asupr'a, cǎ forma contrasa, er' in celu de antaniu e scrisu intregu in linia, si infaciesieza form'a vechia vestimentu, in care sti suna cǎ ш; pr. in пѣшѣне in locu de pasti une, ѣша in locu de ustia etc.

Nota 1. De aici se tiene si scrierea gerundiului la celi vechi cu endu in locu de indu, de care mai susu pag. 145: remaniendu, si p. 341: tieniendu.

2. Intre cartile vechie, ce scriu cu en in locu de in, mai de insomnatu suntu cele dein Moldova: N, O si P, si intre acestea in locul de antaniu N (cazani'a de Jasi dein a. 1643), care forte desu se afla pre la baserece-le dein Trni'a.

LXXIII.

— in EN cele alalte.

dd) Adaugemu aci una lista de alte cumente, ce le aflaramu scrisa cu en in locu de ин.

- a. **аиментрѣ**: F, 1 joh. in pref. Bb, p. 282.
арѣнтите: Ff, f. 28 v.
арѣнците: G, ps. LXVII, 14.
асѣмене: G, ps. LIV, 14. Cc, f. 22 Ee, p. 13.
 Ff, f. 14 r., 44 v. 56 r. Kk, deut.
 XXXIII, 29., etc.
- c. **крѣденцъ**: C, dom. XXIX dup. Rosali.
крѣденчоасъ: Kk, 1 imper. XXV, 28. Sir.
 XXXIII, 3.
некрѣденчоасъ: A, marc. nr. 40.
кѣменека: O, p. 144. 213, etc.
кѣменекъм: N, f. 47 r.
кѣменече: N, f. 41 r., O, p. 23. 27; etc.
кѣменекъгѣръ: N, f. 32 v., 41 v.. etc. O,
 p. 6. 43, etc Ee, p. 7. Ff, f. 18 v. bis.
 20 v.
- d. **кѣменекъ**: N, pretotendenea. O, pag. 106
 bis etc.
- g. **галкенъ**: etc. G, ps. LXVII, 14. Aa, f. 125
 v. Cc, f. 10 v. bis. Ee, p. 2. 718 etc.
 Ff, f. 9 v., 97 r. Kk, апос. VI, 8.
гъленаре: Kk, 2 paralip. VI, 28.
гриндене, pl. **гриндени**. AA, ps. XVII, 13.
 D, ex. X, 5. Ff, f. 91 v.
- i. **гъенце**: AA, ps. LVIII, 13. F, 1 joh. V,
 4; апос. III, 12, 21.
гъенкѣт: F, math. IV (in suma).
гъенгъци, etc. AA, ps. XLIII, 24. G, ps.
 XXXV, 12. LIV, 24. CXXXIX, 4.
гъенсеши: AA, ps. XLIII, 10. G, ps.
 CXVIII, 13.
гъенши: AA, ps. XXXV, 13. etc. G, ps.
 XXXV. 13.

- м.** **МАРЦЕНЕ:** G, ps. LX, 3. Bb, p. 338. Kk, math. XXIX, 34.
МЕНЕРВІН *): Ff, fol. 55 r. МЕНЕРВІН А8-МНЕГЕВА ІЙ (bis).
п. **НИМЕНЕ:** Kk, Is. Nav. X, 8. Esth. IV, 16 etc,
с. **САРЧЕНЗ:** Kk, Isai. XLVI, 1.
СКМЕНИ: N, f. 298 r.
СЕМЕНЦЕ: A, math. nr. 53. N, f. 253 v. 324 r. bis.
СЕМЕНЦІЕ, pl. СЕМЕНЦІН: F, арос. XVII, 15. G, ps. CXXI, 4 bis. N, f. 122 r. bis etc. Ee, p. 175. Kk, gen. VI, 9. Exod. XII, 14, etc.
СМЕНТЕК, — тн: N, f. 72 r. 75 v. O, p. 26, 90 etc. Kk, gen. XXXI, 41.
СМЕНТКАЗ: N, f. 35 v. 73 v.
СПЗМЕНТКЗ: Kk, job XXXVII, II.
СПЕНТЕКАТ: Kk, lev. XXII, 24.
V. **ВЕНДЕ:** N, f. 91 r. 276 r. 334 r. O, p. 298.
ВЕНДЕКЗ: B, dom. VII. dupa Ros. N, f. 49 r. 51 v. bis, 52 r. Kk, luc, VII, 21.
СЗ ВЕНДЕЧЕ: Bb, p. 411.
ВЕНДЕКАСЕ: Bb, p. 441.
ВЕНДЕКАРЕ: AA, ps. XXXVII, 7. F, luc, IX, 11. Ee, p. 604.
НЕВЕНДЕКАРЕ: Ee, p. 423.
ВЕНДЕКАТ: Kk, lev. XIV, 48.
ВЕНДЕКЗТОРЮ: O, in prefatiune.
ВЕНЕРЕА: O, p. 179. 191.

*) Quintiliann, I, c. 3, 17., Quid? non E quoque I loco fuit? ut menervia, et leber, et magester et diiove, et vei ove pro diiovi et veiovi.“

- ВЕНЕРИ: N, f. 113 v. 143 v.
 ВЕНѢЗЕ, dela ВЪНЕС: N, f. 310 v.
 ВЕНІ, etc. Ff, f. 38 v. bis, si aliurea desu.
 се кѢРЕНІА etc. Ff, f. 20. r. 42 v.;
 si aliurea.
 ВЕНТРЕ — ЛЪИ: G, ps CXXXI, 11.
 — ЛОР: F, act. II, 30.
 — ЛЕ: Kk, deut. XVIII, 3.

LXXIV.

— Cu i.

n) Cu i, pl. masc., in locu de ҃ри, cǎ mai susu (p. 128, b), pr. campu in locu de кѣмн҃ри. Ff, fol. 12 v. флориле кѣмпилор; 95 r. хїериле кѣмпилор.

o) cu i, pl. fem., in locu de ҃ри, pr. erbi in locu de ер҃ри. Ee, pag. 456: карїи тѣ҃. ер҃ки; 464: кареле вѣр лѣа ер҃ки.

p) cu i, in locu de ie, cǎ mai susu (p. 137 not. 3). F, math, IX, 2: крѣде фїюл мї҃; арос. II, 13: кѣ цїи нѣмеле мї҃. Ee, p. 783: фѣрѣ де вѣм Татѣлѣи мї҃ чѣлѣ де ѿ черюре.

q) cu ie, in locu de e singulari; pr. кїем in locu de кем. G, ps. IV, 1: кѣндѣ те кїем, аѣзимѣ дмїне. Bh, p. 552: ста Іс ши кїема грѣндѣ. Ff, f. 33 v. доарѣ кѣндѣ ва аѣа те вѣр кїема ашишдѣрѣ.

LXXV.

— cu o.

r) Cu o, in locu de oa, pr. Bh, p. 457: тѣ де-шарте ѡмѣ. Cc, fol. 11 r. іѡанѣ златѡустѣ,

ω με, зиче, че те трѣфеши; 43 v. спѣнем ω
ω ме че плахнѣи; 50 r. ω ω ме. Ff, f. 10 v.
дѣи ω ω ме крещине; si asia inca si in altii
mai vechi.

Dein contra forte desu oa, unde noi asta-
di dicemum numai o, de si sub accentu urman-
du z seau e, cā mai susu (p. 148 not. 4);
pr. Ee, p. 217: дѣ сѣ ба тѣмла сѣ нѣ ко де
мѣтарѣ; adeca: se nu voliesca.

Inca ω se dīcea si in locu de кѣ, pr. Cc,
fol. 20 v. а ле зиче, кѣ кѣrie нам тарѣ трѣи
фрѣмѣс кѣмѣл ведец ѣѣ ам ши веци фаче че ω
ба фи коа кѣ динѣл.

s) cu o, in locu de u, afora de accentu;
presumū:

a mortitū. Kk, job XXXIII, 19: мѣл-
цнмѣ оаѣлор лѣи дѣ ам орци тѣ.

coptorin. F, math. VI, 30: тарѣ кѣм-
пѣлѣи карѣ лѣте асѣжѣи, тарѣ мѣине сѣ ꙗ коп-
торю арѣнкѣ; unde e de insemnatu si form'a
sintactica: se in c. arunca, in locu de: se
arunca in c. seau in c. se arunca.

domnedien. D, gen. I. 1: днчепѣтѣ
фѣкѣ дω мнѣсѣѣ черюлѣ ши пѣмѣнтоул; si asia
mai pretotendenea in аѣста картѣ. N, fol. 4 v.
in voc. доамнѣсѣѣлѣ мѣѣѣ.

dorori. Kk, job XX, 10: ацице до-
ро ри.

dormi etc. F, 1 thess. V, 10. Ee, p.
210. 765: etc. Kk, gen. XIX, 35.

дормѣа: Ff, f. 62 r. Kk, gen. XIX, 33.

дормѣю: G, ps. III, 5.

дормина: Ee, p. 791.

адорми: G, ps. IV, 8. Ee, p. 382. Ff, f. 18 v., 40 v. Kk, gen. II, 22.

адормици: Ff, f. 40 v.

impromittu. F, math. V, 42: чине че ва сже а промѣтѣе дела тине.

negotiatoria. Ee, p. 434: пре чеа че фѣѣ негоцѣторіе атранса; 55: сѣ сѣ негоцѣторѣскѣ.

nepotentia. C, dom. V' dupa Ros. сѣшь ацелѣгѣ а лѣр непотинцѣ. F, luc. XIII, 11: авѣна дѣхѣл непотинцен; act. XXVIII, 9: каріи авѣ непотинце; rom. VIII, 3: кѣчи ера непотинцѣ лѣїен.

nepotentiosu. F, act. V, 15: кѣт ши пре ѣлице скотѣ пре непотинчѣши.

poté. Cc, f. 20 r. ачела нѣ ва потѣ сѣ се мѣнтѣаскѣ. Ee, p. 577: немика нѣ веци потѣ фаче.

rogatiune. Aa, f. 31 r. оунде сѣ ва афла ла рогѣчюне; 116 r. де асте рогѣчюна хитѣнѣ. F, philip. IV, 6: че тоате кѣ рогѣчюне.

Rosali. Aa, f. 30 v. ден паши пѣнѣ ла росалин; totu asia si 56 v., 136 r., 139 r. si v., 157 (in locu de 118) r. bis.

romanescu-a. N, in titlu cartei: карте ромѣнѣскѣ, si пре лимѣа ромѣнѣскѣ; in prefat. кѣтрѣ тоатѣ семенѣїа ромѣнѣскѣ; si а тоатѣ семенѣїа ромѣнѣскѣ; — лимѣїи ромѣнѣши; лимѣа ромѣнѣскѣ; in pref. metropolitului: лимѣа ноатрѣ ромѣнѣскѣ. P, in titlu: Карте ромѣнѣскѣ; si пре лимѣа ромѣнѣскѣ; etc.

sorori. F, math. XIII, 56: сорориле
лѣн. Kk, lev, XVIII, 9: рѣшнѣ сорорин чалѣ.
Ezech. XXIII, 12.

LXXVI.

— cu 8.

t) Cu 8, finale scriu celi vechi, afora de
semmulu 4, mai alesu dupa done comminatorie,
chiaru si deca nu-su una nita cu una livida,
pr. Kk, dan. V, 25: прѣ дмнѣзїи чѣм дѣ аѣ-
рѣ ши дѣ арѣнѣта, ши дѣ фїерѣ, ши дѣ ле-
мнѣ дѣ пїатрѣ, карїи нѣ вѣдѣ нѣчи аѣдѣ,
ши нѣ кѣносѣкѣ, аї лѣдѣать.

Asia sї dupa кѣнѣ si кѣм, de cãte ori se
impreuna cu pronume, pr. C, dom. lasat. de
carne, dela math. nr. 106: доамнѣ, кѣнѣдѣ-
теамѣ вѣзѣутѣ флажмѣнѣ. кѣнѣдѣутѣмѣ вѣ-
зѣутѣ стрїнѣ кѣнѣдѣутѣ вѣзѣумѣ лѣнѣдѣ;
cumu facemu si noi impreunandu articlu sear
pronume cu nume si verbe, pr. la celi vechi
totu acolo in omilia: асѣтошан ши аѣзпѣтѣ-
маѣи, стрїнѣ ерѣ ши аѣсѣтѣмѣ лѣ касѣлѣ
водѣтрѣ, голѣ ерѣ ши аѣрѣжѣкѣтѣмѣ; prenumi
sї in B si C mai de multe ori: кѣмѣсѣре
зичѣ, — кѣмѣ се ва фн, etc.

Inca sї лѣ, in locu de ал: Bh, p. 444,
dela Ioan. nr. 14: дѣч лѣ атрѣбарѣ, чинѣе ѡ-
мѣлѣ; si totu acolo mai in diosu: аѣнѣ аѣкѣ
ла (lege: лѣ) афлѣ прѣ елѣ Іс аѣсѣрѣкѣ; unde
dein contestu se vede eroarea de, tiparin ла in
locu de лѣ, cã mai susu.

u) cu 8, in gerundia-le dein cele de pro

numa trei conjugatiuni, in locu de жнѧ seau
инѧ, cǎ mai susu (p. 179 not. 1); la cari mai
adauge.

сирунду. F, арос. IX, 9: кѧ сѣнетѣлѧ
карзлор кѣ кли мѣлци кѣ рѣнѧ (=currendo)
спре рѣзкою; — de aci cǎ adiectivu si in forma
feminina: сирунда, totu acolo fol. 204 r.
жиче лѣи тимодѣю, кѣ кѣ рѣнѧ вѣрѣме ва вени
аколо. Bb, p. 485: дѣрѣптѣ ачѣста ши кѣ рѣнѧ
вин кѣтрѣ хѣ; etc.

рагунду. Ее, 530: дѣш ва маи кѣтѣ
рѣнѧлѧ адоаѣрѣ пѣрѣнѧнѣ, кѣ нѣ лѣѣ жѣдѣ-
кат дѣрѣптѣ.

sciунду. Ее, p. 431: трѣ ѣлѣ шѣнѣ-
дѣш грѣшалѣлѣ; 548: ши алѣлѣ ва прѣимѣи шѣ-
нѣ дѣлѣ, кѣ е афѣриситѣ.

— nesciунду. Ее, p. 58: карѣ архѣерѣ ва
хиротони прѣ ачѣла, нешѣнѣлѣ пѣкатѣлѣ лѣи;
61: кѣчѣ сѣѣ фѣкѣтѣ ачѣла лѣкрѣ ал нѣнтѣи фѣ-
рѣдѣлѣѣне шѣнѣлѣ; 96: нешѣнѣлѣ архѣерѣлѣ;
636: нешѣнѣлѣ нѣчѣ аѣкѣнѣши аминѣтѣ;
683: дѣи ва вени прилѣжѣ нешѣнѣлѣ се ва кѣ-
мнѣка.

x) cu ѣ, in locu de i seau i, pr. мѣнѣ cǎ
mai susu (p. 129 sub 7), la cari adauge sѣ
dein Ff, fol. 90 r. 93 r. 97 r. etc.

y) cu ѣ, in locu de o seau oa, in verbulu
jurn la toti celi vechi, in locu de jorn, jora,
jore. B, dom. v. dupa kos. жѣрѣтѣ. O, p. 149
(recte 151): ши ѣкѣ сѣ ши ѣрѣ. Ее, p. 16:
сѣ жѣрѣ; etc.

z) Aici s'ar'potѣ adauge si ce s'a scrisu mai
susu (p. 132, 1) despre numeralii in ѣл in lo-

cu de 8λια; si de pl. 3 pers. dela verbele: ακαπερ, c8φερ, κ8ρ etc. (p. 147 not. 4, 5, si p. 178, a); pr. Ee, p. 313: c8φερz (lege: c8φερz). Ff, f. 2 v. н8 в8р8,,

LXXVII.

— cu cosunanti.

2) Deintre cosunanti, — inse nu avem de a numera asia multe forme ortografice-grametece, ca deintre vocali; de acestea sunt formele: —

a) cu λ, н, ρ, nemoliate, de cari mai susu (p. 143): cп8ню, м8ни, п8ни, р8м8ни etc. (p. 147, not. 3): ч8рю, ч8ри, в8ри etc. (p. 341) etc. la cari mai adauge:

aa) cu λ: —

caли. X, 1 sept. fol. 3 v. dein prov. III, 17: к8иле ин, к8лї е8не. Asia si —

cuculu, in locu de к8к8ю. AA, f. 154 r. к8л8г8р8л8 д8ш в8 л8п8д8 к8к8л8л8 c88.

intemeliatu. F, philip. in pref. fol. 263 r. д8 ф8ст8 л8темелин8т8 ши з8идит8. G, ps. LXXXVIII, 12: л8м8 ши п8ин8л8 ен т8 ан л8темелїат8. O, p. 312: л8т8рит8, ши л8темелїат8.

ult'a, in locu de 8ита. AA, ps. IX, 18. 19: т8ате л8м8иле че 8л8тар8 д8м8нез8д, к8 н8 п8н8 л8 c8ф8р8шнт8 оул8т8т8 в8 фи м8к8ер8л8 etc. A, math. pr. 65: ши оул8тар8 c8ш8 л8 п8ин8.

bb) cu н: —

puni (mai susu p. 143). Yy, f. 28 v.

кадицие сз шїи в архїерїѣле, кѣндѣ зѣро-
вѣш сфнѣдѣ агнец, пѣрциле сз пѣни крѣчиш.

De фѣнинѣ in locu de farina seuu fai-
na (mai susu p. 147, not. 2): D, ex. XXIX,
2: дѣн фѣнинѣ дѣ грѣѣ; etc.

cc) cu p: —

veri, in 2 sing. fut. (mai susu p. 139
sub b); la cari adauge: Aa, f. 20 v. кѣндѣ
верѣ вѣдѣ прѣ алѣлѣ шил верѣ аѣѣ; etc. Bb,
p. 5: сз верѣ фи чинститѣ ачѣлѣ, атѣнѣ
верѣ авѣ мѣримѣ; etc.

b) cu ш in perf. de a III conjugatiune, cѣ
mai susu (p. 167 seqq.); la cari mai adau-
ge: —

adusi. Ff, fol. 89 r. аѣѣшѣ мн а-
минѣ дѣ амнѣѣѣ.

unsi. Ff, f. 105 r. пѣнѣрѣ ачѣлѣ аѣ зис
ламѣх, оучиш прѣ ѣнѣ ѣѣрѣат ѣѣрѣ рѣнѣ мѣѣ.

c) cu c si t, in unie participia trecute
mai rare, cѣ mai susu (p. 200 seqq.); la cari
mai adauge:

intielegutu. Ee, p. 724: нѣнѣ мѣртѣ-
рисим фирѣ алѣнѣ амнѣѣѣѣ аѣнѣ, нѣ ѣѣѣѣѣѣѣ-
ѣѣ, ѣѣ сз зичѣ нѣ поатѣ нимѣнѣѣ сз о ѣѣѣѣѣѣѣѣ.

invisu. Ee, p. 308: ши дѣѣѣлѣ аѣ ѣѣнѣс
ѣѣѣѣѣѣѣѣ; 434: кѣ ам ѣѣнѣс кѣ ѣѣѣѣѣѣѣѣ.

LXXVIII.

Alte: in nume.

A foră de formele gramatece, se mai afla
la celi vechi si alte exemple nenumerate de u-
na scrisoria mai etimologica si mai corecta, de-

in cari noi aici vomu dá unu micu registru de cele mai notabili, dupa nume, verbe, si particule.

a). De nume.

altarin, cu a, in locu de олтарь; lat. altare. AA, ps. XXV, 6: ꙗкоуницюра алтарюль тѣх доамне; L, 20: а҃г҃нче корѣ ꙗнѣца спре алтарюль тѣх вици; etc. C, dom. XIII dupa Ros. ꙗрѣ точитоарѣ а҃сте алтарюль. Bb, p. 10. 11.

amenentiare, cu n, in locu de аменница; seau америкца; lat. minari. Ee, p. 594: карелѣ сѣх а҃д҃натѣ а҃б҃п҃х аменинцаѣ а҃мнѣтаскѣ.

а҃нѣма, cu ж si ѣ, in locu de инимѣ, lat. anima. AA, ps. IV, 5: ши грѣци ꙗтрѣнимиле коастре; XII, 2: доурѣ ꙗтрѣнѣма мѣ; etc. B, dom. V dup. Ros. сѣ факѣ рѣх крешинилор, а҃ ꙗтрѣнемѣ а҃ ꙗсѣфлетѣ кѣ минчюниле; — са҃ ши ꙗтрѣнемѣ ши ꙗнтрѣнѣ; etc. N, fol. 115 v. ꙗтрѣнимама: etc.

arame, in sing. cu a in fine, in locu de арамѣ; lat. aegamen. AA, ps. XVII, 37: поу҃е аркѣ де арамѣ ꙗбрацѣла мѣх; etc. C, 14 sept. шарпѣ де арамѣ (de 6 ori). D, ex. XXVII, 10 si 17: талпѣ де арамѣ; XXXVIII (de 12 ori). Aa, f. 142 v. ѡ скѣнѣбра де арамѣ.

— in genet. арамен. F, арос. I, 15; а҃змѣна҃се арамен галѣзнѣ; II, 18: арамен ѡчѣе.

beseroca. cu ѣ, in locu de кесѣрикѣ. AA, ps. V, 8: кѣтрѣ кесѣрека сѣнѣта а та (asia si Kk acolosi). F, math. XII, 5: ꙗ кесѣрекѣ;

etc., N, f. 110 v. бесѣречен моастрѣ. О, р. 107. Ее, р. 13; etc. Ff, f. 1 г. бесѣрека моастрѣ; 15 v. сѣнѣта бесѣрека каѣоличаскѣ.

blastemū, cu e, in locu de блѣстѣм. АА, ps. IX, 29: кѣи е блѣстѣм рѣстѣла лѣи; etc. С, 14 sept ши морциен ши блѣстѣм ѣла лѣи. D, gen. XXVII, 12: пре мине каѣж блѣстѣмоула тѣж; etc.

— a blastemá. Kk, joh. X, 36: вѣи зичѣи кѣ блѣстѣми.

— blastematu. D, gen. III, 14: блѣстѣмѣтъ фѣи тѣ; 17: блѣстѣмѣтъ пѣмѣнтѣла; etc.

cartulariu, cu л, in locu de кѣртѣларю; lat. med. chartularius. АА, ps. XLV, 2: трѣстѣ а кѣртѣларю лѣи; LXX, 17: кѣ ноу коуноскоу кѣртѣларюла. А, math. пр. 3: прѣдѣи ши кѣртѣларѣи ѡмѣнѣи; etc. F, a-col. (II, 4): кѣртѣларѣи ѡмѣнилор; etc. N, f. 48 г. Аа, f. 114 г. etc. Bb, pag. 56; etc. Ее, р. 407 etc.

corastra, cu т, in locu de корѣстѣ: lat. colostrum. Аа, f. 53 v. прѣѡтѣла сѣ нѣ мѣнѣнѣ корѣстрѣ дѣла вака лѣи. Corbe, dictionariu lat. rom. sub voce colostr: корѣстрѣ.

demanetia, cu e si ж, in locu de дѣмѣнѣцѣ. АА, ps. V, : дѣмѣнѣца лѣи глаѣла мѣѣ; etc. А, math. пр. 80: ѡмѣла кѣсѣторю еши прѣѡунѣ дѣ дѣмѣнѣцѣ; etc. В, dom. X dupa au. nou: дѣка тѣ кѣри сѣла дѣмѣнѣца; etc. О, pag. 127: сомѣнѣла не сомѣнѣмѣ ши дѣмѣнѣцѣ не сѣлазѣмѣ. Р, f. 7 v. пр. 42 si 41: вѣкарюла дѣ ва лѣа дѣмѣнѣцѣ

коѢ. Аа, f. 4 r., 44 v. etc. Bb, p. 49; etc.
— N, f. 103 v. si 141 v. etc. are дѣмъзи-
нѣцѣ, de unde se cunoște schimbarea de in
жн in ин.

farmacu, cu з in locu de фармацев; lat.
pharmacum. N, II, f. 35 r. дѣѣ ѡтрѣба ѡпѣ-
ратѣль че фармачни аѢ факѣѣ ѣи; si нон
ѡпѣрате фармачниѣ нѢ ѡямѣ; etc. de aci:

— a farmacia: O, p. 140: бор ѡи фѣрмакѣа.

— farmacatoriu-a, etc. C, dom. III in
pares. F, act. XIX, 13 etc. N, II, f. 95 r.
(recte 92 r.). O, p. 140.

ferestra, cu р, in locu de фѣрѣстрѣ; lat.
fenestra. D, gen. VI, 16: ѡ фѣрѣстрѣѣ ѡѢѢ
фѣ; VIII, 6: дѣскиѣ фѣрѣстрѣа; etc. F, act. XX,
9; etc. P, f. 64 r. nr. 9: ла нискаре фѣрѣстрѣи;
137 v. nr. 7: чѣла че ваѢнѣ фѣрѣстрѣилѣ. Ee, p.
381, si 382. Kk, gen. VIII, 6; si XXVI, 8; (mai
susu p. 126 sub 5).

fragedu, cu д, in locu фѣраѣѣт. Kk. Sap.
VII, 22: ѣнѣ порнѣтѣ, фѣраѣѣд, нѣспѣрѣат.

manuchiu, foră н, in locu de мѣнѢнѣкѣ
seu мѣрѢнѣкѣ, că genuchiu (mai susu p.
128). Kk. ex. XII, 22: ѡи беи лѢа мѣнѢнѣкѣ
дѣ иѡнѣ; jud. III, 22.

menuntu, cu н, in locu de мѣрѢнѣт; lat.
minutus. D, ex. XVI, 14: лѣтѣ лѣра (leg: ера)
мѣнѢнѣтѣ ѡи рѣтѢнѣіѡарѣ. N, f. 136 v. прѣ
мѣноу ѡтѢлѣ; II, f. 102 v. P, f. 31 v. прѣ
мѣнѢнѣтѢлѣ; 102 r.

nemenea, cu ѣ si in silab'a antania. C,
dom. XXX dupa Ros. немѣнѣѣ дѣ ѡфарѣсен

ноуѣ скръзеи. Ев, р. 35: кѣ нѣ сѣбѣ дѣтѣи.
мѣ нѣи воѣ сѣ дѣбѣи.

nuoru-i, cu 8o, in locu de nori, ital.
nuvolo; (lat. nubes etc.). AA, ps. XVII, 13:
тѣмъ нѣмъри де соусть; XXXV, 5: дѣвѣрѣла
тѣмъ пѣмъ тѣмъ нѣмъри; etc. D, gen. IX, 13: ар-
кѣль мѣмъ воръ пѣмъ тѣмъ нѣмъри. F, marc. IX,
7: вѣмъ гаас дѣ тѣмъ нѣмъри; etc. Bb, p. 106. Ff,
f. 21 v.

pasu, cu c, in locu de паш; lat. pas-
sus. F, act. VII, 5: нече 8и паша де пичор. Кк,
act. VII, 5: ничи паша де пичора. De aci —

— a pasá, ital. *passare*. A, math. нр. 115: коуржнда пѣсаци; шарс. нр. 6: пѣхма; маи спре апс; 8: пасхми пре оурмж; etc.

peioru, cu e, in locu de nichor, ca fe-
chor. Yu, fol. 71 v. шн лѣнѣкѣиѣ де амѣн-
доа печоареле.

pomeniu, cu o dein au, in locu de n-
мѣнт, că cotez in locu de bautezu dela
baptizo. Аа, fol. 20 v. сз каѣте жосъ ла по-
мѣнтъ; 21 г. сз и дрѣнче жос ла помѣнтъ;
— сі: дм̃нѣсѣла черюлѣи ши ал помѣнтѣлѣи.

riu, cu i, in locu de рѣ; lat. rivus.
D, gen. II, 10: ши оуна рѣ тѣ де ҃ локоуа
доулучеѣи; 13: ши поумене рѣ ѿ ѿи аа доуле
гнѣхѣ; 14: ши рѣ оуа ала тѣне тигрисѣ.

salce, cu e in fine, in locu de салкз, lat. salice. Kk, Isa. XLIV, 4: ши ка салчѣ прѣ-сте тоатѣ апа че кѣрѣ.

tuse, cui e in fine, in locu de τδix, lat.
tusse. Ee, p. 386; δε ↑ φλεγμz. δε ↑ τδce; — μα-
ρξ τδceξ κz χe ιαcτε ουμzαξ; — φλεγμz ши

тѣсѣ; 714: де флѣгмѣ ши де тѣсѣ.

vedua, foră altu v, in locu de вѣдѣвѣ.
D, ex. XXII, ши вора фи мѣрѣнаѣ воастрѣ вѣ-
дѣω; etc.

vultoria, cu ъ, dela volbu partic: vol-
tu, in locu de вѣлтоарѣ. Kk, job. XIII, 11, нѣ
вѣлтоарѣа лѣи ва сѣрѣчѣина прѣ вомѣ.

Noi mai atengem numai si de сѣѣ, сѣк,
сѣмн cu derivatele, сѣтѣс; трѣмѣѣ etc., сѣе in lo-
cu de ѣ; сѣнѣѣѣ, сѣрѣмѣт, сѣнѣс etc. cu і in
locu de ж; вѣлѣѣѣ cu ѣ in locu de вѣлѣѣѣ etc.
cari la celi mai vechi scrietori se scriu asia
mai dupa etimologia, de catu la celi mai mo-
derni.

De дѣторѣ in locu de дѣторѣ, vedi mai
susu (p. 227); la cari mai adange F, rom.
XIII, 8: нѣ фирѣци дѣторѣ; — fol. 205 v. ми
дѣторѣ ωмѣлѣ крѣщѣнѣ; etc.

LXXIX.

— in verbe.

b) De verbe.

ambula, cu ж, in locu de ѣмѣлѣ, lat. am-
bulo. AA, ps. VIII, 8: ѣ ѣмѣлѣ кѣрѣрилѣ мѣрѣнѣ;
XVII, 14: де лоучѣнѣѣ ѣтрѣнѣс нѣуѣри ѣмѣлѣ;
etc. F, 1 job. 1, ѣ: де вомѣ ѣмѣла ѣтрѣѣ лѣ-
минѣ. N, f. 48 r. ѣ патѣлѣ тѣѣ ши ѣмѣлѣ.
Ee, p. 11: сѣѣ сѣѣ ѣкѣлѣ де ѣ лѣкѣ ѣ лѣкѣ;
etc. Ff, f. 8 v. ѣкѣлѣнѣѣѣ прѣн тоатѣ лѣмѣ;
etc.

derege, cu e in silabia antania, in locu de
дѣрегѣ seau дѣрегѣ. AA, ps. V, 9: дѣрегѣѣѣ вѣжѣ-
мѣшѣи мѣи дѣрегѣѣѣ (dirige) ѣтрѣ тѣнѣ кѣлѣ

мѣ; XII, 3: дѣрѣсемъ сѣре кѣрѣ дѣрѣтате
дѣрѣть нѣмеле сѣ; si asia in tote castile mai
vechie, atâtu in verbu, câtu si in derivate;
дѣрѣт adiectivum si prepus. дѣрѣтате etc.

imple, cu ж, in locu de ѡмплѣ; lat. im-
pleo. AA, ps. XIX, 4: ши тога фѣтѣлъ тѣѣ
ѡмплѣ; б: ѡмплѣ ѡмнѣлъ тоатѣ чѣрѣтѣ;
etc. D, gen. 1, 22: ѡмплѣцы апеле мѣрѣи;
28: ши ѡмплѣци пѣмѣнтѣлъ; etc. si asia la
toti celi vechi.

infla, cu ж, in locu de ѡмфлѣ; lat. in-
flo. P, f. 84 г. де ва фи ѡмфлатѣ; 128 г.
де нѣ сѣ ва ѡфла. Bt, p. 149: нѣ се каде лѣи
сѣ ѡ нѣче ѡтѣрѣле ѡнде ѡфлате але мѣ-
рѣи сѣлкатекѣ. Ff, f. 15 г. мѣрѣѣ коастѣрѣ ча
ѡфлатѣ; 53 г. сѣ ѡфла пѣнтѣеле ии; etc.

intunerecá, cu ре, in locu de ѡтѣнека.
AA, ps. LXVIII, 28: ѡтѣнѣрѣчесе ѡкин лѣрѣ.
A, math. nr. 65: ѡтѣнѣрѣкѣсе ши се посомо-
раше черѣл.

invince, cu ч, in locu de ѡвинче; lat.
in-vinco. A, math. nr. 67: ѡша аѣѣлоуи нѣу
ѡвинче си. C, dom. XXX dup. Ros. ѣлѣѣ
ѡвинче. D, gen. XXXII, 25: кѣѣѣ коимъ кѣ нѣ
поате ѡвинче; 28: кѣ кѣтъ маи тѣре ѡвин-
чѣерѣ ѡаменѣи.

inursecá, lat. morsicare. Corbe dict.
lat. rom. sub voce morsus: мѣрсѣкѣ. Fe,
p. 383: мѣрсѣкатѣ his: 428: сѣѣ мѣрсѣка-
тѣ сѣѣ де ѡкѣрѣ: 440, can. 62: прѣѣѣ чѣ
ѣа мѣнѣка некатѣ, аѣ мѣрсѣкатѣ, аѣ мѣртѣ-
чѣне. — Dein aceste forme s'а contrasii cѣа
usitata nstadi: a —

musică, cu ш, in locu de si seau se, care apoi in persoanele cu e seau i dupa c se mnta in џе si џи, ci la vechi nu totu de un'a. N, fol. 342 r. шѣрѣ бенината, ка нѣ кѣмъ ба се те мѣщче кѣ бениндад пекатеора.

пншени, in locu de нѣми. Ее, р. 451: ачѣа епѣскопѣ кареле сѣѣ нѣмени тѣ епѣскопѣ де кѣраци; 411: атрѣ аплѣкрѣ де фоломница а тоатѣ нѣмени тѣ де хѣ тѣрмѣ; — si: нѣ-мени тѣ де хѣ тѣрмѣ; 724: нѣте ши не-нѣмени тѣ. Vedi si mai susu р. 130.

putredі, cu де nescămbatu, in locu de пѣтрѣзи. АА, ps. XV, 10: сѣ ваѣж пѣтрѣди-ре; XXXVII 5: пѣтрѣди рѣ ранеле мѣле; etc. F, joh. XII, 24: де нѣка грѣшницѣла де грѣѣ пѣтрѣди:—нѣж де ва пѣтрѣди; 1 Cor. XV, 42: атрѣ не пѣтрѣди ре; si аsiа mai la toti celi vechi; vedi mai susu (р. 157 not. 7).

precepe, cu e, in locu de причѣпе; lat. percipere. А, luc. пр. 8: ши нѣ причѣпѣ ѣѣнѣфѣ ши моума лѣи; etc.

prevoghiá, asemenea. АА, ps. CI, 8: прекегеѣѣ ши фѣю ка пасерѣ че аѣнѣгоуѣрѣсе а ѣнда. А, marc. пр. 64: фици чѣтѣ ши пре-вѣгѣци; etc. Kk, thren. IV, 14: клѣтирѣсѣ превигѣторѣи еи; etc.

гупре, cu м, in locu de рѣне. D, ex. XVII, 14: ши афарѣ вою рѣмпѣ. Ff, f. 53 r. а доаѣ рѣмпѣ. Kk, 1 imper. XXVIII, 17: ва рѣмпѣ дмѣнѣла аѣнѣрѣѣѣи та; etc.

stinge, cu i, in locu de стѣнѣ; lat. stinguo. N, f. 65. r. бннеле ѣи сѣ стѣнѣ ка

оуна фѣмъ. Kk, gen. VI 7: ши зисѣ дѣнѣзѣ
стинѣвомъ пре ѡма; etc.

tiese, cu ɤ, in locu de ɤ in persoanele cu
voweli aspre dupa c; lat. texo. D, ex. XXXVIII,
23: лѣ цесѡутѣ ши лѣ кѣсѣтъ. Kk, joh. XIX,
23: ꙗкѣ сѣса цесѣтъ прѣсте тотѣ; — inca si
Kk, 4 imper. XXIII, 7: мѣриле цесѣкъ подокае
деснѣмъ.

vescedi, cu ɤ, dela vescedu, in locu de
вещежи. F, 1 petr. V, 4: корона не вещьжитѣ;
etc. G, ps. XVII, 46: фечорѣи стрѣнии вещь-
зирѣ; in margine: жи; LXXXIX, 5: ка марка
че вещьзѣще; in marg. ж, adesa: вещьжѣши;
etc.

De verbulu кѣрре, lat. currere, in lu-
ca de кѣрре, vedi mai sensu (p. 176, not. 6),
la care mai adauge: N, f. 173 r., 337 v., 338 r.
etc. кѣррѣ; 330 v. кѣррѣи.

De verbulu ultu, in locu de uitu, mai su-
su (p. 386).

LXXX.

— in particule.

c) De particule; la cari aici, pentru pre-
scurtare vomu adauge si pre cele acumu nou-
itate sean intru insemnari mai rare, adverbiala,
prepusetiuni si conjunctiuni:

1) prepusetiuni: —

ante, cu ж, cѣ in antaniu, in locu de
инте. Tt, strast. 4 r. зѣд некорѣта ши ꙗн-
анте корѣтоаре; — totu asia si mai-ante,
in locu de маинте: Tt, b) fol. 10 v. dela evr.

nr. 325: АДЪЧЕЦИКЪ АМИНТЕ ДЕ ЗИЛЕЛЕ ДЕ МАА-
ТЕ. In AA, adese ori forte ocurre, inse cu p
dupa т, că cea alalta prepusetiune АНТРЕ, рг.
ps. V, 5: НЕЧЕ КОР ФИ КЪАКЪТОРІИ ДЕ ЛЪЧЕ
АНТРЕ ОКІИ ТЪИ; IX, 20: СЪ СЕ ЖЪДІЧЕ ЛИМ-
КИЛЕ АНТРЕ ТИНЕ etc. unde slovenesce pre-
tendenea e scr su: прѣд: asia si in C, dom.
curv. АИНТЕ ВЪХЪИ ДОМНЛА АНТРЕ МИНЕ ПЪ-
РЪРЪ; etc.

catră, in locu de lat. contra. A, marc.
nr. 41: ши. АМЪ НЪЕ КЪТРЕ НОИ НАИНТЪ НОА-
СТРЕ АСТЕ: luc. nr. 48: МИНЕ НЪЕ КЪТРЕ НОИ КЪ
НОИ АСТЕ.

de-in, in locu de АИИ сеаи АИИ, in AA,
A, B, C, D pretotendenea; asia si in Ee, Ff,
mai totu de un'a, si in cele alalte forte desu,
precumu exemplele de pană acumu au demu-
stratu. Totu asia si ДЕ АНТРЕ in locu de АИИ-
ТРЕ, si altele, pr. ДЕ АТЪИ Ee, pag. 11; —
ДЕ АЧЕНЪ, Cc, fol. 14 r.; — ДЕ АЗРЪТ B,
dom. VII dupa an. nou; — ДЕ АДОС F, luc.
VIII, 44; etc. Ff, f. 30 r. ДЕ АТРЕ КЪВІНТЕ-
ЛЕ АЧКТЕ; etc.

pre, in locu de lat. per, că: a intratu
pre usia, ci mai latu. F, math. I, 22: КА СЪ
СЕ АПЛЕ ЧЕ ЗИЧЕ ДОМНЛА ПРЕ ПЪРЪКЛА ЗИКЪИД;
II. 17: АТЪИЧЪ СЪ АПЛА КАРКЕ ЗИЧЪ ПРЕ ЕРЕМІА
ПЪРЪКЛА; 23: ПРЕ ПЪРЪОЧИ: etc. De a: i: —

— pre-in, in locu de прин, in tote cele
dein secl. XVI, că si de-in; asia si in F,
math. VI, 5: КАРІИ ЮБЕК ПРЕ А КОРЕ; joh. I, 3:
ТОАТЕ ПРЕ А ЕЛЬ ФЪРЪ ФЪКЪТЪ; etc. Ec, pre-

totendencea. Ff, f. 30 r. аша ши апѣтоѣи
ѣмела пре ꙗ тоатѣ лѣмѣ; etc.

— pre-intru si pre'ntnu, in locu de
прин си пентрѣ. А, math. nr. 36: доушк веци фи
пентрѣ мине. В, dom. XV, dup. Rus.
прентрѣ ачѣете лоукрѣре; VIII dupa an. non:
прентрѣ фатгеле сале; XII: прентроу пѣ-
кателе лоуи; XIII: пентрѣ кѣ че каѣ ци-
нѣтъ лѣѣѣ лѣ доумнезеѣ;— прентрѣ ꙗпѣрѣѣѣ
черюлѣи; XIV: прентрѣ елѣ;— прентрѣ але;
XV: прентрѣ ачѣа;— прентрѣ че фѣкрѣ ви-
цель де доура; etc. D, ex. XVI, 2: маи еине
амѣ проут моури прентрѣ мѣна дѣмнѣлѣи.
Kk, Isa. XXXVII, 35: скѣткою прентрѣ
четатѣ ачаста.

pre-spre, in locu de престе. А, math.
nr. 109: преспре иешкитѣ; luc. nr. 14: кѣ фѣ
фоамете маре преспре тотѣпѣмѣнтѣлѣ; etc. F,
luc. III, 30: преспре тоате; XVI, 26, etc.
N, f. 212 v. преспре тоатѣ ментѣ. О, p.
129: преспре воѣ лѣи. Р, f. 3 v. пресѣпре
анѣ; etc. Аа, f. 20 v. bis: преспре фире;
etc. Вh, p. 6: преспре тоате хиле; etc.
Ее, p. 500: преспре динселе. Ff, f. 6 v.
преспре фире; etc.

spre, lat. super. D, gen. I, 3: ши ꙗн-
тѣнѣкрека ера спре аѣзнѣа; ши ахѣоул дѣм-
нѣлѣи е пѣрта спре аѣѣ; etc. G, ps. XXIII,
2: кѣ елѣ спре мѣри лѣѣ ꙗтемент, ши спре
апе лѣѣ ꙗтѣрѣтѣ пре елѣ; etc.

2) adverbia si conjunctiuni: —

că, in locu de прекѣм. АА, cant. VII: не-
че вегем нече фѣчем каи хѣа нѣаѣ; IX: ка

formele si frasiile sintactice promise in nr. XXII sub conditione, dein ca'us'a atensa nco'lo, cauta se rem'ania eschise de aici.

Totu dein aceea'si ca'us cauta se rem'ania afora si catalogulu de cuvente mai rare si cu semnari mai rare de dein core. Unu atare micu catalogu inca nece nu ar' fi de ajunsu; de acea suntemu determinati, voliendu si Udieu, a eda' unu Glosariu rom'ianescu cu acelu scopu. Er' panà atunci potu sierbi in catuva cuventele respandite in numero'sele citate de panà aci la formele granratece si ortografice, intre cari occurru multe cuvente uitate seau rare cu semnari asemeni rare seau uitate.

4. Nesciendu, deca vomu fi in stare de a continuà si terminà *Analectele* nostre, alaturànu aici, cã unu adãusu, unele probe de testu dein *Psaltirea Coresiana* de a. 1577, citata de atâte ori sub literale: AA, dein care in *Analecte*, neavenduo pro atunci, nu potumu se dànu probe. Vedi si mai susu pag. 116 seq. nota 6.

5. *Analectele*, cu *Elementele* de limb'a rom., si cu aceste *Principia*, suntu in cea mai strinsa conesiune si se completeza un'a pre alta.

мѣле нѣ тѣчѣ. кѣ мѡутатѣса еѣ ла тине, ши
венита ка тоци пѣринциѣи мѣен. слѣѣщемѣ сѣ
рѣпаѣса аннте пѣнѣ нѡу мѣ ѡѣка, ши ѡѣ чѣа
нѣ вою фи.

Cf. Analecte pag. 107. — Disi. pusi. in-
cende-se. cumplitu finis. nemica. antre a n-
te. e inse. ambla. faptu factum. mente.
deschisi. fecesi. me cumplii. lacreme. se re-
pausu. a-ante.

II.

Disertatiunile latine, promise sub conditiu-
ne mai susu (nr. XLIII, not. 1 pag. 254), se
voru publică cu altele extra, seau in Archi-
vulu pentru filolologia si istoria, ce se incepe
cu 1 Jan. v. 1867.

III.

La pag. 392, intre lin. 1—2, adauge:

una, foră articlu in locu de o. V, fol. 208
v. оу н ѣ ѡѣхире, оу н ѣ нѣтѣре мнѡѡщемѣ;
că in ѡѣ-ѡнѣ-ѣи, etc.

FINE.

S c a r ' a

celoru cuprensa.

Partea I. Principia de limba; pag. 1—230.

Nr. I. Litere latine, si limba romana; —

pag. 1.

- II. Limb'a romana la inceputu mai curata in forme si mai avuta in cu-
vente. 2.**
- III. Curatîrea limbei necesaria. 6.**
- IV. Restaurarea celoru vechie. 9.**
- V. Curatîrea in ce stà. 11.**
- VI. Formele latine, italice etc. 14.**
- VII. Dialectele vechie italice. Limb'a
latina. 17.**
- VIII. Limb'a rustica romana. 23.**
- IX. Forme grecesci in limb'a latina.
S finale. O. 25.**
- X. Numinativulu românu-italicu, forà
S finale. 29.**
- XI. Alta forma grecesca — M finale. 34.**
- XII. Formarea casure-loru. 39.**
- XIII. Formarea tempureloru ausiliaria
romanesci. 52.**
- XIV. Articululu romanescu. 58.**
- XV. Articii — Bulgari, Albanesi. 65.**
- XVI. Originea pospunerei articulului
primariu românu. 70.**
- XVII. Vechi'a forma a' limbei
romanesci. 80.**
- XVIII. Originea si istori'a limbei. 83.**

XIX. Dialectulu moeso - român :	
a) Cuvente,	87.
XX. b) Forme.	94.
XXI. Dialectulu daco - român.	
Catalogu bibliografic.	100.
XXII. Forme. AA. Gramatece:	
a) Declinatiunea:	— 121.
XXIII. A' articolului si pronumelui.	132.
XXIV. b) Conjugațiunea, 1)	
auxiliaria-loru; —	— 137.
XXV. 2) tempore-loru; presente;	142.
XXVI. imperfectu, si perfectu;	149.
XXVII. perfectu mai in colo: dedi,	
feci, etc.	— 152.
XXVIII. — totu mai in colo: in	
ai, ui, etc.	— 157.
XXIX. — in si;	— 167.
XXX. — a 3. persona pl. in ra,	
re—ru;	— 176.
XXXI. prea-perfectu, si futuru;	179.
XXXII. conditiunatu, vechiu, la	
moeso - si daco-romani;	183.
XXXIII. imperativu, si infi-	
nitivu;	192.
XXXIV. participia: presente;	197.
XXXV. — trecut;	200.
XXXVI. — faptu;	204.
XXXVII. participiulu trecut ca	
sustantiu;	207.
XXXVIII. derivate in tate;	215.
XXXIX. — tiune;	218.
XL. — tura, si toriu.	223.

Partea II. Principia de scriptura;	pag. 231 — 400.
Nr. XLI. Opiniuni despre limb'a romanesca;	pag. 231.
XLII. — despre modulul scrierei.	246.
XLIII. Retrospectu, si prospectu.	250.
XLIV. Scopulu Organului.	255.
XLV. Dialetulu baserocescu, si latinisarea.	261.
XLVI. Latinismu.	267.
XLVII. Causele schimosirei mai tardie.	269.
XLVIII. Stilulu.	276.
XLIX. Ortografia: Accentele;	278.
L. U finale; — Reduplicatiunea literelor.	285.
LI. Principiulu etimologicu;	292.
LII. necesitatea lui.	297.
LIII. Fonetistii.	300.
LIV. Sistem'a Molnariana.	305.
LV. — Clainiana.	307.
LVI. — Sincaiana.	312.
LVII. — Körösiana.	317.
LVIII. — Budaiana.	322.
LIX. — P. Maioriana.	325.
LX. Sisteme moeso-române.	328.
LXI. Opiniune despre aceste tote.	332.
LXII. Ce ar' mai fi de adoptatu.	340.
LXIII. Oserbatiuni pentru etimologi, etc.	342.
LXIV. Usulu vorbirei.	345.
LXV. Fipsarea limbei.	348.
LXVI. Regule etimologice.	351.

LXVII. Alfabetulu :	353.
LXVIII. — vocali ;	356.
LXIX. — cosunanti .	361.
LXX. Forme. B. Ortografice :	
cu vocali : a ;	363.
LXXI. cu e ;	368.
LXXII. cu en, ene, ente .	373.
LXXIII. cu en, cele alalte ;	378.
LXXIV. cu i ;	381.
LXXV. cu o ;	—
LXXVI. cu 8 ;	384.
LXXVII. cu cosunanti'.	386.
LXXVIII. Altele : in nume ;	387.
LXXIX. — in verbe ;	392.
LXXX. — in particule .	395.

Adausu .

Dein Psaltirea Coresiana (AA).	401.
---------------------------------------	-------------

E R A T E .

Pag.	80	lin.	2,	sterge:	a),
	123		19,	scrie:	ВИНДЕКАРЕ ЕИ.
	138		1,	—	ausiliaria - loru.
	149		25,	—	XXVI.
	178		25,	—	b)
	321		2,	—	u finale.

